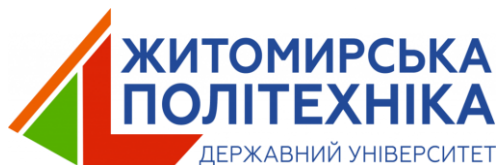

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

ЛУНДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕСКІШЕХІРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОСМАНГАЗІ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. АДАМА МІЦКЕВИЧА
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПІВНІЧНИЙ КОЛЕДЖ ОКРУГУ КАМРУП
УНІВЕРСИТЕТ ДУМЛУПНАР

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (М. КИЇВ)
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
(М. ВІННИЦЯ)
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА
МАКАРОВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (М. КИЇВ)
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА
ТИЧІНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ: ІННОВАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів II Міжнародної наукової конференції

м. Житомир, 16-17 травня 2024 р.

2024

УДК 101.1:81-13:159. 9:37.05

С 69

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державного університету
«Житомирська політехніка» (протокол № 6 від 28.05.2024 р.)*

Редакційна колегія:

Черниш Оксана Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент;

Слюсар Вадим Миколайович – доктор філософських наук, доцент;

Червона Леся Миколаївна – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник;

Гайдай Ірина Олегівна – кандидат педагогічних наук, доцент;

Могельницька Людмила Францівна – кандидат філологічних наук, доцент;

Оксютович Марина Олександрівна – кандидат філософських наук.

С 69 Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи:
матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Житомир,
16-17 травня 2024 р. / Ред. кол.: О. А. Черниш, В. М. Слюсар,
Л. М. Червона [та ін.]. Житомир : Житомирська політехніка, 2024. 286 с.

ISBN 978-966-683-652-9

У збірнику вміщено матеріали доповідей учасників II Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи». Публікації авторів стосуються актуальних питань філософсько-історичних студій та масових комунікацій; перспектив розвитку сучасного мовознавства, перекладознавства, літературознавства та лінгводидактики; новим підходам, методикам та інформаційно-комунікаційним технологіям в освіті, педагогічному дизайну; сучасній медіареальності як новому соціокультурному простору; психології кризових станів; проблемам освіти впродовж життя; теоретичним основам і механізмам взаємодії вищої освіти та ринку праці.

Збірник адресовано науковцям, практикам, здобувачам вищої освіти у галузях соціогуманітарних та поведінкових наук.

УДК 101.1:81-13:159. 9:37.05

ISBN 978-966-683-652-9

© Житомирська політехніка, 2024

© Автори, 2024

Розділ «ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ»

Ольга Ярошенко,
*дійсний член НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
(Інститут вищої освіти НАПН України)*

ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вектор сучасної вітчизняної вищої освіти спрямований на розширення форм її здобуття за рахунок дуальної форми. Багато країн світу нині активно вивчають досвід Німеччини – країни, де у 1972 році вперше започатковано вищу дуальну освіту. Це стало відповіддю вищої освіти на потреби ринку праці у фахівцях з ґрунтовною практичною підготовкою із числа випускників закладів вищої освіти. Слід також зазначити, що на той час Німеччина вже мала багаторічний позитивний досвід навчання у дуальній формі учнів технічних училищ. З ініціативи трьох компаній (Bosch, Daimler Benz (зараз Daimler-Chrysler) і Standard Elektrik Lorenz) було створено перший дуальний заклад вищої освіти — професійну академію (Berufsakademie) [4]. Від класичних університетів підготовка здобувачів вищої освіти у новоствореному закладі відрізнялась поєднанням академічної підготовки з ґрунтовною практичною підготовкою, що здійснювалась на виробництві.

Наразі Німеччина має вагомий досвід дуального навчання у вищій освіті, який відкритий для вивчення, і його творці з готовністю діляться своїми здобутками з іншими країнами, а окремі організації активно сприяють його поширенню. Так Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні з 2013 року популяризує німецький досвід, переймається його адаптацією до українського контексту на рівні фахової передвищої та вищої освіти.

В Україні зроблено перші кроки на шляху до застосування дуальної форми здобуття вищої освіти – доповнено статтю 49 «Закону України «Про вищу освіту» дуальною формою [2, стаття 49]., затверджено Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти [3], проведено пілотний експеримент щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти у закладах фахової передвищої та вищої освіти. Все це засвідчує потребу в науковому обґрунтування принципів дуальної освіти.

Як і будь який процес, здобуття вищої освіти у дуальній формі базується на дотриманні відповідних принципів. У дослідженні ми обґрунтовуємо та вводимо у науковий обіг такі основні принципи навчання за дуальною формою: взаємодії вищої освіти і ринку праці, відповідності змісту підготовки здобувачів освіти професійним стандартам, орієнтації на

потреби ринку праці, інтеграції вищої освіти з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю, студентоцентризму, трипартизму, умотивованості студентів, закладу вищої освіти і роботодавців до застосування дуальної форми здобуття вищої освіти.

Принцип взаємодії вищої освіти і ринку праці передбачає орієнтацію академічної і практичної підготовки здобувачів вищої освіти на забезпечення вимог ринку праці до професійної готовності випускників працювати за обраною спеціальністю. Задля цього освітні програми підготовки у дуальній формі розробляються та реалізуються з урахуванням потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях з вищою освітою.

Принцип відповідності змісту підготовки здобувачів освіти професійним стандартам – основоположний принцип дуального навчання, що спрямовує освітній процес на формування у здобувачів освіти *hard skills* та *soft skills*, необхідних для успішного опанування майбутньою професійною діяльністю.

Інтеграція вищої освіти з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю означає, що практична підготовка студентів відбувається на одному з робочих місць майбутнього фахівця, схвалюється створення роботодавцем сучасних лабораторій у закладі вищої освіти з метою наближення академічного навчання до практичної діяльності, частину навчальних дисциплін науково-педагогічні працівники можуть викладати студентам не в університетських аудиторіях, а безпосередньо на підприємстві, організації, установі, що стали партнерами дуального навчання.

Принцип орієнтації вищої освіти на потреби ринку праці важливий тим, що з його дотриманням закладам вищої освіти вдасться уникнути «перевиробництва» дипломованих фахівців з незатребуваних ринком праці спеціальностей, а зосередитись на підготовці здобувачів вищої освіти топових професій.

Визнання принципу студентоцентризму ставить перед університетами завдання забезпечувати «можливості для навчання, які є сприятливими для потреб і здібностей різних студентів. Він покликаний плекати культуру і створювати середовище, у яких студенти і викладачі навчаються один в одного. Студенти є активними учасниками та співторцями багатостороннього навчального досвіду, поділяють відповідальність за своє власне навчання у партнерстві із персоналом закладу» [1].

Принцип трипартизму детермінує встановлення рівноправного партнерства та збалансованості інтересів трьох категорій учасників дуального навчання — здобувача вищої освіти, закладу вищої освіти і роботодавця/роботодавців. Ці інтереси відзначаються єдністю, взаєморозумінням і повагою учасників дуального навчання один до одного.

Вмотивованість студентів, закладу вищої освіти і роботодавців до застосування дуальної форми здобуття вищої освіти є принципово необхідною. В основу цього принципу покладено добровільність вибору здобувачами вищої освіти навчання у дуальній формі й особиста відповідальність за виконання навчального плану та здобуті результати

навчання. Усвідомлюючи відповідальність за якість освіти, заклад вищої освіти в рамках наданої йому інституційної автономії приймає рішення про навчання у дуальній формі студентів конкретної спеціальності/спеціальностей і виконує всю підготовчу роботу – обирає модель дуального навчання й модель розподілу навчальних годин в університеті та на робочому місці, удосконалює зміст наявних дисциплін, розробляє навчальні програми нових. Роботодавець (підприємство, установа, організація), що виявив бажання стати партнером закладу вищої освіти у застосуванні дуального навчання, вбачає в цьому можливість поліпшення кадрового потенціалу й участь у наданні освітніх послуг.

Наведені принципи визначають зміст, методи й організацію дуального навчання. Вони є основою, керівними ідеями здобуття вищої освіти у дуальній формі, тому їх дотримання – одна з умов відповідності підготовки здобувачів вищої освіти потребам ринку праці, спосіб втілення у вітчизняну практику європейських принципів вдосконалення навчання й викладання, адже «вдосконалення навчання та викладання є рушієм інституційного забезпечення якості та спільною відповідальністю співробітників і студентів університету» [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейські принципи вдосконалення навчання та викладання https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2020/12/yevropeiski_pryntsypy_vdoskonalennia_navchanya.pdf
2. Про вищу освіту: Закон України від 18 груд. 2019 р. №392-IX.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2023 №426. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>
4. Göhringer A. The Dual System of Higher Education in Germany. Asia Pacific Journal of Cooperative Education. University of Cooperative Education – Karlsruhe, 2002. №3 (2). S. 53-58.URL: https://www.ijwil.org/files/APJCE_03_2_53_58.pdf

Віктор Зінченко,

*доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
(Інститут вищої освіти НАПН України)*

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ СВИТОГЛЯДНІ І ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом все більше обговорюється ідея про зміну моральної атмосфери суспільства, щоправда, тепер уже за допомогою не «нової моралі», а так «нової етики». При цьому нерідко висловлюється думка, що «нова етика» може розвиватися тільки як система прикладних знань, у якій одне з перших місць належить екологічній етиці, яка іноді іменується «планетарною етикою» [5].

Як соціально значущі, так і індивідуально значимі цілі й цінності особистості можуть бути різними, по-різному виявлятися – від поверхневого конфлікту до зрілих форм взаємодії із соціумом, поширюваних особистістю і на себе як його частину, як частину культури.

У нинішній ситуації багато представників філософсько-педагогічної, соціологічної і етичної думки розвинених країн пов'язують надії на розв'язання наявних у суспільстві протиріч, на оздоровлення суспільно-моральних звичаїв із пошуками «нової моралі», уявлення про яку, проте, у них далеко не однозначне [8]. Суперечливою є і надана ними оцінка самої суспільно-моральної ситуації.

З одного боку, пошуки «нової моралі», здавалося б, означають непряме визнання глибокої моральної кризи панівного варіанта індустріального «суспільства споживання», його традиційних моральних цінностей, і перш за все принципу індивідуалізму, визнання відчуження особистості, позбавленої ініціативи і здатності впливати на перебіг суспільних подій і такої, котра втратила цінність навіть у власних очах.

Продумане, відповідальне ставлення до себе виникає на основі усвідомленої, цілеспрямованої діяльності із самовиховання. Породжена суспільними потребами, система виховання і освіти набуває відносної незалежності від тих вимог, що не відповідають критерію суспільної цінності та соціальної інтеграції, ідуть врозріз з актуальними або потенційними потребами не тільки особистості, але, перш за все, соціуму.

Філософія освіти такого типу безпосередньо й глибоко пов'язана із соціалізацією і самовихованням, але не є ні тим, ні іншим. Її головна функція – дотриматися міри впливу на становлення особистості у прагненні людини до самостійності, з одного боку, і соціального замовлення – з іншого.

Яким не є важливим саме по собі звернення сучасних зарубіжних педагогічних та філософсько-освітніх шкіл до глобальних проблем, не можна не помітити, що при цьому філософи здебільшого недооцінюють роль розвитку загальної етичної теорії, розроблення спільних підходів до вирішення сучасних моральних проблем.

Наприклад, спостерігається захоплення вузькоспеціалізованими моментами при розгляді екологічних проблем (наприклад, суперечки про те, стосовно яких природних об'єктів правомірно говорити про моральне відношення) на шкоду розробленню методологічних принципів їх вирішення.

Поряд із цим виявляється прагнення деяких учених пов'язати розв'язання найважливіших проблем, поставлених сучасним світом, із розробленням «етики життя». Прикладом може слугувати книга американського біосоціолога Е.Вілсона «Біофілія». Висловлюючи правильну думку, що в основі «етики життя» повинен лежати принцип гуманного ставлення людини до всього живого, збереження переданого у спадок генетичного потенціалу людства, Вілсон вважає, однак, за можливе вирішити поставлене завдання у відриві від необхідних для цього соціальних умов, покладаючись лише на знання генної інженерії, яка, на його думку, тільки й дасть змогу виявити глибинні мотиви дій людей. Тому мораль нібито покликана всю увагу приділяти саме біологічним, а не соціальним умовам життя [9].

Також і суспільна антропологія надає для педагогіки та філософії освіти уявлення про людину, що визначає ті чесноти, які повинні бути в ній сформовані. філософська антропологія не в змозі надати узагальнене поняття людини, і навіть формулює положення про мінливість уявлень про людину залежно від епохи.

Проте антропологічний підхід до питань освіти залишається визначаючим – в педагогіці важливо використовувати емпіричні дані, якщо вона не хоче бути безплідною, але ці дані потребують певного способу розгляду, який надають філософія, антропологія і феноменологія.

Антропологічний спосіб розгляду повинен у педагогіці починатися наново кожного разу, коли отриманий новий результат емпіричних досліджень і потрібно ставити питання, які наслідки витікають цих даних для загального розуміння людини, особливо для її суспільного та освітнього розвитку. С дані емпіричних досліджень носили б некритичний характер, якби вони не потребували ґрунтовного філософсько-феноменологічного роз'яснення. Разом із цим вважаємо, що педагогіка також повинна виходити з герменевтики як єдиного методу тлумачення тих даних, які знаходяться в їх основі, і визначення смислового значення освіти.

Як бачимо, ставиться важливе для будь-якої епохи завдання – формування чеснот, як складових і необхідного елементу моральної структури особистості. Чесноти, або моральні якості, визначають ціннісну орієнтацію особистості, особливо активність її поведінки, оскільки вони допомагають їй засвоїти суспільні норми моралі, зробити їх частиною свого Я. Поза сумнівом, що у найскладніших ситуаціях, при вирішенні тих або інших проблем життя, людина багато в чому спирається на ті або інші чесноти, які важливо виховати і роз'яснювати їх сенс.

Нам уявляється, що самою постановкою цієї нескороминущої за своїм значенням проблеми, спробою надати їй філософське обґрунтування можна пояснити той вплив, яким до цього часу користуються дані ідеї серед сучасних філософів і педагогів.

Тим самим ставиться питання про необхідність виходу з кризової ситуації, про збереження демократії, елементарних прав і свобод особистості, формування для цього нової свідомості людей, нових цінностей. Згідно О.Больнову, ці моральні якості відкриває філософія освіти, а теорія освіти/виховання шукає методи і засоби їхнього формування. Виховання нових моральних якостей і знань у процесі освіти, на думку Больнова, покликане не тільки укріпити етичну природу людини, але і допомогти подолати етичну кризу, забезпечивши статус-кво існуючому ладу [1].

Завдання виховання екзистенції покликана вирішити філософська, або антропологічна педагогіка, яка повинна спиратися не тільки на психологію, але й на соціологію та інші науки про людину. І тим самим педагогіка, як відзначає О.Больнов, «стане всеосяжною педагогічною педагогічною антропологією» [2].

У пошуках шляхів морального оздоровлення суспільства не можна обійти питання про те, яке все-таки місце в цьому процесі відводиться найважливішим інститутам системи освіти і виховання.

Найбільш далекоглядні західні дослідники проблем освіти та виховання вважають: якщо мета полягає не тільки в діагностиці спостережуваних явищ моральної кризи, а й в розробленні серйозних заходів для її подолання, суспільство не може обійтися без допомоги цих інститутів. «Школа покликана заповнити моральний вакуум і виховати у молоді повагу до власності і праці», – зазначає англійський фахівець із філософії моралі Г. Масон [7].

Заклади вищої освіти повинні «допомогти студентам стати морально зрілими людьми», – розвиває його думку А.Кольберг [6]. Школи й університети, продовжує він, мають допомогти молоді усвідомити необхідність і розвинути здатність до виконання у майбутньому тих функцій, що сприятимуть суспільному прогресу, встановленню справедливого суспільства.

Особливо підкреслюється, що освіту потрібно розглядати як соціальну методологію, яка допомагає людині свідомо використовувати свої здібності для служіння суспільству, виробити вміння рахуватися з інтересами інших. «Головна мета освіти – готувати зрілу, цілісну особистість» [4].

Прокламована ними філософія освіти покликана, на їхню думку, обґрунтувати свободу як мету освіти та виховання і зіставити цінності вільної та обов'язкової (примусової) систем освіти; розкрити зміст поняття «свобода», що надасть можливість більш чітко визначити і міру відповідальності молоді перед суспільством. До завдання філософії освіти вони відносять також з'ясування впливу сучасної технології на особистість, на цінність самого виховного процесу. Усі ці питання, безсумнівно, заслуговують на увагу. Але від підходу до їх осмислення, від розуміння самого предмета філософії освіти залежить і реалізація її виховних можливостей.

Як бачимо, вирішення цього завдання фахівці пов'язують саме зі створенням нової методології, із філософським обґрунтуванням цілей, завдань і методів морального виховання. «Спроби вирішувати проблеми освіти і виховання без сили і мудрості філософії неминуче приречені на провал» [3].

У новій методології вони вбачають головний засіб гуманізації системи освіти не тільки в інтеграції з наукою, а й як посилення її інтегративної

складової в систему соціального виховання, кінцевою метою чого має бути утвердження в суспільстві та державі й усіх їхніх інститутах) таких цінностей, як справедливість, рівність, згода і відданість спільній справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bollnow O.F. *Neue Geborgenheit. Das Problem einer Überwindung des Existenzialismus*. Stuttgart, Köln: Kohlhammer, 2012. 247 s.
2. Bollnow O.F. *Studien zur Hermeneutik. Band 1: Zur Philosophie der Geisteswissenschaften*. München: K.Alber, 2015. – 344 s.
3. Brammeld Th. *Education for the Emerging Age*. N. Y. : Harper and Brothers, 2016. VIII. 244 p.
4. Finley R. Realizing process' humanistic education.– In: Konning A. (ed.) *Philosophy of the Humanistic Society*.– N. Y. : Routledge, 2015.– 207 p. – P.201.
5. Goodpaster K. E., Sayre K. M. (eds.) *Ethics and the Problems of the 21-ht Century*. Chicago, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016. 217 p.
6. Kohlberg L. *Education for a just society. (Moral Development, Moral Education. Ethics and Educational Policy)*. Birmingham: Munsey, 2000. 496 p.
7. Muson H. An overview of educational efforts to improve character. In: McClelland D. (ed). *Education for Values*. New York : Irvington Publisher, 2002. P.1-25.
8. Potvin M. Diversité ethnique et éducation inclusive: fondements et perspectives. *Education et sociétés*. 2014/1. № 33. P.185-202.
9. Wilson E. O. *Biophilia*. Cambridge (Mass.):Harvard University Press, 2014. 157 p.

Карина Молчанова,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет іноземної філології
(Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди),

Світлана Лупаренко,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
(Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди)

ВПЛИВ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ НА КАР'ЄРНИЙ УСПІХ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні людство регулярно стикається з різними економічними, соціальними, політичними та іншими проблемами та викликами. Однак, важливо не лише розв'язувати наявні проблеми і труднощі, але й запобігти появі нових, тим самим створюючи сприятливі умови для безпечного існування особистості зараз і в майбутньому. Важливим фактором, який має позитивний вплив на реалізацію цієї мети, є освіта, оскільки вона сприяє соціальному та економічному розвитку країни, а також виконує фундаментальні функції, як-от: гарантія миру, свободи та справедливості в суспільстві тощо.

Освіта – основна сила людини і соціуму, загалом. У процесі формування особистості велика роль відводиться розвитку її вміння знаходити і використовувати сучасні освітні можливості. З огляду на це сучасне суспільство часто називається «суспільством знань». В. Кремень зазначає, що головним у діяльності людини є формування та використання знань [1].

Наше суспільство зараз на особливому етапі й рівні розвитку. Освіта є ключовим фактором еволюції людства. Знання чинять вплив на всі сфери людського життя, зокрема духовну та матеріальну сфери. У людей з'являється жага до неперервного розвитку та здобуття знань, а також здатність реалізувати ці амбіції [2].

Термін «освіта впродовж життя», а саме його зміст, було розтлумачено Р. Х. Дейвом. Він визначав це поняття як процес не лише професійного, але й соціального та особистісного розвитку впродовж життя, що має підвищити якість життя усіх представників суспільства [4].

Сучасна інтерпретація поняття «неперервна освіта» полягає в тому, що воно позначає будь-який освітній процес, який здійснюється впродовж усього життя. Він може бути різний за тривалістю, рівнем, формою. Навчання може здійснюватися неформально, формально або інформально. Освіта є важливою для людей різного віку, однак залежно від вікової категорії її роль може бути різною. Наприклад, для молодших учнів освіта – це вид діяльності, який є домінуючим для них. Для осіб, які вже працюють, освіта синтезується з відпочинком та роботою, а літнім людям вона надає можливість ефективно взаємодіяти з суспільством. Ідея неперервної освіти полягає в тому, що на кожному етапі життя людина має опанувати додаткову інформацію, яка

допоможе їй продовжити процес самореалізації та підтримає активну життєдіяльність особистості [4].

За допомогою ЮНЕСКО концепція навчання протягом усього життя стала міжнародною за її масштабом. Це поняття пов'язане з постійними змінами, які відбуваються в нашому суспільстві. Зміна не може бути одною, навіть найменша модифікація може спричинити трансформації в багатьох сферах діяльності. Таким чином, модернізація технологій змінює зміст праці. Саме тому безперервна освіта є важливою. Вона допомагає людині постійно вдосконалюватися та бути конкурентоспроможною на ринку праці [3].

Освіта впродовж життя надає особистості можливість володіти інформацією про всі можливі модифікації в її професійній сфері діяльності. Це автоматично робить людину більш конкурентоспроможною на ринку праці. Важливим також є той факт, що зараз людина в будь-якому віці може опанувати нову інформацію не лише за своїм фахом, а й з іншої спеціальності, що розширює знання і світогляд особистості і надає їй можливість опанувати нові знання, уміння й навички в різних галузях. Людина, яка не лише є спеціалістом певної сфери діяльності, але й має ґрунтовні знання щодо інших видів діяльності, має більше можливостей для стрімкого кар'єрного зростання. Окрім того, у особистості, яка постійно розвивається, більш розвинене критичне та аналітичне мислення. Освіта впродовж життя сприяє підтриманню розумової активності мозку людини, розвитку її когнітивних навичок та поліпшенню пам'яті. Люди, які постійно навчаються і розвиваються, досягають не лише кар'єрного зростання, але й особистісного. Рівень їхньої освіченості підвищується, а життя стає цікавішим та щасливішим [5].

На думку Р. Емерсона, вся та інформація та навички, які ми здобули в закладах загальної середньої та вищої освіти – не освіта, а засіб здобуття освіти [3]. Звісно, знання, які ми здобуємо під час навчання в різних закладах освіти є безцінними, але важливо не зупинятися на досягнутому та продовжувати наш розвиток упродовж усього життя.

Отже, навчання впродовж життя є важливим для нашого суспільства, тож важливо, щоб це явище було широко поширеним. Це надасть людям можливість пристосовуватися до соціально-економічних умов, які постійно змінюються, пом'якшити соціальні суперечності та напруженість, сприяє реалізації поставлених життєвих цілей, а також допоможе закріпити людину як цінність, що є найважливішою в ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Філософія людиноцентризму у світлі національної ідеї. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 5-13.
2. Лук'янова, Л. Освіта впродовж життя в умовах інформаційно-технологічного суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. № 1(15). С. 10-20. [https://doi.org/10.35387/od.1\(15\).2019.10-20](https://doi.org/10.35387/od.1(15).2019.10-20) URL : <http://adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/87> (дата звернення: 30.04.2024).

3. Сердюк Н. М., Фогель Т. М. Безперервна освіта як чинник конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 3. С. 67-71. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_3/14.pdf (дата звернення: 01.05.2024).

4. Скорик Т. В. Освіта впродовж життя в контексті євроінтеграційних процесів. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/896/1/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B2%20.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).

5. Шоляк В. Lifelong Learning — шлях до успіху та саморозвитку завдовжки в життя. 2023. URL: <https://wizeclub.education/blog/lifelong-learning-shlyah-do-uspihu-ta-samorozvitku-zavdovzhki-v-zhittya/> (дата звернення: 01.05.2024).

Ірина Вітюк,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій,*

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Валерія Савіцька,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ФІЛОСОФСЬКІ ТРАДИЦІЇ В ОСВІТІ: АНТИЧНІСТЬ

Освіта – це галузь суспільного життя, яка час від часу піддається процесам реформування. За часів незалежності України відбулося декілька об'єктивно обумовлених етапів реформування сфери освіти. Світогляд людини залежить від процесів освіти і самоосвіти. Його стихійне формування призводить до збільшення можливостей маніпуляції масовою свідомістю громадян. Інституалізація освіти з акцентом на формування усіх форм суспільної свідомості є необхідністю у часи кризових станів суспільства. На нашу думку, доречно звернутися до традицій в освіті, закладених на різних історичних етапах у різних типах суспільств, які демонструють конструктивну роль інституалізованого формування свідомості громадян на основі широкого філософського світогляду. У цій розвідці буде окреслено філософські традиції в освіті епохи античності.

Вивчення традицій в освіті – важлива умова формування загального уявлення про Давні часи. Формується думка про те, що школа і педагогіка завжди були помітними рушійними силами культурної та громадської еволюції.

Мабуть, першим таким «освітнім» закладом, про який дійшли відомості до наших часів, є Піфагорійський союз. Він був заснований філософом і математиком Піфагором в 533 р. до н. е. Як повідомляє Діоген Лаерцій, союз проіснував більше «дев'яти поколінь» і об'єднував величезну кількість учнів, прихильників вчення Піфагора. Зберігся каталог Ямбліха, в якому зафіксовано імена 235 членів Піфагорійського союзу. Їхнє навчання тривало 15 років. Основу піфагорійського способу життя складала ціла система спеціальних приписів, правил, обрядів і норм поведінки, що стосувалися взаємовідносин, діяльності і навіть харчування членів союзу. Так, піфагорійці розпочинали кожен новий день ще до сходу Сонця з заспокоєння душі через гру на лірі і прогулянок вздовж берега моря, або ж в священному гаю. Подальше слідували фізичні, а також мнемонічні вправи. Зранку обдумували ті справи, які необхідно вирішити протягом дня. Вечір присвячували спільним прогулянкам, бесідам і релігійному співу. Перед сном належало продумати і прозвітувати перед самим собою, що зроблено, а чого не зроблено за день. Піфагорійці були дуже поміркованими в їжі, вживали прості і найбільш необхідні продукти. Античні автори особливо підкреслюють, що в піфагорійському союзі панував

звичай мовчання, що виражався в своєрідних мовчазних роздумах кожного члена союзу. Перші п'ять років навчання учень мав мовчати. Це привчало його до зосередженості. Другі п'ять років учні могли слухати те, що говорить учитель, але не бачити його: Піфагор розмовляв із ними вночі, перебуваючи за занавіскою. Тільки треті п'ять років учні могли розмовляти з учителем віч-на-віч. Піфагорійський спосіб життя з необхідністю опирався і на певну ієрархічну систему цінностей. Важливо також підкреслити і вимогу піфагорійців до членів свого співтовариства, щоб вони суворо дотримувалися в своєму житті єдності теорії і практики, і розглядали філософію не тільки як теоретичну мудрість, але і як практичну, як керівництво до дій, а філософа, як мудреця, що знає як жити і діяти. І, нарешті, слід окремо наголосити на тому, яке місце займала в піфагореїзмі музика. Без перебільшення її роль була особлива і навіть в певній мірі домінуюча. Музику вони трактують як надзвичайно ефективний засіб впливу на людину, на її душу, яку можна лікувати тільки музикою, зокрема, вгамувати гнів, розвіювати неспокій, тяжкі переживання.

У класичній грецькій філософії найвідомішою школою є Академія, яку організував Платон – один із найвидатніших старогрецьких філософів у 387 році до н. е. Організаційно вона нагадувала піфагорейську філософську школу. Над входом в Академію висіло гасло: «Не геометр хай не входить!». Її назва походить від назви гаю заснованого на честь героя Академа. Академія стала центром Античної думки у її найрізноманітніших проявах. Платон заснував її, щоб виховувати політичних діячів, через зайняття філософією. Академія знаходилася поза межами Афін. У ній були дві категорії членів: з одного боку, найстарші, дослідники та викладачі, а з іншого – наймолодші, студенти. В Античності вважали показовим той факт, що дві жінки Аксіотея та Ластенія були ученицями Платона. Аксіотея, як розповідають, без сорому носила просту мантію філософів: це дає підстави припускати, що члени Академії, як і інші філософи доби, віддавали перевагу цьому костюму, який відрізняв їх від інших людей. Старші члени, які разом із Платоном брали участь у дослідженнях та викладанні: Спевсіпп, Ксенократ, Євдокс Кнідський, Геракліт Понтійський і Аристотель, який, наприклад, залишався в Академії упродовж двадцяти років як учень, а потім – викладач. Окрім, дискусій, лекцій та наукових робіт, організація школи передбачала спільні трапези. Геометрія та інші математичні науки відігравали у формуванні учнів першорядну роль. Згідно з «Державою», майбутні філософи повинні вправлятися в діалектиці лише тоді, коли здобудуть певну зрілість, і робити це упродовж п'яти років, від тридцяти до тридцяти п'яти років. Не відомо, чи застосовував Платон це правило у своїй школі. Але діалектичні справи неминуче посідали в Академії помітне місце у навчанні. За доби Платона діалектика була технікою дискусій, що передбачали чіткі правила. Висувалася «теза», тобто запитання. Один з двох співрозмовників намагався спростувати шляхом запитань, тобто ставлячи захисникові тези вправно підібрані запитання, щоб змусити його до таких відповідей, які підведуть до визнання суперечливості тези, яку той захищав. Співрозмовник, який запитував, сам не захищав жодної тези. З бігом часу, поступово все ж платонівська школа відходила від головних засад і філософських принципів,

які утверджував в її стінах Платон. Її Академія перестала існувати в 529 р. до н. е. Її закрив східно-римський імператор Юстиніан I.

Ще однією відомою школою в період Античності є так звана перипатетична (від грецького слова «перипатос», яким називалася крита галерея, де відбувалися заняття) школа. Інша назва – Лікей – походить від сусідства школи з храмом Аполлона Лікейського. Заснована Аристотелем у 335–334 р. до н. е. Серед найбільш відомих представників перипатетизму слід назвати: Теофраста, Евдема, Арістоксена, Дікеарха, Стратона, Андроніка з Родоса, Темістія. Ліцей використовували для філософських дебатів задовго до Аристотеля. Зокрема, у Ліцеї виступав Протагор та ієші давньогрецькі філософи. Крім, військової підготовки та навчальних занять, у Ліцеї також розміщується Афінські Збори та проводяться культові та релігійні обряди. Заснувавши перипатетичну школу в Афінах, Аристотель ставить за ціль вивчення природи, науки та етики. Перипатетики відзначалися своїм науковим підходом та різнобічністю інтересів. Їхня діяльність охоплювала фізику, біологію, етику, політику та інші галузі. Їхня філософія етосу базувалася на розумінні добродетності, щастя та справедливості. Однією з ключових концепцій перипатетиків була ідея «золотої середини». Вони вважали, що справедливість полягає в уникненні екстремів та виборі шляху, що знаходиться посередині. Ця концепція стала важливим елементом їхнього вчення та вплинула на розуміння моральності. Школа продовжувала функціонувати впродовж століть, але її вплив почав зменшуватися в епоху Римської Імперії. Ідеї перипатетиків знаходять своє відображення у сучасній науці, філософії та моралі. Справедливо вважати, що перипатетична школа залишила значущий слід у світовій ідеї. З бігом часу Лікей все ж поступово втрачав свій авторитет як визначний осередок розвитку античної філософії. В ньому ще певний час досить активно будуть займатися коментуванням творів Аристотеля, а також природничими дослідженнями. В кінці свого існування перипатетична школа зливається з новоплатонівською і Стоїчною школами.

Однією з найвпливовіших шкіл еліністичної філософії, яка проіснувала більш як вісім століть і стала головним центром античного матеріалізму є «Сад Епікура». Засновник її Епікур – виходець з острова Самоса, основну частину життя провів в Афінах, де і купив будинок із садом і там посилювався разом з учнями у 306 р. до н. е. Ця школа не була публічно освітньою. Це було замкнуте товариство однодумців, хоч і не політичне об'єднання, як Піфагорейський союз. Над входом був напис : « Гостю, тобі буде тут добре: тут задоволення – вище благо». Основні ідеї вчення Епікура зосереджені у трьох сферах філософського знання – «каноніка» (теорія пізнання), «фізика» (натурфілософія) й етика. Він вважав головним не приріст нового знання, а опанування людиною мистецтва жити гідно, забезпечувати спокій своєї душі та зберігати духовну стійкість. Інституція трималася на керівникові школи, і в правовому сенсі школа ніколи не мала статусу юридичної особи. Цей факт чітко проступає у таких цікавих документах як заповіти філософів, зокрема Епікура, і можна констатувати, що в цих текстах немає жодного слова про власність школи як такої. Книги, так само як і земельна власність, вважалися

власністю керівника школи. Більшість із філософів, хоча не всі, вважали справою честі навчати, і не отримували гонорарів. Матеріальні ресурси були особистими або отримувалися від благодійників. У цілому епікуреїзм орієнтувався на практичність філософії, розуміння її як головного засобу пошуків людиною щастя, задоволення її потреб. Він справив великий вплив на подальший розвиток філософської думки. Найбільш послідовним прихильником його був римський філософ Лукрецій Кар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія Стародавнього світу. Частина II. Антична філософія (Возняк С. М.). Івано-Франківськ: Плай 2004.
2. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львівський університет імені Івана Франка, 1993.
3. Адо П. Що таке антична філософія? Переклад з французької С. А. Йосипенка. Київ: Новий Акрополь, 2014.

Андрій Тімченко,

аспірант

(Київський національний університет будівництва і архітектури)

Іван Чорноморденко,

доктор філософських наук, професор

(Київський національний університет будівництва і архітектури)

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

В українській освіті зберігається потужна марксистська інерція саме через повільне осмислення реалій сьогодення та часто нездатності до ефективної освіти впродовж життя, що виражається у тому, коли людина абсолютизує власний життєвий досвід, тобто вважає його істиною – об'єктивним знанням, що не потребує критичного переосмислення та піддавання сумнівам [9, с. 37]. Щоправда, з іншого боку, така абсолютизація власного життєвого досвіду тяжіє до традиції феноменології Е. Гуссерля, що якраз і вивчав буття досвіду свідомості [1, с. 25]. Феноменологія Гуссерля протиставляється дедуктивній гегелівській системі метафізики та намагається спростити їх до казуальних зв'язків, а також закликає сприймати саму людську свідомість не як емпіричний предмет вивчення психології, а як «чисте сенсоутворення» (інтенціональність) [4, с. 8]. Така особливість людської свідомості може, зокрема, і приводити до складності осмислення філософії як такої через складність у випрацюванні єдиновизначених термінів загальних філософських понять і абстракцій, таких як справедливість, благо, свобода, тощо [5, с. 1099]. Саме через те, що люди, навіть філософи, залишаються при своїй суб'єктивній думці, як Аристотель свого часу сказав про свого вчителя Платона: «Платон мені друг, але істина дорожча» (хоча і самому Платону приписують це висловлювання, сказане на протигагу його вчителю Сократу), тобто у самому цьому висловлюванні вже відбувається твердження, що погляди Платона не обов'язково відображають дійсність, тоді як Аристотель або ж сам претендує на істину, або принаймні розуміє, у якому напрямку її шукати, і що цей напрямок не збігається з напрямком Платона у пошуку істини [3, с. 628]. Саме нездатність людської свідомості відповідати формулі Платона про те, що філософи є «любителями знання вічного і всієї істини», а натомість задовольняються суб'єктивною позицією і є основною перешкодою на шляху ефективної освіти впродовж життя [8, с. 1]. Більше того, така абсолютизація власної суб'єктивної точки зору також протирічить раціоналістичному методу Декарта, котрий закликав піддавати сумніву будь-яке знання, включно із знанням про власне існування [6, с. 1].

Критично важливим для забезпечення ефективної освіти впродовж життя досягненням західної цивілізації є формування демократичного суспільного ладу та плюралізму думок, в рамках якого людина має доступ до

повного спектру знань різної ідеологічної направленості (хоча на Заході також є критики нинішньої дійсності з лівих позицій про недостатність навіть тієї свободи думки, що є зараз), на відміну від української дійсності, що протягом 70 років ХХ століття формувалася в рамках тоталітарного радянського режиму, який тотально знищив будь-яку альтернативну точку зору (наприклад, досвід відправлення так званих філософських пароплавів як способів усунення інакомислення) [2, с. 1]. Без конкуренції думок не відбувається гегелівсько-діалектичного синтезу нового знання через взаємодію тези і антитези (заперечення заперечення) [7, с. 46].

Варто відверто зазначити, що капіталізм є справді більш цинічною і навіть жорстокою економічною моделлю, аніж планова економіка у тому сенсі, що капіталізм не рахується із такими питаннями, як необхідність забезпечення робочої сили роботою, тобто за необхідності, робоча сила звільняється та залишається таким чином без засобів до існування, проте така жорстокість капіталістичного буття гартує людину сильної волі, або ж дає їй свободу вибору іншого буття. Проте у такій жорстокій конкуренції і народжуються, як показує історія, видатні технологічні досягнення як мережа Інтернет, персональні комп'ютери і смартфони. Саме жорстке капіталістичне буття примушує людину до постійного навчання протягом життя, а саме – постійного набуття нових знань та навичок, навіть адаптування власного світогляду до нових реалій, що було неможливо за умов радянської планової економіки, що намагалась законсервувати певний суспільний досвід, що під кінець існування СРСР вже прагнув зустрічі з новим досвідом, починаючи з таких банальних прикладів, як досвід користування іншим одягом, таким як джинси, чи досвідом прослуховування іншої музики, такої як «Led Zeppelin», тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bello A. A. Husserl's Question Of God As A Philosophical Question. *Angela Ales Bello The Divine In Husserl And Other Explorations*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2009. С. 25-61.
2. Callan E. *Creating citizens: Political education and liberal democracy*. Clarendon Press, 1997.
3. Guerlac H. Amicus Plato and other friends. *Journal of the History of Ideas*. 1978. Т. 39. №. 4. С. 627-633.
4. Lee Y. *Politics of critique: A field study of westernity with the case of Husserl's phenomenology*: дис. The New School, 2016.
5. Meacham B. «Don't Say» Consciousness»: Toward a Uniform Vocabulary of Subjectivity. Artículo publicado en la revista *Sociology and Anthropology*. 2016. Т. 4. №. 12. С. 1099-1107.
6. Newman L. Descartes Epistemology (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/descartes-epistemology/> (date of access: 02.05.2024).

7. Ofuasia E. On the Distinction between Friedrich Hegel's Dialectics and the Logic of Conversational Thinking // *Arumaruka Journal of Conversational Thinking*. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 46-60.
8. Plato. The Project Gutenberg eBook of The Republic, by Plato. *Free eBooks | Project Gutenberg*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1497/1497-h/1497-h.htm> (date of access: 02.05.2024).
9. Timchenko A. «Aufstand» As A Special Type Of Philosopher's Protest. *Politology bulletin*. 2023. No. 91. С. 37–46. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.37-46>.

Оксана Воробйова,
кандидат наук з державного управління, старший дослідник,
(Інститут вищої освіти НАПН України)

СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У СФЕРІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

Навчання протягом життя є ключовим фактором успіху та задоволення у сучасному світі. Цей принцип відображає переконання в тому, що навчання не обмежується шкільною або університетською освітою, але є постійним процесом, який перетинає всі вікові групи та стадії життя. Перш за все, постійне навчання розглядається як кількісне та якісне оновлення знань, навичок і навичок. Зміни в технологіях, ринку праці та суспільстві в цілому вимагають від нас постійної адаптації та вдосконалення. Вивчення нових технологій, оволодіння новими методами та стратегіями роботи стають необхідними для досягнення успіху в професійній сфері. Крім того, навчання протягом життя сприяє особистісному розвитку. Воно допомагає розвивати креативність, аналітичні та критичне мислення, а також покращує комунікаційні навички та здатність до співпраці. Люди, які постійно навчаються, стають більш гнучкими та адаптивними у різних сферах життя. Постійне навчання також сприяє збагаченню особистого життя та задоволенню. Вивчення нових тем, розвиток нових навичок та знайомство з новими людьми розширює наш кругозір та надає нові можливості для самовираження та самореалізації. Отже, навчання протягом життя є важливою складовою успішного та задоволеного життя і цей процес не тільки сприяє професійному зростанню, але й розширює горизонти та збагачує духовний світ.

В Європі навчання протягом життя є важливим і широко підтримується як на рівні держав, так і на рівні суспільства. Концепція постійного навчання вбудована у багато національних систем освіти та підтримується за допомогою різноманітних ініціатив і програм. Один із ключових інструментів постійного навчання - це система професійної освіти та навчання, яка надає можливості набутти навички та кваліфікації протягом усього життя. У багатьох країнах Європи існують різні програми підвищення кваліфікації, курси перепідготовки та інші ініціативи, спрямовані на розвиток професійних навичок робітників у відповідності до змін у суспільстві та економіці. Також існують різноманітні програми та ініціативи для стимулювання навчання дорослих, які можуть включати субсидії для участі в навчальних програмах, онлайн-курси, менторські програми та інші форми підтримки. Можна стверджувати, що навчання протягом життя у Європі є важливим елементом економічного, соціального та особистісного розвитку, а системи підтримки та стимулювання навчання протягом життя грають ключову роль у забезпеченні доступу до освіти та навчання для всіх громадян.

Тому, в Європейському Союзі велика увага приділяється розвитку концепції навчання протягом життя, і розробляються документи та ініціативи для її успішного реалізації.

Серед ключових документів, які розглядають цю тему, слід відзначити Меморандумі про навчання впродовж життя (A Memorandum on Lifelong Learning), де зазначено, що «навчання впродовж життя більше не є лише одним з аспектів освіти та підготовки; воно повинно стати керівним принципом для забезпечення та участі в усьому континуумі навчальних контекстів. Наступне десятиліття має стати часом реалізації цього бачення» [1]. Отже, можна зазначити, що основні принципи орієнтовані на розроблення згуртованої, системної та комплексної стратегії навчання протягом життя для Європи та спрямовані на розроблення ефективних підходів до викладання та навчання, а також створення сприятливих умов для постійного навчання на протязі життя; значне покращення оцінки і розуміння участі в навчальному процесі та його результатів, зокрема у сфері неформального та формального навчання; забезпечення легкого доступу до якісної інформації та консультацій з питань можливостей навчання в Європі та протягом життя для всіх; створення можливостей навчання в рамках життєвого оточення та підтримка цих можливостей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Також слід відзначити важливий документ «Рекомендація Європейського Парламенту та Ради Про створення Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» (Recommendation of the European Parliament and of The Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning) [2], де зазначено, що «доступ до навчання впродовж життя та участь у ньому для всіх, у тому числі для людей, які перебувають у несприятливому становищі, а також використання кваліфікацій повинні заохочуватися та вдосконалюватися на національному рівні та на рівні Співтовариства.

Основною метою «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» (European Qualifications Framework for lifelong learning) визначено «підвищення прозорості, порівнянності та портативності кваліфікацій людей. Ширші цілі цієї Рекомендації полягають у сприянні модернізації систем освіти і навчання та підвищенні можливостей працевлаштування, мобільності та соціальної інтеграції працівників і тих, хто навчається. Вона також спрямована на покращення зв'язку між формальним, неформальним та формальним навчанням і підтримку підтвердження результатів навчання, отриманих у різних умовах» [3].

У документі «Нові можливості для дорослих» (New Opportunities for Adults) [4] акцентується увага на тому, що у сучасному світі кожна особа повинна мати широкий спектр навичок, знань і компетенцій, що включають адекватний рівень грамотності, математичні та цифрові навички. Це дозволяє їм повністю використовувати свій потенціал, брати активну участь у суспільному житті і виконувати свої соціальні та громадянські обов'язки. Резолюція Ради про стратегічні рамки для європейського співробітництва у сфері освіти і навчання на шляху до Європейського освітнього простору і за його межами (2021-2030 pp.) (Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030) констатує, що «лідери ЄС спільно проголосили на

Гетеборзькому соціальному саміті 2017 року Європейський стовп соціальних прав, право на якісну та інклюзивну освіту та підготовку та навчання впродовж життя для всіх як свій перший принцип» [5], підкреслюючи цим важливість значення постійного навчання протягом усього життя.

Отже, можна констатувати, що у країнах Європейського Союзу навчання протягом життя отримує значну підтримку та стимулюється як ключовий інструмент для соціального та економічного розвитку. Уряди та організації активно працюють над створенням умов для постійного освітнього процесу, який би враховував потреби різних категорій населення та забезпечував доступ до освіти протягом усього життя. Програми перекваліфікації, курси підвищення кваліфікації, а також ініціативи з розвитку креативності та інновацій активно підтримуються та фінансуються з метою забезпечення конкурентоспроможності та гнучкості робочої сили у мінливих умовах сучасного світу. Розвиток навчання протягом життя не лише сприяє особистісному та професійному зростанню, але й є стратегічним інструментом для створення стійкого та просунутого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Memorandum on Lifelong Learning. 2000. 36 p. URL: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
2. Recommendation of The European Parliament and of The Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:EN:PDF>
3. Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9620-2017-INIT/en/pdf>
4. Council Recommendation of 19 December 2016 on Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOC_2016_484_R_0001
5. Council Resolution on a new European agenda for adult learning 2021-2030. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/53179/st14485-en21.pdf>

Олена Слободянюк,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
(Інститут вищої освіти НАПН України)

КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

Широкомасштабне військове вторгнення, розпочате росією проти України 24 лютого 2022 р., завдало і продовжує завдавати руйнівного впливу на усі сфери суспільного життя. Значних втрат від війни зазнала освіта: варварські атаки на цивільне населення, серед яких здобувачі вищої освіти та персонал ЗВО; масштабні руйнування та пошкодження інфраструктури; вимушене переміщення закладів; виїзд, через загрозу життю і здоров'ю, значного контингенту здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників; проблема забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти в умовах війни; труднощі провадження науково-інноваційної діяльності; обмеження реалізації програм міжнародної співпраці; загострення проблеми невідповідності кваліфікації випускників вимогам ринку праці та зменшення видатків державного бюджету на вищу освіту. Водночас, саме освіта «...має стати провідним чинником високого рівня цивілізаційної суб'єктності України, власної ідентичності і суверенної волі. Зрештою, сильними держави стають завдяки освіті, науці та інноваційній економіці»[1, с.6].

Післявоєнне відновлення України та інтеграція України до ЄС стануть каталізаторами підвищення вимог суспільства до освіти, її якості. Сьогодні національна система зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти передбачає два незалежні виміри розвитку даного процесу: розроблення стандартів вищої освіти за координації профільного міністерства та акредитація освітніх програм з урахуванням цих стандартів за координації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство). Національне агентство, як афілійований член ENQA й повноправний член INQAANE, SEENQA, ICAI, є колегіальним органом, завдяки якому українська система вищої освіти залучена до обміну досвідом та впровадження кращих світових практик у сфері навчання, викладання, дослідження та імплементації етичних принципів академічної доброчесності.

В українському освітньому просторі триває широка дискусія щодо нормативно-законодавчої та морально-етичної регуляції академічної доброчесності. Проте, відсутня системна робота щодо норм і правил дослідницької доброчесності, принципи якої задекларовані в ключових документах Європейського простору вищої освіти (EHEA), Європейського дослідницького простору (ERA) [7; 9]. Викладач-дослідник, який керується високими стандартами провадження науково-інноваційної діяльності і є взірцем для здобувачів вищої освіти – запорука якісного навчання і викладання на основі дослідження [4, р.54]. Належна дослідницька практика

здобувачів освіти передбачає подолання практичних, етичних та інтелектуальних викликів, властивих науковим розвідкам та базується на фундаментальних етичних принципах, які об'єднують поняття академічної та дослідницької доброчесності: надійність, чесність, відповідальність, повага до колег та інших учасників освітньо-наукового процесу. Так взаємозв'язок та взаємозалежність освіти та досліджень потребує послідовних та системних заходів для забезпечення ефективних механізмів імплементації норм, правил, етичних принципів в освітню та дослідницьку сфери.

Імплементації академічної та/або дослідницької доброчесності потребує аналізу та розробки інструментів/механізмів/заходів, які сприяють свідомому вибору етичних принципів та відповідальної поведінки в освітньому та науковому середовищі; розробці факторів, які мають вплив на рівні: від особистісного до рівня освітньої/наукової установи. Авторами сучасних підходів до академічної/дослідницької доброчесності запропоновано [3, pp. 7–22] не тільки концепт досліджуваних понять, але й характеристику конкретних форм поведінки, які відповідають етичним принципам (Таблиця 1).

Таблиця 1

Сутність понять та відповідних практик

Зміст поняття	Відповідні практики
Академічна доброчесність – це «відповідність етичним і професійним принципам, стандартам, практикам і послідовній системі цінностей, яка служить керівництвом для прийняття рішень та дій в освіті, дослідженнях і науці [8].	– відсутність фабрикації, фальсифікації, плагіату, обману контракту, уникнення неналежної поведінки (списування, підглядання, реплікації та ін.); – уникнення нечесних практик, таких як списування під час іспитів, плагіат або обман контракту; це передбачає залучення до навчання та роботи, яка добре виконана, завершена та зосереджена на добрій меті – навчанні» [5].
Дослідницька доброчесність – «компетентність у дослідницькій діяльності, яка передбачає відповідальну поведінку та здатність до прийняття етичних рішень, втілених у відданості інтелектуальній чесності та особистій відповідальності за свої дії та низку практик, які характеризують відповідальне проведення досліджень [6].	– інтелектуальна чесність у пропозиції, виконанні та звітності про дослідження; – точність представлення внесків у дослідницькі пропозиції та звіти; – справедливість у експертній оцінці; – колегіальність у науковій взаємодії, включаючи спілкування та спільне використання ресурсів;

	- прозорість конфліктів інтересів або потенційних конфліктів інтересів; - захист інтересів осіб під час проведення досліджень; - гуманний догляд за тваринами під час проведенні досліджень; і - дотримання взаємної відповідальності між дослідниками та їхніми дослідницькими групами [6].

Інституалізація стандартів етичної досконалості та відповідальної освітньої/наукової діяльності відбувається через створення системи забезпечення академічної та/або дослідницької доброчесності, основними компонентами якої є: політика, процеси і процедури, відповідальна особа/структура з метою:

- забезпечити лідерство в підтримці відповідального проведення досліджень;
- заохочувати повагу до кожного, хто бере участь у дослідницькому підприємстві;
- сприяти продуктивній взаємодії між слухачами та наставниками;
- відстоювати дотримання правил щодо всіх аспектів проведення досліджень, особливо досліджень із залученням людей і тварин;
- передбачати, виявляти та керувати індивідуальними та інституційними конфліктами інтересів; сприятимуть
- організовувати своєчасні та ретельні запити та розслідування звинувачень у наукових порушеннях і застосовувати відповідні адміністративні санкції;
- запропонувати освітні можливості, що стосуються доброчесності під час проведення досліджень;
- моніторинг та оцінка інституційного середовища, що підтримує цілісність у проведенні досліджень, і використання цих знань для постійного покращення якості [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба; за заг. ред. В.Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с.
2. Evans N., Hoof M., Hartman L. Widdershoven. EnTIRE Mapping Normative Frameworks for Ethics and Integrity of Research. URL: <https://riojournal.com/article/76240/> (дата звернення: 03.05.2024).

3. Fishman, T. (2016) Academic integrity as an educational concept, concern and movement in US institutions of higher education. In: Bretag T (ed) Handbook of academic integrity (First. Springer, Singapore), pp. 7–22.
4. Gaebel, M., Zhang, Th. Trends (2018). Learning and teaching in the European Higher Education Area. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf> p.54/(дата звернення: 03.05.2024).
5. Guerrero-Dib, J.G., Portales, L. & Heredia-Escorza, Y. Impact of academic integrity on workplace ethical behaviour. *Int J Educ Integr* 16, 2 (2020). <https://doi.org/10.1007/s40979-020-0051-3>(дата звернення: 03.05.2024).
6. Integrity in Scientific Research. Creating an Environment That Promotes Responsible Conduct (2002). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK208712/> (дата звернення: 03.05.2024).
7. Research Integrity through Open Science and FAIR Data. URL: https://sparceurope.org/wp-content/uploads/dlm_uploads/2019/03/SPARCEurope_ResearchIntegrityBrief.pdf (дата звернення: 03.05.2024).
8. Tauginienė, L, Gaižauskaitė, I, Glendinning, I, Kravjar, J, Ojsteršek, M, Ribeiro, L, Odiņeca, T, Marino, F, Cosentino, M, Sivasubramaniam, S, Foltýnek, T. Glossary for Academic Integrity. ENAI Report 3G [online]: revised version, October 2018.
9. The European Code of Conduct for Research Integrity. ALLEA. 2017. URL: <https://allea.org/code-of-conduct/>(дата звернення: 03.05.2024).

Анна Шандар,

*PhD ек., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом
(Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Події останніх кількох років в Україні (поширення пандемії COVID-19, повномасштабне вторгнення) значно вплинули на інтенсивність розвитку освітніх послуг загалом і вищої освіти зокрема. Проблематика вивчення освітніх трендів перебуває під пильною увагою вчених різних наук, серед яких Волярської О. С. [1], Скидан М. І. [2], Струтинської О. В., Умрик М. А. [3], Ткаченко Н. М. [4] та інших. Вказані дослідження стосуються в т.ч. детермінант, трендів, вивчення світового досвіду розвитку освіти, напрямків розвитку тощо. З боку держави також приділяється величезна увага вищій освіті, що відображається у відповідних національних та регіональних стратегіях розвитку, різних програмах у сфері освіти, забезпеченні бюджетним фінансуванням.

Тренди, досліджувані у публікаціях, мають певне забарвлення, що може позначитися як позитивно, так і негативно на забезпеченні якості. Вважаємо, що якість освітніх послуг є індикатором їх розвитку та водночас показником конкурентоспроможності закладу вищої освіти. Таким чином, метою дослідження є обґрунтування та узагальнення трендів розвитку вищої освіти у світлі забезпечення якості освітніх послуг.

Аналіз публікацій [1–4] дозволив узагальнити такі особливості розвитку вищої освіти, які позитивно впливають на розвиток освітніх послуг:

- збільшення значення та ролі освітньої програми (орієнтація на опанування програмних результатів, здобуття компетентностей, передбачених програмою);
- перегляд моделі надання освітніх послуг шляхом посилення студентоцентризму;
- залученість здобувачів (та інших стейкхолдерів) до процесів менеджменту якості; продовження співпраці з випускниками після завершення навчання;
- зростання уваги до осіб з особливими освітніми потребами (інклюзивність);
- підвищення значення академічної свободи та академічної доброчесності;
- посилення практичної орієнтації (дуальна освіта);
- розвиток онлайн освіти (змішане навчання; дистанційна форма навчання, онлайн курси; використання різних інформаційно-телекомунікаційних технологій);
- зростання ролі неформальної та інформальної освіти;

- посилення ринкових механізмів управління навчальним закладом; зростання частки платних освітніх послуг; оплата за навчання шляхом залучення грантового фінансування;

- розвиток системи стандартів вищої освіти;

- розвиток менеджменту якості освітніх послуг (наявність відповідних органів, структур на державному рівні та у закладі вищої освіти).

Загалом ці тренди доцільно об'єднати у 3 групи. До першої групи можемо віднести аспекти, що пов'язані з роботою зі стейкхолдерами. Друга група стосується підготовки здобувачів, форм навчання. Остання група, але не менш важлива, включає в себе тренди, що мають інституційне підґрунтя.

Рис. 1. Напрями розвитку вищої освіти в частині забезпечення якості освітніх послуг

Джерело: розроблено автором

Отже, у даному дослідженні здійснено спробу узагальнити сучасні освітні тренди, які більшою чи меншою мірою впливають на підвищення якості вищої освіти. Посилення уваги до трендів та їх глибоке розуміння є основою для стратегічного управління закладом вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волярська О. С. Напрями розвитку вищої освіти в Україні в умовах нестабільності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Вип. 2(18). С. 34-43. URL: [https://doi.org/10.35387/od.2\(18\).2020.34-43](https://doi.org/10.35387/od.2(18).2020.34-43)

2. Скидан М. І. Підвищення якості освітніх послуг як основний стратегічний напрям розвитку вищої та фахової передвищої освіти. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-110>

3. Стругинська О. В., Умрик М. А. Сучасні освітні тренди в умовах розвитку цифрового суспільства. *Інформаційно-комунікаційні технології в освіті*. 2020. Вип. 26. С. 201–205.

4. Ткаченко Н.М. Тренди освіти – 2022: світовий контекст. *Перспективи та інноваційні науки*. Серія: Педагогіка, Серія: Психологія. Серія: Медицина. 2022. №11(16). С. 178–189. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11\(16\)-178-189](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-178-189)

Михайло Бачинський,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
(Міжрегіональна академія управління персоналом)

ДОСВІД ЄВРОПИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасному світі, освіта визнається як індикатор розвитку країни, що має важливе значення для різних аспектів суспільства та економіки. Зважаючи на те, що «у сучасному світі збільшується значення освіти, насамперед вищої, як найважливішого чинника формування нової якості суспільства в цілому. Сьогодні знання стали найважливішим ресурсом зростання виробництва, джерелом підвищення продуктивності праці та економічного зростання національних економік в цілому» [1]. Адже високий рівень освіти сприяє формуванню кваліфікованої робочої сили, що є ключовим чинником економічного зростання і позитивно впливає на розвиток людського капіталу.

Так, у документі «European Strategy For Universities» [2], опублікований Європейською комісією, висловлюється потреба щодо вдосконалення управління в сфері вищої освіти, з урахуванням змін, що відбуваються в соціальному та економічному середовищі. Забезпечення якості вищої освіти є надзвичайно важливим, оскільки воно має вплив на різні аспекти освітнього процесу та суспільства в цілому, та включає дотримання високих академічних стандартів та сприяє відповідності освітніх програм сучасним вимогам, що є ключовим аспектом; впровадження системи постійного оцінювання та атестації закладів вищої освіти та освітніх програм сприяє забезпеченню високих стандартів якості і визначенню вектору їх поліпшення; активна участь студентів у навчальному процесі та врахування їхньої думки у забезпеченні якості сприяють виявленню проблем і забезпечують розгляд збалансованого підходу; активна участь у світових рейтингах, співпраця з іншими університетами та впровадження найкращих світових практик сприяють створенню міжнародних стандартів і забезпечують підтримку глобальної конкурентоспроможності; університети з визнаною репутацією привертають увагу студентів з різних країн, а це, у свою чергу, сприяє розширенню культурного різноманіття та обміну ідеями та досвідом; високоякісна освіта готує студентів до викликів глобальної економіки, враховуючи передові технології та міжнародні стандарти у сфері бізнесу; загальновизнаність дипломів на міжнародному рівні розширює можливості студентів для світової мобільності та відкриває широкі перспективи для подальшого розвитку їхньої кар'єри. Загалом, забезпечення якості вищої освіти вимагає системного та постійного підходу до оцінки, покращення та адаптації, щоб відповідати вимогам сучасного світу та забезпечувати випускників якісною освітою для їхнього успішного майбутнього та вносить значний внесок у глобальний розвиток, сприяючи обміну знаннями та культурою між різними регіонами світу.

Згідно документу Цілі сталого розвитку. ООН. Ціль 4. Якісна освіта (The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education) [3] ООН визначає якість освіти як одну з важливих цілей для досягнення сталого розвитку світового співтовариства. Також важливість цього аспекту підтверджує створення Європейської асоціації з гарантування якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA) [4], функціонування такої асоціації стимулює розвиток та забезпечення якості, зокрема шляхом створення міжнародних агентств забезпечення якості освіти, їх підтримки на національному рівні та надання комплексних послуг та можливостей для формування мереж. У свою чергу, документ «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському освітньому просторі вищої освіти» (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG) [5] визначає основні принципи та засади забезпечення якості освіти. А саме: основна відповідальність за якість освітніх послуг та їх забезпечення покладена на навчальні заклади; система забезпечення якості адаптується до різних систем вищої освіти, навчальних закладів, програм та студентського складу; система забезпечення якості сприяє розвитку культури вдосконалення якості; система забезпечення якості ураховує потреби та очікування студентів, а також всіх інших учасників навчального процесу та суспільства в цілому. Отже, можна стверджувати, що основна мета цього документа - забезпечення якості навчання та викладання в галузі вищої освіти, розвиток освітнього середовища, а також підтримка наукових досліджень та інновацій.

Важливим фактором у формуванні стійкого та продуктивного середовища для навчальних процесів є визначення нормативів забезпечення якості вищої освіти. Це визначає юридичні засади, стандарти і процедури, які керують процесами оцінки, контролю та забезпечення якості освіти на державному рівні; сприяє забезпеченню відповідності навчальних програм і методик високим стандартам якості, гарантує права студентів і сприяє розвитку конкурентоспроможної вищої освіти; визначає способи співробітництва між установами вищої освіти та відповідними державними органами для ефективного контролю та управління якістю навчального процесу.

Досвід Європи у сфері забезпечення якості вищої освіти в управлінській політиці є значущим та вартий уваги. У багатьох країнах Європейського Союзу було розроблено та впроваджено системи забезпечення якості вищої освіти, які базуються на різноманітних підходах та методологіях, що включають в себе активне використання зовнішнього оцінювання та акредитацію закладів вищої освіти, адже ці процеси дозволяють забезпечити відповідність нормативам якості та стандартам, що сприяє підвищенню рівня освітніх послуг та підтримує довіру громадськості до системи вищої освіти. Загалом, досвід Європи в цій сфері включає в себе поєднання стратегічного планування, системного моніторингу та оцінки, а також широкого впровадження інструментів забезпечення якості для підтримки якісного розвитку вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробйова О. Професіоналізація як умова забезпечення якості у вищій освіті. 2023 URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-352-364](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-352-364)
2. European University Association. URL: <https://eua.eu> .
3. The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals/quality-education> .
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: [http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf) .
5. European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA URL: <https://www.enqa.eu>

Зоя Білошицька,
*старший викладач кафедри педагогічних технологій
та мовної підготовки
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Софія Мартинюк,
*здобувачка вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЛЮДЬМИ ЛІТНЬОГО ВІКУ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ

Вивчення іноземних мов людьми літнього віку є актуальним і важливим аспектом сучасного освітнього процесу. Старість не є перешкодою для вивчення нового, а навпаки, може стати періодом активного пізнання. Англійська мова, як одна з найпоширеніших мов у світі, відкриває широкі можливості для комунікації, розвитку культурного та соціального життя. Однак вивчення мови в пізньому віці вимагає уваги до специфічних особливостей цільової аудиторії, врахування їхніх потреб, можливостей та обмежень. У цьому контексті важливо дослідити особливості вивчення англійської мови людьми старшого віку, враховуючи фактори впливу та розробляючи ефективні стратегії, спрямовані на досягнення оптимальних результатів.

Дослідження процесу вивчення англійської мови літніми особами відкриває широкі можливості для вдосконалення методик та підходів до навчання. Враховуючи фізіологічні та психологічні особливості цієї групи населення, можна розробити спеціалізовані програми, які б враховували їх потреби та можливості. Важливо також звернути увагу на мотивацію та інтереси учнів, щоб стимулювати їх до активного вивчення. Розуміння специфіки вивчення мови цільовою аудиторією може сприяти покращенню якості навчального процесу та досягненню кращих результатів.

Аквізиція іноземних мов особами похилого віку є складним завданням, оскільки зміни, що відбуваються у їх когнітивних функціях, можуть впливати на швидкість та ефективність навчання. Одним з ключових факторів є зниження швидкості сприйняття та засвоєння нової інформації. Особи літнього віку можуть мати труднощі з запам'ятовуванням нових слів, граматичних правил та інших аспектів мови. Крім того, втрата пам'яті, що часто відзначається у цільової аудиторії, може ускладнити навчання та засвоєння нової мови.

Також важливим фактором є психологічний стан особи. Страх перед невдачею та неуспіхом може пригнічувати мотивацію до навчання та знижувати результативність. Тому важливо створити позитивну атмосферу під час навчання та підтримувати учнів у їхньому навчальному процесі.

Для успішного вивчення англійської мови особами літнього віку рекомендується використовувати спеціалізовані підходи та методики, які враховують їх специфічні особливості та потреби. Однією з ключових стратегій є початок з невеликих та легко запам'ятовуваних елементів, що дозволяє

уникнути перевантаження когнітивних функцій. Наприклад, вивчення базових фраз та виразів, які можуть використовуватися у повсякденному спілкуванні. Також використання інтерактивних методів навчання може значно полегшити процес засвоєння мови. Включення аудіо- та відеоматеріалів, вправ на вимову та ігрових завдань дозволяє залучити різні канали сприйняття та зробити навчання більш захоплюючим та ефективним.

Крім того, акцент на практичному застосуванні мови може сприяти її кращому засвоєнню. Використання ігор, створення реальних ситуацій та спілкування у групі може допомогти людям почувати себе впевненіше та впроваджувати набуті навички у практичне використання.

Усі ці стратегії та методики спрямовані на створення комфортної та позитивної атмосфери для навчання, що є ключовим чинником у досягненні успіху в процесі вивчення англійської мови у людей літнього віку.

Отже, вивчення англійської мови людьми старшого віку є важливим завданням, що вимагає уваги до їхніх особливостей та потреб. Фактори, такі як зміни когнітивних функцій та втрата пам'яті, можуть ускладнювати процес навчання. Проте застосування ефективних стратегій та методик, таких як початок з базових речей, використання інтерактивних методів навчання та акцент на практичному застосуванні мови, може значно полегшити цей процес. Важливо також зазначити, що створення сприятливої атмосфери для навчання, де учні почувуються комфортно та мають можливість вільно виражати свої думки та ідеї, є ключовим чинником успіху. Послідовне використання цих стратегій та підходів може допомогти літній аудиторії успішно вивчати англійську мову та відкривати для себе нові можливості в комунікації та соціальному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровик Л.В., Басараба І.О. Психологічні особливості людей дорослого віку у контексті вивчення англійської мови. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2017. Вип. 55. С. 166-173. Режим доступу: <https://miljournals.knu.ua/index.php/zbirnuk/article/view/206/194>
2. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. *Збірник наукових праць. Активізація когнітивних функцій людей похилого віку в процесі вивчення іноземної мови*. № 1 (100) 2021. Т. 1.
3. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку. Навч. посібн. / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : Вид-во ТОВ «Геопринт». 2021. 288 с.
4. Слюсар В. М. Вплив соціально-культурної кризи на смореалізацію особистості. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. № 32. С. 20–24

Зоя Білошицька,
*старший викладач кафедри педагогічних технологій
та мовної підготовки
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*
Анастасія Николайчук,
*здобувачка вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ СТАРШОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Нинішнє життя є настільки швидкоплинним і тривожним, що люди старшого віку потребують неабиякої уваги та підтримки. Згідно з прогнозами експертів ООН, до 2050 року кількість людей старшого віку становитиме 30% від загальної кількості населення планети.

Кожен 5-ий українець належить до старшого покоління, тому потребує особливого розуміння, підтримки, стимулюючих заходів та правового захисту.

Проблема залучення людей старшого віку до освітнього процесу зумовлена потребою інтеграції в сучасне суспільство.

До університетів третього віку належать: геронтологічні установи, навчальні центри неформальної освіти, соціально-освітні інституції.

Для освітнього процесу в університетах третього віку створюються групи за інтересами. Навчальні програми і пізнавальні заходи складають, орієнтуючись на психологічні та соціологічні особливості людей. Предмети для навчання слухачі обирають згідно з освітніми потребами та індивідуальними уподобаннями. Проводяться заняття кілька разів на тиждень. Базовий курс кожної дисципліни розрахований на 72 години. Після закінчення навчання видають відповідні сертифікати. Вони не є документом державного зразка, але дозволяють людині повірити в себе, у свої сили та отримати моральне задоволення.

До найактуальніших знань, набутих під час навчання в університетах, можна віднести знання щодо особливостей процесів старіння, підвищення якості життя, сучасних методів збереження здоров'я, набуття навичок самопомоги, законодавчої бази для цієї вікової групи, використання новітніх технологій, розширення кола спілкування. Також варто зазначити і про інтерес до вивчення іноземних мов та комп'ютерної грамотності.

Університети третього віку ставлять перед собою такі завдання:

- протидія процесу старіння, подолання його негативних ознак;
- сприяння розумовій, психічній, фізіологічній здатності і соціальній активності;
- залучення літніх осіб до участі у суспільному житті;
- задоволення інтелектуально-освітніх потреб;
- сприяння оптимізації настроїв, підвищення інтересу до життя;
- організація дозвілля, пропагування активного способу життя, відпочинку;
- розширення світогляду людей старшого віку.

Університети третього віку здійснюють такі функції: просвітницьку, соціально-адаптивну, інформаційну, комунікативну, реабілітаційну, терапевтичну, компенсаторну, розвивальну, заохочувальну.

У процесі організації навчального процесу слід враховувати психофізіологічні особливості літньої людини, а саме:

- уповільнення реакцій при більш швидкій стомлюваності;
- погіршення здатності до сприйняття;
- звуження поля уваги;
- зменшення тривалості зосередження уваги;
- труднощі розподілу уваги і вміння переключатися;
- зниження здатності до концентрації і зосередження уваги;
- підвищена чутливість до сторонніх перешкод;
- деяке зменшення можливостей пам'яті;
- труднощі відтворення.

У навчанні літніх людей виокремлюється 2 види:

- 1) екстенсивне(дослідницьке) навчання – людина набуває навички, розвиває інтереси, розширює горизонти світосприйняття.
- 2) консолідоване навчання – людина удосконалює знання, навички, погляди і досвід.

Отже, освіта людей старшого віку є показником рівня розвитку культурного, морального, наукового, технічного потенціалу країни. В Україні освіта людей третього віку набуває нині дедалі більшої уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (2010).(ряд). Е. М. Лібанова. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України.
2. Принципи ООН щодо літніх людей. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r091.htm>
3. Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#n8>
4. Університети третього віку м. Києва URL: <https://wiki.1551.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=13762799>

Ольга Мазур

*старший викладач кафедри менеджменту та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності
(Український державний університет імені Михайла Драгоманова)*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНИ

Сучасна академічна спільнота стикається із цілою низкою викликів, продиктованих факторами зовнішнього середовища. Початок XXI сторіччя ознаменував якісний стрибок в розбудові академічного простору та формуванні глобальної академічної спільноти.

Глобалізаційні процеси, інтенсифікація академічної мобільності та поглиблення освітнього діалогу, діджиталізація – далеко не повний перелік стимулюючих факторів, які вплинули на сучасний університет.

Втім 20-ті роки XXI сторіччя сколихнули світ новими викликами, які призвели до глобальної кризи, в тому числі і в сфері освіти.

Так пандемія COVID-19 вимагала від академічної спільноти, в тому числі і української, терміново шукати рішення щодо реорганізації освітнього процесу в форматі ізоляційних обмежень, побудови нових форм комунікацій, розбудови ефективної інфраструктури, адаптованої до актуальних реалій. Обмеження, продиктовані безпековими заходами, побудували нові форми взаємодії між суб'єктами академічного простору, стимулювали розвиток е-навчання, активізували нові напрямки академічної взаємодії.

Переживши турбулентні стани, адаптувавшись до нових реалій, академічна спільнота виробила механізми взаємодії в умовах карантину.

Та початок 2024 року сколихнув Україну, Європу та весь світ новим потрясінням – широкомасштабним вторгненням російської федерації в Україну. Безпрецедентний акт агресії катастрофічно вплинув на всі сфери життя українців, в тому числі і на сферу академії.

При актуалізації базових потреб безпеки та виживання, академія могла б втратити свою цілісність, та ми спостерігаємо єднання академічної спільноти, формування взаємної підтримки та створення сприятливих умов для реалізації українського академічного потенціалу.

Український університет знову стикається із викликом переформатування освітньої взаємодії. Маючи досвід карантинних обмежень та вже функціонуючу інфраструктуру е-навчання, діджиталізований академічний простір із розгалуженою комунікацією, академічна спільнота, оговтавшись від стресу неочікуваних подій, досить швидко повернулась до повноцінного функціонування.

Втім низка викликів мають перманентний характер та на разі не мають механізму врегулювання.

Катастрофічним є відтік інтелектуального капіталу України. Це стосується як актуальних, так і потенційних представників академічної спільноти в зв'язку з вимушеними міграційними процесами через загрозу життю та відсутність безпеки. Лише невелике число академічної спільноти змогли повноцінно інтегруватись до закордонного академічного простору.

Руйнування академічної інфраструктури, порушення сталих комунікацій, відсутність досвіду поведінки за визначених умов – все це вимагає розробки нових алгоритмів взаємодії та адаптаційних механізмів. Від року до двох потребували виші для формування безпечного освітнього середовища. Деякі досі не мають можливості надавати освітні послуги здобувачам офф-лайн.

Окремої уваги потребує проблема академічній свободі на окупованих територіях. Цей виклик постав перед українською академією ще з 2014 року, коли низка університетів з окупованих територій мали перемістити свої потужності на бази інших українських освітніх закладів.

Як зазначає Лопатіна Г.: «Окупація частини території України не тільки змінила політичний і економічний ландшафт країни, але й радикально вплинула на академічне середовище, поставивши під загрозу основи академічного життя країни. Призупинення освітнього процесу, релокація закладів освіти, захоплення приміщень закладів освіти російськими окупантами, знищення наукової літератури, руйнування або закриття доступу до лабораторій та дослідницьких баз даних, втрата академічного потенціалу та контингенту здобувачів, неможливість продовжувати дослідження, переслідування освітян з українською позицією – усе це стало жорсткою реальністю для української академічної спільноти»[1, с. 89].

Таким чином війна в Україні стимулює вироблення нових механізмів подолання зовнішніх викликів академічної спільноти.

Варто також зазначити ще один виклик в масштабах академічного простору – інтегрування штучного інтелекту у всі процеси людської активності, в тому числі і наукової. Використання нейромережі в діяльності сучасної академії на разі не врегульоване, механізми не сформовані, відбувається хаотичне його застосування, яке нерідко супроводжується зловживанням його можливостями. Постають питання захисту авторського права, інтелектуальної власності, реалізації принципів академічної доброчесності.

Таким чином були окреслені основні виклики сучасної академічної спільноти України, та глобальної спільноти в цілому. Зазначені тенденції мають свої прояви та впливи по всьому світу. Також глобальна академічна спільнота представляє собою сукупність національних складових, дестабілізація яких дає реакцію на всю академічну систему. Вироблення механізмів подолання зазначених проблем є викликом не тільки для української, а й для глобальної академії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попова А., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Сичікова Я. Академічна свобода в Україні під час війни: виклики університетів окупованих міст та напрями відновлення. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 3. 2023. 590 с.

Оксана Мустафа,

*голова циклової комісії іноземних мов
викладач англійської мови, викладач-методист
(Черкаський державний бізнес-коледж),*

Олена Борисенко,

*викладач англійської мови, викладач-методист
(Черкаський державний бізнес-коледж),*

Альона Палієнко,

*викладач англійської мови
(Черкаський державний бізнес-коледж)*

СУТНІСТЬ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОМУ СТАНОВЛЕННІ

Процес навчання людини починається з народження і триває все життя, але інтенсивність сприйняття, досить значна в дитячі роки, падає з віком, і в період інтелектуального і фізичного розквіту особистості здатність до навчання значно знижується. Будь-яка особистість проходить ряд етапів професійного становлення, яке потребує додаткового навчання, яке ґрунтується на практичній спрямованості знань, назрілій необхідності з урахуванням життєвого досвіду та усвідомленні самостійності опануваннями знаннями. Саме на цьому етапі розвитку особистості і відбувається усвідомлена потреба в неперервній освіті протягом всього життя [3, с. 890]. Сучасне суспільство, що динамічно розвивається, характеризується великим потоком інформації, яку людство отримує з різних джерел. Такий соціальний прогрес істотно впливає на професійний рівень працівників будь-якої організації. Вже стало нормою отримувати інформацію з різних джерел, застосовувати набуті знання у професійній діяльності, що свідчить про важливість постійного навчання протягом життя. Для вітчизняного наукового середовища означене поняття «освіта впродовж життя» є досить новим поняттям, але воно активно досліджується та впроваджується в практику, має нормативно-правове та законодавче закріплення понять, категорій та етапів реалізації цієї концепції. Зокрема, у Законі України «Про освіту» визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості... формування... необхідних для успішної самореалізації компетентностей, підвищення освітнього рівня громадян...» [8]. Досягнення цієї мети можливе через реалізацію права «здобувати освіту впродовж усього життя» [8]. Важливим кроком на шляху законодавчого врегулювання системи освіти дорослих стало прийняття проекту Закону України «Про освіту дорослих», який «враховує досвід і основні рекомендації Європейського Союзу з питань розвитку освіти впродовж життя та освіти дорослих, а також вітчизняні напрацювання з цього питання» [5; 3, с. 893].

Дослідження неперервної освіти висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема. Малкольм Ноулз, Лінда Дарлінг-Геммонд, Стівен Д. Брукфілд та ін. Серед вітчизняних дослідників значний вклад у розвиток концепції неперервної освіти зробили В. Кремінь, Л. Лукянова, О. Гончаренко, Н. Гладун, О.Кузьмінська, І. Зінченко, С. Костюк та ін.

«Неперервна освіта», — це концепція, яка охоплює ідею, що навчання не обмежується певним періодом життя, а має тривати протягом усього нашого існування. Навчання впродовж життя визнає, що необхідні знання та навички постійно змінюються під впливом технологічного розвитку, соціальних змін та вимог ринку праці. Для визначення поняття безперервної освіти використовується низка термінів. У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення: «освіта дорослих» (*adult education*); «продовжена освіта» (*continuing education*); «подальша освіта» (*further education*); «відновлювана освіта» (*recurrent education*) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; «перманентна освіта» (*permanent education*); «освіта протягом життя» (*lifelong education*); «навчання протягом життя» (*lifelong learning*). У кожному з цих термінів зроблено акцент на певній стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини [6; 3, с. 894]. Розглянемо більш детально сутність означених дефініцій, див. табл. 1.

Таблиця 1. Сутність дефініції «неперервна освіта» та її похідних категорій

Дефініція	Джерело	Трактування
Освіта дорослих	[8]	є складовою освіти <u>впродовж життя</u> , спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки
Освіта дорослих	[5]	створення можливостей для особистого і професійного розвитку особи, її соціальної активності, що забезпечує задоволення різноманітних суспільних та економічних потреб на рівні громади, регіону, держави
Перманентна освіта	[1]	концепції освіти, що охоплює навчання протягом усього життя та розвиток особистості у всіх її аспектах.
Континуальна освіта	[2]	освітня концепція, що передбачає неперервність навчання протягом усього життя та акцентує увагу на важливості навчання і розвитку як постійного процесу, що охоплює різні етапи життя людини та передбачає її активну участь і зусилля у процесі постійного отримання знань, навичок і компетенцій

Джерело: сформовано авторами.

Варто зазначити, що описані терміни використовуються у наукових джерелах дослідників з різних країн та континентів там можуть мати деякі відтінки значення, але взагалі вони використовуються для вираження ідеї постійного навчання та розвитку протягом усього життя. Неперервна освіта має свої переваги:

- актуалізація знань;
- розширення навичок і компетенцій;
- розвиток вміння швидко орієнтуватися у нових ситуаціях, адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології та інновації;
- можливість розвивати свої таланти та хобі;
- дозволяє розширити свою мережу контактів і створити цінні зв'язки зі спеціалістами, експертами та колегами;
- бути в курсі світових трендів, інновацій та передового досвіду в своїй галузі;
- спонукає до самостійного навчання та постійного самоудосконалення, розвиває вміння самостійно здобувати знання, досліджувати та аналізувати нову інформацію;
- культура творчості;
- підвищення самовпевненості;
- сприяння культурному розмаїттю;
- сприяє збереженню та покращенню когнітивних функцій мозку, таких як пам'ять, мислення, концентрація та увага, сприяє активному мозковому життю та запобігає втраті когнітивних здібностей з віком [3, с. 895].

Основні положення неперервної освіти закладено у Законі України «Про освіту», статтями 8, 18 якого регламентовано право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти [8]. У професійній діяльності види освіти поєднуються, так, на думку С.Клімова, неформальна освіта посідає проміжну позицію між плюсами формальної та інформальної освіти й на відміну від останньої є усвідомленою, певною мірою організованою й керованою (рис. 1).

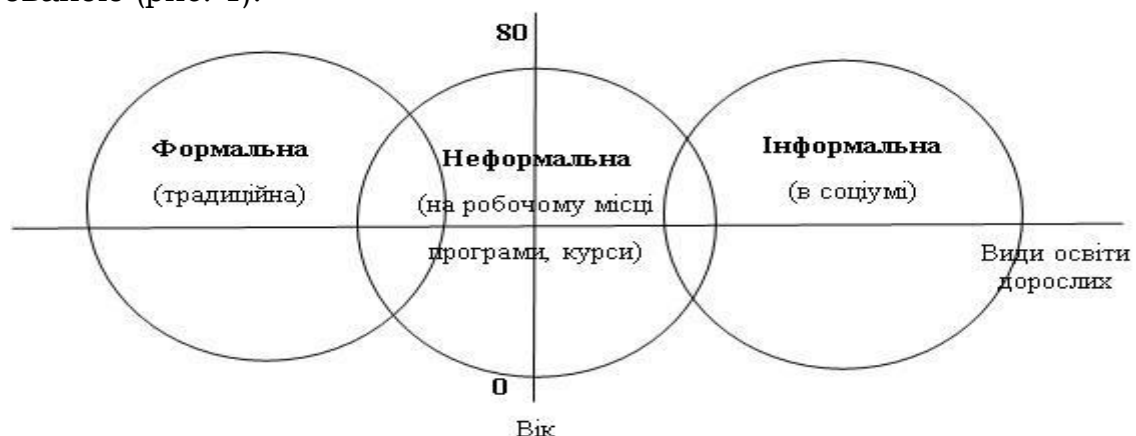

Рис. 2. Поєднання видів освіти в структурі освіти впродовж життя [4]

Рис. 1. Поєднання видів освіти в структурі освіти впродовж життя
Джерело: [7, с. 96; 4, с. 7].

На етапі професійного розвитку вступають в дію механізми вмотивованого опанування знань, які відповідають потребам особистісного розвитку. Найпростішим способом, який не вимагає жодних фінансових вкладень, є самоосвіта [4, с. 7].

Отже, неперервна освіта відповідає загальноприйнятій концепції визначеній в українському законодавстві «освіта впродовж життя» та покликана підвищувати загальні потреби дорослого населення у компенсації недоотриманих та набуття нових знань шляхом долучення до формальних та нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності через задоволення освітніх потреб, що впливає на формування професійних навичок і компетентностей для забезпечення успіху в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Milestones in UN History 1971-1980. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/history-of-the-un/1981-1990> (дата звернення 21.02.2024).
2. Continuing education. *Cambridge Dictionary*. URL: <http://surl.li/nifwe> (дата звернення 10.03.2024).
3. Боровик Т.М., Мустафа О.О., Борисенко О.І. Перманентна освіта як вид діяльності. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14 (28). С. 889-899. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-889-899](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-889-899). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7941> (дата звернення 11.03.2024).
4. Боровик Т.М., Устиченко С.В. Неформальна освіта як складова освітньої парадигми сучасності. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 4. С. 5-10. DOI: 10.31651/2524-2660-2019-4-5-10 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3596> (дата звернення 10.03.2024).
5. ВРУ прийняла у першому читанні проєкт ЗУ «Про освіту дорослих». *Міністерство освіти і науки України*. <https://mon.gov.ua/ua/news/vru-prijnyala-u-pershomu-chitanni-proyekt-zu-pro-osvitu-doroslih> (дата звернення 11.03.2024).
6. Карпенко М. «Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика». Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika> (дата звернення 11.03.2024).
7. Лук'янова Л. Неформальна освіта дорослих як невід'ємна складова освіти впродовж життя. URL: <http://surl.li/polvk> (дата звернення 10.03.2024).
8. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, дата оновлення 04.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 11.03.2024).

Оксана Тригуб,

*старший викладач кафедри англійської мови
(Національний університет «Киево-Могилянська академія»)*

ЛІДЕРСТВО ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВЗАЄМОДІЯ З РИНКОМ ПРАЦІ

Лідерство вищої освіти - це концепція, що визначає стратегічне управління закладами вищої освіти та охоплює ряд різних аспектів, включаючи визначення місії та цілей університету, розробку стратегій для досягнення цих цілей, ефективне управління ресурсами, планування та моніторинг академічних програм, а також забезпечення якості освіти та досліджень. Лідерство вищої освіти вимагає від керівників закладів вищої освіти бути візіонерами, здатними розвивати стратегії, які враховують зміни в освітній сфері, суспільних потребах та технологічних інноваціях [1]. Крім того, вони повинні бути ефективними комунікаторами, що спілкуються як зі співробітниками, так і зі студентами та іншими зацікавленими сторонами, щоб забезпечити широку підтримку для стратегічних ініціатив. Основні аспекти лідерства вищої освіти включають [2]:

- відповідальність за визначення візії та стратегічних цілей (лідери закладами вищої освіти повинні визначити місію та стратегію розвитку, щоб забезпечити відповідність інституту потребам суспільства та студентів);
- управління ресурсами (ефективне розподілення фінансових, людських та матеріальних ресурсів для досягнення стратегічних цілей);
- підтримка академічного середовища (створення стимулюючого і підтримуючого середовища для навчання, досліджень та розвитку);
- комунікація та співпраця (забезпечення ефективної комунікації зі співробітниками, студентами, адміністрацією та іншими зацікавленими сторонами);
- стимулювання інновацій (підтримка досліджень та впровадження інноваційних підходів до освіти та управління);
- забезпечення якості (розробка та впровадження систем забезпечення якості, щоб забезпечити високу якість навчання та досліджень).

Отже, лідерство вищої освіти вимагає поєднання стратегічного бачення, аналітичних здібностей та здатності мотивувати та керувати людськими ресурсами для досягнення успіху у складному середовищі сучасної освіти.

Зв'язок між вищою освітою та ринком праці є багатограним і складним процесом, який впливає на обидва сектори. Адже зміни в ринкових умовах, технологічний прогрес та зростаючі вимоги до кваліфікацій працівників вимагають активної ролі університетів у підготовці кваліфікованої робочої сили. Університети повинні проводити аналіз ринку праці для визначення потреб та вимог роботодавців, адже це допомагає визначити, які спеціальності та навички будуть найбільш цінними для випускників. І на основі цього аналізу університети можуть адаптувати свої освітні програми, включаючи введення нових курсів, спеціалізацій або програм навчання, які відповідають потребам роботодавців [3]. У світі швидких змін і технологічного прогресу важливо, щоб вищі навчальні заклади пропонували можливості навчання протягом життя та

перепідготовки для робітників, щоб вони могли адаптуватися до нових вимог ринку праці. Також заклади вищої освіти можуть встановлювати партнерства з промисловістю та бізнесом для спільної розробки програм, стажування студентів та забезпечення доступу до реальних проектів та можливостей працевлаштування. Окрім технічних навичок, університети також повинні надавати студентам можливості розвивати *soft skills*, такі як комунікація, креативність, критичне мислення та співпраця, які є важливими для успішної кар'єри. Також важливою складовою є забезпечення менторської підтримки та кар'єрного консультування та профорієнтація для студентів, щоб допомогти їм визначити свої цілі та отримати необхідні навички. Так, «на сучасному етапі розвитку суспільства суттєво змінюються запити на ринку праці, що потребують новітніх підходів до професійної орієнтації. ...основною тенденцією модернізації цієї сфери є використання ІКТ, а саме: цифрових та онлайн-систем CIS, систем ІПП, інтерактивних систем Інтернету, використання Big Data» [1]. Ці системи призначені для отримання «інформації про різних професій, ринок праці, можливості навчання та розвитку кар'єри, а також допомагають клієнтам створювати кар'єрні плани та вирішувати проблеми, пов'язані з роботою» [2]. Так, ефективна профорієнтація може допомогти студентам зрозуміти свої інтереси та здібності, що дозволяє їм обирати кар'єрний шлях, який відповідає їхнім цілям та можливостям, що зменшує рівень безробіття та підвищує ефективність ринку праці. У свою чергу освічені працівники, які мають кращі навички та знання в своїй галузі, можуть бути більш конкурентоспроможними на ринку праці, адже профорієнтація може допомогти студентам і молоді зрозуміти, які компетенції будуть важливими для їхньої майбутньої кар'єри. Відповідність освіти до потреб ринку праці може зменшити втрати ресурсів, що пов'язані з неефективним використанням людських, матеріальних та фінансових ресурсів у вищій освіті. Адже, коли людина обирає кар'єрний шлях, який відповідає її інтересам та здібностям, вона ймовірно буде більш задоволеною своєю роботою та буде більш продуктивною, що призведе до збільшення ефективності та підвищення результативності робочого процесу. Отже, профорієнтація виступає важливим чинником у забезпеченні успішної взаємодії між вищою освітою та ринком праці, сприяючи ефективному розподілу ресурсів та зменшенню невідповідностей між навчальними програмами та потребами ринку праці.

Грунтовна взаємодія закладів вищої освіти і ринку праці відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного відтворення кадрів для сучасної економіки та розвитку суспільства. Розуміння цього зв'язку допомагає університетам адаптуватися до потреб сучасного світу праці та забезпечити студентам якісну освіту, яка відповідає вимогам ринку.

Загалом, ефективне лідерство вищої освіти вимагає від університетів активної взаємодії з ринком праці та є важливим елементом забезпечення реалізації місії закладу вищої освіти забезпечувати високу якість освіти, яка відповідає вимогам сучасного ринку праці та забезпечить випускникам успішну, стабільну кар'єру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Strategic Leadership in Higher Education.
URL: https://www.researchgate.net/publication/312011502_Strategic_Leadership_in_Higher_Education
2. Leadership in Higher Education from a Transrelational Perspective.
URL: <https://www.bloomsburycollections.com/monograph?docid=b-9781350042414>
3. Ткаченко В. Забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів через призму управління. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 10 (16). С. 890–899. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-890-899](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-890-899).
4. Воробйова О. Професіоналізація управління через призму профорієнтаційної діяльності як складової неперервної освіти: міжнародний досвід URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-293-305](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-293-305)
5. The Real Game Series: Bringing Real Life to Career Development.
Режим доступу: <https://eric.ed.gov/?id=ED446297>

Тетяна Івануха,
магістрантка спеціальності 073 «Менеджмент»
(Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ШЛЯХ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ

З метою забезпечення рівноправності усіх здобувачів освіти в отриманні якісних освітніх послуг останнім часом в Україні створюються умови спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) зі своїми однолітками за місцем проживання. Розроблені відповідні закони та стратегія, що мають на меті покращити умови отримання освіти для дітей з ООП дошкільного й молодшого шкільного віку. Для координації освітнього процесу в нашій країні розбудована і функціонує мережа інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які забезпечують кваліфікований психолого-педагогічний супровід здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти на системній основі.

Згідно законодавства України: «Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти» [3].

Інклюзивно-ресурсні центри створені для надання послуг дітям з ООП та їх батькам, а саме: проводити комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (для покращення соціалізації та самообслуговування дітей з інвалідністю), а також забезпечувати системний та кваліфікований супровід дитини з особливими освітніми потребами. Знаходяться на фінансуванні держави, яка забезпечує їх, зокрема, обладнанням для проведення комплексної оцінки розвитку дітей. Функціонує інформаційна освітня система «АС ІРЦ» та сайт <https://ircenter.gov.ua> [2], що надають зручний доступ до послуг.

Через війну інклюзивно-ресурсні центри розширили список категорій населення, з якими працюють. Наразі в центрах також проводяться додаткові заняття для дітей з особливими освітніми потребами з родин внутрішньо переміщених осіб та тимчасово зарахованих до закладів освіти. Крім того, під час війни ІРЦ у співпраці зі Службою у справах дітей надають соціальну та психолого-педагогічну допомогу батькам учнів і психологічний супровід населення громад, зокрема вимушеним переселенцям [1].

Щодо переліку послуг, що надаються такими закладами, варто зазначити його обмеженість чітко визначеними інструкціями. Можливість надання державними (комунальними) ІРЦ інтегрованих послуг лише розглядається як можливий варіант, але ще не впроваджено механізм їх

надання, а відповідно і надавати такі послуги вони не мають права. Окрім цього, створені районні інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) працюють з дітьми віком до 6-8 років. Щоб забезпечити подальшу підтримку таким дітям, батьки вимушені возити їх до обласних ІРЦ, що не завжди можливо. Це призводить до витрати зайвого часу в поїздках таких сімей між різними оздоровчолікувальними або навчальними закладами та очікування своєї черги на ту чи іншу послугу. Також на ситуацію, що склалася, впливає і недофінансування сфери інклюзії в державі: кошти, що виділяються не можуть перекрити необхідні на це затрати.

Для покращення ситуації треба розглянути можливість альтернативних закладів, які б мали більші можливості у порівнянні з державними (комунальними) ІРЦ. Як варіант можна запропонувати створення приватних інклюзивних центрів (ІЦ). Перелік послуг, що надаватимуться такими центрами, буде значно ширше, ніж у державних. Перевагами таких приватних ІЦ будуть:

1. Вдале територіальне розміщення закладу;
2. Надання інтегрованих послуг відповідно до запитів батьків та потреб дітей з інвалідністю, дітей з ООП;
3. Надання транспортного засобу для перевезення дітей з порушеннями опорно-рухового апарату до закладу і назад (в разі необхідності);
4. Виїзд фахівців закладу додому до дітей (в разі необхідності) з метою надання ними послуг, проведення занять;
5. Надання батькам дітей з інвалідністю, дітей з ООП послуг по догляду за дитиною на певний проміжок часу (в межах дня).

Звісно, що відкриття таких центрів вимагатиме значних капіталовкладень: будівництво або оренда приміщення, його цільове оснащення за всіма вимогами до таких закладів, створення умов для перебування у ньому дітей з різними видами інвалідності, заробітна плата фахівцям тощо. Окупність приватного інклюзивного центру також складатиме великий проміжок часу (приблизно 15 років). Фінансування здійснюватиметься за рахунок власника/засновника, інвесторів, а в подальшій роботі за рахунок оплати послуг клієнтами (батьками дітей). Перед створенням подібних центрів необхідно враховувати, в першу чергу, існуючі потреби в конкретних послугах та прораховувати всі можливі ризики.

У процесі діяльності центру можливе розширення переліку послуг за рахунок медичної складової, якщо буде потреба та запит на них від батьків дітей з інвалідністю. В такому випадку варто планувати можливість збільшення кількості приміщень заздалегідь. Тож оптимальним варіантом слугуватиме купівля земельної ділянки та будівництво центру, а не оренда приміщення. Прибудинкова територія також має бути оснащена спортивними майданчиками і зонами для відпочинку, враховуючи інклюзивний компонент.

Таким чином, проаналізувавши проблеми інклюзивної сфери в Україні, можемо зазначити, що приватні інклюзивні центри можуть стати гарною альтернативою існуючим ІРЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні освітні статистичні дані (2022-2023 н.р.) : Інститут освітньої аналітики. [Електронний ресурс]. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/osnovni-czyfry-osvity/> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Сайт «Україна. Інклюзія». URL: <https://ircenter.gov.ua> (дата звернення 12.12.2023).
3. Статистичні дані. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення 29.04.2024).

Софія Лякішева,

курсант,

(Військовий інститут Київського національного університету

імені Тараса Шевченка),

Павло Жицький,

підполковник, старший викладач кафедри військової журналістики

(Військовий інститут Київського національного університету

імені Тараса Шевченка)

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У військовій сфері в Україні в умовах війни дуже важливою є ефективна взаємодія між вищою військовою освітою і ринком праці. Міноборони у 2023 році затвердило п'ятирічну Концепцію військової кадрової політики. Документ визначає стратегічне бачення розвитку військової кадрової політики у сфері оборони до 2028 року — як під час дії воєнного стану, так і у мирний час. Серед очікуваних результатів увага приділена значенню військової освіти як для сьогодення, так і для мирного часу: «Людиноцентричний підхід до управління кар'єрою військовослужбовців з урахуванням їхньої освіти, професійного розвитку, гендерної рівності. Рівні можливості чоловіків і жінок в ЗСУ» [1].

Аналізуючи законодавчі акти, що регулюють процес отримання вищої військової освіти в Україні [2, 4, 5, 8], науковці виокремлюють деякі ключові тенденції сучасного етапу розвитку взаємодії вищої освіти і ринку праці: акцент на практичність і навички; гнучкість навчання; розвиток міждисциплінарності; акцент на м'які навички; співпраця з роботодавцями; підтримка для післядипломної освіти та підвищення кваліфікації; глобалізація ринку праці [9; с.17]. На думку фахівців «Сучасна військова освіта повинна готувати професіоналів, що блискавично пристосуються до швидкоплинних життєвих і військових труднощів та віднайдуть правильні рішення» [6; с.104]

Враховуючи результати досліджень, а також положення Концепції, можемо виокремити можливі механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці в Україні, що частково вже реалізуються:

Адаптація навчальних програм: Адаптація вищими військовими навчальними закладами своїх навчальних програм до потреб сучасного конфлікту та вимог ринку праці. Наприклад, додавання курсів з кібербезпеки, пілотування БПЛА тощо.

Проведення практичних навчань і стажувань: Залучення студентів до практичних навчань на військових базах або під час навчання на роботі сприяє покращенню їх підготовки та пристосуванню до вимог робочого середовища.

Партнерство з військовими підрозділами: Співпраця з військовими підрозділами у сфері підготовки кадрів та обмін досвідом дозволяє адаптувати освітні програми до реальних потреб військової справи.

Розвиток підприємницької діяльності: Підтримка студентів та випускників у створенні власних підприємств у сфері військової техніки,

логістики, безпеки тощо, сприятиме їхньому успішному впровадженню на ринок праці.

Навчання навичок цифрової грамотності: З урахуванням розвитку цифрової сфери військових технологій, важливим є навчання студентів сучасним цифровим навичкам, що дозволить їм ефективно працювати з сучасними військовими системами.

Ці механізми сприяють не лише підготовці кваліфікованих кадрів, а й активному впровадженню їх на ринок праці як в умовах війни, так і після її завершення.

Важливим чинником розвитку вищої військової освіти є рівний доступ до неї чоловіків та жінок, оскільки основою гендерної рівності у проходженні військової служби виступає зарахування на неї виключно за показниками професійних якостей, вікових критеріїв та станом здоров'я, в той же час стать (чоловік чи жінка) ролі не грає. Починаючи з 2014 року і до цього часу кількість жінок військовослужбовиць постійно збільшується. 22 січня 2019 року вступив у дію Наказ Міністерства оборони України № 627 «Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців», згідно якого для жінок військовослужбовиць стали доступні всі посади рядового, сержантського та старшинського складу, які наразі є у Збройних Силах України [3].

Заступниця голови Верховної Ради України Олена Кондратюк у травні 2023 року на спеціальній події Українського жіночого конгресу, присвяченій дієвій участі жінок у процесах безпеки та оборони, наголосила на тому, що «Україна повинна орієнтуватися на гендерну рівність і рівномірний розподіл жінок на різних посадових рівнях в арміях країн-членів НАТО» [7]. За її словами, не зважаючи на всі законодавчі зміни в цьому напрямку та їх практичну реалізацію, жінки обіймають лише 9% офіцерських посад.

Таким чином, механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці, ґрунтуючись на принципах гендерної рівності, забезпечують стабільне майбутнє військовослужбовців як значимої частини українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/koncepcia_kadr_29012024.pdf (Дата звернення 15.04.2024).
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення 10.04.2024).
3. Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців : наказ Міністерства оборони України від 22.01.2019 № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-20#Text>. (Дата звернення 10.04.2024)

4. Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : наказ Міністерства оборони України від 09.01.2020 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0250-20>. (Дата звернення 15.04.2024)

5. Про освіту: Закон України № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (Дата звернення 10.04.2024).

6. Ромашко О. М. Розвиток системи вищої військової освіти України в умовах сьогодення. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с.

7. Спеціальна подія Українського жіночого конгресу. 04.05.2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6L_1UAys2Kk. (Дата звернення 15.04.2024).

8. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки / МОН України. 2022. URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (Дата звернення 12.04.2024).

9. Червона Л. Взаємодія вищої освіти та ринку праці: системний підхід. Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освітитаринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 142 с.

Микита Омельченко,
магістрант, гр. ФМТП 1-3м
(Державний торговельно-економічний університет)

ВПО: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ І ОСВІТИ

Україна, згідно з Конституцією, є суверенною, незалежною, правовою, демократичною державою в якій найвищою цінністю визначено людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, а права та свободи і їх гарантії – є головним напрямком діяльності держави. З 2014-ого року, через активні бойові дії на сході, Україна перебуває в стані неоголошеної війни. На частині території нашої держави ведуться бойові дії, частина окупована, а частина держави незаконно анексована російською федерацією. Початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, запровадження воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни лишають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн осіб [2].

Починаючи з 2014 року в українському суспільстві з'явилась нова соціальна група, яка стала обличчям кризи соціальних, економічних та психологічних навантажень – внутрішньо переміщені особи (ВПО), або переселенці. Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Внутрішньо переміщених осіб можна розглядати як дві інстанції: особливий соціальний статус який є детермінантом поведінки/соціокультурного визначення та створення своїх умов у соціально-економічному становищі, або ж є особливою соціальною групою яка отримала юридичний прихисток за допомогою влади за встановленим статусом.

Одним із важливих пунктів який стосується переселенців – це безпека, будь вона соціальною чи економічною. Безпека – це об'єктивне положення, що базується на відсутності загрози, яку відчують певні соціальні верстви своїм суб'єктивним чином.

Соціальна адаптація до культурного середовища місця проживання ВПО є невід'ємною частиною складової соціального захисту всієї системи міграції та вимушеної міграції людей.

Розуміння соціально-економічної захищеності мігрантів, крім соціально-економічного, має свою соціально-психологічний сутність. Це розуміється під тим що, наприклад, ВПО буде оцінювати як інша ВПО адаптується до культурного середовища умов життя, оскільки вони потрапляють у нові умови праці, орієнтуються на нову форму організації даної культури і певних інтерперсональних відносин. І таким чином, розвиток одного ВПО може залежати від наставлень до адаптації від іншого представника ВПО.

Об'єктивність системи соціальної захищеності визначається певною необхідністю та достатком засобів, які потрібні повноцінного функціонування самої системи соціального захисту. Це дуже важливо як і для однієї ВПО, так і до всього соціального статусу щоби їх права та інтереси були захищені в межах суспільно-нормативних характеристик діяльності самої системи. Ця система дозволяє вчасно знайти момент певного порушення у самій системі, і призвести до вирішення конфліктних ситуацій у ВПО.

Соціальна адаптація вимушених мігрантів визначається як процес встановлення оптимальних відносин між мігрантами та соціальними інститутами, групами та органами влади на місці їх проживання. Цей процес передбачає досягнення балансу в соціальному та економічному становищі мігрантів, сприяння партнерським взаєминам з іншими групами та нормалізацію їх морально-психологічного самопочуття. Однак, найважливішим аспектом є розвиток почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення та прийняття мігрантами місцевих цінностей, переконань та норм [1].

Державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти надається у вигляді: - повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; 189 - пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти; - соціальної стипендії; - безоплатного забезпечення підручниками; - безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах; - безоплатного проживання в гуртожитку; - інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України [1].

Підсумовуючи, попри всі питання інтеграції внутрішньо переміщених осіб – основним питанням буде залишатися майбутня реінтеграція даних осіб в свої рідні регіони. Але, соціально-економічне становище областей, які постраждали від конфлікту, суттєво погіршилося, перетворившись на гуманітарну кризу. Це погіршення настало раптово і несподівано, і стало справжнім шоком для мешканців цих регіонів. Причиною цього кризового стану є військові дії, які призвели до руйнування промислових та сільськогосподарських підприємств, зруйнування виробничої інфраструктури та переміщення багатьох підприємств в інші регіони. В результаті цього спостерігається зниження обсягів економічної та підприємницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинова О.Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3. Том 1. 2016. С. 111-117.
2. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

Розділ «ПЕДАГОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ»

Dmytro Balkovenko,

Bachelor student

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),

Olha Yalovenko,

PhD in Philology, Associate Professor

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

TEACHING LISTENING WITH AUTHENTIC MATERIALS

Teaching with authentic materials has been a popular topic recently. Authentic texts provide enriching experiences for language learners as they expose them to real-life language usage and contexts. Owing to easy and widespread internet access, students can find a large number of captivating authentic English texts and resources online.

Authentic materials are extremely useful in teaching listening which is a fundamental ability in the first language acquisition and integral in English as a second or foreign language learning. Krashen highlights listening as the forefront of his input hypothesis, stating that languages are acquired while understanding the message [3, p. 18]. The researcher illustrates it claiming that a child begins to speak after listening to the language of his or her parents. The process of listening is complicated and it includes creating and adapting interpretations of the world inside a linguistic context that seldom allows repetition of input. This can be challenging enough in one's first language; in a second language, it additionally needs the listener to alternate or adapt linguistic competence to be applied in the classrooms to enhance the listening comprehension of students in a secondary school.

There are many forms of materials that an instructor can use to enhance students' listening skills. These materials are divided into two major categories: authentic and non-authentic materials [1]. The latter are also referred to as scripted materials because they are edited and specially prepared for the classroom.

The advantages and disadvantages of using authentic materials in teaching listening are the focus of debate. Some state that the usage of authentic materials is more beneficial both to the learners and to the instructors as compared to the use of scripted materials. On the end of the continuum, researchers claim that it is more beneficial to use scripted materials in developing listening skills than to use authentic materials. Each of these schools of thought has justifications that they use to support their arguments.

Comparing authentic and non-authentic materials, it should be noted that course books provide listening and reading passages prepared for teachers to use according to the level of their students, whereas authentic texts could be more relevant to their interests and motivation.

Using authentic materials at English lessons has a lot of benefits, such as having a positive effect on learners' motivation, providing authentic cultural information, exposing students to real language, relating more closely to learners'

needs, and supporting a more creative approach to teaching. After all, students study English for real-life situations outside the classroom. Having the abundance of authentic texts available on the Internet, a teacher does not need to search for hard copies of menus or cut-out articles from newspapers.

On the other hand, authentic texts often contain difficult language, unneeded vocabulary items, and complex language structures. That is why a teacher needs to design listening activities to overcome these difficulties. Properly selected methods, techniques and strategies aimed at implementing authentic texts in the process of teaching English at a secondary school can solve all the problems listed.

The importance of teaching listening with authentic materials is prompted by the fact that listeners apply both bottom-up processes (linguistic knowledge) and top-down techniques (background knowledge) to comprehend [2]. This dual approach indicates a more holistic and comprehensive understanding of the material.

A listening lesson based on authentic materials should have the same stages as the lesson based on the course book has the following items:

1. Lead-in.
2. Pre-teaching the blocking vocabulary.
3. Listening to the main idea.
4. Listening for detail or specific information.
5. After-listening activities.

All the tasks must be created by the students' levels, interests and needs. The lead-in stage is needed to engage students. Next, the words should be chosen carefully for pre-teaching practice to enable the students to comprehend the content of the text and complete the tasks. The text might contain quite a lot of new vocabulary items for students, but the teacher needs to pre-teach only a few words necessary for the completion of the tasks. Pre-listening tasks may contain the following: look at the picture, guess what the recording will be about or predict the words, match the words and pictures, etc. It's also aimed at contextualizing the listening activity and activating schemata to help learners understand the track and make the process easier and more natural.

The next stage is listening for gist which contains a task that will allow the students to understand the general idea of the text, such as matching paragraphs with their headings. A short time limit is set within this task. Listening for detail or specific information stage includes tricky listening tasks. The teacher has to create questions or true/false statements that check deep understanding of the text. It might be paraphrasing, using synonyms, and paying attention to details. The teacher should know the class quite well to make the right choices of the topic, authentic texts, and words to pre-teach.

After-listening activities are important because they serve several crucial purposes:

- 1) comprehension check (they help ensure that listeners have understood the main points, details, and nuances of what they have heard);
- 2) retention (engaging in activities after listening helps reinforce memory retention of the information or content);

3) critical thinking (after-listening activities often prompt listeners to analyze, evaluate, and interpret the information they have heard);

4) language development (role plays, debates or writing tasks provide opportunities to practice vocabulary, grammar, and pronunciation encountered during the listening task);

5) engagement (by participating in discussions, debates, or creative tasks, listeners remain actively involved in the learning process);

6) feedback (after-listening activities allow teachers to assess learners' comprehension, identify areas of difficulty, and provide feedback or additional support where needed; this facilitates personalized learning and improvement).

Constructive feedback is of great value. Regular feedback on listening tasks can improve students' listening skills over time. It helps students identify areas for improvement and refine their listening strategies.

In conclusion, teaching listening with authentic materials offers numerous benefits for language learners. It provides them with exposure to real-life language, helps develop their listening skills, and enhances their overall language proficiency. By following effective strategies such as selecting relevant materials, providing context, designing varied listening tasks, and integrating listening with other language skills, teachers can create engaging and meaningful listening lessons. Furthermore, encouraging learners to interact with authentic materials both inside and outside the classroom promotes autonomy and lifelong learning.

REFERENCES

1. Hughes R. Teaching and researching speaking. London: Pearson Longman, 2002. 249 p.

2. Maftuh M., Mudofir I., Aziz M., et al. (2021). Using authentic materials to improve listening comprehension in ESL classroom. *Proceedings of the First International Conference on Economics, Business and Social Humanities, ICONEBBS, November 4-5, 2020*. Madiun, Indonesia, 2021. Electronic resource. URL: https://www.researchgate.net/publication/349889339_Using_Authentic_Materials_to_Improve_Listening_Comprehension_in_Esl_Classroom (Last accessed: March, 4, 2024).

3. Wilson J. J. How to teach listening. London: Pearson Longman, 2008. 192 p.

Юлія Кулімова,

кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри початкової освіти
(Полтавський національний педагогічний університету
імені В.Г. Короленка)

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕДУКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ НА ОСНОВІ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Сьогочасні суспільні реалії висувають нові вимоги до всіх суб'єктів освітньої кооперації, зокрема, до вчителя, як організатора навчального процесу. З одного боку, модернізація системи освіти вимагає від педагогів постійного розвитку та використання новітніх методів навчання. З іншого – батьки оцінюють вчителів за їхню оригінальність, активність та готовність до інновацій, спроможність знаходити індивідуальний підхід до дітей. Крім того, сучасні виклики (пандемія та повномасштабне військове вторгнення), ставлять перед вчителями завдання не лише в галузі навчання, але й вимагають від них готовності приймати нестандартні рішення, мати патріотичну позицію та адаптуватися до непередбачуваних ситуацій.

Один із способів покращення роботи вчителя в контексті вдосконалення освітнього середовища початкової школи – це впровадження принципів діяльнісного підходу в навчальний процес школи I ступеня. Це важливо для активізації пізнавальної активності молодших школярів та стимулювання їхньої навчальної мотивації. Також Нова українська школа підтримує самостійну активну пізнавальну діяльність учнів, використовуючи систему розвивального навчання, що реалізовується саме в рамках діяльнісного підходу.

Ефективним методом впровадження діяльнісного підходу в Новій українській школі, на думку Р. Паркера та Б. Томсена, є «навчання через гру» – це методика, в якій ігрова діяльність молодших школярів поєднується з фасилітацією вчителя для досягнення розвитку очікуваних результатів навчання [6, с. 66]. Дослідники вказують, що діяльнісний підхід у початковій школі характеризується активною роллю учня, що сприяє його залученості до навчання та усвідомленню його значущості [там само].

Діяльнісний підхід виступає фундаментом компетентнісного підходу в Новій українській школі, базуючись на ідеї включення учнів у активну пізнавальну діяльність, а не отримання готових знань. При впровадженні ідей діяльнісного підходу в освітню практику основний акцент ставиться на творчій співпраці між вчителем і учнем. Такий підхід до організації освітньої взаємодії сприяє активному вияву здібностей, можливостей і потреб кожного учня, сприяє їхньому творчому розвитку [5, с. 305-310].

Діяльнісний підхід у початковій школі об'єднує пошукові, проектні та дослідницькі методики, спрямовані на організацію власної навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Цей підхід не лише сприяє на засвоєнню знань, умінь і навичок, але й розвитку узагальнених способів навчальних дій. Важливо, що початкова школа повинна базуватися на ідеях

діяльнісного підходу, щоб розвивати не лише здібності молодших школярів, але і навички самостійного здобуття інформації, аналізу проблем і пошуку шляхів їх раціонального вирішення, критичного мислення та застосування набутих знань для розв'язання нових завдань [7].

Технологія діяльнісного підходу сприяє персоналізованому навчанню, надаючи учням можливість бути самостійними. Це не тільки робить уроки в початкових класах цікавішими, але й сприяє ефективному засвоєнню знань та успішному набуттю навчального та життєвого досвіду.

Впровадження технології діяльнісного підходу в навчальний процес має ґрунтуватись на ключових принципах Державного стандарту початкової загальної освіти. Це включає створення умов для повної реалізації здібностей, талантів, та всебічного розвитку кожної особи, гуманітаризацію, демократизацію освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей та формування компетентної особистості [1]. Важливо розуміти, що діяльнісний підхід не руйнує традиційну систему освіти, але натомість оновлює та перетворює її, зберігаючи все необхідне для досягнення нових освітніх цілей.

Послідовна реалізація діяльнісного підходу в едукативному середовищі Нової української школи призводить до підвищення ефективності освіти за такими показниками:

1. Надання результатам освіти соціального та особистісно-значущого характеру.
2. Більш гнучке та міцне засвоєння знань учнями, з можливістю самостійного руху в освітній сфері.
3. Можливість диференційованого навчання зі збереженням єдиної структури теоретичних знань.
4. Суттєве підвищення мотивації та інтересу до навчання у молодших школярів.
5. Забезпечення умов для загальнокультурного та особистісного розвитку, формування картини світу та компетентностей у будь-якій предметній галузі пізнання [2, с. 52-63].

При імплементації діяльнісного підходу в освітнє середовище Нової української школи ключовим моментом є планування та проведення уроків, включаючи такі етапи:

1. Організаційно-змістовий аспект: активне включення учнів у діяльність, стимулювання бажання працювати. Вчитель може використовувати позитивні побажання, пропонувати учням побажати успіхів один одному та створювати позитивний настрій перед початком роботи.
2. Актуалізація знань: повторення необхідного матеріалу, виявлення можливих труднощів у роботі кожного учня, постановка проблемної ситуації. Учням пропонується самостійно знайти рішення протягом короткого часу, записуючи відповіді на дошці.
3. Постановка проблеми (ситуація інтелектуального розриву): спільно з учнями уточнюються індивідуальні та колективні труднощі, визначаються їх причини, формулюється тема та мета уроку.

4. Побудова проекту виходу із труднощів: вибір методів та способів управління навчально-пізнавальною діяльністю. Учні спільно обдумують та обговорюють різні варіанти відповідей, обирають оптимальний варіант, фіксують його вербально та знаково. Вчитель може використовувати діалог, що спрямований на діяльність, а також організувати групову або парну роботу під час обговорення.

5. Первинне закріплення (розв'язування типових завдань з коментуванням): вирішення типових завдань з коментуванням учнів, сприяє успішному розумінню та запам'ятовуванню навчального матеріалу.

6. Самостійна робота з самоперевіркою (самоконтроль і самооцінка): учні самостійно виконують завдання нового типу та здійснюють їх самоперевірку, порівнюючи з еталоном. Ця активність сприяє формуванню аналітичних вмінь молодших школярів, таких як виявлення та виправлення помилок, оцінка власної діяльності. Така едукативна кооперація дозволяє створити емоційно позитивну атмосферу на уроці із включенням школярів у ситуацію успіху та мотивуючи їх до подальшої пізнавальної діяльності.

7. Повторення (включення знань у систему сформованих компетентностей): вчителю слід підбирати завдання, які дозволяють учням молодшого шкільного віку тренувати раніше вивчений матеріал і включати його у сформовані компетентності.

8. Навчальна рефлексія: на цьому етапі фіксується нове правило (алгоритм), а також організується самооцінка учнями початкових класів своєї навчальної діяльності [3; 4].

Отже, ключова ідея впровадження діяльнісного підходу в Новій українській школі полягає в наданні пріоритету розвитку учнівського мислення в контексті формування та закріплення навичок і вмінь у вирішенні навчальних завдань. Діяльнісний підхід сприяє включенню учнів у навчально-пізнавальну діяльність, а вчителю, як досвідченому наставнику, дозволяє організувати цю діяльність. Важливо, що цей підхід допомагає подолати страх перед помилкою, вчить сприймати невдачу як сигнал для виправлення та розвиває конструктивний підхід до розв'язання проблем – навички, важливі у реальному житті. Такий підхід підсилює мотивацію учнів до навчання, сприяє розвитку інтелекту та надає відчуття успіху в подальшому навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти, 2019. Київ: КМУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
2. Доценко С. О. Реалізація системно-діяльнісного підходу на уроках математики. *Педагогіка та психологія*. Харків, 2016. Вип. 55. С.52-63.
3. Москаль О. В. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі : навч.-метод. посібн., 2019. 20 с.
4. Ніконенко Т., Шатило О. Реалізація діяльнісного підходу на уроках математики в першому класі в рамках науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». *Підготовка майбутніх педагогів у контексті впровадження Концепції Нової української школи*. Мелітополь: Видавн. буд. Мелітоп. міської друкарні, 2021. С. 34-37.

5. Орос В.М., Петечук В.М., Петечук Ю.В. Розвиток творчих здібностей особистості засобами розвивального навчання у системі математичної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2021. Вип. 1 (48). С.305-310.

6. Рейчел Паркер, Бо Ст'ерне Томсен Діяльнісний підхід у школі. Данія : The LEGO Foundation, 2019. 75 с. URL: <https://inlnk.ru/bnNNA>.

7. Реформування і модернізація освітніх систем країн світу ХХІ століття: монографія. За наук. ред. О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М., 2018. 344 с.

Віталій Юрченко,

*аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)*

ІСТОРИОГРАФІЯ ОСВІТИ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На сучасному етапі розбудови України актуальним постає з'ясування рівня освіченості національних меншин України напередодні Української революції 1917 році. Дана проблема ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній і зарубіжній історіографії та завжди перебуває у полі зору дослідників освітнього процесу в Україні.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. однією з особливостей освітнього розвитку України була суттєва диспропорція населення Правобережного краю, що була представлена національними меншинами такими як поляки, євреї, німці, чехи та ін.

Історіографія освіти шкіл національних меншин на Правобережжі України має свої особливості порівняно з іншими досліджуваними темами. Проведений історіографічний огляд свідчить, що окремі її аспекти епізодично відображені в численних наукових і науковопопулярних розвідках.

Історіографічний доробок дослідників, які вивчали тему шкільництва, можна умовно поділити на три групи: 1) праці дореволюційних авторів (ХІХ – початок ХХ ст.); 2) дослідження, які побачили світ у радянський період; 3) науковий доробок сучасних українських і закордонних вчених [6, с. 13].

Кожен етап історіографічного процесу відзначається своєю особливою змістовою наповненістю.

Заслуговує уваги «Перший загальний перепис населення Російської імперії», у якому представлено дані щодо кількості єврейського населення в містах і селах тогочасної України, грамотності дітей і дорослих за віковими групами, рівня їхньої освіти, володіння мовами, зайнятості у сферах освіти.

Освітні аспекти етнічної політики Російської імперії розкривають праці «Комісії для опису губерній Київського навчального округу» (1850 – 1864 рр.).

Різноманітну інформацію про єврейське шкільництво на Правобережній Україні містять періодичні видання ХІХ – початку ХХ століття. Зокрема, на сторінках журналів «Єврейська школа» та «Вісник товариства просвіти євреїв» в яких вміщено багато матеріалів. Найчастіше публікували статті Я. Ейгера, Х. Каздана, Д. Маггіда І. Шульковського, у яких охарактеризовано стан єврейського шкільництва, проаналізовано проблеми хедерів і талмуд-тор, релігійне навчання й виховання, державної та приватної єврейської освіти з її досягненнями та недоліками, подано біографічні дані багатьох видатних освітянських діячів.

Проблеми становлення та розвитку єврейської освіти в Україні порушено в наукових розвідках сучасних дослідників: Я. Хонігсмана та А. Наймана «Євреї України: короткий нарис історії» (1992), В. Орлянського «Євреї в Україні в 20-ті-30-ті роки ХХ століття: соціально-політичний аспект» (2000), Н. Кротік «Становлення і розвиток єврейської освіти в Україні (20-30 рр. ХХ ст.)» (2007),

О. Овчаренко «Тенденції розвитку єврейської освіти в Україні (кінець XIX – початок XXI століття)» (2013) та ін. [1, с. 24].

Серед сучасних досліджень окресленої проблеми насамперед слід відзначити колективну монографію «Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект», а також праці таких науковців, як О. Буравський, О. Калакура, І. Монолатій, І. Міронова та ін. [3, с. 67]

Розвиток польського шкільництва кінця також було досліджено багатьма науковцями, які розкрили тематику розвитку освіти польського населення яке проживало на території Російської імперії. Над ним працюють А. Кондрацький, І. Кривошея, І. Лісевич, В. Палієнко та інші [5, с. 66].

Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробив французький вчений Даніель Бовуа. Автор робить дослідження політики російської влади щодо польського шкільництва на Правобережній Україні в другій половині XIX – на початку XX століття [7, с. 166].

Варто зазначити, що з 80-х рр. XIX ст. у селах Правобережної України з ініціативи Й. Анжейовського та Л. Янковського при маєтках польських поміщиків та римокатолицьких костельках почали виникати таємні польські школи.

Також організаторами польських шкіл в цей час були представники різних прошарків польського населення Правобережної України. Серед них були як великі землевласники та аристократи (князь Ф. Радзивілл, графи Ходкевичі, граф К. Красицький, княжна А. Радзивілл), так і прості селяни (К. Соколовський, В. Осташевський) і навіть цілі трудові колективи (Гулевичівський склозавод Луцького повіту Волинської губернії). А також католицьке духовенство [6, с. 222].

Дозвіл російського уряду на відкриття приватних польських навчальних закладів у 1905 році активізував шкільне будівництво. Однак, уже з 1907 року представниками царської адміністрації організовуються постійні перевірки польських навчальних закладів з метою виявлення і закриття тих, в яких навчалася менше 20-ти учнів. Тільки на території Правобережжя до 1911 року було закрито 287 подібних шкіл. З цього приводу Д. Бовуа зауважував, практику шкільного будівництва після 1905 року слід розглядати не лише як рух польської громадськості за створення інституцій відродження етнічної та національної самосвідомості, але і як організовані, цілеспрямовані заходи з реполонізації «оселяненої шляхти», котра після реабілітації масово українізувалася й зберігала лише окремі елементи належної до польської спільноти – римо-католицьке віросповідання та пам'ять про «приналежність до клейдону» [2, с. 84].

Охарактеризовуюч шкільництво у другій половині XIX століття, як бачимо російський царизм і надалі проводив політику обмеження й зрештою, повного знищення шкіл національних меншин Правобережній Україні. Певне її послаблення мало місце на початку XX століття, коли імперська влада під тиском революційних подій 1905–1907 рр. змушена була дещо послабити гніт національних меншин.

Проаналізувавши окремі національні меншини України досліджувального періоду, що вивчається, за рівнем освіти, варто зазначити, що за цим фактором вони значно переважали чисельність українського населення. Усвідомлення неукраїнськими етносами важливості навчання, їх проживання переважало у містах, де були найкращі умови для здобуття освіти, а також фінансова допомога з боку співвітчизників дозволили їм не лише досягти достатньо високого освітнього рівня, а й зберегти свою етнічну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакуліна Н. Єврейська освіта в Україні: проблеми, тенденції, розвиток. *«Штетл» як феномен єврейської історії : матеріали конф.*, 30 Волині. Житомир: «Волинь», 1998. Т. 18. С. 23–26.
2. Кошолар, О. Ф. Розвиток польської освіти на території Поділля в XIX початку XX століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 2. С. 84–93.
3. Лазарович М. В., Лазарович Н. А. Національні меншини України наприкінці XIX – на початку XX ст.: освітній контекст. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т. 1. С. 67–69.
4. Національні меншини України в політичних процесах XX – XXI століть: стан і проблеми дослідження / авт. кол.: Котигоренко В. О. (керівник), та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 624 с.
5. Погуляєв О. І. Національні меншини Правобережної України напередодні Української революції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»* : Вид. Нац. ун-у «Острозька академія», 2016. Вип. 25. С. 65–72.
6. Поліщук Ю. М. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 432 с.
7. Поляки в російській імперії (кін. XVIII – поч. XX ст.). Огляд сучасної польської історіографії. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Т. 16. К., 2008. С. 159–179.

Науковий керівник: Кірдан Олена Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Kateryna Oladysheva,

bachelor student

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),

Olha Yalovenko,

PhD in Philology, Associate Professor

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

THE ROLE OF AUTHENTIC MATERIALS IN ENHANCING STUDENTS' READING COMPREHENSION

Teaching reading has become a central issue in a secondary school, at the English lessons in particular. Reading proficiency is one of the most essential and fundamental skills crucial to most, if not all academic learning and success in school. All other educational goals are somewhat dependent on a student's ability to read.

Reading comprehension means both the rapid and accurate relationship between sound and letter and the relationship between the sound and letter with the meaning of what the student reads. Thus, the aim of teaching reading should be to acquire a high level of mastery of the reading skills; this allows achieving the result of the reading process itself – a quick and high-quality extraction of information [2]. Addressing this challenge requires innovative approaches that engage students and foster their reading skills effectively. One such approach is the usage of authentic materials, which offer learners exposure to real-world language functioning and contexts.

Authentic materials play a crucial role in promoting reading comprehension skills for several reasons. First, they are relevant to learners' interests, experiences, and everyday lives, which can increase motivation and engagement. Next, authentic materials expose students to the nuances of natural language usage, including phrasal verbs, idioms, colloquial expressions, and slang, enhancing their comprehension skills within these vocabulary units. In addition, authentic texts embed language within authentic contexts, helping students develop a deeper understanding of cultural practices, viewpoints, and socio-cultural norms. Finally, they often present authentic problems or challenges for students to solve, fostering critical thinking skills and higher-order cognitive processes.

Alongside the benefits of using authentic resources for reading comprehension instruction, it is necessary to consider some challenges. For instance, authentic texts can be more difficult and complex than artificially created materials which can be a barrier to comprehension for some students. Furthermore, authentic materials may contain cultural and linguistic phenomena that are unfamiliar to students, and it can make the comprehension process more complicated.

To select authentic materials for implementation in a secondary school, it is important to take into account the needs of schoolchildren, their age, psychological peculiarities, hobbies, and interests. Although listening and oral comprehension develop naturally, reading comprehension requires explicit teaching. Learners need

to be motivated and interested in reading to become successful readers. Nevertheless, if they do not have the necessary skills or interest in the content of the texts they read, students may lose desire to read. That is where the importance of using authentic texts to teach reading arises [1].

In the process of reading authentic texts such as excerpts from works, short stories, and plays of English and American writers, learners have the opportunity to feel the atmosphere of that time, which is described in the work. They can learn how people of other countries lived in different historical epochs, about their customs, traditions, way of life, clothes, occupations, norms of behaviour in various situations, their speech, and the peculiarities of the language of that time, etc. Furthermore, reading authentic texts enriches vocabulary and develops critical thinking.

To improve secondary school students' reading comprehension skills and ensure the maximum engagement of all learners during the lesson, it is important to use properly selected or designed pre-, while- and post-reading activities. Below, a set of exercises that is aimed at teaching reading to secondary school students is presented. These activities encompass three stages for teaching phonetic, lexical and grammatical skills. Moreover, they affect other types of speech activity, namely listening, writing and speaking, which shows their versatility and consistency.

Pre-reading tasks *aim* is to raise the readers' knowledge of what they are about to read and generate ideas related to the topic. The following techniques can be used:

1. *Brainstorming*: discuss in pairs and groups what students know about the topic.
2. *Quizzes*: pair or group work to reveal students' prior knowledge.
3. *Describe pictures* that are related to the topic.
4. *Skimming* the first paragraph for gist, predicting the plot.
5. *Analysing new vocabulary*, e.g. matching the words with their definitions.

The above-mentioned activities can be followed by *while-reading tasks* that should be done in pairs or groups. At this stage, a teacher can use the following techniques:

1. *Jigsaw reading*. It is an organization technique that is based on breaking up longer texts into smaller chunks of text. They are short, one to two paragraphs long. Students work together in groups to become experts on them. Next, each student moves into a new group, in which every member has become an expert on a different part of the text. The learners then take turns teaching their new group about their part of the text. This activity emphasizes cooperative learning by allowing students to help each other comprehend.

2. *Reading Race*. Students have to work in pairs. The text for reading is placed on the wall at one end of the room. Student A is asked to sit down at the other end of the classroom, take a list of questions, and read them to Student B one by one. Student B has to run down the classroom to find the answers in the text, and then run back to dictate them to student A. The pair who answers all the questions first is the winner.

3. *Exchange of texts*. Learners are asked to bring in interesting authentic texts that they can find as a home task using the Internet. Next, the students submit them to the class text bank. Everyone selects a text to read at home at the weekend. Finally, students discuss what they have read with the ones who originally submitted the corresponding texts.

The next stage is post-reading tasks that include:

1. *Comprehension questions*. Students can review the text to identify important information, such as key ideas, events, characters, etc. Then, they are to use this information to create a list of comprehension questions that they think would be relevant for others to answer. After the questions are created, students have to exchange them with each other and answer them in writing or during a class discussion. This activity encourages learners to think critically about the text and demonstrate their understanding of it, alongside providing an opportunity to practice students' own writing and comprehension skills.

2. *Multiple choice questions* provide a passage and students are asked to select which choice best summarises the text from a list of options. They are an effective way to measure the knowledge or understanding of a particular concept. This type of exercise encourages learners to think critically and supports practice in reading for information.

3. *Summarizing*. To help learners sum up, graphic organizers are of great help. After reading the text, learners are asked to draw what happened first and to make a note telling about their drawings. Next, they have to add sketches and notes until they include four of the most important or main events describing what happened at the beginning, middle, and end.

4. *Debates* are useful to encourage critical thinking, research skills, and persuasive speaking abilities while discussing the benefits and challenges of some notions.

The tasks based on authentic tasks are engaging, dynamic, relevant to everyday life, and student-centered. With the help of authentic materials, students can be scaffolded from reading assignments in the classroom to the texts they will come across and abilities they will require outside of the classroom [3].

Thus, concentrating on the implementation of authentic materials playfully, through discussions and group work can be fun and it leads toward the goal of developing secondary school students' reading comprehension skills and increasing motivation.

REFERENCES

1. Ershad Q. Developing effective reading skills through authentic texts. *Science International*. 2015. № 27 (4). P. 3671-3679.
2. Schüller-Zwierlein A., Mangen A., Kovač M. Why higher-level reading is important. *First Monday*. 2022. № 9 (5). P. 1-25.
3. Srinivas Rao P. The Effective use of Authentic Materials in the English Language Classrooms. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*. 2019. № 7 (1). P. 1-8.

Vyktoria Levchenko,*bachelor student**(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),***Olha Yalovenko,***PhD in Philology, Associate Professor**(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)*

IMPROVING GRAMMAR SKILLS BY USING AUTHENTIC MATERIAL

Education was always regarded as the education of comprehensively developed personality, including authentic materials. The surprising success of it must prove that most learners encourage their teachers to continue seeking, selecting, and using relevant authentic materials. We can find a lot of literature and resources related to effective techniques when teaching grammar. Most of them mention such traditional strategies as reference book usage, which is considered to be the most popular way among teachers. But we have to admit that relying on reference books only is still a common mistake.

It is important to understand that having good grammar skills compared with relevant authentic materials enables you as a writer or speaker to understand what makes a piece of writing or oral communication successful so that it will capture both the interest and understanding of the reader or listener.

Good grammar knowledge helps us to know how «to craft» words into coherent sentences, and how to form those sentences into paragraphs that successfully convey the meaning. Another important aspect of grammar is punctuation which should never be underestimated or ousted. Correctly used, any grammar structure can clarify the meaning while, on the other hand, lack of use or confusion can cause ambiguity. Following a rich palette of grammar structures in an appropriate context will help everybody to enrich his writing and communication.

We should say that we are not satisfied with «the mismatch between the way we teach in the classroom and the way assessment is conducted» [1, p. 85]. Most often it is connected with grammar problems and items of writing and the fact that formal assessment does not always meet the five principles of assessment. Therefore, we have completely realized that «there does not exist a perfect test to assess student's ability in mastering a language and that continuous assessment is more important. Moreover, our decisions should not rest on simple test scores» [3, p. 17].

Following the traditional way of teaching grammar or implementing interactive ways to improve grammar skills, each teacher has to remember that most students should learn from mistakes. That is why it is important to specify objectives, develop appropriate scoring guidelines and rubrics, involve learners more actively, and pay more attention to clear and exact instructions. Having appropriate grammar skills the learners are provided choice and ownership of a project, task any other activity aimed at grammar and they can express themselves, their interests and their talents. We as EFL teachers have to

remember that many school learners who are not otherwise successful will choose to take the time and effort to excel [2, p. 102].

We are going to apply some interactive ways of teaching grammar and improving grammar skills by using authentic material. They are the following:

1. *Reading authentic material.*

Reading is considered to be the first and the main step to improving grammar skills. We completely agree with Hanna Yang who mentions that «this tip might seem obvious, but it's the most important one. Read written English. You can read novels, textbooks, or newspapers anything that makes you excited to keep reading and learning» [4]. It is also important to highlight the role of authentic materials in improving grammar skills. Readers typically make use of background knowledge, including grammatical. Even beginning students with a limited vocabulary can benefit from reading, by accessing *graded readers* (books where limited vocabulary and a limited range of grammatical structures are used).

2. *Grammar manual consulting.*

A grammar manual can help learners understand why English grammar works the way it does and why it follows another pattern. Knowing the rules is not just a replacement for having a natural intuition for grammar; the learners need to build both simultaneously, but it can certainly help them avoid written mistakes (which is still a common practice nowadays). If some learners don't have a grammar manual yet, there are a lot of series and interactive tools to be used. For example, they can try the Grammar in Use series (by Raymond Murphy) or Garner's Modern English Usage (by Bryan A. Garner). They can also use a common style guide like *the Chicago Manual of Style* or *the Associated Press Style* [4].

3. *Grammar checker using.*

A grammar checker can help the learners improve their grammar skills, study and analyze the mistakes they have made and make their writing sound fluent and professional, even if they are still learning the rules (it may include Gerund or Non-Finite Form of the Verbs). Again both the teachers and the learners are provided with lots of platforms to be used.

4. *Parts of speech learning.*

We have to remember that there are nine types of words in the English language: nouns, pronouns, verbs, adjectives, adverbs, prepositions, conjunctions, interjections, and articles. The learner has to study these parts of speech and how they link. They will need to know which role each word plays to use it correctly in a sentence. The next game involves using several sheets of paper marked with the parts of speech. Each part of speech needs to have its color.

5. *Sentence structure learning.*

Sentence structure encompasses many topics, from the difference between independent and dependent clauses to the necessary elements that comprise a complete sentence. Both the teacher and the learner have to remember that learning these rules will help create more complex sentences in writing.

6. *Punctuation rules learning.*

Many grammar mistakes involve improper punctuation and it happens too often. Correct punctuation shows how written thoughts stop, pause, or connect. Also, the learners will need to know how to use punctuation marks like commas, periods, semicolons, colons, apostrophes, dashes, and more. Correctly punctuating sentences will make the work easier to read.

7. *Grammar games playing.*

It is a well-known fact that most children learn better by playing games than by studying. Both the teacher and the learners are provided with plenty of grammar games online which put learners' skills to the test in an exciting way. Teachers can try *the Quiz Your English app* when improving grammar skills, which allows competing against other learners [4]. If there are students who are at a more advanced level, they can try *Proof It*, a game where learners look for grammar and punctuation mistakes in English sentences. But we are speaking about middle school students who «learn English as a second language, and that is why they can try *FluentU*, which takes real videos and turns them into games» [4].

8. *Writing practice with correct grammar.*

Writing practice is considered to be one more important step in improving grammar skills. Written discourse tends to use both a wide variety of vocabulary and grammar structures, making it a better source for acquiring a broader range of language.

9. *Reading out loud.*

Reading learners' writing out loud is useful for proofreading. When they have finished a first draft, they have to try reading their work out loud. When the learner reads his writing on the page, everything might look correct, because the brain will correct misspellings and fill in the gaps. But when the learner reads the writing out loud, he will be able to tell if something sounds wrong. Along with other useful activities for improving grammar skills reading aloud helps to build a strong emotional bond between teachers and students.

10. *Class investment.*

Compared to other steps for improving grammar skills, this one is no less important. If the teacher wants to make sure his learners' grammar is improving, it may be worth investing in a class. We mean offering language courses that both the teacher and the learners can enroll in. An effective and interesting experience is when the teacher asks native speakers if they would be willing to tutor the learners one-on-one for an hourly fee.

Choosing interactive ways is a great chance for teachers to make their lessons more interesting, modern, exciting and knowledgeable. Innovative teaching methods are used to serve a variety of functions in training and helping to explore new skills and improve acquired ones, promoting self-esteem and seeking to change attitudes towards grammar. It is the teacher to choose the most effective way of improving his learners' grammar skills, to follow traditional learning methods, interactive ones (with relevant authentic material), or a combination of both.

REFERENCES

1. Bailey K. Learning About Language Assessment. Dilemmas, Decisions and Directions. Boston. MA: Heinle & Heinle, 2008. 214 p.
2. Evans D.. The End Product. *Language Teaching*. 2006. № 42 (1). P. 98-110.
3. Heton B. Classroom Testing. *ESL Magazine*. 2010. № 5 (2). P. 16-18.
4. Yang, Hanna. Grammar Skills: 10 tips to improve. Electronic resource. URL: <https://prowritingaid.com/grammar-skills> (Last accessed: February, 18, 2024).

Iryna Ozminska,

*Candidate of Philosophical Sciences (PhD in Philosophy), Associate Professor,
Associate Professor at the Public Management and Administration
Department
(Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas)*

ACTIVITY-BASED LEARNING FOR ENHANCING ENGLISH LANGUAGE PROFICIENCY

With the passing in the second reading of the draft law «On the use of the English language» [1] and its possible introduction as the language of international communication in the public sphere in Ukraine, the need to review the current and innovative methods and techniques to enhance and accelerate the process of language acquisition has increased.

The review of pedagogical literature and scholarly publications on teaching languages presented a plethora of different approaches clustered into two broad groups: teacher-centred (grammar translation, direct method, lecture-based, lexical etc.) and learner-centred approaches (content and language integrated learning, communicative, humanistic communicative, natural, situational, constructivist [5], and other more recent innovative approaches like inquiry-based learning, project-based learning, etc). Given the overall educational shift towards human-centred learning, accelerated development of technology and artificial intelligence, significant decrease in academic hours for ESL classroom instruction throughout the universities, it is important to turn to activity-based learning.

Activity-based learning (ABL) is an educational approach which turns learners from passive recipients of teacher's instructions to active participants of the training process. As education is not only about acquiring knowledge, skills and competences, but also about socialising, building professional networks and possibility of face-to-face communication, ABL naturally fits the language teaching principles thanks to its practical, engaging activities that facilitate language acquisition through: 1) immediate implication of previously acquired knowledge and, hence, better memory retention and increased motivation. Motivation of learning activity is essential to producing positive learning outcomes; 2) allowing students to work autonomously, at their own pace; 3) developing skills for the 21st century employment, namely critical, creative and collaborative skills; 4) helping create a sense of friendly community in the classroom through interpersonal interaction with a teacher and peers [4]; 5) improving students' academic achievements [2].

Some relatively new pedagogical approaches directed at fostering communicative competence in an ESL learner are heavily reliant on activity-based learning:

- flipped learning (an approach which involves swapping the homework and class activities);
- design-thinking methodology (a human-centered multilevel approach to tackling issues and searching resolutions in innovative and creative way, introduced by the Stanford design school for the field of project-management);

- mastery learning (an approach which requires breaking down learning material into smaller clear chunks according to learning outcomes, and obliges students demonstrate their understanding before they can move forward to the next chunk [3]);

- project-based learning (a student-centred collaborative method of teaching aimed at working out a solution to a problem).

These approaches can be integrated into higher education ESL classroom due to their time-saving construct and empowerment for autonomous self-study

The traditional active learning strategies within ABL that are widely used in ESL classrooms include role-plays, simulations, case studies; pair and group discussions; think-pair-share, mingling activities. Among more contemporary, technology-drive active learning strategies there are online competitive quizzes (Kahoot, Wordwall), polling, social annotation, thinking maps, genius hour, etc.

Regardless of approach or strategy used for teaching, it is necessary for the higher education teacher to follow certain rules of ABL: consider the appropriateness of chosen topics, their relevance to learning objectives and outcomes; clarify the instructions to students; design the activities and consider assessment tools that will be used to assess students' participation.

REFERENCES

1. Про застосування англійської мови в Україні: проект Закону України № 9432 від 28.06.2023. Верховна рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9432&conv=9>
2. Anwer F. Activity-based teaching, student motivation and academic achievement. *Journal of Education and Educational Development*. 2019. Vol. 6 No. 1. P.154-170. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1216784.pdf>
3. Bergmann J. Mastery Learning, Flipped. ASCD. 2022. URL: <https://www.ascd.org/el/articles/mastery-learning-flipped>
4. Center for Teaching Innovation. Cornell University. URL: <https://teaching.cornell.edu/getting-started-active-learning-techniques#in>
5. Turner M. English Language Teaching: Approaches, Methods, and Techniques. TEFL-Toolkit. 2021. URL: <https://tefl-toolkit.com/blogs/the-tefl-toolkit-blog/english-language-teaching-approaches-methods-and-techniques>

Ілона Палагута,

*доктор філософії, викладач кафедри іноземних мов
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

В сучасній системі вищої педагогічної освіти гостро постала проблема якісної підготовки майбутніх учителів. Учителі несуть велику відповідальність за якість викладання навчального матеріалу учням, перевірку рівня засвоєння ними шкільної програми, за ефективний пошук підходу до учнів, а також за рівень психологічної та педагогічної підготовки самого вчителя. Педагогічна наука постійно розвивається, висуваючи нові вимоги до підготовки майбутніх учителів.

У ситуації, що склалася в сучасній системі вищої педагогічної освіти, особливої актуальності набуває вивчення та дослідження особливостей психологічної та педагогічної підготовки майбутніх учителів в контексті нагальної необхідності формування моделі взаємовідносин між вчителями та учнями з урахуванням прогресивних тенденцій розвитку сучасної шкільної системи [2].

Модернізація існуючої шкільної системи з впровадженням новітніх методів навчання, які впливають на освіту, передбачає необхідність поступового переходу до компетентнісної моделі освіти, в якій особистості вчителя відводиться головна роль. Освіта ставить перед учителем завдання розвивати здатність швидко готувати учнів до успішної життєдіяльності в мінливому світі, в якому відбувається швидкий потік інформації, процеси обміну інформацією та нові способи отримання і практичного засвоєння різноманітних навичок і знань [3]. Зростання потреби в нових професіях також висуває додаткові вимоги до особистості сучасного вчителя, зокрема, до його здатності виявити нахили учня до певного виду діяльності та сприяти правильному вибору в житті.

Вивчення досліджень українських науковців показало, що широке коло аспектів освітньої системи, які пов'язані з підготовкою майбутніх учителів Великої Британії було предметом порівняльних досліджень науковців, зокрема: освітньо-політичний вимір британської середньої освіти висвітлено у працях К. Гаращук, О. Огієнко, А. Сбруєвої; управлінський вимір представлений у наукових працях М. Бойченко, Г. Бутенко, А. Паршукова, І. Постоленко; контекстуальний вимір досліджуваної проблеми проаналізовано такими видатними науковцями, як Л. Заблоцькою, О. Локшиною, О. Кузнецовою, О. Мілютіною, Н. Ремезовською; соціально-педагогічний вимір знайшов висвітлення у працях таких науковців, як В. Вознюк, Н. Лавриченко, Р. Мельник, О. Пічкарь; підготовка педагогічних кадрів у Великій Британії стала предметом дослідження таких вітчизняних науковців як Г. Бутенко, Н. Муқан, О. Мусієнко та інші [1].

З метою забезпечення конкурентоспроможності освіти, Уряд Великої Британії передбачає наступні кроки для поліпшення підготовки вчителів:

- продовження підвищення якості підготовки майбутніх вчителів шляхом: скорочення державного фінансування програм підготовки учителів до роботи з учнями, які не досягли академічного рівня (2:2); розширення програми «Teach First», яка передбачає державну підтримку для залучення найкращих студентів зі спеціальностей, які потрібні для роботи у школах, до викладацької діяльності; надання можливостей талановитим людям, які бажають змінити професію і стати вчителями;

- реформування педагогічної освіти, де головна увага приділяється зосередженню на професії, формуванню у вчителів ключових компетентностей, зокрема, читацької та математичної, управління поведінкою, готовності до викладання математики, управління поведінкою та готовності до роботи з учнями з особливими освітніми потребами;

- створення національної мережі інноваційних шкіл, яка б надала право кращим школам здійснювати навчання та професійний розвиток вчителів і директорів;

- надання школам більшої свободи у впровадженні заохочень за успішну діяльність вчителів за рахунок більшої гнучкості із розрахунком заробітної плати та спрощення процесу управління навчальними досягненнями учнів;

- збільшення кількості місцевих і національних лідерів освіти - успішних директорів, які підтримують освіту та надають підтримку іншим школам [4].

Отже, світові тенденції розвитку вищої педагогічної освіти, досвід підготовки майбутніх учителів та їхній професійний розвиток у Великій Британії допоможе покращити підготовку майбутніх учителів в Україні та дослідити нові шляхи для їхнього професійного становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chernyakova Z., Shapovalova O. Professional and pedagogical training of teachers in the context of managing quality of educational services in Great Britain. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. – Budapest, 2017. – V. (56), Is. 128. – P. 11–14.
2. Dijkema S., Doolard S., Ritzema E.S., Bosker R.J. Ready for take-off? The relation between teaching behavior and teaching experience of Dutch beginning primary school teachers with different educational backgrounds. *Teaching and Teacher Education*. – 2019. V. (86).
3. Keenan L., Conroy S., O`Sullivan A., & Downes M. Executive functioning in the classroom: Primary school teachers' experiences of neuropsychological issues and reports. *Teaching and Teacher Education*. –2019. V. (86).
4. The Importance of Teaching: The Schools White Paper. *Department for education*. 2010.

Лариса Ройко,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної математики та методики навчання інформатики (Волинський національний університет імені Лесі Українки)

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Впровадження інформаційних технологій (ІТ) у діяльність навчального закладу є одним із важливих напрямків розвитку освітньої галузі. Поєднання фундаментальних принципів традиційної освіти з ІТ дає нові можливості перебудови навчання класичних освітніх компонентів. Елементарна комп'ютерна грамотність – складова частина професійної підготовки і компетентності фахівців у будь-якій галузі, у тому числі і при підготовці майбутніх учителів різних спеціальностей.

Інформатизація освіти – це сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом керує та його забезпечує [2].

Необхідною умовою інформатизації освіти є готовність педагогів до використання сучасних інформаційних технологій у процесі передачі знань. Тому, професійна підготовка майбутніх учителів, їхня інформаційна культура вимагають особливої уваги.

Метою дослідження є розкриття ролі інформаційних технологій у системі професійної підготовки майбутніх педагогів.

У низці проаналізованих науково-педагогічних досліджень (В. Биков, О. Браславська, І. Вдовенко, Р. Гуревич, Г. Гордійчук, А. Дащук, А. Добржанська, В. Заболотний, Н. Задорожна, М. Кадемія, Т. Калюжна, В. Кобися, А. Коношевський, О. Корець, О. Кравець, І. Кухаренко, Н. Морзе, В. Назаров, Т. Омельченко, В. Осадчий, Н. Пустова, І. Рожі, О. Сердюк, Р. Штаєр та ін.) розглядаються проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі професійної підготовки майбутніх фахівців, розвиток цифрової компетентності педагога у інформаційно-освітньому середовищі, науково-методичні основи проектування інформаційних освітніх середовищ закладів освіти, аналіз інноваційних процесів у сучасній освіті [1-7].

Поділяємо думку про те, що «використання сучасних інформаційних технологій дозволяє: по-новому організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання; якісно змінити зміст, методи і організаційні форми навчання; значно підвищити ефективність навчального процесу; побудувати освітню систему, в якій здобувач освіти є активним і рівноправним учасником» [1].

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість зробити висновок: готовність учителя до застосування інформаційних технологій – є інтегрованою властивістю особистості педагога, у якій органічно поєднуються

професійні якості й інформаційна культура, складовими якої є комп'ютерна грамотність й інформаційно-комунікаційна компетентність.

Професійна підготовка майбутнього педагога у закладі вищої освіти вимагає не лише його ознайомлення з сучасними інформаційними технологіями, а й орієнтована на формування необхідних якостей та компетентностей, що дозволяють здійснювати професійну освітню діяльність на високому рівні. Тому основними завданнями освітнього компонента «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», що викладається здобувачам освіти спеціальності 014 Середня освіта (за спеціальностями) у Волинському національному університеті імені Лесі Українки є: формування основ інформаційно-комунікаційної культури майбутнього педагога; засвоєння основних понять про сучасні інформаційно-комунікаційні технології, апаратні і програмні засоби персональних ЕОМ; формування знань, умінь і навичок пов'язаних з роботою у середовищі прикладних програм, мережі Інтернет та хмарних застосунків, що забезпечують процес навчання у контексті сучасних інформаційних технологій; вивчення методів і засобів застосування інформаційно-комунікаційних технологій для організації навчально-пізнавальної й дослідницької діяльності; набуття умінь та навичок, необхідних для використання новітніх інформаційних технологій навчання у власній освітній діяльності. Даний курс сприяє розвитку таких soft skills, як: вміння/здатність знаходити і структурувати матеріал, встановлювати взаємозв'язки між окремими елементами, визначати головну та другорядну інформацію; розв'язувати проблеми, приймати рішення; здатність генерувати інноваційні ідеї, знаходити оригінальні творчі рішення; вміння працювати в команді для досягнення спільної мети.

Важливу роль для майбутніх вчителів відіграють такі засоби інформаційних технологій, котрі безпосередньо використовуються при формуванні готовності до фаху:

- електронно-навчальне програмне забезпечення;
- гіпертекстові, навчаючі системи на базі мультимедіа технологій;
- системи управління базами даних;
- апаратне забезпечення, інтерактивні дошки;
- засоби телекомунікації, електронна пошта, локальні та глобальні комп'ютерні мережі, супутниковий зв'язок, web-сервери Інтернету;
- телеконференції, вебінари, онлайн-семінари, тренінги;
- електронні: бібліотеки, каталоги бібліографічних баз даних, видавничі системи, підручники, довідкові системи, інформаційно-пошукові системи, словники, енциклопедії.

Для ефективного використання у навчальному процесі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій майбутній педагог повинен навчитись володіти певними вміннями [3]:

- підбирати раціональні методи і засоби навчання, ефективно поєднувати традиційні методичні системи навчання з новими інформаційно-комунікаційними технологіями;

- застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології у підготовці, аналізі, коригуванні та управлінні навчальним процесом;
- враховувати індивідуальні особливості школярів, їх схильності і здібності.

Висновки: застосування інформаційних технологій в освітньому процесі забезпечує проєктування дидактичних, методичних та організаційних матеріалів різного призначення засобами текстових редакторів, електронних таблиць, баз даних та мультимедійних технологій; застосування можливостей сервісних та стандартних програм безпосередньо у навчально-виховному процесі; швидкий і доступний обмін інформацією між його учасниками; можливість для особистого успіху, розвитку та самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браславська О. В., Рожі І. Г. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя географії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук.* №4. 2023. С.165-174
2. Вдовенко І. С. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх вчителів професійного навчання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Вип. 135. 2016. С. 148-151
3. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б., Кадемія М. Ю., Кобися В. М., Коношевський А. А. Підготовка майбутніх учителів в інформаційному освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Вип.57. 2020. С. 5-14
4. Ройко А. А., Мамчич Т. І., Миронюк А. П. Досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні математичних дисциплін в умовах дистанційного навчання. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво.* №39. 2020. С. 70–77.
5. Миронюк А. П., Ройко А. А. Використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці бакалаврів факультету фізичної культури, спорту та здоров'я. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво.* №43. 2021. С. 85-91.
6. Миронюк А. П., Ройко А. А. Значення курсу «Інформаційні технології» у підготовці бакалавра філології. *Тенденції та перспективи розвитку освіти, науки та технологій в епоху трансформаційних процесів: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції.* м .Луцьк. 2021. С.193-195
7. Штаєр Р. В., Назаров В. С., Кравець О. В. Можливості використання інформаційних технологій в освітньому процесі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* Вип. 2 (53). 2023. С.156-160

Наталя Смолянук,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
(Харківський національний педагогічний університет),*

Наталія Алексеева,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
(Харківський національний педагогічний університет)*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Проблема використання цифрових освітніх технологій стала предметом обговорення не лише окремих фахівців освітньої сфери в деяких країнах, а міжнародних організацій.

Так, у 2023 році у глобальному звіті ЮНЕСКО раціональне використання технологій в освіті стало найактуальнішою проблемою. У звіті особливий акцент зроблено на проблемі врегулювання питань нагляду за застосуванням цифрових технологій. А саме: ЮНЕСКО закликає усі країни до розробки власних правил та норм щодо того, як технології розробляються і використовуються в освіті, щоб вони ніколи не замінювали живого навчання під керівництвом вчителя і служили загальній меті досягнення якісної освіти для всіх [1, с. 526].

Швидкі технологічні зміни чинять тиск на системи освіти, змушуючи їх адаптуватися. Цифрова грамотність і критичне мислення стають все більш важливими, а розвиток генеративного штучного інтелекту, зокрема, підживлює цю тенденцію.

Безумовно, цифрова революція має великий потенціал, втім питання відсутності врегулювання процесу застосування цифрових інструментів викликає занепокоєння в кожному суспільстві та у світі у цілому. Безумовно основне завдання в освітньому процесі надавати пріоритет учням, забезпечувати задовільняти та забезпечувати їхні потреби. Також, не менш важливо підтримувати у професійній діяльності вчителів. Активно застосовуючи можливості цифрових сервісів (особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання), варто пам'ятати, що онлайн навчання ніколи не зможе замінити людську взаємодію [3, с. 108-111].

ЮНЕСКО у своєму звіті підкреслює й те, що технології повинні використовуватися для покращення навчального процесу на користь для учнів та вчителів, але в жодному разі вони не повинні нашкодити. Як приклад, у багатьох країнах цифрові технології використовуються надмірно, часто без нагляду кваліфікованих вчителів. Відповідно такий підхід до організації та реалізації освітнього процесу не покращує результати навчання, може призвести до серйозних освітніх втрат. Водночас, на противагу окресленій проблемі, у ряді країн, особливо у сільській місцевості, досі немає належного забезпечення електроенергією, не говорячи про можливості виходу в

«Інтернет», що також має негативні наслідки, що накладає відбиток на результати навчання учнів.

Цікавим та важливим акцентом з боку ЮНЕСКО є проблема користування мобільними телефонами у закладах освіти. Вже неодноразово проводилися дослідження, що довели негативну роль цих пристроїв під час навчання. Мова йде саме про відволікання та нестійкість уваги, учнів у школі. Не зважаючи на доказову базу цієї проблеми, на сьогоднішній день лише менше чверті країн заборонили використання мобільних телефонів у школах; більш того, значна кількість представників різних країн вбачає цих гаджетах ефективний засіб підвищення пізнавального інтересу, самостійності, тощо на уроках та позаурочній роботі. На практиці спостерігаємо це і в українських школах. [1, с.526]

Завдання педагогів навчити дітей вчитися як за допомогою цифрових технологій, так і без них; критично опрацьовувати величезну кількість потрібної їм інформації та ігнорувати несуттєву; змусити технології працювати на людей, але ніколи не доходити до того, щоб вони замінили взаємодію вчителя та учня в процесах навчання та виховання [2, с. 51-61].

Безумовно, зі стрімким розвитком технологічної революції, після кількарічної пандемії, в умовах воєнного часу (в Україні, Ізраїлі та інших країнах) уявити онлайн навчання без сучасних цифрових технологій просто неможливо. Тому поділяючи думку висвітлену в ключових тезах звіту ЮНЕСКО, маємо на меті підкреслити:

- провідну та незамінну роль вчителя у навчальному процесі;
- важливість офлайн взаємодії для формування ключових компетентностей учнів;
- контроль використання цифрових технологій;
- необхідність формування інфомедійної грамотності усіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Education Monitoring Report 2023 UNESCO 526 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385723>
2. Бужина І. Імерідзе М. Кузьменко О. Використання інноваційних технологій у вищій освіті: проблеми та перспективи. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* № 14(32) 2023. С.51-61
3. Смолянчук Н. Домилівська Ю. Формування та розвиток пізнавальної мотивації молодших школярів засобами цифрових технологій та штучного інтелекту. *Молодь і ринок*. Дрогобич: ДДПУ, 2024. №2 С.108-111.

Viacheslav Fedin,

bachelor student

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),

Alona Solodchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

TEACHERS IN THE 21ST CENTURY: EMOTIONAL INTELLIGENCE SKILLS MAKE THE DIFFERENCE

Teaching is intrinsically an emotional practice, given the centrality of emotions in the teaching and learning process. That way, teachers in the 21st century increasingly have to have skills for responding to classroom emotional situations. Therefore, the way teachers shape and handle their emotional state and those of their learners is central to educational success. Focused on studies carried out that suggest teachers' emotional intelligence like a success indicator for a healthy pedagogical relationship.

Let's make a reflective approach to the meaning of teachers' emotional intelligence skills in their professional activity (e.g., professional well-being, teacher-student relationship, and student academic achievement). Consequently, it will be necessary to integrate emotional skills in the pre-service teachers' curriculum as skills needed for teaching practice and also to build capacity and support students during challenging times that constantly changing.

EI is the ability to detect feelings and emotions in oneself and others (Salovey and Mayer, 1997) and includes self-control, persistence, zeal, and the ability to self-motivate (Goleman, 1995). Teacher emotional intelligence has a significant impact on the teaching and learning process, and teacher emotional intelligence has been shown to influence student learning behaviours, engagement, and academic performance (Corcoran and Tormey, 2013; Latif et al., 2017). Especially in second language teaching, the emotions of educators also have a significant impact on learners' performance and success (Dewaele and MacIntyre, 2019; Wang et al., 2021; Shen, 2022).

An increasing amount of research has begun to be directed toward the significance of teachers' emotions and emotion regulation ability for language instruction and education (Dewaele and MacIntyre, 2019). Previous research has found that teachers' EI is closely related to student learning, and teachers with high emotional intelligence are able to focus on the emotional aspects of learning and teaching exchanges (Mortiboys, 2005), which can directly create a positive atmosphere in the classroom to make the course more interesting and enjoyable (Miri and Pishghadam, 2021).

In the field of teacher education, a number of studies have confirmed the positive impact of emotional intelligence on instructional performance. Teachers can be seen as emotional workers (Yin et al., 2019); their self-efficacy, teaching

performance, burnout, job satisfaction, and teaching effectiveness have been found to be influenced by their emotions (Lavy and Eshet, 2018).

English language instruction is a very emotional career, and the EI of English as a foreign language (EFL) educators significantly affects teachers' health and learners' education (Chang, 2013; Kang, 2022) and particularly affects the variety of teaching techniques and instructional imagination of EFL teachers (Shen, 2022). In addition, the feelings of educators in teaching and the emotional communication experience with learners, colleagues, managers and others directly affect the creativity of their teaching methods and then influence their learners' presentation and success (Chang, 2013). Huang et al. (2021) has demonstrated through quantitative research that teacher enthusiasm as an important intrinsic factor has a positive impact on teaching for creativity. In pedagogy, researchers are increasingly finding that teachers' EI is the third most important factor affecting teaching and learning, after subject expertise and learning and teaching methods (Mortiboys, 2005).

Therefore, the ability to use emotional processes adaptively or to be emotionally intelligent is a fundamental skill for all teachers [1, 13], as educational work also includes knowing how to be empathetic, and emotionally support students, whether in the classroom work, as well in students' problems. That way, teachers also have to know how to express and manage emotions correctly during classes, as well knowing how to recognize and identify students' emotions.

To conclude, teacher training policies should give priority to the inclusion of emotional education in the teacher training, for developing EI skills due to the significance they present in the teaching 21st century.

REFERENCES

1. Brackett MA, Katulak NA. Emotional intelligence in the classroom: Skill-based training for teachers and students. In: Joseph C, John DM, editors. *Improving Emotional Intelligence: A practitioner's Guide*. New York: Psychology Press; 2007. pp. 1-27.
2. Chang M. L. Toward a theoretical model to understand teacher emotions and teacher burnout in the context of student misbehavior: appraisal, regulation and coping. *Motiv. Emot.* 2013. № 37, 799–817. doi: 10.1007/s11031-012-9335-0
3. Corcoran R. P., Tormey R. Does emotional intelligence predict student teachers' performance? *Teach. Teach. Educ.* 2013. № 35, 34–42. doi: 10.1016/j.tate.2013.04.008
4. Dewaele J. M., MacIntyre P. «The predictive power of multicultural personality traits, learner and teacher variables on foreign language enjoyment and anxiety» in *Evidence-based second language pedagogy: A collection of instructed second language acquisition studies*. eds. Sato M., Loewen S. Abingdon, UK: Routledge, 2019. 263–286.
5. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books, 1995.
6. Huang X., Chin-Hsi L., Mingyao S., Peng X. (2021). What drives teaching for creativity? Dynamic componential modelling of the school environment, teacher

enthusiasm, and metacognition. *Teach. Teach. Educ.* 2021. № 107:103491. doi: 10.1016/j.tate.2021.103491

7. Kang D. M. An elementary school EFL teacher's emotional intelligence and emotional labor. *J. Lang. Identity Educ.* 2022. № 21, 1–14. doi: 10.1080/15348458.2020.1777867

8. Latif H., Majoka M. I., Khan M. I. Emotional intelligence and job performance of high school female teachers. *Pak. J. Psychol. Res.* 2017. № 32, 333–351

9. Lavy S., Eshet R. Spiral effects of teachers' emotions and emotion regulation strategies: evidence from a daily diary study. *Teach. Teach. Educ.* 2018. № 73, 151–161. doi: 10.1016/j.tate.2018.04.001

10. Miri M. A., Pishghadam R. Toward an emotioncy based education: a systematic review of the literature. *Front. Psychol.* 2021. 12:727186. doi: 10.3389/fpsyg.2021.727186

11. Mortiboys A. *Teaching with Emotional Intelligence a Step-by-step Guide for Higher and Further Education Professionals*. London, New York: Routledge, 2005.

12. Salovey P., Mayer J. «What is emotional intelligence?» in *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Educators*. eds. Salovey P., Sluyter D. New York: Basic Books, 1997. 3–31.

13. Valente S, Lourenço AA. Emotional intelligence makes a difference: The impact of teachers' emotional intelligence abilities on conflict management strategies in the classroom. *Know and Share Psychology.* 2020. № 1(4). 123-134.

14. Yin H., Huang S., Chen G. The relationships between teachers' emotional labor and their burnout and satisfaction: a meta-analytic review, 2019.

Myroslava Chernii,

bachelor student

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),

Alona Solodchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

ENHANCING PHONEMIC AWARENESS AND VOCABULARY SKILLS WHILE TEACHING READING

In today's educational landscape, it is widely recognized that developing strong phonemic awareness and vocabulary skills is crucial for students' reading success. Phonemic awareness refers to the ability to hear, identify and manipulate individual sounds or phonemes in spoken language. This skill is essential for decoding words and understanding the relationship between sounds and letters. An awareness of phonemes is necessary to grasp the alphabetic principle that underlies our system of written language. Specifically, developing readers must be sensitive to the internal structure of words in order to benefit from formal reading instruction. If children understand that words can be divided into individual phonemes and that phonemes can be blended into words, they are able to use letter-sound knowledge to read and build words. As a consequence of this relationship, phonological awareness in kindergarten is a strong predictor of later reading success. Researchers have shown that this strong relationship between phonological awareness and reading success persists throughout school [1].

Vocabulary skills, on the other hand, are crucial for comprehension and fluency in reading. A strong vocabulary allows students to understand the meaning of words and make connections between words, ideas and concepts. Therefore, teachers must find ways to enhance both phonemic awareness and vocabulary skills while teaching reading.

One effective strategy for enhancing phonemic awareness is through phonics instruction. Phonics instruction involves teaching students the relationships between sounds and letters, helping them decode words more easily. By incorporating phonics into reading instruction, teachers can help students develop a strong foundation in phonemic awareness. It refers to the ability to recognize, manipulate and segment individual sounds in words. When students have a strong sense of phonemic awareness, they are better able to develop fluency in reading. One way to enhance phonemic awareness is through activity such as blending exercises. By engaging students in these activities, we can help them become more proficient at recognizing and manipulating individual sounds in words. To understand what they read, students need to be accurate, fluent readers; teaching students phonemic awareness is one way to build strong word reading skills that allow students to focus their attention on the meaning of texts they read. Teaching phonemic awareness also helps students learn to spell; when students spell words, they use phonemic awareness skills to segment words into sounds before representing each phoneme with a grapheme [2].

In addition to phonics instruction, teachers can also use activities and games to reinforce phonemic awareness skills. For example, students can play games that involve segmenting and blending sounds such as «I Spy» or «Sound Bingo.» These activities make learning phonemic awareness fun and engaging for students, ultimately leading to better reading outcomes.

When it comes to vocabulary skills, teachers can introduce new words through read-alouds, discussions and word study activities. By exposing students to a wide range of vocabulary words and encouraging them to use context clues to determine word meanings, teachers can help students expand their vocabulary and improve their reading comprehension. Vocabulary skills are also critical in the development of reading ability. A strong vocabulary allows students to comprehend text more easily and make connections between words and their meanings. To enhance vocabulary skills while teaching reading, educators can incorporate explicit vocabulary instruction into their lessons. This could include teaching students the meanings of new words, encouraging them to use context clues to determine the meanings of unfamiliar words, and providing opportunities for students to practice using new vocabulary in context.

For example, teachers can create word walls or interactive word banks where students can access and review new vocabulary words. Additionally, teachers can model the use of new vocabulary words in sentences and encourage students to do the same in their own writing.

Incorporating both phonemic awareness and vocabulary instruction into reading lessons can significantly enhance students' literacy development. By focusing on these key components, educators can help students become more proficient readers and ultimately improve their academic success. As educators, it is important to prioritize the enhancement of phonemic awareness and vocabulary skills while teaching reading to set students up for success both in the classroom and beyond.

REFERENCES

1. Smith S. B., Simmons, D. C., & Kame'enui, E. J. (1998). Phonological awareness: Instructional and curricular basics and implications. In D. C. Simmons & E. J. Kame'enui (eds.), What reading research tells us about children with diverse learning needs: Bases and basics. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
2. Language Foundations Continuum for Reading and Writing. URL: <https://onlit.org/phonemic-awareness-overview/>

Оксана Харченко,

*старший викладач кафедри англійської мови
(Національний університет «Кієво-Могилянська академія»)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У ЄПВО

Забезпечення якості в цифровій освіті не лише створює умови для ефективного навчання, але й є важливим фактором для забезпечення зростання та розвитку учнів на більш глибокому рівні. Це охоплює не лише технічні аспекти, такі як якісний контент та технології, але й педагогічні підходи, що сприяють розвитку критичного мислення, творчості та саморозвитку. Забезпечення якості включає в себе ретельне планування навчальних програм, адаптованих до потреб сучасного світу та індивідуальних можливостей кожного учня. Це означає розробку навчальних матеріалів та завдань, які сприяють активному залученню студентів, стимулюють їхню аналітичну та критичну думку, розвивають комунікативні навички та сприяють творчому мисленню. Забезпечення якості в цифровій освіті також орієнтоване на підвищення якості взаємодії вчителя із студентами. Це може охоплювати інтерактивні відеоуроки, онлайн-дискусії, індивідуальне навчання та зворотний зв'язок, що сприяють більш глибокому розумінню матеріалу та розвитку самодисципліни учнів. Крім того, забезпечення якості в цифровій освіті передбачає постійний моніторинг та оцінку результатів навчання з метою адаптації та вдосконалення навчального процесу. Це дозволяє вчителям та освітнім установам стежити за прогресом кожного учня, виявляти проблемні місця та шукати способи їх вирішення для максимального розвитку потенціалу кожного учасника навчального процесу. Забезпечення якості в цифровій освіті є важливим аспектом, оскільки це дозволяє забезпечити ефективність і результативність навчального процесу. До ключових аспектів можна віднести:

- ефективність навчання (якісний контент і засоби навчання сприяють кращому засвоєнню матеріалу студентами. Це може включати якісний відеоконтент, інтерактивні завдання, відповідно організовану онлайн-платформу тощо);
- стимулювання зацікавленості (висока якість навчальних матеріалів і методів може збільшити зацікавленість студентів у навчанні; інтерактивність, цікава презентація інформації, адаптивність до потреб кожного учня допомагають залучити їх у процес навчання);
- результативність навчання (кісний контент та викладачі, які знають, як ефективно використовувати цей контент, і можуть позитивно вплинути на результати. Вимірювання та аналіз результатів навчання дозволяють виявити слабкі місця та вдосконалити освітній процес);
- адаптація до індивідуальних потреб (цифрові засоби дають можливість налаштувати навчальний процес для кожного студента окремо, таким чином забезпечення якості включає в себе розробку індивідуальних

планів навчання, врахування особливостей кожного та надання відповідного підходу);

- доступність та рівні можливості (якісна цифрова освіта може зменшити бар'єри доступу до навчання, забезпечуючи якісні ресурси для всіх студентів незалежно від їхнього місцезнаходження чи соціального статусу).

В Європейському просторі вищої освіти забезпечення якості цифрової освіти має важливе значення, а це означає, що освітні заклади повинні ретельно розробляти свої цифрові програми, забезпечуючи актуальність, доступність та ефективність навчання за допомогою цифрових інструментів [1]. Також необхідно забезпечити навчання викладачів у використанні цифрових технологій, а також забезпечити відповідну технічну підтримку для студентів та викладачів. Організація системи оцінювання та зворотного зв'язку також є важливим елементом для постійного вдосконалення якості цифрової освіти в ЄПВО.

Важливою складовою є нормативне закріплення цих засад. Так, Європейський Союз активно працює над розвитком якісної цифрової освіти і розробляє різні документи та ініціативи для цього. До основних документів, що розкривають сутність цієї проблематики потрібно віднести «Цифрова освіта: перетворення навчання та навчання для цифрового віку» (Digital Education Action Plan) [2], що визначає напрямки дій ЄС у галузі цифрової освіти. Цифрова програма єднання Європи «Digital Europe Programme» [3] спрямована на підтримку прогресу цифрових технологій та їх використання у різних сферах, включаючи освіту. Стратегія «Навчання та навчання протягом життя: перспективи для зміни» (Education and Training 2020) [4] має на меті поліпшення якості та ефективності освітніх систем в ЄС, включаючи цифрову освіту. Документ «Цифрові навички для всіх» (Digital Skills for All) [5] призначений для сприяння розвитку цифрової грамотності серед мешканців Європейського Союзу. Європейська рамка цифрових компетенцій (European Digital Competence Framework) [6] визначає основні навички, необхідні для успішної адаптації та функціонування в сучасному цифровому суспільстві. Документ «План дії Європейської освіти в цифрову епоху» (European Digital Education Action Plan) [7] спрямований на поліпшення якості і доступності цифрової освіти в Європейському Союзі.

Отже, можна стверджувати, що у Європейському Союзі було розроблено і впроваджено різноманітні ініціативи та документи з метою забезпечення високої якості цифрової освіти. Ці ініціативи охоплюють широкий спектр аспектів, що включають як технічні аспекти, такі як доступність та інфраструктура, так і педагогічні підходи та методики викладання. Ці ініціативи є лише частиною широкого спектру заходів, спрямованих на забезпечення якості цифрової освіти в Європейському Союзі, і вони продовжують розвиватися для відповіді на змінні потреби сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробйова О. Забезпечення якості електронного навчання в європейському просторі вищої освіти.
URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/93/showToc>
2. Digital Education Action Plan.
URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
3. Digital Europe Programme. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>
4. Education and Training 2020 - ET2020.
URL: http://www.oidel.org/doc/Doc_colonn_droite_defaultpage/ET%202020%20RESUME.pdf
5. Digital Skills for All. URL: <https://digitalskillsforall.org>
6. European Digital Competence Framework. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en
7. European Digital Education Action Plan.
URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>

Olga Khorosh,

Assistant at the Department of Pedagogical Technologies and Language
Training

(Zhytomyr Polytechnic State University),

Sofia Malynovska,

Student at the Faculty of Pedagogical Technologies and Lifelong Learning

(Zhytomyr Polytechnic State University)

THE EFFECTIVENESS OF PRODUCT-BASED APPROACH IN TEACHING WRITING

Being one of the primary language skills, writing is used for written communication and language exchange. According to Brown (2001), writing is a process of idea generation, and coherent organisation of thoughts, with discourse markers and rhetorical conventions as means of cohesive transfer of concepts into a written text. Additionally, this process includes revision for a clearer meaning, editing for appropriate grammar, and producing a final product. Consequently, the final product of writing is the result of thinking, drafting, and revising procedures.

Nunan (1999) points out that for native speakers the production of a coherent and fluent piece of writing is presumably the most challenging thing in language. Foreign language learners face a far bigger challenge. A growing body of literature (e.g. Chastain, 1988; Fatemi, 2008; Ferris, 2003; Hyland, 2003) has addressed the significance and the difficulty of mastering this critical skill for language learners in school and lifetime (Warschauer, 2010).

When it comes to teaching writing in ESL, there are a number of approaches suggested by scholars, two of which are commonly practised in the classroom: teaching writing as a process and a product.

The *product-based approach* aims at the final product, the coherent, error-free text, where the end product is achieved by replicating the model text which is presented and analysed at the preceding stage of the lesson. On the contrary, the more contemporary *process-based approach* focuses on the stages involved in drafting a piece of text, treating the writing procedure as a highly creative activity that requires time, feedback and critical thinking to master the needed skill.

In writing pedagogy, the *product-oriented approach* is considered a more traditional method of teaching writing, having been practised for many years. Many ELT practitioners regard it as a prominent strategy for improving writing proficiency in ESL learners and favour this approach over any other for its effectiveness in relatedness to and consistency with bottom-up processing. The core of the product approach is sentence-level grammar, i.e., individual expressions/utterances and their structure system in text as the backbone units of discourse. Hence, discourse is the product of fitting these units onto the text and writing is seen as «a product constructed from the writer's command of grammatical and lexical knowledge, and writing development is considered to be

the result of imitating and manipulating models provided by the teacher» (Hyland, 2003: 3).

Upon literary review of the matter, it was determined, that the product-based approach is effective in terms of adopting the target language.

By drawing on the concept of product writing, Harmer (2004) has shown that the approach of analysing the model text aims to help students see what language is used in the text and how it is constructed. The idea behind this method is that before learners can be expected to produce a coherent piece of text, they should first master the language at the sentence level. Therefore, classroom activities focus on the engagement of learners in imitating, copying and modifying models of the target language that usually focus on sentence formation, punctuation and grammar. By practising such exercises in isolation, learners are expected to acquire the ability to produce a piece of writing with great accuracy, through habit formation to produce well-constructed sentences.

This principle, however, implies exposure to an increased number of tasks focused on grammar and syntax to improve learners' accuracy and reduce errors; model patterns are usually presented in the form of separate language fragments. This can be considered a disadvantage, as learners are likely to develop limited writing and will not be able to produce a piece of text beyond a few memorized grammatical structures. As Hyland (2003) contended, the ability to create or recreate grammatically correct sentences does not generally indicate readiness to produce appropriate written texts. In addition, writing tasks in this approach are predominately subordinate to controlled practice, with fill-in-the-gaps, sentence completion and tense transformation tasks. Such repetitive activities are likely to discourage flexibility and reduce students' motivation.

Regarding the matter of motivation, the title of the approach denotes that the emphasis is on the end result of the learning process. After learning the target grammar and lexis, students are expected to produce a final piece of writing that incorporates both of those aspects. The driving force of many learners' motivation in learning is manifested in their interest to reach the end product and receive feedback as soon as possible. Hence, the approach of focusing solely on the end product or outcome seems to be of little value to learners, for, as soon as their work is reviewed and assessed by the teacher, students are likely to leave behind the material and the knowledge because they were encouraged only by their grade.

Another idea supports the effectiveness of product-oriented pedagogy. As previously stated, this approach usually provides learners with written models drawn from different writing constructions of the so-called 'genres' (Harmer, 2004). Such a strategy may help learners recognize the peculiarities of a certain text in terms of syntactic patterns, vocabulary choices, and cohesive devices. So, when practising writing, learners will be able to identify and operate specific features of the text based on its relatedness to a certain genre or style, its formality or informality, and apply this subskill when analysing pieces of writing that contain similar or identical characteristics.

This other feature of product-based writing implies that the organisation of ideas in the text seems to be more important than the ideas themselves. The

emphasis is put on how well the ideas are put together by learners, rather than on communicative content of writing. Learners are encouraged to organise their writing in a set of stages presented by the teacher and to replicate the model pattern in their own piece of writing. Consequently, the main indicator for «good» writing in this approach is the level of accuracy and clear exposition of ideas, but not their quality. On the one hand, this may be beneficial in helping learners stick to the required structure. On the other hand, by paying greater attention to the 'backbone' of the text, learners may neglect the creative aspect of writing and ignore the importance of idea development, which can improve their writing skills significantly.

A related feature maintains that the writing is performed following the pattern 'controlled-guided-free', suggesting that students first learn fixed patterns, then imitate the written model and finally make use of the patterns they have learned in order to complete the assigned writing. This process is logical and linear, however, provides little flexibility for both the learner and the teacher. The first two stages revolve around simply analysing, transforming and replicating the target patterns. This does not provide learners with much room for developing their own ideas, reducing their creative potential, which supports the idea mentioned in the paragraph above. Moreover, this process usually requires the production of a single-draft writing. Therefore, at the very last stage of the process, learners need to recollect and apply all the knowledge of structure, style grammar and lexis they have learned in the first two stages, trying not to omit any essential features.

Taken together, these ideas suggest that the main features of the product-based approach in writing include the pattern of controlled-guided-free writing, focus on the end product, model texts for learners to analyse and replicate and major emphasis on accuracy of exposition and organization of ideas. Taking into account both drawbacks and benefits of this approach, it can be considered helpful in an array of ways. For instance, product writing can be suitable in preparation for examinations and language proficiency tests such as IELTS and TOEFL which set strict frameworks for each stage that evaluates a particular skill. In this case, accuracy will serve as a great advantage in writing a good piece according to all requirements. Additionally, this approach can assist students in learning to produce a basic but grammatically correct piece of writing. Further implementing the process-based approach into the learning process can support and foster the development of writing skills, along with creative thinking and idea development.

Such a combination of ideas and features appears to make the product-oriented approach reliable enough to take the place of one of the most practised and prevalent in the field of writing pedagogy.

REFERENCES

1. Brown, H. D. (2001). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. New-York: Longman.
2. Harmer, J. (2004). *How to teach writing*. London: Longman.

3. Hyland, K. (2003). *Second language writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Nunan, D. (1999). *Second Language Teaching and Learning*. New York: Heinle and Heinle Publishers.
5. Warschauer, M. (2010). Invited Commentary: New Tools For Teaching Writing. *Language Learning & Technology*, 14(1).

Чень Цюнцюн,
*аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
(Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди)*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Стрімкий розвиток усіх сфер життя у XXI столітті, спонукає суспільство до постійних змін, реформування, як наслідок – адаптації, прийняття швидких рішень, підвищення рівня критичного мислення, мобільності та іншого. Згадані зміни, безумовно торкаються і освітньої ланки. Адже враховуючи нові реалії, потужний технологічний прогрес, в освіті, на усіх її рівнях відбуваються певні трансформації. Для того, щоб втілювати у життя нові підходи та сучасні дидактичні інструменти, в першу чергу доцільно звернути увагу на підготовку педагогічного складу, що навчатиме дошкільників, учнів початкової та загальної середньої ланок освіти.

У процесі підготовки майбутніх вчителів, важливо звернути увагу на їх конкурентоспроможність в середині країни у першу чергу, адже на сьогоднішній день у КНР професію «вчитель», а особливо «вчитель музики» можна здобути не лише у педагогічних та класичних університетах, а й у технологічних закладах освіти [1]. Водночас, важливо забезпечити усебічну підтримку здобувачів з метою довгострокового розвитку країни, а тому доцільно звернути увагу на опанування майбутніми вчителями необхідними компетентностями, у тому числі і інноваційною.

У контексті підготовки майбутнього вчителя важливо зауважити і про конкурентоспроможність і на міжнародному рівні в умовах глобалізації освіти. Так на сьогодні, багато країн світу орієнтується на запропоновані США навички, необхідні для партнерства в освіті у документі «Partnership for 21st Century Skills.».

Окрім опису ключових компетентностей майбутнього вчителя, зазначено, що кожен сучасний вчитель повинен вміло використовувати розмаїття освітніх технологій для досягнення найвищих результатів навчання; постійно вдосконалюватися та навчатися з метою покращення міждисциплінарних знань, для кращого розуміння свого начального предмету, його зв'язку з іншими, як результат підвищення якості викладання; постійно застосовувати та вдосконалювати інноваційне мислення, саме цей тип мислення дозволить у майбутньому зробити уроки цікавішими, інформативними, викликати інтерес у учнів, спонукати до творчості, тощо; розвивати комунікативні навички, для комфортного та ефективного спілкування з усіма учасниками освітнього процесу; «глобальна обізнаність» - ще одна складова підготовки майбутнього вчителя, під якою слід розуміти не просто широкий спектр інтересів та знань вчителя, а його глибоке розуміння питань мультикультуризму, міжкультурних взаємодій, глобальних світових проблем.

На думку провідних американських науковців (Гроссман, Коган), сучасні майбутні вчителі повинні володіти наступними сімома компетентностями: вміння працювати у команді та виконувати свої обов'язки; бути толерантним до культур інших народів, розуміти та приймати культурні відмінності; вміти вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом; здатність до критичного мислення; здатність до вирішення проблем на основі здобутих знань; здатність до змін з метою захисту навколишнього природного середовища; вміти мислити глобально, усвідомлюючи себе членом суспільства [2].

Цінний на нашу думку, є погляд на сучасну освіту та підготовку майбутнього вчителя Дж. Велеціаноса. У своїй книзі «Нові технології в дистанційній освіті» автор наголошує, що основними векторами підготовки сучасного вчителя мають стати студентоорієнтована модель навчання (тобто освіта орієнтована на потреби та інтереси здобувачів), кооперативне навчання (заохочення до співпраці, взаємодії, обміну досвідом та знаннями, що значно покращує результати навчання та забезпечує міцність знань) і проблемно-центроване освітнє середовище (постановка проблемних питань, що спонукає до пошуку нових знань, критичного їх опрацювання, вирішення проблем нетиповими способами, тощо).

Втім центром досліджень та інновацій ОЕСР «Інноваційна освіта та освіта для інновацій: можливості цифрових технологій та вмінь» було окреслено наступний перелік ключових компетентностей майбутнього вчителя: здатність до інноваційної діяльності (вміти творчо використовувати нові ідеї, методики та технології, не відставати від стрімкої цифровізації та процесів глобалізації); здатність до лідерства (важливо вміти залишатися лідером для здобувачів у освітньому процесі та поза ним, водночас поєднувати навички організатора, керівника, управлінця, вміти комунікувати); здатність до співпраці (вміти вирішувати проблемні ситуації, створювати комфортні умови в освітньому середовищі); здатність до критичного мислення (володіння інфомедійною грамотністю); вміння вирішувати проблеми (здатність до ефективного та грамотного вирішення проблемних ситуацій).

У 2020 році центр досліджень та інновацій ОЕСР у праці «Назад до майбутнього освіти: чотири сценарії шкільного навчання» визначає оновлені вимоги до вчителів до яких тепер належать: професійні здібності та педагогічна інновація, навчання впродовж життя та навчання у співпраці, цифрова грамотність, соціальні та емоційні здібності [2].

Однак найбільший інтерес викликають праці ЮНЕСКО:

- «Майбутнє викладання: основні педагогічні та професійні стандарти» (2020р.), в якій окреслено здібності майбутніх учителів. Серед яких визначено: здатність до адаптивного мислення (гнучкість у пристосуванні до швидких змін, запитів, потреб); здатність орієнтуватися на учня (врахування потреб та інтересів здобувачів); здатність до соціальної та культурної свідомості (вміння створювати інклюзивне та міжкультурне середовище в умовах глобалізації, вчити учнів взаємоповазі, прийняттю різноманітності суспільства; цифрова грамотність (опановувати та застосовувати сучасні цифрові технології з метою покращення якості навчання, володіти «цифровою чутливістю», тощо); здатність до співпраці та лідерства (вміння ефективно спілкуватися та

співпрацювати, направляти та спонукати до активності); бути професіоналом (володіння професійними знаннями, здатність до рефлексії, інтеграції, самовдосконалення);

- «Посібник з навчання» (2021р.), у якому визначено шість важливих ролей сучасного вчителя: вчителі – розробники навчальних програм; вчителі – дизайнери навчання; вчителі – розробники ресурсів; вчителі – лікарі що навчаються; вчителі – рефлексивні практики; вчителі – рушії політики.

- «Переосмислення нашого спільного майбутнього: новий суспільний договір для освіти» (2021р.), в якій визначено оновлені компетенції майбутніх вчителів: єдність, співпраця, обмін знаннями; плекання культурного розмаїття; опанування цифрового світу та покращення обчислювальних можливостей; висування вимог що моральних почуттів вчителів [3,4].

Отже узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що вимоги до вчителів, а відповідно до їхньої підготовки постійно змінюються, вдосконалюються. В умовах глобалізації КНР, як і решта розвинутих країн світу мають слідувати сучасним світовим освітнім трендам та готувати конкурентоспроможних педагогів адже у КНР для цього є усі необхідні ресурси та підтримка державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Лахмотова Ю.В., Смоляннюк Н.М. Сучасна підготовка майбутніх учителів музики у закладах вищої освіти КНР *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2023. Вип. 2 С. 82-88. DOI: <http://doi.org/10.31891/pcs.2023.2.11>

2.寇曦 月基础教育参考作者 URL: https://www.ict.edu.cn/sknews/jcyjck/neirong/n20231221_83015.shtml

3.UNESCO. From teacher policy to quality teachers: a training manual. Indonesia: UNESCO, 2021.

4.UNESCO. Reimagining our future together: a new social contract for education[DB/OL]. URL: <https://unesdoc.unesco.org/search/f0ca8b1b-b92d-4fd9-bc54-22acea23327f> .

Anastasiia Bondarenko,
4th year student, Bachelor's Degree,
Faculty of Foreign Languages,
(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

WAYS OF DEVELOPING CREATIVE THINKING AT ENGLISH LESSONS IN SECONDARY SCHOOL

In modern world, the ability to think critically is more important than ever. Critical thinking empowers students to analyse information, evaluate arguments, and make decisions. It is a fundamental skill that enables academic success, professional achievements, and lifelong learning. Despite its significance, many learners struggle to develop and apply critical thinking skills effectively.

In a secondary school, it is of vital importance to teach students the ways how to generate new ideas by arranging activities that require learners to challenge themselves and tasks that need collaboration and creativity. Teachers should develop and apply innovative teaching methods in the English language classrooms that allow them to motivate, encourage and finally involve students in the creative process.

The aim of this abstract is to analyse the ways of developing students' creative thinking skills and to select the most effective ones for implementation at the English lessons in a secondary school.

The notion of creativity is defined as «thinking, problem solving, inventing and reinventing, and flexing one's imaginative muscles» [1, p. 4]. Franklin and Theall mention that creativity requires flexibility and divergence in thinking – new ways of thinking or expressing oneself; pursuing questions for which there is no single, correct answer [2, p. 3]. It implies an expansion of the students' thoughts and ideas and the development of original insights.

There are two different approaches to creativity in the secondary school classroom. The first one is teaching with creativity which refers to the pedagogic approach used by teachers. Modelling creativity is a very effective way to demonstrate students what is possible for them. For example, a teacher can choose to run a lesson using digital tools only. The other approach is teaching about and for creativity in order to build the creative capacities and competencies of students. Creativity is not a separate subject which lies outside the discipline, and some explicit instruction in one or two of the creativity components is the most effective way to introduce creativity into any subject, English in particular.

The key element of creativity is the creative process, also known as problem solving. It guides students from a question to idea generation, next to idea selection, and the presentation of proposed solutions. One way of generating ideas is for learners to write down everything they know about a particular problem and then to look for links that might demonstrate causality. It may begin with a series of open-ended questions. Exploring the sum knowledge of the group can lead to a more complete picture than showing students' individual understanding. Another

creative approach is to utilise a range of methods to record ideas as they are generated – post-it notes and butcher paper may be used in some circumstances, or digital tools in others.

The next stage of the creative process is idea selection. A quick and simple method to do this is a vote. In case of using post-it notes, learners put them into categories and then vote on which of the ideas they believe have the greatest chance of successfully solving the problem. Another way to select the best ideas is categorisation. For example, ideas can be categorised as the most logic, the most effective or the most original ones.

Once students have generated several solutions, the teacher's task is to facilitate a presentation session. Each student or group can present their proposed solutions to the class. The importance of clear communication and effective presentation skills must be emphasized.

At the English lessons, a teacher can encourage learners to think creatively by using visible thinking approach. Its basic idea is to nurture students' thinking by 'externalising' it when they engage with content, by making it visible. Its goal is double, as it deepens content learning and fosters thinking skills and dispositions, such as curiosity, concern for understanding, a creative mind-set, not just being skilled but also alert to thinking and learning opportunities and eager to take them [3].

One of the useful strategies for developing creative thinking is creating 360-degree classroom in which whiteboards and papers are put on all four walls of the classroom, and students are asked to write one question that they want the group to answer on each wall. That generates more diverse groups than the ones of learners sitting in their usual pairs at desks.

Another strategy is silent discussion. The teacher hangs several pieces of large butcher paper around the classroom and writes one key question on the topic of the lesson needed to be discussed. Next, a teacher gives each student a marker and asks them to move around the room writing their responses to each question on the paper. They are encouraged to respond to their classmates' responses, but only in writing. The room has to be absolutely silent. Once everyone has answered every question, the teacher asks the people with «green markers» to gather at one question, the «red markers» at another and so-on. The students read all the responses and prepare a summary to share with the class.

In conclusion, encouraging creative thinking is important as it guides students away from the idea of single, fixed answers, leading to a more active and welcoming approach to learning. This approach improves students' adaptability and encourages a deeper engagement with the learning material, preparing them for complex problem-solving in real-world scenarios.

REFERENCES

1. Cremin T. Teaching English creatively: Learning to teach in the primary school series. London: Routledge, 2009. 191 p.

2. Franklin J., Theall M. Developing creative capacities (writing, inventing, designing, performing in art, music, drama, etc.). *IDEA Learning Objective*. 2007. Vol. 6. URL: <https://www.ideaedu.org/idea-notes-on-learning/developing-creative-capacities/>

3. Ritchhart R., Church M., Morrison K. *Making thinking visible: How to promote engagement, understanding, and independence for all learners*. San Francisco: Jossey-Bass, 2011. 320 p.

Sofia Borysenko,

4th year student, Bachelor's Degree,

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

ROLE PLAY AS A MEANS OF IMPROVING STUDENTS' SPEAKING SKILLS

Nowadays, there are many teaching techniques that can stimulate learners' speaking skills. Modern techniques in the 21st century deal with 4C skills. They are communication, collaboration, critical thinking and problem solving, and creativity and innovation. In this context, the relevant teaching technique is role-play [3, p. 104].

Role play is defined by Lowenstein as a dramatic technique that encourages participants to improvise behaviours illustrating the expected actions of people involved in defined situations [2]. According to Holt and Kysilka, role play shows the impact of students' actions and behaviour changes in accordance with their surroundings [1]. Hence, students have to be responsible for their roles and they should imitate and improvise as much as possible in a role-play practice.

As Porter-Ladousse claims, role play activities range from highly-controlled guided conversations at one end of the scale, to improvised drama activities at the other; from simple rehearsed dialogue performance to highly complex simulated scenarios [4, p. 3]. The researcher emphasises a wide scope of role-play activities. Such speaking tasks may be limited ones and they can be supported by prepared cues, for example by dialogues; or, vice versa, role-play might be an activity where learners rather improvise than rely on the practised dialogue.

The research was conducted at Ivankiv Lyceum of the Ivankiv Village Council of the Cherkasy Region, the participants were 22 students of the 9th grade. Students were divided into two groups: the experimental group and the control group. The experimental group (11 learners of the 9th grade) received four weeks of explicit training on communicative skills development by means of role play. The control group (the other 11 learners) did not have any explicit training of that kind.

Learners' preferable topics of role play influenced my choice of activities for implementation. Here is an example of role play activity designed for the experimental group of the 9th grade learners.

To start with, the teacher wrote a few questions on the blackboard: *How often do you eat out? Do you like to eat in restaurants or cafes? How often do you eat fast foods? Have you ever been to a restaurant abroad?* The task was to be done in groups, and then the learners had to report to the rest of the class what they had found out about their friends. The teacher elicited names of food items by showing the pictures.

Then, students worked in groups of three and read the sample dialogue. Each group received a restaurant menu and had to write a dialogue on the topic of ordering food which they were going to role-play. Students took up roles of waiters and clients. Waiters were equipped with aprons and notepads to look like professionals. Once the students had finished role playing at their restaurant, they

visited other restaurants. Finally, each group role played ordering food at the restaurant they liked best in front of the rest of the class.

Students who belonged to the experimental group got higher scores for the test after four weeks of training by means of role play. The study has shown that properly formulated instructions and well-structured role play scenarios can have a beneficial influence on the 9th grade students' communicative skills development.

The findings of the research have confirmed that the success of role-play implementation depends on different factors, such as observation, reflection, interaction, planning, etc. It means that a teacher guides the role play process and establishes an environment where students perform activities based on authentic texts and real-life communication to improve their speaking skills.

The process of developing speaking skills should take place gradually, considering age-specific features and the level of knowledge, so it is important to understand which tasks should be used for a particular category of students. Moreover, teachers are required to apply appropriate techniques which emphasize verbal tasks focusing on meaning rather than language structure.

The study has underlined that the usage of role play at the English lessons has many advantages. First, it develops learners' fluency in speaking, as a wide range of language functions (e.g. apologising, greetings, etc.) is exercised. Therefore, through role play teachers may train students' speaking skills in any social situations.

Next, incorporating role play helps learners get ready for specific roles in life. It is beneficial to try out some jobs in pleasant and safe environment of a classroom with the language they will presumably use. In this case, role play is a helpful rehearsal and what is more, it allows students not just to acquire phrases, but to learn how to interact in a variety of circumstances.

Another advantage of role play is a possibility to develop learners' imagination. The roles may require creative thinking, so players' imagination is in high demand. The next reason to use role play is a chance to pretend someone else. Such a technique may help timid students to overcome their shyness that prevents them from speaking.

Finally, it is a great fun to role play. Apart from being involved in language production, learners enjoy themselves and have a great time.

To improve students' speaking skills by means of role play, teachers can follow the following recommendations:

1. *Select relevant scenarios.* It is important to choose role play scenarios that are relevant to students' interests, experiences, and language proficiency level.

2. *Provide guidance and feedback.* A teacher should offer clear instructions and guidance before initiating role play activities. Moreover, constructive feedback must be provided to help students improve their speaking skills.

3. *Encourage collaboration.* It is necessary to foster a collaborative learning environment where students work together to create and perform role play scenarios. Peer feedback and reflection are the elements of this process.

4. *Integrate technology.* It is beneficial to incorporate multimedia resources, such as videos or interactive simulations, to enhance the authenticity of role play scenarios.

5. *Motivate students.* A teacher can suggest them creating their own scripts, costumes, and supporting devices. Sometimes, the teacher may assign topics but allow students to choose independently. The learners should interact freely with their peers.

6. *Assess Performance.* Students' speaking skills must be assessed through observation, peer evaluation, and self-assessment. Rubrics can be used to provide objective feedback and track progress over time.

In conclusion, the results of this research have supported the formulated hypothesis that the strategic implementation of role play activities can significantly enhance the communicative competence of secondary school students in the English language. Considerable progress has been made with regard to increasing students' motivation to speak and improving their level of communicative skills. Role play provides students with opportunities to practice language in real-life situations, which enhances their fluency and confidence. Additionally, role play promotes active engagement, critical thinking, and collaboration. It also encourages creativity and problem-solving skills. Overall, role play is a dynamic and effective method for developing communicative skills in the English language classroom.

REFERENCES:

1. Holt L. C., Kysilka M. *Instructional patterns: Strategies for maximizing students' learning.* Thousand Oaks, CA: Sage, 2006. 416 p.
2. Lowenstein J. H. Verbal working memory in older adults: The roles of phonological capacities and processing speed. *Journal of Speech, Language and Hearing Research.* 2016. Vol. 59. Iss. 6. Pp. 1520–1532.
3. Pinatih I. G. A. D. P. Improving students' speaking skill through role-play technique in 21st century. *Journal of Educational Study.* 2021. Vol. 1. Iss. 1. Pp. 103–108.
4. Porter-Ladousse G. *Role play.* Oxford: Oxford University Press, 1987. 181 p.

Світлана Заболотна,
 здобувачка ОС «Магістр» I курсу,
 факультет іноземних мов
 (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

ВНУТРІШНІЙ ПРОСТІР У ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ Ч. ДІКЕНСА

Концепт «простір» в англійській художній картині світу характеризується чітким розмежуванням внутрішнього та зовнішнього простору, при цьому такі компоненти, як просторова локалізація та просторова орієнтація, відіграють у структуруванні обох видів простору визначальну роль.

Цікавою, на наш погляд, є реконструкція концепту «простір» за даними художніх текстів Ч. Дікенса як одного з яскравих представників англійської лінгвокультури. Простір як індивідуально-авторський концепт та об'єктивація художньої картини світу Ч. Дікенса структурується складно та різноманітно, репрезентуючи внутрішній та зовнішній простір у всіх своїх модифікаціях. Еволюція творчості Ч. Дікенса позначається на реалізації тієї ролі, яку відіграє простір у його художній картині світу. Так, Ч. Дікенс переходить від характеристики конкретної території у певний час до узагальненого образу природи у конкретну пору року. Тим самим, концепт «простір» отримує своє оформлення не лише у межах конкретної локалізації чи орієнтації, а й у межах створення художнього образу, який має символічне значення, наприклад: *«It was not by any means a lively morning, for the sky was black and cloudy, and it rained hard»* [1, с.116].

Ч. Дікенс плідно використовує такий важливий експресивний прийом, як уособлення. Особливо це стосується тих сцен, в яких зовнішній простір синкретичний із внутрішнім, відображає настрій персонажа, його емоції і, отже, здатний експлікувати предметно-образну та ціннісну складову концепту «простір». Наприклад, характеризуючи Мартіна, що повернувся в Англію, автор зауважує, що герой бачить, як «весело» все навколо – *«fresh, and full of motion; airy, free, and sparkling»* [3, с. 299].

Зовнішній простір постає у романах Ч. Дікенса як і можливість альтернативного розвитку оповідання, маркуючи деякі «розгалуження» сюжету. Опис зовнішнього простору може містити підтекстові вказівки на можливі події. Все це частково пояснює ту значимість, яка надана пейзажам та описам простору загалом (внутрішнього та зовнішнього) у творчості Ч. Дікенса.

Необхідно також відзначити і двоїстість, характерну для маніфестування зовнішнього простору у Ч. Дікенса. Так, опис денного та нічного міста репрезентують як би два різні міста. Так, уночі місто постає абсолютно перетвореним у місячному світлі, надзвичайно красивим і таємничим у моторошній та нерухомій тиші. Крім того, Ч. Дікенс постійно наголошує на існуючому зв'язку між простором живих і простором мертвих, між життям і смертю, що характеризує його художню картину світу у багатьох його романах.

Як особливий стан світу в просторово-часовому континуумі художньої картини світу усвідомлюється автором Різдва. Різдво іманентно експлікує ключові онтологічні опозиції світ – людина, добро – зло, життя – смерть.

Одним із важливих експлікантів концепту «простір» у художній картині світу Ч. Дікенса є також вітер. Колірний акцент, на який звертає увагу читача автор «мідно-червоні хмари», віщують саме його. Вітер у романах постає як стихія, яка руйнує все, віщує чи супроводжує таємничі та страшні події. Невипадково Ч. Дікенс називає його чудовиськом. Ця стихія також пов'язана з небуттям, тому вітер втрачає свою силу на світанку: «*when there is barely enough light in the east to dim the stars, it begins to lull*» [2, с.155].

Внутрішній простір у романах Ч. Дікенса характеризується, передусім, через призму зовнішнього. Автор, перемикаючи реєстри оповідання, використовуючи то засоби власне авторської, то персонажної модальності, реалізує у своїх текстах кілька функцій пейзажу стосовно внутрішнього простору: 1) пейзаж експлікує настрій чи душевні переживання героя; 2) пейзаж репрезентує специфіку внутрішнього світу героя та відносин між людьми; 3) пейзаж відбиває картину світу героя. Ці функції реалізуються за допомогою наступних прийомів: уособлення природи, характеризувannya героїв і пейзажу за допомогою тих самих епітетів, психологічний паралелізм, непряма мова персонажа, експлікація його «точки зору», діалогізм авторської та персонажної модальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dickens Ch. Great Expectations. L. : Penguin Books, 1994. 443 p.
2. Dickens Ch. Martin Chuzzlewit : in 2 vol. M. : Foreign Languages Publishing House, 1951.
3. Dickens Ch. The Personal History of David Copperfield. L. : Long Acre, 1961. 764 p.

Karyna Liebiedieva,
bachelor Student of the 4 th Year,
Faculty of Foreign Languages,
(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

ENHANCING PHONETIC PROFICIENCY IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

English has become the lingua franca of communication, commerce, and culture in today's globalised world. Proficiency in English is advantageous and often essential for academic and professional success. One of the fundamental aspects of mastering the English language is acquiring proficient phonetic skills, which play a crucial role in accurate pronunciation, comprehension, and effective communication.

Phonetic skills in learning English encompass a range of abilities related to speech sounds, pronunciation, intonation, and phonemic awareness. These skills are fundamental to effective communication and language comprehension.

While mastering phonetic skills in English may be challenging, the rewards are transformative. A nuanced understanding of phonetics not only improves communication and enriches language comprehension but also empowers learners to fully engage in the richness and diversity of the English language, thereby enhancing their overall language proficiency.

Intonation is another crucial aspect of phonetic skills, involving speech's melodic and rhythmic patterns. Understanding rising and falling intonation is essential to convey meaning, emotion, and emphasis in communication. Furthermore, phonemic awareness, which involves recognising and manipulating phonemes at the level of individual sounds, syllables, and words, is crucial for decoding and encoding written and spoken language. However, learners often encounter challenges in developing their phonetic skills in English.

Research findings confirm the effectiveness of phonics instruction in elementary education, highlighting its significance in promoting phonemic awareness, decoding skills, and improving overall reading proficiency.

The study of L.C. Ehri, S.R. Nunes, S.A. Stahl, and D.M. Willows highlights that phonics instruction teaches beginning readers the alphabetic code and how to use this knowledge to read words. It also shows us that phonics instruction teaches early readers the relationship between letters and sounds, enabling them to decode words. Moreover, this study highlights the importance of improving students' phonetic skills from a young age [1].

For a long time, educators have argued about the most effective ways to teach early phonetic skills. Some favour structured phonics, while others favour approaches that focus on whole words or language. The consensus is that, due to research findings, systematic approaches to phonics are more effective than non-systematic approaches. Children should receive systematic phonics instruction as part of a well-rounded reading program.

Improving students' phonetic skills involves employing a variety of methods:

- Instructional strategies

- Interactive activities
- Technological tools
- Real-world applications

Such methods enhance pronunciation accuracy, intonation, phonemic awareness, and overall phonetic proficiency.

Guiding students' phonetic skill development is a crucial role for educators. Using audio and video materials to teach phonics is an effective and engaging approach that leverages multimedia resources to enhance students' phonetic skills and literacy development. These materials encompass a wide range of audio-visual content, including songs, chants, rhymes, stories, videos, podcasts, and interactive digital resources designed to reinforce phonemic awareness, letter-sound correspondence, decoding skills, and reading proficiency. Interactive online resources also offer comprehensive progress tracking and assessment tools. This approach allows to provide targeted intervention, personalised feedback, and differentiated instruction to support students' phonetic skill development effectively. Furthermore, interactive online resources facilitate parental involvement and support in phonetic learning.

Klimova B.F. mentioned in her work that access to learning is one of the key factors influencing the growth of distributed learning environments». Students can access materials at anytime and anywhere. Furthermore, they can proceed at their own pace, meaning higher motivation and stimulation for students [2]. It prompts a realisation that technological advancements are pivotal in facilitating phonics acquisition. Moreover, many platforms offer parent portals, progress reports, and communication channels that enable parents to monitor their child's progress, provide support at home, and reinforce phonetic learning outside school hours. Overall, the versatility, interactivity, adaptability, and comprehensive features of interactive online resources make them invaluable tools for improving students' phonetic skills in English. By leveraging these resources effectively, educators can create engaging, personalised, and impactful learning experiences that empower students to achieve pronunciation accuracy, phonemic awareness, and fluency in spoken English.

In conclusion, exploring practical ways to improve students' phonetic skills in English class has revealed many strategies and methodologies that educators can leverage to enhance phonetic proficiency among learners. One of the key findings is the importance of incorporating interactive and engaging activities into phonics instruction. Continuous assessment, progress monitoring, and formative feedback allow educators to track students' phonetic growth, identify areas for improvement, and adjust instructional strategies accordingly. By combining interactive methods, systematic instruction, authentic language experiences, collaborative learning, and ongoing assessment, educators can create dynamic, engaging, and effective phonetic learning environments that empower students to become proficient, confident, and communicatively competent users of English. In addition to the strategies and methodologies discussed, it is crucial to acknowledge the ongoing evolution and innovation in phonetic instruction. As technology advances and educational research progresses, new tools, resources, and

pedagogical approaches emerge, offering fresh opportunities to enhance phonetic skills in English classrooms. This continuous learning and adaptation in phonetic instruction should inspire educators to stay open to new approaches and ideas, fostering a culture of innovation in English language education.

REFERENCES:

1. Ehri L. C., Nunes S. R., Stahl S. A. and Willows D. M. Systematic phonics instruction helps students learn to read: Evidence from the National Reading Panel's meta-analysis. *Review of Educational Research*. 2001, Vol. 71 (3), P. 393- 447.
2. Klimova B. F. Modern information technologies in teaching foreign languages. *The Contribution of Comparative*. 2009, Vol. 2 (51), P. 124-127.

Viktoria Levchenko,
bachelor Student of the 4th Year
Faculty of Foreign Languages,
(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

INTERACTIVE METHODS TO ENHANCE ENGLISH GRAMMAR: THEORY OVERVIEW

In the modern world, where clear expression is crucial in academic success, career pursuits, and everyday life, fostering proficient grammar skills in English learners is essential. Strong grammar skills are fundamental for effective communication, both written and spoken.

A range of studies have explored innovative approaches to teaching grammar in the English language context. M. Velecela and Z. Velecela advocated for the use of communicative activities to make grammar instruction more engaging and effective. They emphasized the use of interesting and communicative grammar activities [7]. L. Li, N. An and N. Dao proposed specific teaching methods to improve grammar instruction. L. Li focused on the implicit grammar teaching approach, suggesting such methods as exemplification, translation, and situational methods [4]. N. An and N. Dao, on the other hand, recommended integrating grammar instruction into language skills teaching, with a focus on contextual teaching strategies [1].

W. Hanafiah compared the effectiveness of the Conventional Teaching Method and Interactive-based Teaching Method in improving learners' Grammar and Speaking competences in English classrooms. The study found that the Interactive-based Teaching Method, which utilized small group work, was more effective in enhancing both competences [3].

N. Odehova, Y. Nevska, and V. Perlova conducted an experimental study on the impact of cooperative learning on grammar skills, comparing pair work and group work [5]. The results indicated that both modes were effective in promoting accuracy, with no significant difference between them. The study suggested that incorporating both pair work and group work into grammar instruction can be beneficial, but further research is needed to optimize their effectiveness. The research confirmed the effectiveness of cooperative learning in grammar instruction, encouraging teachers to consider incorporating these methods into their teaching practices. The positive outcomes of the study suggest the potential benefits of cooperative learning for students' grammar skill development [5].

A. M. Elizalde-Rivera and M. I. Criollo Vargas conducted a study on the use of collaborative learning techniques (further on – CoLTs) to enhance English grammar competence among eighth-grade students. The researchers defined CoLTs as recipes, where teachers provide instructions (directions) but students need the actual ingredients (learning tasks) to work with. These techniques act as guidelines for teachers, allowing them to be creative and adapt them to student needs. CoLTs help students develop individual and group skills by working together and sharing the workload to achieve learning goals [2].

The first example is the Learning Cell Technique, where students create questions about the topic and then work in pairs asking and answering them. This technique encourages students to think critically, formulate questions, and check their understanding. It is also beneficial for grammar skills because students practice forming questions with correct structures. This method motivates them to work together, discuss concepts, test their understanding, and correct each other. They also develop interpersonal skills like giving feedback and interacting without shyness. Research suggests students are more likely to ask questions and reveal confusion with a peer than with a teacher. There, the teacher's role is to monitor pairs or small groups, answer questions, and keep them focused. This technique can lead to students volunteering answers more often, asking and answering questions more accurately, improving sentence structure, developing communication skills, and staying focused during activities [2].

Affinity Grouping is another CoLT where students brainstorm ideas and then organize them into groups. Students first generate ideas about a topic and write them down. Then, they sort the ideas into categories to create coherent sentences. This technique helps students break down complex topics and build connections between individual pieces. It also encourages collaboration and building group consensus. This can improve student relationships, build trust within the group, and develop brainstorming and categorization skills. Traditionally, such a technique has been used to teach grammar in declarative sentences and subject-verb agreement. While students might struggle initially, the more they use it, the better the results are. Affinity grouping can be particularly helpful when students need to reach a consensus on something difficult, like a research topic [2].

The third CoLT mentioned was Word Webs which involves placing a central word or concept in the middle of a shape and then drawing lines connecting it to related ideas. This technique helps students generate a list of related ideas and then organize them visually. They can show connections, and hierarchies, support ideas with examples, and build arguments. Students can also use word webs to summarize information and remember key facts. This technique has been used to teach imperatives (commands) and declarative sentences about daily routines. There, students can be motivated by the visual aspect and the creativity involved in making the webs. Overall, word webs are a more engaging way to learn grammar compared to traditional methods [2].

The research results indicated a significant improvement in the students' English grammar competence, specifically in producing different types of sentences and overcoming limitations in understanding grammatical structures. This suggested that CoLTs can effectively develop individual and team skills, enhance relationships, and improve classroom dynamics [2].

These studies collectively highlight the importance of making grammar instruction engaging and relevant to students' language learning experiences.

REFERENCES

1. An N.D., Dao N.T. Teaching grammar communicatively for students of lower secondary level. 2019. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Teaching-Grammar-Communicatively-for-Students-of-An-Dao/565b00910aa4a00f9016439addf0459bd6bd548c> (date of access: 30.04.2024)
2. Elizalde-Rivera A. M., Criollo Vargas M. I. Collaborative learning techniques to improve the English grammar competence. *Polo del Conocimiento*. 2020. Vol. 5, No. 4. P. 436–441.
3. Hanafiah W. O. Conventional teaching and an interactive-based teaching method to adjust learners' grammar and speaking competence in English classrooms: A comparative study for effectiveness methods in learning. *Eduvelop: Journal of English Education and Development*. 2022. Vol. 6, No. 1. P. 79–92.
4. Li L. On English grammar teaching methods in middle school from the perspective of implicit grammar teaching approach. *Journal of Jiangxi Institute of Education*. 2013.
5. Odehova N., Nevska Y., Perlova V. The effectiveness of cooperative learning in developing grammar skills. *Advanced Education*. 2022. P. 25–34.
6. Velecela M.C., Velecela Z.A. Enjoy your learning through communicative grammar practice. 2005. URL: <http://dspace.ucuenca.edu.ec/handle/123456789/15962> (date of access: 30.04.2024)

Oksana Levchuk,*PhD in Philology, Associate Professor
(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)***GOAL SETTING IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM:
CONGRUENCE BETWEEN TEACHERS' AND STUDENTS' GOALS**

Goal setting is one of the crucial components of effective teaching and learning in the English language classroom. When teachers and students share common goals, it creates a cohesive learning environment where objectives are clear, motivation is enhanced, and learning outcomes are maximized. However, achieving congruence between teachers' and students' goals can be challenging due to differences in perspectives, priorities, and expectations.

The aim of this paper is to study the importance of goal setting in the English language classroom and to develop strategies to foster alignment between teachers' and students' goals.

The basis of motivation is that people set goals for themselves and that they can be powerful motivators of behaviour [2]. In this context, goals have been examined with respect to their content, level of challenge, proximity, specificity, and their orientation toward achievement. A great amount of psychological and educational research has been conducted on student goal setting. Studies indicate that student goals reflect a broad range of outcomes, to include social as well as academic interests. Furthermore, these goals are powerful predictors of other aspects of motivation such as effort, persistence, and interest, academic accomplishments such as classroom grades and test scores, and displays of positive classroom behaviour.

In the context of teaching English, motivation means learners' orientation with regard to the goal of learning a second language. This notion is also defined as an individual state that is influenced by various factors such as beliefs, interests, goals, and wishes that demand an effort from students. Spolsky states that the concept of motivation implies the amount of time a learner is ready to spend on learning assignments [3].

Classifying motivation, Deci and Ryan differentiate intrinsic and extrinsic types [1]. Intrinsic motivation is explained as the choices people make for their own sake without considering any external component. It is related to students' interests and goals, so learners develop a skill for a task because it is their will. However, extrinsic motivation consists of external stimuli that influence students' behaviour regarding the language.

Furthermore, students can have integrative and instrumental motivation. The first one implies their desire to become a part of the culture related to the language they are studying. They might want to learn English in order to live in an English-speaking country, work or study there, interact with people who speak this language, and so forth. Instrumental motivation is connected with the idea of learning a language that will be used as a tool for different purposes. The language is not the students' goal but their means to a higher purpose, such as studying, reading, or promoting.

Students' goals are influenced by their own social and academic objectives, as well as the goals that other important figures in their lives set for them. For instance, teachers may establish goals for their students to excel academically, exhibit positive social behaviour, and conform to classroom rules, and they are likely to emphasize or prioritize some goals over others in the classroom. Learners might set these same goals for themselves, or choose to ignore teachers' emphasis on these goals entirely.

One of the strategies for fostering congruence between teachers' and students' goals implies establishing clear learning objectives. Teachers should clearly outline what students aim to achieve in the English language classroom. These objectives should be specific, measurable, achievable, relevant, and time-bound, allowing students to understand the purpose of their learning activities and track their progress accordingly.

It is essential to involve students in goal setting process by soliciting their input, interests, and aspirations. Providing opportunities for students to set personal learning goals aligned with the overarching objectives of the course or curriculum will promote ownership of learning and increase intrinsic motivation.

The next strategy means fostering dialogue and collaboration, i.e. creating an open and supportive classroom environment where teachers and students can engage in dialogue, exchange ideas, and negotiate goals collaboratively. Teachers should encourage students to express their opinions, concerns, and preferences regarding their learning experiences. Students' feedback must be taken into consideration in order to adapt teaching strategies in accordance with their needs and interests. Constructive feedback on students' progress towards achieving their goals is to be regularly provided. It is teacher's duty to highlight strengths, areas for improvement, and strategies for further development. As a result, students will reflect on their learning experiences and set new goals, and teachers will adjust their approaches as needed based on feedback received.

Finally, a teacher continuously monitor students' progress towards their goals and be ready to adjust objectives or instructional strategies as needed. Flexibility is the key that ensures goals to remain relevant, achievable, and aligned with students' evolving needs and interests.

To sum up, setting clear goals is essential for guiding teaching and learning processes in the English language classroom. Goals provide direction, focus, and motivation for both teachers and students. They help establish expectations, track progress, and evaluate outcomes. When goals are well-defined and aligned with students' needs and interests, they can enhance engagement, promote ownership of learning, and facilitate achievement.

REFERENCES

1. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*. 2000. Vol. 25, Iss. 1. P. 54–67.
2. Dweck C. S. *Self-theories. Their role in motivation, personality, and development*. New York: Psychology Press, 2014. 212 p.

3. Spolsky B. Anniversary article: Language motivation revisited. *Applied Linguistics*. 2000. Vol. 21(2). P. 157–169.

Анна Соловей,

викладач

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

КРЕАТИВНІСТЬ У СТРУКТУРІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Креативність у всіх сферах життєдіяльності сприяє успішній реалізації професіоналізму. Не виключенням є і професія вчителя, зокрема вчителя іноземних мов. Процес професійної підготовки вчителів іноземних мов та формування їх загальнокультурної компетентності під час навчання є складним і постійним, охоплює усі навчальні дисципліни і триває протягом усього періоду навчання студентів. Аналіз навчальних планів і програм підготовки вчителів іноземних мов дозволив виділити етапи формування їх загальнокультурної компетентності: формування теоретичної бази, засвоєння загальнокультурних знань на рівні репродукції, та переніс і самостійне використання набутих знань, умінь і навичок при розв'язанні навчальних завдань і завдань міжкультурної комунікації. На кожному з цих етапів формуються різні складові загальнокультурної компетентності [3, с. 89].

У сучасній методиці викладання іноземних мов важливе місце відводиться креативності, що відображається в використанні різноманітних методів та підходів для стимулювання творчого мислення студентів [2].

Використання сучасних креативних методів викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах сприяє формуванню базових навичок, таких як володіння мовою та розвиток комунікативних здібностей. Це дозволяє здобувачам вищої освіти працювати з професійно важливим матеріалом, набувати нові знання та розвивати особистий творчий потенціал. Результати цього дослідження можуть бути використані для поліпшення системи освіти, поєднуючи креативну мовну діяльність вчителя із сучасними методами навчання іноземних мов для підвищення ефективності навчання та формування комунікативної компетентності студентів [2].

Креативність є однією з ключових складових компетентності вчителя іноземної мови. Вона проявляється у здатності вчителя створювати нові та ефективні методи навчання, розробляти цікаві та стимулюючі завдання для учнів, а також у здатності до інновацій та творчого підходу до вирішення навчальних завдань.

Застосування креативних методів навчання іноземних мов сприяє активізації навчального процесу та підвищенню мотивації учнів до вивчення мови. Серед таких методів можна виділити рольові ігри, проектну діяльність, використання технологій та інтерактивні методи навчання.

Креативність у структурі компетентності вчителя іноземної мови відображає творчі досягнення особистості на різних етапах професійної (педагогічної) діяльності та розуміється як здатність до створення нових професійних продуктів і високих результатів діяльності за рахунок реалізації творчих здібностей особистості. Характеристиками креативного продукту

педагогічної діяльності вчителя є незвичайність, новизна, корисність прийнятих рішень, а також у цілому продуктивність педагогічної діяльності, що виражається в оптимальній організації взаємодії [1].

Таким чином, креативність в структурі компетентності вчителя іноземної мови є невід'ємною складовою його професійної діяльності. Вона сприяє створенню стимулюючого навчального середовища та досягненню високих результатів у навчанні. Розвиток креативності вчителя є важливим завданням у сучасній освіті, оскільки вона дозволяє підвищити ефективність навчального процесу та забезпечити успішне вивчення іноземної мови студентами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмітренко Н. Є. Інформаційна компетентність як вагома складова професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2015. Вип. 4. С. 31-35
2. Рудоман О. А. Креативна мовна діяльність викладача як важливий фактор підвищення ефективності викладання іноземної мови. *Перспективи та інновації науки*. Серія: Педагогіка. Психологія. Медицина : журнал. 2021. № 4 (4). Київ: Видавнича група «Наукові перспективи», 2021. С. 265-281
3. Яблоков С. В. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов на основі інноваційного підходу в освіті. *The content of philological education in the system of english teachers and philologists professional training: monograph*. Ed. Yuliya Fedorova. Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2020 С.89-113.

Andrii Forostianyi,

4th year student, Bachelor's Degree,

Faculty of Foreign Languages

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

ENCOURAGING SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM

Social and emotional learning is of vital importance in the holistic development of students, contributing to their academic success, personal well-being, and future success in life. In the English language classroom, teachers have a unique opportunity to foster social and emotional skills alongside language proficiency, creating a supportive and inclusive learning environment.

The notion of social and emotional learning is defined as «the process through which children and adults understand and manage emotions, set and achieve positive goals, feel and show empathy for others, establish and maintain positive relationships, and make responsible decisions» [2]. These skills are not only essential for academic success but also for personal and social development.

One of the well-known social and emotional learning frameworks is presented by the Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning [1]. It identifies five types of competencies which support the message that enhancing children's social, behavioural, and emotional skills is important to become successful in school, their societies, and in life. The first type is the ability to accurately recognize one's own emotions, thoughts, and values and how they influence behaviour. The second competency is self-management, i.e. the ability to successfully regulate one's emotions, thoughts, and behaviours in different situations, effectively managing stress, controlling impulses, and motivating oneself. Next, social-awareness presupposes the ability to take the perspective of and empathize with others, including those from diverse backgrounds and cultures. Then, relationship skills are the ability to establish and maintain healthy and rewarding relationships with diverse individuals and groups. Finally, responsible decision-making is the ability to make constructive choices about personal behaviour and social interactions based on ethical standards, safety concerns, and social norms [3, p. 188].

In the English language classroom, social and emotional learning can enhance students' language learning experiences by promoting meaningful communication, collaboration, and cultural understanding. By developing this type of skills, students can improve their ability to express themselves effectively, resolve conflicts peacefully, and engage in respectful and inclusive interactions with others.

The way learners and teachers feel in the classroom can either hinder or facilitate the learning journey [4]. For instance, exam stress can cause an inability to perform. Developing skills to proactively manage stress can enable a learner to succeed.

For teachers, dealing with emotional demands is extremely important. Having understanding and developing these competencies is essential if they want to model and teach appropriate social and emotional skills. Teachers with social and emotional competencies are better able to create positive relationships in the classroom, and that is the foundation for any learning to happen. Moreover, such teachers experience less burnout and cope better with challenging behaviours in the classroom. Besides, being able to show empathy improves teachers' sense of wellbeing in both their professional and personal lives.

To encourage social and emotional learning in the English language classroom, a teacher can use the following strategies:

1. Creating a positive and inclusive classroom environment. A teacher should establish a safe and supportive classroom where students feel valued, respected, and accepted encouraging positive interactions and celebrating diversity.

2. Teaching social and emotional learning skills explicitly. These skills must be integrated into the curriculum by teaching specific skills such as self-awareness, self-management, social awareness, relationship skills, and responsible decision-making. Role-playing, group discussions, and reflective activities can be helpful to reinforce these skills.

3. Fostering empathy and understanding. A teacher should encourage students to consider different perspectives and experiences through literature, storytelling, and real-life examples, promote empathy and understanding towards others' feelings and experiences.

4. Encouraging collaboration and communication. The emphasis must be on projects, group discussions, and cooperative learning activities which provide effective communication and active listening skills.

5. Emphasizing emotional regulation. Students should be taught strategies for managing their emotions, such as deep breathing, mindfulness, and positive self-talk. They learn to recognize and express their feelings in a constructive manner.

Integrating social and emotional learning into the English language classroom is essential for promoting students' overall well-being and academic success. By fostering social and emotional skills alongside language proficiency, teachers can create a supportive and inclusive learning environment where students can thrive personally, socially, and academically. Through intentional social and emotional learning instruction and practice, students can develop the skills they need to face life's challenges, build positive relationships, and contribute positively to society.

REFERENCES

1. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. 2020. Core SEL Competencies. URL: <https://casel.org/core-competencies>
2. Pentón Herrera L. J. Social-emotional learning in TESOL: What, why, and how. *Journal of English Learner Education*. 2020. Vol. 10. Iss. 1. Article 1. URL: <https://stars.library.ucf.edu/jele/vol10/iss1/1>

3. Smith S. Social emotional learning in ELT classrooms: Theoretical foundations, benefits, implementation, and challenges. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research*. 2023. Vol. 7. Iss. 9. Pp. 187–195.

4. Williams M., Mercer S., Ryan S. *Exploring psychology in language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 184 p.

Ірина Гайдай,

кандидат педагогічних наук, доцент, в.о.завідувача кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки (Державний університет «Житомирська політехніка»),

Глорія Марченко,

студентка II курсу спеціальності «Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література), (Державний університет «Житомирська політехніка»)»

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ CLIL ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У сучасному освітньому середовищі вивчення іноземної мови стає ключовим елементом підготовки здобувачів вищої освіти мовних спеціальностей. В поле зору науковців останнім часом ввійшла методика CLIL (Content and Language Integrated Learning). Проте існують питання щодо ефективності і впровадження цієї методики у вищій освіті, а також до визначення переваг і викликів, пов'язаних з її застосуванням.

Проблемою є потреба у дослідженні можливостей та обмежень використання методики CLIL у вивченні іноземної мови студентами мовних спеціальностей. Зазначена проблема стає актуальною у зв'язку з ростом глобалізації, збільшенням потреби в міжнародному спілкуванні і зростаючою конкуренцією на ринку праці.

Методика CLIL стала дуже популярною в освітній галузі, особливо в контексті вивчення іноземних мов. Дослідники займалися вивченням ефективності цієї методики для покращення мовленнєвої компетентності студентів і їх здатності використовувати мову в контексті спеціалізованих предметів.

Аналіз джерельної бази з цієї теми свідчить про те, що інтегроване вивчення іноземної мови і спеціалізованого матеріалу може поліпшити якість закладів вищої освіти і підготовку студентів до міжнародної співпраці та кар'єрного росту. Багато наукових праць ставлять акцент на розвиток мовних навичок, зокрема на розвиток мовленнєвої компетентності, лексичного та граматичного багатства мови в контексті конкретних предметів.

Оскільки багато студентів з різних країн вивчають іноземну мову і взаємодіють у контексті методики CLIL, деякі дослідники також досліджують міжкультурний аспект цієї методики. Технологічні інновації, такі як віртуальна реальність і відеоконференції, впливають на розробку та впровадження методики CLIL, розширюючи можливості використання іноземної мови в різних сферах навчання. Звісно ці тенденції можуть змінюватися з часом і нові дослідження та публікації можуть розкривати додаткові аспекти застосування інтегрованого підходу та методики CLIL.

Питання підготовки вчителів до викладання методики CLIL залишається актуальним, зокрема питання, як правильно підготувати вчителів до успішної реалізації цієї методики. Розробка ефективних систем

оцінювання студентів, які вивчають предмети іноземною мовою, є важливим завданням, і це може включати розробку спеціалізованих тестів та критеріїв оцінювання, особливо у вищій освіті, де студенти можуть мати різний рівень мовленнєвої компетентності.

Актуальним залишається питання, як забезпечити високу якість навчання та дотримання стандартів у закладах вищої освіти, де застосовують методику CLIL. У випадках, коли студенти вивчають іноземну мову як частину методики CLIL, може виникнути асиметрія в рівнях володіння мовою та предметом. Отож виникає проблема, як цю асиметрію краще вирівнювати і контролювати.

Мета даної наукової розвідки полягає в розгляді та аналізі методики CLIL як інноваційного методу вивчення іноземних мов та предметів, які поєднують навчання мови та спеціалізованого матеріалу, щоб досягти максимальної ефективності навчання студентів.

Дослідження щодо інтегрованого підходу у вивченні іноземних мов і методики CLIL (Content and Language Integrated Learning) проводяться великою кількістю вчених та педагогів у всьому світі. Зокрема, мова йде про наукові доробки Д. Марш [3], Д. Коул [2], А. Ю. Шамо [1] та ін.

Розглянемо основні складові методики CLIL:

1. Вибір предметів. У методиці CLIL викладання предметів відбувається через мову. Важливо вибрати предмети, які мають потенціал для ефективного використання мови та залучення студентів до активного спілкування.

2. Мовленнєві компетентності. Вчителі повинні бути свідомими мовленнєвих компетентностей студентів і враховувати їх рівень, коли розробляють уроки. Методика CLIL розвиває різні мовленнєві аспекти, такі як читання, письмо, слухання та мовлення.

3. Автентичність. Використання реальних матеріалів і джерел сприяє реалістичному вивченню предметів із залученням мови. Викладачі можуть використовувати автентичні тексти, відео, аудіо та ресурси, які використовуються носіями мови.

4. Взаємодія та співпраця. Методика CLIL акцентує на спільній діяльності студентів, їх взаємодії та співпраці в групах. Це сприяє розвитку комунікативних навичок та забезпечує більше практики у вживанні мови.

5. Контекст. Важливо створювати контекстуальні ситуації, в яких студенти могли б застосовувати мову для розв'язання завдань та спілкування в реальних життєвих ситуаціях.

6. Оцінювання. У методиці CLIL оцінювання має охоплювати не лише знання предметів, а й мовленнєві навички студентів. Варто залучати як письмові, так і усні форми оцінювання.

Серед принципів методики CLIL варто зазначити наступні:

1. Забезпечення активного залучення студентів у процес навчання.
2. Постійний розвиток мовленнєвих навичок на рівні, що відповідає вимогам уроків.

3. Підтримка автентичного зв'язку з предметами через іноземну мову.

4. Співпраця зі спеціалістами предметів для забезпечення якісного інтегрованого навчання.

5. Залучення різних типів вправ та завдань для стимулювання креативності та активного мислення.

На нашу думку, серед переваг методики CLIL можна зазначити наступні:

1. Розвиток мовленнєвих навичок. Використання іноземної мови в контексті навчання предметних знань допомагає розвивати мовленнєві навички студентів, забезпечуючи їхню здатність використовувати мову для розуміння і висловлювання ідей.

2. Збагачення предметних знань. Студенти вивчають предмети, одночасно розвиваючи іноземну мову, що забезпечує більш глибоке і всебічне засвоєння матеріалу.

3. Розвиток когнітивних навичок. Методика CLIL сприяє розвитку критичного мислення, аналізу та проблемного мислення у студентів, що дозволяє їм краще розуміти та застосовувати навчальний матеріал.

Застосування методики CLIL може мати різноманітні варіації в залежності від навчального предмету та рівня студентів. Розглянемо приклад застосування методики CLIL в навчанні історії на прикладі уроку про Велику Французьку революцію. Цей приклад демонструє, як методика CLIL дозволяє вивчати історію через іноземну мову, розвиваючи при цьому мовні та предметні навички студентів. Під час уроку, студенти активно залучаються в процес вивчення, застосовуючи мову для розуміння та обговорення історичних подій. Такий інтегрований підхід допомагає студентам збагатити свої знання та вміння, одночасно розвиваючи мовленнєві компетентності, що забезпечує більш цілісне та успішне навчання.

Методика CLIL може бути успішною, якщо вчителі спрямовують увагу на розвиток мовних навичок і предметних знань, забезпечуючи багатоаспектний підхід до навчання, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та покращенню комунікаційних здібностей студентів.

Висновки та перспективи: аналізуючи методику CLIL, ми бачимо, що вона сприяє глибшому розумінню іноземної мови та предметних знань, розвиває комунікативні навички та практичне використання мови в реальних ситуаціях. Такий підхід забезпечує цілісне та збалансоване навчання, допомагаючи студентам впоратися з викликами сучасного світу. Дослідження висвітлює значущість методики CLIL у сучасному освітньому середовищі. За допомогою цієї методики студенти мають можливість одночасно розвивати мовленнєві навички та засвоювати знання в інших предметних галузях. Важливою перевагою методики є її практичний зміст та спроможність підготувати студентів до життя та роботи на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chamot A.U., Menegale M. Language learning strategy instruction in CLIL contexts. Learning strategy instruction in the language classroom: Issues and implementation. 2019. Pp. 135-154.
2. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: content and language integrated learning. Cambridge, UK: Cambridge University Press. Key data on higher education in Europe Luxembourg, LU: Office for Official Publications of the European Communities. 2010. P. 20-60.
3. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. Retrieved December 18, 2016.

Наталія Панченко,

старший викладач кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Софія Ячменьова,

студентка

*факультету інформаційно-комп'ютерних технологій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У ІТ-КОМАНДАХ

Сфера ІТ – це досить особлива сфера діяльності, в основі якої лежить інформаційний обмін в різних проявах: у вигляді коду, який буде створювати певні програмні дії, у вигляді взаємодії між замовником і виконавцем, а також організаційна взаємодія між працівниками, які виконують суміжні завдання. Для ІТ характерна обов'язкова наявність технічного завдання, яке за своєю суттю є результатом переговорного процесу між замовником і представником компанії. Щоб досягти успішного спілкування необхідно дотримуватися правил етики ділового спілкування.

Комунікація дозволяє синхронізувати ритм діяльності людини з ритмом компанії. Регулювання процесів життєзабезпечення людини і суспільства повністю лежить в області комунікації і здатності з її допомогою організувати середовище навколо себе. Чим складніші взаємозв'язки з'являються в світі, тим складніших інструментів комунікації вони потребують.

Спілкування є процесом створення, передачі й інтерпретації ідей, фактів, думок і почуттів від однієї людини до іншої. Воно відіграє важливе значення у формуванні ефективних ділових взаємовідносин. Погана комунікація в команді може призвести до нехтування професійними обов'язками, невиконання поставлених завдань, втрати мотивації діяльності. Проте, коли працівники цілеспрямовано залучені, це дає відчутні результати і сприяє зростанню продуктивності праці.

Розглядаючи ділове спілкування як критично важливий фактор роботи ІТ-команди виділяють сукупність функцій, виконання яких залежить від ефективності комунікацій: інформування працівників про службові обов'язки, забезпечення отримання зворотного зв'язку, взаємозв'язки з стейкхолдерами, мотивація співробітників для кращого прийняття рішень, формування соціальних зв'язків. [1, с. 69-70]. Зважаючи на три основні групи ролей у ІТ-командах: творчі, організаційні та виконавчі, вище зазначені функції можуть належати чи не належати до обов'язків співробітника організації [2].

Для побудови ефективного процесу комунікації у ІТ-команді потрібне чітке розуміння та дотримання правил етики сучасного ділового спілкування, а саме:

1. Прозорість та чесність. Усі учасники комунікації очікують один від одного чесності при обміні важливою для організації інформацією.

2. Ясність та чіткість. Усі повідомлення (усні чи письмові) повинні бути структурованими, лаконічними та чіткими, містити лише доречну для ІТ-команди та її учасників інформацію. З метою забезпечення ясності ділового спілкування варто для початку проаналізувати цільову аудиторію, якій будуть направлятися повідомлення. Від цього також залежатиме обраний стиль спілкування [1, с. 71].

3. Слухання. Не менш важливою частиною переговорів та обміну інформацією є вміння слухати інших учасників комунікацій. Розрізняють рефлексивне та нерефлексивне слухання. Під час ділового спілкування рекомендується здебільшого використовувати саме рефлексивне слухання, яке передбачає кивання головою у ході розмови, задавання уточнюючих запитань, вербальне погодження. Також важливо не просто вміти слухати, але й у правильний спосіб декодувати інформацію [1, с. 71].

4. Доречні канали комунікації. Залежно від ситуації, є необхідним вибір доречного методу та каналу передачі інформації. У ІТ-командах це може бути один з наведених засобів: зустрічі, електронна пошта, чати у соціальних мережах, телефонні дзвінки, тощо [2].

5. Швидкість. Як показують наукові дослідження, у сучасному світі все більш важливою є швидка та ефективна комунікація. Тож доречним є вчасна реакція на повідомлення та використання нових каналів та способів спілкування, наприклад, можливість запису голосових повідомлень у месенджерах [1, с. 72].

6. Невербальна комунікація. Вивчаючи елементи ефективного ділового спілкування, організація повинна пам'ятати, що словесні розмови не є єдиним методом обміну повідомленнями на робочому місці. Мова тіла може бути досить важливою, коли забезпечується безперервний комунікативний процес [1, с. 71].

7. Емоційний інтелект. Будь-який учасник спілкування ІТ-команди повинен вміти контролювати власні емоції та розуміти почуття інших, використовувати емпатію.

Процес комунікації в компанії – це обмін інформацією між двома і більше учасниками команди або клієнтами, мета якого – забезпечити розуміння інформації, яка є предметом обміну. Під час здійснення комунікацій між учасниками команд виникає багато різних непередбачуваних ситуацій, бар'єрів, викликів та загроз, які потребують реакції з боку керівників проекту та лідерів команд. Для правильного реагування на виклики, які виникають під час комунікації, необхідно сформувати в компанії систему комунікаційної діяльності, яка б сприяла ефективній організації та успішній роботі над проектами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боришкевич І.І. Особливості етики ділового спілкування у сучасному ринковому середовищі. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2021. Вип. 17. Т.1. С.68-74.

2. Войнаренко С.М. Комунікативна політика підприємств в сучасних умовах. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 6. Т. 2. С. 51–54.

3. Як побудувати ефективні комунікації в ІТ-команді [Електронний ресурс] //Web academy media. – 2023. – Режим доступу: <https://web-academy.ua/blog/pm-ba-pdm/porady-dlia-komunikatsiy-v-it>

Сніжана Рекун,
здобувачка ОС «Магістр» I курсу,
факультет іноземних мов,
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЯВЛЕНЬ ПРО ЧАС У ЛІНГВІСТИЦІ

Категорія часу є одним із фундаментальних аспектів нашого існування, що відображається в мові через різноманітні лінгвістичні засоби. У контексті сучасних мовознавчих досліджень лінгвісти вивчають проблеми часових відмінностей і подібності форми, прислівникових модифікаторів споріднених і неспоріднених мов, специфічних способів відображення й вираження астрономічного часу різними мовами. Крім того, науковці активно вивчають взаємодію мови із позалінгвальною дійсністю, що можна зробити на прикладі матеріалу, що вербалізує уявлення про час.

Як філософська категорія, час віддзеркалює дві фундаментальні риси процесів, які відбуваються з матеріальними тілами, а саме тривалість і черговість подій. Тривалість – це фази одного й того ж явища (тривалість дня, існування дерева). Серед таких фаз (моментів) розрізняють – сучасність, минуле і майбутнє. Черговість вказує на місце події серед інших у часовому просторі [1, с. 276].

Вивчаючи категорію часу в контексті лінгвістики, доцільно говорити про часову семантику, яку в останні десятиріччя активно досліджують як в зарубіжному, так і в українському мовознавстві. Сутність поняття «час» та сукупність явищ, які ним охоплені, розглядають з погляду семантики – як способи референції до теперішнього, минулого чи майбутнього часу в цілому, та у граматичному аспекті – як граматикалізовані спеціалізовані засоби позначення ситуацій, які відносяться до відповідної часової площини. В англійській науковій літературі на позначення цього розмежування використовуються відповідні терміни «times» і «tenses» [2, с. 8]. Тож між часом ситуації та темпоральною граматичною формою, яка використовується у певній ситуації, не завжди є однозначна відповідність. Приміром, в англійській мові для позначення майбутньої запланованої дії може використовуватись теперішній тривалий час (*He is leaving tomorrow*), що засвідчує переносне вживання часових форм. Досліджуваній мові властива також заборона на використання майбутнього часу в умовних реченнях (*If he calls me, I will tell him about it*), тобто йдеться про неможливість використання певної форми у певному контексті.

Одне із важливих питань, вартих розгляду, є питання співвідношення об'єктивного та граматичного часу. Традиційний погляд на цю проблему полягає в тому, що мовець визначає тимчасове ставлення мови до моменту мовлення. Усі дії, факти, що відбуваються до моменту виступу, виражаються граматичним минулим часом; усе, що збігається з мовленням у широкому чи

вужькому значенні, належить до граматичного теперішнього часу; усе, що відбувається після моменту мовлення, виражається майбутнім часом. Варто зазначити, що суб'єктивність лінгвістичного моменту полягає в тому, що він немислимий поза окремими актами спілкування, тобто кожного разу мовець визначає його відповідно до реальності.

Досліджуючи послідовність часу, мовознавці звертають особливу увагу на питання одночасності й різноманітності. Ці категорії протиставляються одна одній, де одночасність виражає паралельність дій, а різноманітність зображає багатопорядкові дії. Аналізуючи це явище, дослідники використовують термін «дейксис». Часовий дейксис – це посилення на час щодо часової точки відліку. Зазвичай цей момент є моментом висловлювання. Гурфорд зазначає, що дейктичне слово – це слово, яке бере певний елемент свого значення із ситуації висловлювання, у якій воно вживається [3, с. 32]. Дейксис – це один зі способів відліку, за допомогою якого події локалізуються щодо певного екстралінгвістичного центру часової орієнтації. Цей центр називають «дейктичним центром», який може змінитися в реальній комунікативній ситуації, що передбачає відсутність єдності мовного моменту й моменту сприйняття.

Відтак, значення абсолютного та відносного часу пов'язані з різними центрами часового дейксису. Один із них (абсолютна часова орієнтація) – це час виступу мовця, який висловлюється. Інший центр – це момент, виражений мовними засобами, що позначають початковий відлік часу, стосовно якого визначається час.

До мовних засобів вербалізації уявлень про час та його семантичні різновиди відносяться граматичні, лексичні та фразеологічні засоби. Граматичні структури мови відіграють ключову роль у вербалізації часу. Приміром, в англійській мові теперішній перфектний час утворюється за допомогою допоміжного дієслова «to have» та дієприкметника, а майбутній час використовується з допоміжним дієсловом «will». Лексичні засоби охоплюють спеціальні слова та вирази, що відображають поняття часу, такі як «yesterday», «now», «tomorrow» в англійській мові. Крім того, деякі слова можуть мати відтінки, пов'язані зі специфічними часовими аспектами, наприклад, «ancient» для минулого або «modern» для сучасного. Фразеологізми можуть відображати культурні особливості та метафоричні аспекти мовлення. Приміром, в англійській мові вираз «time flies» використовується для вираження швидкоплинності часу.

Підсумовуючи, мовні засоби вербалізації уявлень про час відображають як граматичні, так і лексичні аспекти, а також використовують метафори та відображають культурологічні особливості часових відношень та концепцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: підручник. Київ: Академвидав, 2007. 576 с.
2. Fleischman S. The future in thought and language: Diachronic evidence from romance. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 232 p.
3. Hurford J. R., Studdert-Kennedy M., Knight C. Approaches to the Evolution of Language – Social and Cognitive Bases. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 35–45.

Микита Струков,
здобувач ОС «Магістр» I курсу,
факультету іноземних мов
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

ПРОБЛЕМИ АДЕКВАТНОСТІ Й ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Питання перекладу юридичних термінів є особливо значущим, оскільки вимагає точності та специфічності у відтворенні правових понять. Одним із головних завдань перекладача юридичних текстів є забезпечити адекватність та еквівалентність, щоб зберегти точність, чіткість і правову значущість перекладеного матеріалу.

Поняття юридичного перекладу передбачає «переклад однієї правової системи на іншу». Тлумачення юридичних термінів ускладнюється як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами [1, с. 68].

Вивченню питань перекладу текстів юридичної галузі присвячені праці українських учених К. Білоконь, Н. Глінки, С. Нікіфорової, В. Толстик, а також зарубіжних D. Cao, A. Kosbes та N. Udina.

Для позначення характеру взаємовідношення між вихідним текстом і отриманим вживається термін «еквівалентність», що стосується як внутрішньомовних, так і міжмовних зіставлень. Категорію еквівалентності можна вважати ключовою й універсальною при дослідженні різного роду взаємовідношень мовних одиниць на системному рівні, так як основна мета аналізу мов – встановлення складу і функцій їх елементів за інтегральними та диференційними ознаками.

Еквівалентність передбачає збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної й функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі й перекладі. Необхідно зауважити, що еквівалентність оригіналу і перекладу – це насамперед спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але й на почуття реципієнта, та яка не лише експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно віднесена до підтексту. еквівалентність перекладу залежить також від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу [3, с. 178]. Наведене трактування еквівалентності віддзеркалює повноту і багатогранність цього поняття, пов'язаного з семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними, жанровими та іншими характеристиками. Важливо, аби всі зазначені в дефініції параметри зберігалися в перекладі, хоча ступінь їх реалізації буде різний залежно від тексту, умов і способу перекладу.

Під час перекладу юридичних термінів розуміння термінів «еквівалентність» та «адекватність» дещо змінюється і значно відхиляється від їхнього традиційного тлумачення. Так, під еквівалентністю перекладачі юридичного дискурсу в європейських інстанціях розуміють рівність та автентичність різномовних версій документів, а не якість їхнього перекладу, як це прийнято у класичному перекладознавстві. К. Коскінен вважає, що

переклад юридичних термінів не має нічого спільного з комунікативною функцією цих текстів і зумовлений символічним характером їхніх багатомовних версій, оскільки пов'язаний із феноменом стратегії багатомовності [4].

При перекладі слів враховувати тип термінологічної одиниці. Науковці поділяють однокомпонентні терміни на: абсолютні інтернаціоналізми (запозичення форми слова зі збереженням його значення); квазіінтернаціоналізми (запозичення тільки значення терміну при різній зовнішній формі слова); неінтернаціональні терміни (описовий переклад без збереження прямого смислового значення слова мови оригіналу); неінтернаціональні запозичення (запозичення форми слова з іноземної мови без збереження значення слова мови оригіналу); часткові інтернаціоналізми (запозичення з додаванням суфікса); описові термінологічні словосполучення з використанням інтернаціонального елемента (часто багатокомпонентні терміни, які мають однокомпонентні еквіваленти); національні елементи, що стали інтернаціоналізмами; терміни, утворені шляхом прямого неінтернаціонального запозичення зовнішньої форми, але зі збереженням інтернаціональної внутрішньої форми; гібридні терміни (утворені з інтернаціонального елемента та елемента рідної мови); терміни, утворені з іншомовного елемента та елемента рідної мови тощо.

Багатокомпонентні терміни класифікують на такі категорії: терміни, утворені шляхом буквального перекладу інтернаціонального словосполучення; терміни, утворені шляхом описового перекладу інтернаціонального словосполучення без збереження інтернаціональної внутрішньої форми але з частковим збереженням інтернаціональних коренів; терміни, утворені шляхом описового перекладу інтернаціонального словосполучення без збереження інтернаціональної внутрішньої форми, без збереження інтернаціональних коренів тощо [2, с. 192–193].

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що переклад юридичних термінів сприяє врегулюванню різномовних термінів, виокремленню найбільш доречних способів їх відтворення для збереження еквівалентності та адекватності тексту перекладу. Проте слід також враховувати не лише граматичні, а й культурні особливості мов, що досліджуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Солодка А. К. Особливості перекладу юридичних термінів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 2. No. 4. 2023. P. 68–74.
2. Стоянова Т. В. Проблеми класифікації юридичної термінології та її переклад. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2018. № 27. С. 189–196.
3. Яблочнікова В. О. Перекладацька адекватність та еквівалентність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2019. № 38. Т. 1. С. 177–179.
4. Koskinen K. *Beyond ambivalence: Posmodernity and the ethics of translation*. Tampere: University of Tampere, 2000. 130 p.

Maksym Shevchuk*bachelor student**(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)***EFFECTIVE WAYS OF IMPROVING COMMUNICATIVE SKILLS**

In a world increasingly interconnected through globalization, the ability to communicate effectively in English, a language that serves as a lingua franca across many borders, has become an invaluable skill. Secondary school learners, in particular, are at a pivotal stage where enhancing their English speaking skills can significantly impact their academic success and future career opportunities. But, as J. C. Richards and T. S. Rodgers notes, the traditional methods of teaching English, heavily reliant on textbook-driven approaches, often fall short in equipping students with the practical language skills they need to thrive in real-world situations [3, p. 13]. This gap highlights the urgent need for innovative teaching methodologies that prioritize spoken English proficiency and actively engage students in the learning process.

Interactive learning methods, which include a variety of strategies such as role-plays, group discussions, presentations, and peer feedback sessions, present a promising avenue for enhancing speaking skills. These methods are not only conducive to improving fluency and accuracy but also play a crucial role in boosting learners' confidence and motivation to use English in authentic contexts [2, p. 61]. Furthermore, interactive learning fosters a more collaborative and supportive classroom environment, encouraging students to take risks with their language use and learn from each other [1, p. 55].

The experimental study was carried out with two groups of 9th grade students at the Secondary School. This particular investigation involved a total of 32 students in the 9th grade, including 22 girls and 10 boys. The classes fall below the age norm and are characterized by the inclusion of a group of intellectually gifted children.

Before the experimental training, we conducted a pre-experimental section, which was used to determine the level of speech quality of the students of the experimental class. For this, schoolchildren were asked to play a role-playing game that corresponded to the level of English language proficiency of 9th grade students. During the assessment of the levels of formation of skills and abilities of oral speech, we followed the following assessment system: – initial level – 1-3 points; – average level – 4-6 points; – sufficient level – 7-9 points; – high level – 10-12 points.

The pre-experimental section allowed us to reveal the level of formation of students' oral speaking abilities and skills. The results obtained during the pre-experimental section are presented in the table 1.

Table 1
Results of the pre-experimental section of students by levels

Level	Control group	Experimental group
High	14%	14%
Sufficient	21%	21%
Satisfactory	36%	36%
Unsatisfactory	29%	29%

After receiving the results, we came to the conclusion that students in the experimental and control groups are on the same level.

Experimental training was carried out for three weeks. It was built as follows: in the plan of each lesson, tasks were added to practice dialogic and monologue of the English language with interactive methods. The tasks took about 10-15 minutes of each lesson and were carried out at each stage of the lesson, depending on the goal.

All exercises were performed with the whole class in the mode of teacher – class, students – students, alternating with individual types of work on errors.

After the experimental training, a post-experimental slice was performed. The procedure for conducting it fully corresponded to the one that was used during the pre-experimental section with one difference. The data are shown in Table 2.

Table 2

Comparison table of the results of the pre-experimental and post-experimental slices

Type	High level	Sufficient level	Satisfactory level	Unsatisfactory level
Control group				
Pre-experimental	14%	21%	36%	29%
Post-experimental	21%	21%	37%	21%
Experimental group				
Pre-experimental	14%	21%	36%	29%
Post-experimental	43%	15%	21%	21%

In the control group, the pre-experimental results revealed a distribution where 14% of students were at a high level of speaking proficiency, 21% at a sufficient level, 36% at a satisfactory level, and 29% at an unsatisfactory level. Following the experiment, which involved the continuation of traditional teaching methods, there was a slight improvement observed in the distribution of proficiency

levels. The percentage of students achieving a high level increased from 14% to 21%, and those at the unsatisfactory level decreased from 29% to 21%. However, there were no changes in the proportion of students at the sufficient level, and a minimal increase was noted in the satisfactory level (from 36% to 37%).

Contrastingly, the experimental group, which received the innovative teaching technique, showed more significant improvement. Initially, the distribution was similar to that of the control group, with 14% of students at a high level, 21% at a sufficient level, 36% at a satisfactory level, and 29% at an unsatisfactory level. After the intervention, a notable shift was observed: the percentage of students at a high level of proficiency tripled to 43%, while the proportion of students at the sufficient and satisfactory levels decreased to 15% and 21%, respectively. The percentage of students at an unsatisfactory level decreased from 29% to 21%.

As can be seen from the results presented in Table 2, the comparative analysis between the pre-experimental and post-experimental results for both groups indicates a more pronounced improvement in speaking skills among students in the experimental group, which was subjected to the innovative teaching technique. The doubling of the high-level proficiency rate in the experimental group underscores the effectiveness of the technique in significantly enhancing the speaking skills of secondary school learners.

To sum up, innovative teaching techniques, particularly those emphasizing interactive learning methods are highly effective in enhancing the speaking skills of secondary school learners. It should be emphasised on the necessity of moving beyond conventional teaching practices to engage students in meaningful, communicative activities that prepare them for real-world linguistic challenges.

REFERENCES

1. Brown H. D. Principles of language learning and teaching (5th ed.). Pearson Education. 2007. 410 p.
2. Markova O. Using the methods of interactive learning at communicative competence formation of technical universities students. Theory and practice of managing social systems: Philosophy, Psychology, Pedagogy, Sociology. 2015. Vol. 1. P. 60-66.
3. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching. Cambridge University Press. 2014. 272 p.

Violetta Shpak,

bachelor student

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University),

Alona Solodchuk,

candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

STRATEGIES TO ENHANCE COMMUNICATION SKILLS IN SECOND SCHOOL STUDENTS

Communication is a process of transmitting and receiving verbal and non verbal messages that produce a response. The communication is considered effective when it achieves the desired reaction or response from the receiver, simply stated, communication is a two way process of exchanging ideas or information between human beings. Communication skills activities for teens increase social intelligence.

Social intelligence is the ability to cope and collaborate with others. This intelligence can be interpreted as individual skill and this intelligence includes awareness of social situations. It also includes interactive styles and strategies that help a person achieve their goals in relation to others. Social intelligence enhances our inner perspective and allows us to have better reaction patterns [1].

Many human behaviors are formed under the influence of others and the surrounding society. Educating children in the early years of development is of particular importance. Unfortunately, children who lack communication skills gradually may become isolated, and this can make them more prone to personal, social and emotional damage [2].

The period of adolescence covers the age from 13 to 18 years (± 2 years) and is characterized by significant psychological changes arising as a result of physiological features of this period and a number of morphological processes occurring in the body. These changes directly affect the reactions of adolescents to external factors and the formation of their personality.

Thus, learning effective ways of communicating can help children improve their communication skills and ensure successful interactions with other people. To achieve this goal, parents can focus on several key aspects:

1. Listening. Children can be trained to listen and understand effectively other people, respect their opinion and take into account every word said by someone;

2. Expressing their thoughts. Children can be taught to express themselves their thoughts and feelings effectively;

3. Perception of the emotional state of other people. Children can be taught understand the emotional state of other people and adapt their communication accordingly.

It is important to note that reference figures can influence children's understanding and support in difficult situations.

Reference figures are people who influence the behavior and thoughts of other people. During adolescence and young adulthood, reference figures may include parents, teachers, friends, acquaintances and celebrities. The influence of reference figures on the regulation of communication problems of teenagers and young men can be very significant [3].

Adolescents have social needs specific to this age. These include having friends, belonging to a group (specifically a group of equal peers) and communication with peers. Some pubescent children consciously choose to be alone for a long time, and most need it for a certain period of time. But this does not mean that these adolescents do not have a need to belong to a group. At the same time, 37% of adolescents find it harder to find friends and 42% lack space for informal communication with peers.

The results of my research showed that 18.2% of teenagers regularly neglected other activities (hobbies, sports) because they wanted to be on social media. Every sixth (16.8%) student admitted to have regular quarrels because of social media use. The largest share of such people is among girls aged 16 and 17. Adolescents may use social media to get rid of negative emotions, as reported by 32.8% of boys and 39.9% of girls.

The main communication problems of teenagers and young men include:

-insufficient communicative competence: many teenagers and young men may have problems expressing their thoughts and feelings, understanding other people's emotions, and building relationships.

-a feeling of loneliness: teenagers and young adults can feel lonely due to lack of close friends or social isolation.

-conflicts with peers: teenagers and young men may have those conflicts with peers due to various reasons, such as different views, competition or misunderstandings.

-influence of social networks: social networks can influence the way communication of teenagers and young adults, reducing the quality and quantity of live communication with peers and other people.

-stress: teenagers and young adults can feel stressed because of school problems, problems with friends or family conflicts, which can affect the quality and quantity of communication.

-problems with adaptation: teenagers and young men may have problems with adaptation to new social environments, for example, to a new school or to a new area [3].

REFERENCES

1. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/posibnyk-ponomarova.pdf>
2. <https://dreamersnursery.com/why-are-communication-skills-important-in-child-development/>
3. <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/sequence>

Розділ «МЕДІАСТУДІЇ»

Олександр Євченко,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Максим Кірієнко,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «ЖИТОМИР.info»

Заголовок з часу зародження журналістики пройшов значний шлях від звичайного опису події до складного механізму з багатьма функціями, який має привернути та утримати увагу читача, адже у «сучасних умовах, щоб завоювати серце вимогливого читача, видавці прагнуть на сторінках преси подати максимум інформації, чого не можна зробити за умови функціонування великих заголовків» [1, с. 2]. А враховуючи, що для більшості населення читання новин – це лише перегляд заголовків, його роль ще більше зростає.

У сучасній журналістиці виділяють низку видів заголовків та їхніх функцій. Основними видами заголовків є такі: інформаційний, спонукально-наказовий, проблемний, констатуючо-описовий, рекламно-інтригуючий.

В інформаційному заголовку присутній повний або частковий опис події. Наприклад: «[У Житомирі перевіряють повідомлення про замінування близько десяти ліцеїв](#)» [2]. Він є одним із найпоширеніших типів заголовків.

Спонукально-наказовий заголовок вирізняється формулюванням, яке ніби спонукає читача до певних дій або емоцій. Наприклад: «Попікуйтеся про свою спину вчасно» [3].

Проблемний заголовок використовується у публікаціях проблемних матеріалів. Часто формується у вигляді питального речення або риторичного питання. Наприклад: «Як енергетики Житомирської області підготувалися до зими та чи чекати блекаутів?» [4].

Констатуючо-описовий – схожий на інформаційний, але більше поширений в аналітичних матеріалах, анонсах. Наприклад: «Транспортний заступник мера Житомира та секретар міськради отримали за минулий рік майже по 600 тисяч зарплати» [5]. У публікаціях зустрічається доволі часто.

Рекламно-інтригуючий заголовок містить елемент інтриги, сенсаційності, загадковості. Наприклад: «Безкоштовні секрети від Турбоавіа: Отримайте свій товар з Китаю в Україну без додаткових витрат!» [6]. Часто зустрічається в рекламному контенті. Оскільки заголовок – інструмент для привабливання читача, журналісти часто вдаються до найрізноманітніших способів урізноманітнення й розширення заголовку. Нерідко це супроводжується викривленням інформації, що є в тексті, а іноді порушенням журналістської

етики, оскільки містять образи, натяки з вульгарним підтекстом, «колекціонуючи певні звироднілі явища, окремі газети добирають до них відповідні чорні назви ... трапляється, що заголовки ображають гідність читача, містять вульгаризми, двозначні натяки та інші відхилення від елементарної пристойності» [7, с. 114].

Після заголовку читач стикається з лідом (від англ. lead – вести, керувати) – коротким викладом матеріалу після заголовка та перед основним текстом. Якщо ж заголовок мав зацікавити читача, привернути його увагу до себе, то лід має ввести в курс справи, саме тому має більший обсяг, ніж у заголовка. Лід має і свої функції: інформаційну та мотиваційну. По-перше, лід інформаційно розширює назву. По-друге, має інтригувати / шокувати читача, що мотивуватиме ознайомитися з текстом публікації. Найчастіше лід відповідає на такі запитання: чому? що сталося? як саме? Найбільш популярними методиками написання ліду є французька та американська. Відповідно до цих методик лід має складатися з простих речень та не містити спеціальної термінології; не повинен повторювати заголовок; має бути незалежним від заголовку, бути зрозумілим і без нього; може містити натяки, каламбури, приказки, афоризми, що залежить від подальшого тексту.

Отже, заголовок та лід – дві незалежні один від одного частини, котрі так чи інакше інтригують/мотивують/інформують читача до ознайомлення з подальшим текстом публікації.

На прикладі інтернет-видання «Житомир.info» (<https://www.zhitomir.info/>) було проведено дослідження з метою з'ясування, які види заголовків переважають. У ході дослідження було проаналізовано заголовки у проміжку часу від 01 вересня до 01 грудня 2023 року (спонтанний вибір 1 заголовка за одну добу). Загалом опрацьовано 92 заголовка. Серед них 59 (64,5%) – інформаційні, 15 (16%) – констатуючо-описові, 9 (10%) – рекламно-інтригуючі, 7 (8%) – проблемні та 2 (1,5%) – спонукально-наказові (рис. 1).

Рис. 1. Частки заголовків різних видів у інтернет-виданні «Житомир.info»

З огляду на досліджене, можемо зробити висновок, що в інтернет-виданні «Житомир.info» найчастіше використовуються інформаційні та констатуючо-описові заголовки (74%), адже саме вони відповідають цільовій установці видання – оперативно інформувати читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микитів Г.В., Попруга Т.В. Інтерпретація газетних заголовків у сучасному інформаційному просторі. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/fil_2010_1/233-237.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
2. Житомир.info. У Житомирі перевіряють повідомлення про замінування близько десяти ліцеїв. URL: https://www.zhitomir.info/news_218805.html (дата звернення: 06.02.2024).
3. Житомир.info. Попіклуйтеся про свою спину вчасно. URL: https://www.zhitomir.info/news_219170.html (дата звернення: 06.02.2024).
4. Житомир.info. Як енергетики Житомирської області підготувалися до зими та чи чекати блекаутів. URL: https://www.zhitomir.info/news_216925.html (дата звернення: 06.02.2024).
5. Житомир.info. «Транспортний» заступник мера Житомира та секретар міськради отримали за минулий рік майже по 600 тисяч зарплати. URL: https://www.zhitomir.info/news_218174.html (дата звернення: 06.02.2024).
6. Житомир.info. Безкоштовні секрети від Турбоавіа: Отримайте свій товар з Китаю в Україну без додаткових витрат! URL: https://www.zhitomir.info/news_218949.html (дата звернення: 06.02.2024).
7. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. Львів : Вид-во ПАІС, 2008. 276 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20.%D0%97%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B3%D0%B0%20%D0%92.2008p.df.pdf> (дата звернення: 05.02.2024)

Сергій Костючков,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціології та соціальної роботи
(Херсонський державний університет)

ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ (Н-ТЕСН) ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СИТУАЦІЇ «ПОСТПРАВДИ» СУЧАСНИМИ МАС-МЕДІА

Сучасний світ – це простір систем і технологій: промислових, біологічних, педагогічних, інформаційних / цифрових, політичних тощо. З початком нового тисячоліття в науковій літературі та популярних виданнях заявило про себе поняття «гуманітарні технології» (*humanitarian technologies*), під якими розуміється сукупність особливих технологій впливу на свідомість окремих індивідів та / або соціальних груп. Сучасні дослідники [2] фокусують увагу на стрімко розширюваному діапазоні тих можливостей, які надають вказані технології для підвищення ефективності гуманітарної діяльності, а також їхній потенціал, орієнтований на підвищення соціальної відповідальності державної влади, самоврядних структур і інститутів громадянського суспільства. Використання мобільного зв'язку і цифрових технологій, зокрема – «доместикація» штучного інтелекту, активізація соціальних мереж, геопросторових застосунків та інших форм краудсорсингу рішуче змінюють способи виявлення гуманітарних криз і продуктивних шляхів збору інформації та її аналізу з подальшим розповсюдженням через засоби масової інформації.

У першій чверті ХХІ століття проблема ефективного застосування гуманітарних технологій набуває зрозумілої гостроти й безпосередності, вони реалізуються практично в усіх сферах життя індивіда і соціуму – від освіти і культури, релігії, соціально-гуманітарних практик, етичних і естетичних аспектів до екології, політики, економіки, моделей людської поведінки та стандартів міжнародного життя. Але слід враховувати і те, що *humanitarian technologies* у сучасному глобалізованому світі поступово втрачають презумпційне позитивне «забарвлення» і набувають властивості аксіологічної нейтральності відносно мети технологічного впливу. Іншими словами, гуманітарна технологія є сукупністю методів та інструментів впливу на індивіда або соціальну групу з певною метою – зазвичай, позитивною. Наприклад, технології біометричної ідентифікації все ширше використовуються для підтримки біженців або постраждалих внаслідок військових дій, техногенних катастроф або геофізичних катаклізмів. Значні надії покладаються на безпілотні летальні апарати (дрони) для доставки гуманітарних вантажів у важкодоступні або небезпечні місця. Опитування через соціальні мережі, проведені спільно з компаніями мобільного зв'язку, дозволяють отримати інформацію щодо виявів продовольчої небезпеки або загрози насилля, кримінального злочину чи терористичного акту.

Наведені вище приклади гуманітарних технологій мають чітке спрямування на допомогу людям і визначаються як позитивні гуманітарні технології – *Positive Humanitarian technologies (PH-tech)*. Але, ініціально спрямовані на благо людини, вони можуть набути кардинально протилежного

функціонального навантаження й використовуватися в негативному, антигуманному контексті. В такому випадку йдеться про деструктивні гуманітарні технології – *Negative Humanitarian technologies (DH-tech)*. Прикладом може слугувати так звана «дестабілізаційна змія» [1] – дієва технологія класичної або гібридної війни. Провайдеру «*destabilization snake*» для її ефективної дії необхідно перетворити стійкий (відносно) однорідно-просторовий стан у нестабільний і забезпечити умови формування нових структур, у межах яких відбуватиметься розгортання далеких від рівноваги (дисипативних) процесів. Деструктивні гуманітарні технології можуть застосовуватися (і вже застосовуються!) в сучасних мас-медіа для створення, зокрема, ситуації так званої «постправди». Поняттям *post-truth* на початку 90-х років минулого століття почала визначатися ситуація, за якої об'єктивні, реальні факти постають менш значущими в процесі формування суспільної думки, порівняно з особистими враженнями та емоційними станами, які перетворюються згодом у стійкі переконання, перетворюючись поступово на соціальний міф. Про важливість і актуальність постправди свідчить той факт, що в 2016 році за версією Оксфордського словника «*post-truth*» визнане «словом року».

Застосовуючи деструктивні гуманітарні технології, агенти сучасних мас-медіа досягають такого стану, коли межа між істиною і неправдою стає все менш чіткою й безумовною та більш примарною і ефемерною. Як результат – пошук правди і запит на неї не мають вже безумовного значення, а суспільство задовольняється здебільшого тією «правдою», яку політичній еліті в конкретний проміжок часу вигідно імпонувати (нав'язувати, м'яко або жорстко) населенню країни. Ситуація постправди, найбільш характерна для тоталітарних суспільств, провокує динамічно зростаючий рівень недовіри населення до мас-медіа як таких. Як приклад, у сучасній росії фейкові новини, недостовірні інформація, викривлені факти, засновані на фальшивих даних, інтегруються в суспільний простір під маскою беззаперечної правди, викорінюючи у людей здатність до критичного мислення. Таким чином, деструктивні гуманітарні технології постають ефективним інструментом формування ситуації «постправди» сучасними мас-медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костючков С. К. Нейрокогнитивний хакінг як елемент «дестабілізаційної змії» у контексті сучасної гібридної війни. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічної студії. 2020. Вип. 30. С. 161–169.
2. Handbook on Humanitarianism and Inequality. Elgar Handbooks on Inequality Series /ed. S. Roth, B. Purkayastha, T. Denskus. Edward Elgar Publishing, Incorporated, 2024. 630 p.

Дар'я Лись,
доктор філософії,
старший викладач кафедри культурології та філософії культури
(Національний університет «Одеська політехніка»),

Владислав Бобровський,
магістрант
(Національний університет «Одеська політехніка»)

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІАР-ТЕХНОЛОГІЙ У МАС-МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Розвиток інтернету в світі призвів до того, що сьогодні він проникає в усі сфери життя людини, беручи участь у трансформації традиційних соціальних відносин, повсякденному житті, способах донесення інформації тощо. Сьогодні спостерігається тенденція до переміщення медіа в сферу інтернету. Вже відомі ЗМІ поступово стають на бік мережі, яка має переваги перед традиційними. Крім того, онлайн-ЗМІ рідше піддаються цензурі, що робить можливим публікацію інформації, яка не підходить для мовлення на телебаченні, радіо або газетах в онлайн-ЗМІ. Більшість людей, які використовують один комп'ютер, використовують лише частину його функцій, і це пристрій, який віддаляє одну людину від іншої. Кажуть, що майбутнє належить не одному комп'ютеру, а глобальній цифровій системі, саме тому інтернет є новий пароль, який говорить: «Мережа є комп'ютером».

Розвиток інформаційно-комунікаційного простору є важливою умовою оптимізації процесу соціалізації особистості, яка змінює місце людини в сучасному світі, впливає на її моральну, духовну та етичну цілісність, змінює сприйняття світу та розуміння світу. Ця зміна стандартів поведінки, цінностей та ідеалів розкриває проблему ідентичності в новому світі. Нові форми «перелектронна» та «електронна» ідентичності з'являються під впливом процесів глобалізації та комп'ютеризації суспільства. Під впливом нових комунікаційних можливостей людина, що входить у віртуальне середовище, набуває ще одну «електронну» ідентичність, яка виступає структурою, яка не містить національних і культурних відмінностей. Елементи та компоненти цього посвідчення залежать від умов інформаційного середовища, яке генерує «змішану» ідентичність, яка не має меж і стає «плинною», примхливою та залежною від умов зв'язку.

Ще однією важливою проблемою, яка виникає в процесі поширення комунікації в інтернеті, є проблема розмивання меж реального світу. Віртуальна реальність в інтернет-просторі характеризується в основному наступними параметрами: просторово-часові характеристики; інтерактивність; гри з ідентичністю, включаючи анонімність [3]. Розуміючи гру як культурне явище і як фундаментальне явище людського існування, можна сказати, що саме в її межах людина має право будувати соціокультурну реальність. У цьому аспекті явище гри трактується в контексті реальності індивідуального людського існування. Гра виступає тут як одна з форм

існування свободи людини, і таким чином досягає особливої цінності в людській культурі. Саме відкриття гри в світлі потенціалу дає людині можливість вийти за рамки існуючого саморегулювання, придбати ще одне нове «Я». Ігровий простір, встановлений правилами гри, кардинально відрізняється від реального і повсякденного життя. У сучасному суспільстві простір ігрової культури передбачає розвиток можливостей самоствердження для людей, розкриваючи свої вміння та межі своєї індивідуальності порівняно з іншими учасниками гри та самими собою в інших сферах діяльності. Але, з іншого боку, різноманітність ігрових технологій використовується для маніпулювання людською свідомістю [3]. Рефлексивні роздуми про віртуалізацію самого комунікаційного середовища, через такі медіа, як кіно, телебачення та інтернет, призвели до створення нової форми спілкування. Постіндустріальне суспільство, з іншого боку, зосереджується на гнучких технологіях та індивідуалізації потреб. Структуру суспільних відносин, що характеризує сучасну культуру, більше не можна охарактеризувати з точки зору масового суспільства.

Особливістю існування сучасних глобалізованих спільнот є, як каже З. Бауман, процес «деколонізації публічної сфери» [1]. Подібна ситуація «сучасності» фактично свідчить про віртуалізацію суспільних відносин, яка на рівні комунікаційних практик характеризується гнучкістю, фрагментацією, короткостроковою комунікацією [1], поєднання яких характеризувало становище індустріального суспільства. Соціальна віртуалізація також визначається тим, що сьогодні основним джерелом прибутку є не стільки матеріальні ресурси, скільки ідеї, тобто ресурси віртуальні. Регулювання соціальної справедливості, нещодавно пов'язане з робітничим рухом, зараз неможливе, оскільки боротьба за роботу відбувається не в реальному світі, а у віртуальній сфері. Криза довіри, про що свідчать більшість таких дослідників, як Ф. Фукуяма, З. Бауман, М. Кастельс, також пов'язана з розривом комунікативної дії в сфері публічності, яка перетнула межу між реальністю та віртуальністю, орієнтуючись на останню.

Результатом віртуалізації зв'язку є «девальвація місця» у кіберпросторі або просторі віртуальності. При цьому саме суспільство сегментоване за просторовими і тимчасовими параметрами розуміння власного саморегулювання. Як зауважує З. Бауман: «Час і простір розподіляються по-різному серед тих, хто на різних рівнях глобальної владної піраміди. Ті, хто може собі це дозволити, живуть тільки у часі. Ті, хто не може живуть у просторі» [1]. Це означає, що сучасна еліта характеризується високим ступенем мобільності і не пов'язана з конкретною позицією, тому проблеми, пов'язані з просторовим зв'язком вже не мають для неї вирішального значення і вважаються другорядними аспектами реалізації тих чи інших віртуальних проєктів.

Завдяки мультимедійним формам – спілкування в інтернеті є абсолютно опосередковане, але інтерактивне, тому що відбувається в режимі реального часу, але в іншому просторі. Така відмова від простору і трансформація його у

віртуальний простір в процесі комунікації призводить до значних наслідків: віртуалізація комунікації, яка зазвичай має анонімний погляд; віртуалізація контенту комунікації, який має форму інтертекстового подання; віртуалізація каналів комунікації, які вже не є речовинами, а є просто інформативними. Таким чином, пост-раціональне комунікаційне середовище є гіперреальністю, яка є згідно з термінологією Ж. Бодрійяра симулякром деяких ознак реальності.

Обмеженість віртуальних повідомлень, постійне посилення на власні меседжі та образи призводить до своєрідного нарцисизму людини в постмодерністській культурі. Людина перестає турбуватися про спільні проблеми, не бере участі в житті оточуючих, але цілком зосереджена на власному проекті самореалізації, де застосовується комунікація [4]. Споживання в сучасній віртуалізованій культурі свідчить про характер заміни бажань знаками, коли, наприклад, гроші замінюються кредитом (симулякром власності), тобто споживання передуює виробничому процесу.

Віртуалізація потреб здійснюється за активної підтримки PR та реклами, яка, посиляючись на індивідуальні почуття споживача, встановлює модель уніфікованих переваг, які часто видаються для «моди». Тобто сприймання штучної реальності як єдиної необхідності справжньої реальності. Та чи інша подія, що представлена у мас-медійному просторі, виявляється однобокою, тому емоційна напруга її сприйняття подвоюється. Цей ефект мас-медійного простору навмисно використовується пропагандою, щоб «привчити» громадськість до певних точок зору, які потім видаються за картину об'єктивної реальності [3]. Заміщення, створення смислів, завдяки «розігрування» подій призводить до штучності подій, штучності комунікативної структури. Таким чином, подібне створення смислів є ні чим іншим, як маніпуляцією та фальсифікацією спілкування. Як наслідок, віртуальність має пріоритет над реальністю і тим самим заперечує реальність, створюючи нову віртуальну реальність. Віртуалізація соціальних сфер передбачає використання інформаційних технологій у щоденній практиці, що призвело до своєрідного «кіберпротезування» соціальних інституцій, які, залишаючись при цьому повністю реальними, в своїй роботі повністю підпорядковані логіці віртуального середовища [2]. Віртуальність заповнює і вільний час людини, яка займає місце перед екраном телевізора або монітором комп'ютера і так проводить свій вільний час.

Отже, можна констатувати як наслідок формування людської самотності в культурному просторі багатьох мас-медіа, коли між прямим міжособистісним спілкуванням і комунікацією через мас-медійний простір, до якого належить не тільки інтернет-зв'язок, але й пряме дистанційне спілкування, людина робить вибір не на користь реального спілкування. У такий спосіб можна встановити загальну віртуалізацію всіх сфер соціального буття, яка відбувається як безпосередньо під впливом інформаційних технологій, так й опосередковано через трансформацію соціальних інститутів та всієї культури суспільства Постмодерну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / переклад з англійської Ігоря Андрущенка Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
2. Лись Д. А. На просторах кіберпростору: the medium is the message як візуальний канал комунікації / Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14–16 вересня 2022 року) / за заг. ред. В. Г. Спрінсяна ; ред. кол.: Г. О. Оборський, В. Г. Спрінсян, В. М. Шейко [та ін.] ; відп. за вип. О. О. Татакі. Одеса, 2022. С. 120-124.
3. Ручка А. Медіа і глобальна культура : контекст сучасності. *Медіа. Демократія. Культура*; за ред. Н. Костенко, А. Ручки. Київ : Інститут соціології НАН України, 2008. С.133–152.
4. Шкіль Л. Феномен відчуження людини в епоху інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі*: зб. наукових праць за заг. ред. проф. П. Сауха. Житомирський Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2013. С. 69-70.

Ольга Гордійчук,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»),
Владислав Дідковський,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному світі критично оцінювати інформацію та знати, як відрізнити правдиві дані від фейкових новин, маніпуляцій, є необхідними навичками для інформаційної гігієни, для формування об'єктивного уявлення про світ і події, що в ньому відбуваються.

Медіаграмотність стала ключовим умінням, оскільки інформація надходить дуже швидко, у величезних об'ємах, з різноманітних джерел. А в час воєнного стану медіаграмотність стає ще важливішою через масові поширення неправдивої чи спотвореної/ перекошеної інформації, маніпуляції суспільною думкою, настроями тощо, через потужний вплив пропаганди.

Пропаганда є систематичним поширенням специфічних ідей, думок, повідомлень, спрямованих на вплив на масову аудиторію з метою формування чи підтримки певних поглядів, настроїв, переконань тощо. Вона може використовуватися політичними режимами, військовими організаціями, комерційними установами та іншими силами для маніпулювання суспільною думкою. Пропаганда використовує різні засоби та методи, поширюється через ЗМІ, соціальні мережі, агітаційну літературу тощо. Вона може бути як ефективним інструментом конструктивного впливу на громадську думку, так і деструктивною, шкідливою, коли використовується для поширення дезінформації та маніпуляцій.

Повномасштабному вторгненню росії 24 лютого 2022 року передували тривалі фази інформаційної та гібридної війни [2] з дуже потужним впливом пропаганди. Сьогодні проросійські сили ще більш наполегливо намагаються отримати перевагу в інформаційному просторі, нав'язати сфабриковані вигідні їм наративи. Завданням російської влади та пропагандистської машини є не лише виправдати власні злочини, а й послабити українське суспільство (роз'єднати, поширити зневіру, паніку, агресію, втому, розчарування тощо) [1; 4], а також зменшити підтримку України Західним світом, відвернути увагу партнерів та світової спільноти іншими подіями.

Наприклад, російські ЗМІ використовують терміни «нацистський режим» та «бандерівські вбивці», щоб дискредитувати українську владу та її прихильників, намагаючись створити враження, що Україна є країною фашистів та націоналістів. Ворожі ЗМІ також вигадують фейкові історії про події в Україні, наприклад, що українські війська вбивають цивільних на сході країни, або що українці відкидають свою національну ідентичність [3].

Виявлення російської пропаганди, її спростування й донесення об'єктивної інформації – ключове завдання в інформаційному середовищі й одне з питань національної безпеки. Критичне мислення, перевірка фактів – складові медіаграмотність громадян, що є важливими засобами протидії пропаганді [7].

Для ефективного протистояння російській пропаганді потрібно підвищувати медійну грамотність суспільства, забезпечувати якісну роботу українських ЗМІ на усій території України, поширювати достовірну інформацію на світових майданчиках.

У 2021 році в Україні було створено нові органи по боротьбі з пропагандою – Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики і Центр протидії дезінформації при РНБО України. Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021 уведено в дію Рішення РНБО України від 15.10.21 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки» [8].

У 2022 році на тлі повномасштабного вторгнення рф в Україну було остаточно припинено трансляцію російських ЗМІ на нашій території, обмежено доступ до сайтів з російським доменом [5, с. 154].

Важливими й ефективними є ініціативи правоохоронних органів у напрямку протидії ворожій пропаганді. Зокрема, створення Департаментом кіберполіції Нацполіції України проекту «МРІЯ» (StopRussiaChannel), метою якого є залучення українців до протидії дезінформації та російській пропаганді в Інтернеті [6]. Методи пропаганди ґрунтовно вивчаються, аналізуються, висвітлюються з метою її послаблення, адже інформація це теж зброя.

Важливим напрямком зменшення впливу пропаганди є активна просвітницька діяльність з медіаграмотності як серед молоді, так і інших вікових груп. Важко переоцінити важливість розвитку критичного мислення, формування навичок перевірки інформації, джерел, визначення маніпуляційних технік, ознайомлення з найпоширенішими порушеннями прав людини із застосуванням Інтернет-технологій та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *Ethnic in progress*, 2023. Vol. 14(1), p. 4–23. URL: <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Hordiichuk O., Halapsis A., & Kozlovets M. 2023. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*, 2023. №16, p. 345–362. URL: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. Гапій В. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людини в сучасній Україні. Молодий вчений. 2018. №. 1 (2). С. 636–641.
4. Гордійчук О. Онтологічні причини війни Росії в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 2023. 2 (94), С. 86–99. URL: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(94\).2023.86-99](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.86-99)

5. Драбюк С. Пропаганда та її види. шляхи протидії пропаганді. Аналітично-порівняльне правознавство. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/258841/255602>
6. Протидія ворожій пропаганді та дезінформації: як допомогти Україні. URL: <https://topnews.kr.ua/other/2022/09/17/187537.html>
7. Ромців О. «Методи російської інформаційної пропаганди та їх вплив на імідж України у світі». URL: <http://journalapp.uzhnu.edu.ua/article/view/290552>
8. Стратегія державної безпеки: Указ Президента України від 16.02.22 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n5>
9. Slyusar V. M., Khrystokin G. V., Yastrebova A. O. Is dialogue possible in the post-truth era? (Media philosophy and social and communication studies) *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. № 1 (93). P. 29 – 40.

Надія Яблонська,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Володимир Невмержицький,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СТРАТЕГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ ЖУРНАЛІСТА

У часи активізації Інтернет мереж особистий бренд стає вагомим не лише для фірм, корпорацій, а й кожному, хто створює та популяризує власний контент. Репутація і системність оприлюднення інформації роблять із користувачів Інтернету образ, за яким стоять певні якості й характеристики. Тому особистість сама стає брендом, яка здатна впливати на цільову аудиторію.

Формування особистого бренду журналіста має ряд психологічних чинників: мотивація, ідеї, думки, емоції тощо, які створюють особистий стиль (набір кольорових, графічних, словесних, типографських, дизайнерських постійних елементів, що забезпечують візуальну і значеннєву єдність особливостей індивіда). Головними цілями особистого стилю можна назвати, по-перше, ідентифікацію особистості у суспільстві в цілому та колективі зокрема, а по-друге, створення такого образу журналіста, який необхідний редакції для покращення рейтингу ЗМІ та впізнаваності для реципієнтів.

Наявність особистого стилю демонструє про дисциплінованість, впевненість, щирість журналіста у позитивному значенні, яке він викликає у оточуючих, а це гарантує високий рівень довіри до себе та редакції одночасно. Тому формування і розвиток конкурентоспроможного, привабливого для реципієнтів особистого бренду необхідно з усією відповідальністю і увагою, бо особистий стиль у діяльності журналіста забезпечує такі переваги:

- допомагає орієнтуватися реципієнтам у потоці інформації, що спонукає їх надавати перевагу матеріалам і виданню;
- дає змогу редакції виводити на ринок мас-медіа свої нові продукти;
- підвищує ефективність діяльності редакції та саморекламу журналіста;
- знижує витрати на комунікацію за рахунок високої ефективності сенсаційним матеріалам;
- допомагає досягти необхідної єдності всіх засобів комунікацій;
- сприяє підвищенню редакційного духу, об'єднує співробітників, викликає відчуття причетності до спільної справи (редакційний патріотизм);
- позитивно впливає на естетичний рівень і візуальне середовище редакції.

Зауважимо, що система особистого стилю поєднує такі елементи: наймінг або псевдонім (назва); особисте кредо (слоган); власний колір (кольори); логотип. Так із важливих елементів бренду є назва. Одна справа, коли ідентифікація особистого бренду відповідає даним офіційним документам (ПІБ), а інша справа – коли це псевдонім. Оскільки бренд – це образ, що склався у свідомості реципієнтів, а образи, у свою чергу, формуються безліччю асоціацій, то їх можна розподілити на чотири категорійні ознаки, які викликаються відчутними і невідчутними характеристиками, раціональними та емоційними перевагами.

1. *Відчутні характеристики* (сприймаються органами почуттів: можуть бути фізичними, функціональними. Завдяки цим характеристикам у свідомості споживача складається основне враження про особистий бренд).

2. *Невловимі ознаки* (характеризують ідентичність бренду: його походження, репутація, індивідуальність).

3. *Раціональні переваги* (забезпечують значеннєві характеристики матеріалу, зворотній зв'язок із реципієнтами, вибудовують відносини між споживачем інформації та власником бренду – журналістом).

4. *Емоційні переваги* (сприяють підвищенню самооцінки і самоствердження як журналіста, так і реципієнта через причетність до певного виду ЗМІ. Бренд може створювати відчуття безпеки або демонструвати високий статус людини. Споживачі інформації зазвичай сприймають емоційну перевагу як додаткову складову бренду: цінність, що виникає завдяки поєднанню його матеріальних і нематеріальних характеристик. Успішність формування особистого бренду журналіста залежить від комбінації всіх чотирьох вищезазначених ознак.

У своїй книзі «Перетвори себе в бренд» Том Пітерс стверджує, що сучасному світі недостатньо просто робити добру справу, тому він виділив п'ять головних причин для розвитку персонального бренду: бренд піднімає власну самооцінку; створює конкурентну перевагу; розширює сферу впливу; дозволяє знайти достатню стабільність, допомагає залишитися на плаву в різних економічних умовах; дозволяє отримувати дивіденди з різних джерел. Тому для того, щоби бути особистістю-брендом зауважує Том Пітерс, не обов'язково бути ідеалом у всьому. Необхідно дотримуватись III умов: I. Бути професіоналом у своїй справі; II. Мати власну думку, критично мислити; III. Не боятися висловлюватись, і обґрунтовувати свої думки [1].

Важливим критерієм формування особистого бренду журналіста є інформаційна культура як інтелектуальний продукт інформаційної мережі, частиною якої стає пересічний суб'єкт соціальних відносин – член інформаційного суспільства: журналіст. До складових розвитку інформаційної культури відносимо екологічність інформації, цифрове інформаційне середовище, соціальну віртуалізацію, критичне мислення тощо. В. Штанько вважає, що основний зміст соціалізації на будь-якому з етапів соціальної еволюції суспільства полягав саме у поступовому включенні особистості в інформаційний контекст осередку в якому відбувалася соціалізація. Спочатку це був доступ до знань, які були викарбувані на стелях

первісних печер, згодом це знання, які оповили Землю за допомогою мережі Internet [4].

Зауважимо, що в умовах війни не просто окреслити межі публічності, і людина активна у мережі Internet живе ніби в акваріумі виставкового центру під прицілним наглядом відвідувачів. Тому проблеми планетарного масштабу починають домінувати над проблемами індивідуального характеру: життя «десь там» стає більш важливішим, ніж «тут і тепер». Епоха інформаційного хаосу породжена безупинним оновленням інформаційного контенту у різноманітних масштабах. Інформація не просто накопичується – вона самостійно циркулює Світом, змінюючи уявлення про нього та відкриваючи нові небезпеки та можливості [2]. Як результатом формування особистого бренду є розвиток інформаційної культури.

Важливо зауважити, що особистий бренд журналіста складається із таких основних характеристик як: *репутації* (довіра), *експертності* (знання, уміння й навички) та *охоплення* (цільова аудиторія, затребуваність). Так репутація дуже важлива і є підґрунтям особистого бренду, а охоплення – це показник експертності у певній сфері. При створенні особистого бренду варто презентувати цільовій аудиторії правильне уявлення про нього та про його особливості тощо.

До компонентів формування особистого бренду журналістів, окрім репутації, експертності та охоплення також виділимо фокус, оригінальність, цінності, самоідентифікація. Особистий бренд медівника повинен мати «родзинку» – те, у чому журналіст унікальний, чим відрізняється від колег. Це стосується як візуального вираження, так і загальних ідей, меседжу журналістських матеріалів. Тому оригінальність має велике значення у формуванні особистого бренду журналіста.

Щоб особистий бренд журналіста мав високий рівень, необхідно звертати увагу на «візитну карту»: все те, що представляє особистість за відсутності спілкування. Візуальна ідентифікація бренду – система образів і правил, що відповідає позиціонуванню бренду та комунікаційній концепції бренду, підтримує комунікаційне послання бренду, й ефективно виділяє його в конкурентному середовищі цільового ринку [3].

Зауважимо, що особистий бренд журналіста є частиною брендування редакції і допомагає без зайвих матеріальних інвестицій збільшувати кількість реципієнтів (за рахунок імені журналіста-бренда). Однак без активності автора бренду, регулярного моніторингу стану позиції особистого бренду в медіа, без постійного оновлення контенту, ефективного просування це неможливо. Для представників професій, безпосередньо пов'язаних із масовою комунікацією, харизматичний імідж є одним із найважливіших компонентів формування і розвитку особистого бренду журналіста. А щоб журналіста сприймали як особистість, то необхідно насамперед бути нею. Людина, яка має такі риси, як інтелект, власний стиль, власну позицію, неодмінно буде сприйматися у соціумі як особистість.

Резюмуємо, що стратегічні основи формування особистого бренду журналіста є багатогранними і варіативними та створюють те підґрунтя, які

будуть слугувати у фаховій діяльності медійника вагомим фактором у його розвитку і як особистості, і як професіонала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tom Peters. *The Brand You 50 : Or : Fifty Ways to Transform Yourself from an 'Employee' into a Brand That Shouts Distinction, Commitment, and Passion!* Knopf; Illustrated edition (September 21, 1999). 224 p.
2. Климова К. Я. *Основи культури і техніка мовлення : навч. посіб. для студ. вищих навч., закл. 2-ге вид., випр. й доп.* Київ : Ліра, 2007. 240 с.
3. Кудіна А. В. Дис. *Бренд-менеджмент підприємств легкої промисловості.* 2023. URL. <http://surl.li/gpapn>
4. Штанько В. І., Бордюгова Т. Г. *Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення: навч. Посібник.* Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с.
5. Slyusar V. M., Koval V. O. Advertising in the modern urban space: a socio-philosophical analysis. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences.* 2020. № 2 (88). С. 146-156.
6. Slyusar V. M., Shkil L. L., Slyusar M. V. Substantive approach to the definition of «advertising»: philosophical and communicative aspect. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences.* 2021. 9 (86). P. 103 – 112.

Олександра Браніш,
бакалавр спеціальності «Соціальна робота»
(Національний університет «Одеська політехніка»)

ВПЛИВ МЕДІА-КОНТЕНТУ НА МОЛОДЬ

В тезах висвітлена проблема впливу медіа-контенту на молодь також наголошено на важливості роботи фахівця соціальної роботи з медіа-залежною молоддю. Проведено дослідження задля перевірки обізнаності молоді стосовно розуміння поняття «медіа-інформації»; «медіа-контент».

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що медіа-залежність серед молоді є дуже розповсюдженим і важливим соціально-психологічним напрямком вивчення, що базується на зростанні впливу медіа на повсякденний спосіб життя. Сучасні медіа-технології на сьогодні настільки доступні, що зростає кількість часу, який молодь проводить в мережі, особливо в соціальних мережах та відео-платформах (Instagram, Facebook і TikTok тощо), і цей факт викликає необхідність ретельного розуміння можливих наслідків.

Дослідження медіа-залежності може сприяти розумінню як можливих наслідків, так й динаміки цієї залежності, факторів, що впливають на її розвиток, а також допомогти сформуванню можливих стратегій попередження даної залежності. При роботі щодо формування стратегій попередження медіа-залежності, ключова роль належить фахівцям соціальної роботи (ФСР), оскільки їх завданням є не тільки виявлення, а й надання допомоги та підтримка осіб з проблемами емоційного благополуччя через медіа, також завданнями ФСР є розробка програм, що спрямовані на підтримку позитивного розвитку молоді.

Для вивчення питання медіа-залежності молоді використовувався метод онлайн анкетування за допомогою Google Forms. Додатковим методом дослідження був психодіагностичний метод – тест Кімберлі Янг на інтернет-залежність.

Оскільки дослідження не припускає репрезентативності та носить пілотажний характер, нами передбачалося опитати 55 респондентів.

Місце та час проведення дослідження: місто Одеса січень-лютий 2024 рік.

Характеристика анкети. Анкета орієнтована на отримання об'єктивної інформації про те як медіа впливає на життя нашої молоді. Вона складається з 23 питань, що стосується таких аспектів, як підтримка з боку рідних, емоційний стан, комунікація, адаптація до стресу через медіа. Участь в опитуванні повністю добровільна та анонімна.

Аналізуючи результати дослідження, можна зробити такі висновки, що молодь взагалі обізнана в медіа-контенті, більшість респондентів обрали, що для них медіа це здебільшого соціальні мережі, блоги та відео-платформи, тобто розважальна платформа. Але це не свідчить про те, що респонденти поглинають тільки фейкову інформацію, навпаки вони вміють відрізнити правдиву інформацію від неправдивої та не піддаватися фейкам. Для доступу до медіа, респонденти віддають перевагу смартфонам – це може призвести до

проблем зі зором, головну біль та втрати контролю часу. Тому що саме перегляд відео-контенту забирає багато часу та молодь може втрачати його. Але не дивлячись на розповсюдження різних платформ в Інтернеті, молодь все одно віддає перевагу реальному спілкуванню та знайомству.

Молодь відчуває на своєму самопочутті вплив медіа-контенту, а саме стрес, тривогу, паніку, агресію, але це може бути через те, що зараз в нашій країні воєнний стан та молодь завжди слідкує за новинами щодо стану на фронті, або відслідковує повітряні тривоги та вибухи.

Відповідно до питання, які є способи подолання залежності від медіа, більшість респондентів вважає, що подолати залежність від медіа можна за допомогою обмеження часу, також треба змінити фокус уваги на щось інше, наприклад, почати розвиватися, проводити більше часу на вулиці, розвивати та шукати нові хобі, яке не мало б зв'язків з медіа, заводити нових друзів у реальному світі, а не в віртуальному. Медіа більше впливає саме на фізичне здоров'я – це може свідчити про те, що зараз популярність медіа дуже зростає.

Дивлячись на рис. 1, ми бачимо, що респонденти не дуже часто навіть використовують медіа, хоча й йде популяризація медіа у сучасному світі, але молодь все ще ставить у пріоритет реальні зустрічі, друзі та сім'ю головніше за перегляд серіалу, а також вони визнають потребу у тому, що потрібно зменшувати екранний час. Адже медіа погано впливає на психічне та фізичне здоров'я і це призводить до подальших проблем.

Респонденти проходили анкетування з цікавістю та не нехтували питаннями та відповідями. Вони відкрито відповідали на питання та давали змогу для подальшої апробації результатів. Головним правилом подолання залежності від медіа є уникання витрати часу на медійний контент, який спричиняє стрес або негативні емоції, треба обирати позитивні або навчальні ресурси, наприклад, книги, пізнавальні відео, курси, сесії, форуми.

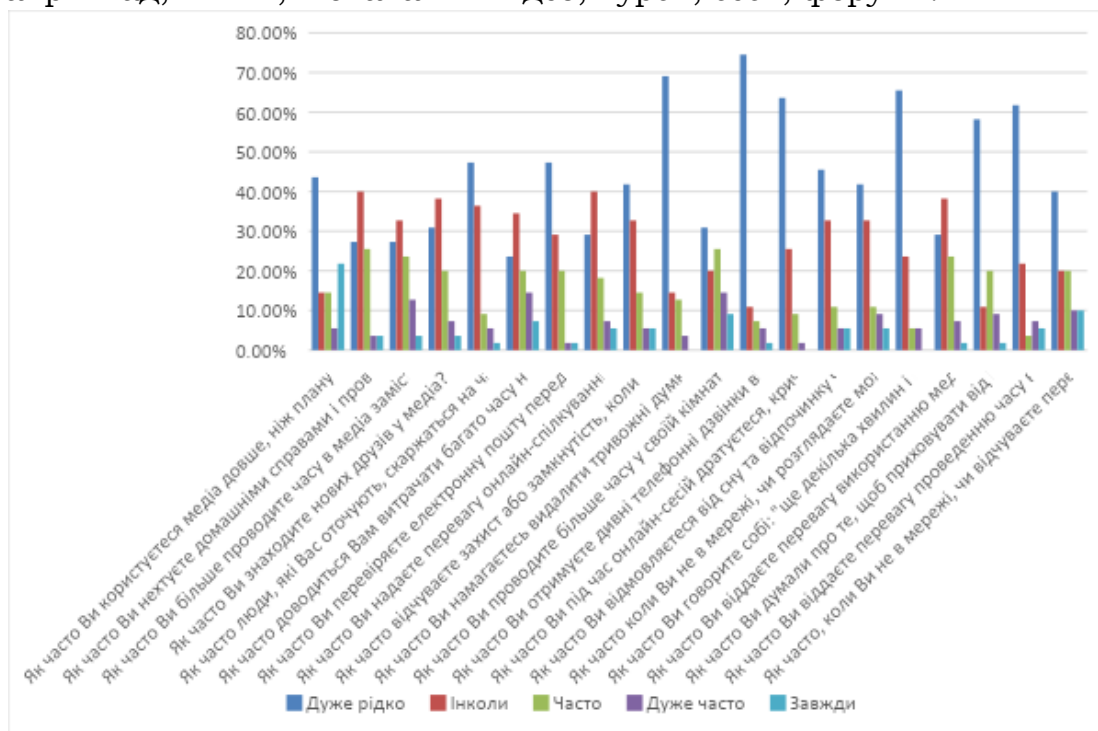

Рис. 1 Результати тесту Кімберлі Янг

Таким чином, проведене анкетування дає змогу побачити як респонденти ставляться до медіа-контенту, чи грає визначну роль медіа для молоді, а також дозволяє розробити рекомендації для роботи фахівців соціальної роботи з медіа-залежною молоддю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтернет - Залежність від Інтернету. Google Sites: Sign-in. URL: <https://sites.google.com/view/bezpecnyj-internet/zagrozi-vinterneti/zalezhnist-vid-internetu>
2. Кіноманія. Як фільми і серіали впливають на наше життя?. Уаеу українська топ газета. URL: <https://uaeu.top/sposib-zhyttia/kinomaniya-yak-filmi-i-seriali-vplivayut-na-nashe-zhittya.html>
3. Медіа-культура особистості: соціально-психологічний підхід: Навч. посіб. За ред.: Л. А. Найдьоновой, О. Т. Баришпольця. Київ : Ін-т соц. та політ. психології, 2009. 440 с.
4. Рижанова А. О., Потьомкіна Н. З. Зарубіжний досвід профілактики інтернет-залежності молоді. *Наукові записки*. 2021. № 194. С. 51–56.
5. Шпортун О. М. Психологічні особливості «медіа-залежності» як деструктивного чинника розвитку психічного здоров'я молоді. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2022. № 2. С. 42–55. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/ped-psyh/article/view/33>.

Nataliia Pankovyk,

*assistant of Faculty of Pedagogic Technologies and Lifelong Learning
(Zhytomyr Politechnic State University),*

Anna Shwaiko,

*3^d year student
(Zhytomyr Politechnic State University)*

VISUALIZING STORIES: USING COMICS AS A SCAFFOLDING TOOL IN EFL WRITING

The aim of this research paper is to investigate the effectiveness of using comics as a scaffolding tool in teaching writing skills to English as a Foreign Language (EFL) students. Writing is a critical aspect of language learning, enabling students to express their ideas, thoughts, and opinions coherently and effectively. However, EFL learners often face challenges in developing their writing skills due to limited vocabulary, difficulty in organizing ideas, and lack of confidence in their writing abilities. This study explores the potential of comics as a visual storytelling medium to support and enhance EFL students' writing performance.

Comics, with their combination of visual and textual elements, have gained attention as a valuable resource in language education. The visual nature of comics can aid in comprehension [2, p. 34], provide context, and engage students in the learning process. By incorporating comics into EFL writing instruction, this study aims to examine how this art form can scaffold students' writing development and improve their overall writing skills; to explore how creating comics based on a given story can enhance students' understanding of narrative structure, character development, and visual storytelling techniques; to examine the potential of comics in fostering students' creativity, critical thinking, and engagement in the writing process; to compare the writing outcomes of students who receive comic-based instruction before and after the project.

Overall, this research paper aims to shed light on the effectiveness of using comics as a scaffolding tool in EFL writing instruction, with the goal of providing evidence-based strategies to support and enhance students' writing development in the language classroom.

In recent years, second language teaching has shifted from grammar-based methods to communicative language teaching (CLT), largely influenced by Stephen Krashen's work. Krashen's input hypothesis suggests that learners acquire language most effectively through comprehensible input and authentic communication, while his affective filter hypothesis emphasizes the impact of emotional factors on language acquisition. These ideas have led many teachers to prioritize creating supportive classroom environments that encourage meaningful communication and reduce learners' affective filters, optimizing conditions for second language acquisition. [3, p. 12]

The use of comics and visual aids in language learning is grounded in theoretical perspectives such as the Dual Coding Theory (DCT) [5, p. 53] and the Cognitive Theory of Multimedia Learning (CTML) [4, p. 3]. DCT suggests that presenting information in both verbal and visual formats enhances processing,

storage, and retrieval. CTML posits that learners actively integrate verbal and visual information to construct meaningful knowledge. Combining textual information with visual representations, like comics, can enhance comprehension and retention in language learning. In the past 10 to 15 years, the use of sequential art in education has exploded. Teachers in secondary and elementary schools, professors in universities, and instructors of all kinds are using comics and graphic novels to illustrate points about gender, history, sociology, philosophy, mathematics and even medicine. It is no longer a question of whether sequential art should be used in educational settings, but rather how to use it and for what purpose. [6, p. 1]

Leber-Cook and Cook write about the use of comics in education as part of a broader curricular shift towards fostering multimodal literacy among learners. Multimodal literacy refers to the ability to interpret and create meaning from various modes of communication, such as text, images, sound, and gestures. In this context, comics are recognized as multimodal texts that combine visual and textual elements to convey information and narratives.[6, p. 23]

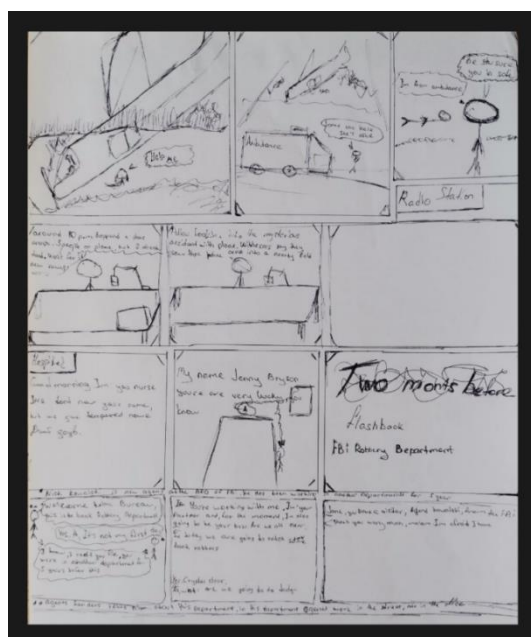
Scholars argue that by introducing comics in the classroom, educators can help students develop the skills necessary to navigate and succeed in a world increasingly dominated by multimodal communication. The ability to analyze and create meaning from the interplay of text and visuals is becoming an essential competency in the 21st century. The scholarly attention given to comics since the mid-1990s has shed light on their nature and potential as educational tools. Researchers have explored how comics can be used to engage learners, enhance comprehension, and foster critical thinking skills. They have also examined the ways in which comics can be integrated into various subject areas, from language arts and social studies to science and mathematics. By recognizing comics as multimodal texts and incorporating them into the curriculum, educators can provide learners with opportunities to develop a range of literacies, including visual literacy, media literacy, and critical literacy. This approach prepares students to effectively navigate and communicate in a world where information is increasingly presented through multiple modes and media. [6, p.23]

Our empirical studies have demonstrated the positive impact on writing performance, motivation, and engagement. These findings underscore the potential of integrating comics and visual scaffolding into EFL writing curricula to facilitate language acquisition and writing development. The findings highlight the benefits of incorporating visual storytelling techniques into language instruction to enhance students' proficiency and communicative competence. The structured nature of comics, combined with their visual appeal, creates a supportive and engaging learning environment for EFL students. [2, p.32]

All participants in the project have an intermediate level of English proficiency. The group of students works on the project over the course of six weeks (6 sessions) as a part of the regular lesson. In the first session of the project, students listen to the story «The Survivor» created by the British Council [1], one episode at a time. The approximately 5-minute episode is played once, and students are encouraged to take notes, do the online tasks and discuss the main

events and characters (Figures 1, 2, 3). In the subsequent sessions, students create their own comics based on each episode. They are provided with blank A4 paper and are instructed to create a minimum of six panels, including drawings and written text for each episode. The comics should depict the key events and characters from the story. (Figures 1, 2, 3)

After completing their comics, students use them as visual aids to retell the story to their peers. They practice their speaking skills by narrating the story, describing the characters, and expressing their thoughts and opinions about the story's events and predict the following events.

The final summary of each episode was eventually written as a text. The students' writing became more cohesive and coherent. The students gained more confidence in putting their thoughts in writing in a logical way. As the story was very engaging, the students were also motivated to speak, to discuss and predict the events. Most of the students admitted that they felt more confident in writing and discussing the story by the end of the project and enjoyed the overall experience.

Based on the positive results, it is recommended that EFL teachers consider integrating comics and visual scaffolding into their writing instruction. Comics can serve as effective prompts for writing tasks, guiding students in organizing their ideas and expressing themselves more coherently. Furthermore, using comics as visual aids during speaking activities can boost students' confidence, fluency, and overall communicative skills.

In conclusion, this study provides empirical evidence supporting the integration of comics and visual scaffolding into EFL writing instruction. By using the power of visual storytelling, teachers can create engaging and effective learning experiences that foster students' language growth and communicative competence. The significant improvements observed in students' writing and speaking skills highlight the potential of this approach in enhancing EFL teaching practices. Future research could also investigate the effects of creating EFL students' own comics on their language development and motivation.

REFERENCES

1. British Council. Audio series: The Survivor. URL:<https://learnenglishteens.britishcouncil.org/study-break/audio-series/survivor> (access date 13.04.24) [in English]
2. Cary S. Going graphic: Comics at work in the multilingual classroom. Portsmouth, NH. Heinemann, 2004. p.219
URL:<https://archive.org/details/goinggraphiccomi0000cary/page/34/module/2up?view=theater> (access date 13.04.24) [in English]
3. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. 2009. p. 209.
URL:https://www.sdkrashen.com/content/books/principles_and_practice.pdf (access date 13.04.24) [in English]
4. Mayer R. Multimedia Learning. Cambridge University Press, 2001. p. 210.
5. Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. Oxford University Press, 1986. p. 322.
6. Syma C. and Weiner R., eds. Graphic Novels and Comics in the Classroom: Essays on the Educational Power of Sequential Art. Jefferson: McFarland & Company, 2013. p. 286.

Svitlana Makhometa,
bachelor Student of the 4 th Year,
Faculty of Foreign Languages,
(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)

SOCIAL MEDIA IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Integrating social media platforms into the English language classroom presents a unique opportunity to enhance students' learning experience.

B. E. Siddig's research emphasizes the importance of immersive environments in language acquisition, where the target language is used for instruction. This is where social media's accessibility comes into play, enhancing the effectiveness of this immersion approach. Social media platforms provide a real-world context for English practice, fostering a supportive, collaborative environment that aids language acquisition [7].

In his study, M. S. Yadav proposed a list of social media categories due to their educational value [8]:

1. Instant messengers that include WhatsApp, Facebook, Messenger, Skype, Google Meet, Zoom, IMO, and Tango.
2. Social networking sites such as Facebook and LinkedIn.
3. Social news that includes Flipboard, Play Newsstand, BBC News, etc.
4. Media sharing includes YouTube, Instagram, Flickr, and Intranet.
5. Wikis with Wikipedia, Emojipedia, and online dictionaries.
6. Blogging like WordPress and Google Blogger.
7. Microblogging such as Twitter and Telegram.
8. Emailing for Gmail, Outlook, and Yahoo.

Furthermore, K. Delos Santos and R. Ilustre classified social media platforms into two:

- a. Synchronous communication tools enable users to communicate and collaborate in real-time.
- b. Asynchronous communication tools that allow users to collaborate over time [2, p. 2].

Among the mentioned platforms, S. Samuel and R. Pulizala defined *YouTube* as one of the most popular websites for teachers and a vast resource for educational content. Its educational materials can cater to different learning styles as visual and entertaining videos selected according to the lesson subject break up the lecture's monotony, bring some fun, and keep the students more engaged and interested [6].

In turn, R. N. Laili highlighted TikTok as the most popular student platform through its interactive nature and accessibility. However, for them to be truly effective, both user discipline and content quality control are crucial [4].

In the second place of use among students we found the Instagram application. N. Aloraini conducted a study on the use of Instagram as a tool for learning English. The research found that vocabulary posts on the platform elicited more output from learners but did not significantly impact output accuracy or the

amount of feedback received. This suggests that while Instagram can be a valuable platform for language practice, its effectiveness may vary depending on the specific language learning goals [1].

A. Lazebna highlighted the global community aspect of using social media in the English classroom. Often, they are characterized by language learning tips, grammar questions, vocabulary expansion, and cultural aspects of language use. Social media provide a platform for language learners to engage in authentic communication, receive peer feedback, and seek support from a global community of language learners. This active participation in language practice exercises and exchange activities not only facilitates real-world language use and intercultural communication but also broadens the horizons of educators and their students [5].

M. Z. Haque explored the potential of social media in language learning environments. The study also acknowledges potential drawbacks, highlighting advantages like collaborative learning, meaningful peer interaction, and access to diverse, authentic language materials [3].

One concern is the need for more control over content accuracy. Social media platforms can offer valuable resources alongside potentially unreliable information. Additionally, the distracting nature of social media, with its notifications and various functionalities, can hinder focus on language learning tasks for beginners and intermediate learners. Finally, the time limits required for effective social media integration can be substantial and take away from dedicated language learning time [3].

In conclusion, while social media offers promising benefits, it also presents challenges. Educators play a crucial role in navigating these challenges to maximize the effectiveness of social media for language acquisition. By adapting their teaching methods and strategies, they can ensure that social media integration is a valuable tool in the English language classroom.

REFERENCES

1. Aloraini N. Investigating Instagram as an EFL learning tool. *Arab World English Journal*. 2018. Vol. 4, No. 4. P. 174–184.
2. Delos Santos K., Ilustre R. Social media platforms as pedagogical tools in language acquisition. *Journal of World Englishes and Educational Practices*. 2022. Vol. 4, No. 2. P. 01–05.
3. Haque M. Z. The use of social media platforms in language learning: a critical study. *Journal of Global Research in Education and Social Science*. 2023. 20–28.
4. Laili R. N. Students' perspectives on using TikTok videos as a medium for learning English. *Lunar*. 2023. Vol. 7, No. 2. P. 39–56.
5. Lazebna A. Exploring the digital discourse of English language acquisition: An analysis of online language learning platforms and social media interactions. *Current Research Journal of Philological Sciences*. 2023. Vol. 4, No. 6. P. 01–06.

6. Samuel S., Pulizala R. Impact of social media on English language learning. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*. 2020. Vol. 7, No. 5. P. 51–55.
7. Siddig B. E. Social media in teaching of languages. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. 2020. Vol. 15, No. 12. P. 72.
8. Yadav M. S. Role of social media in English language learning to the adult learners. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*. 2021. Vol. 4, No. 1. P. 238–247.

Софія Заболотна,
здобувачка ОС «Магістр» I курсу,
факультет іноземних мов,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МУЗИЧНА ЛЕКСИКА У МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Будучи засобом формування та репрезентації мовної картини світу, музика є невід'ємною частиною життя суспільства. Ця сфера, поряд із сферами мистецтва, економіки та багатьма іншими, акумулює культуру того чи іншого соціуму. Водночас антропоцентричний підхід підказує, що сприйняття музики кожною окремою людиною є унікальним. Оцінки різних людей разом формують невичерпне багатство мови музики.

Музика має довгу історію розвитку, в процесі якої склалося досить розгалужене об'єднання лексики. Цей факт дозволяє виділити семантичну сферу «музика». За сферою функціонування музичної лексики та ступеня професійної підготовки комунікантів О. Чурсін виділяє в аналізованому семантичному полі два різних за обсягом і по змісту пласта: загальнозживана музична лексика (ЗМЛ) та термінологічна музична лексика (ТМЛ) [4, с. 4].

ЗМЛ – це «лексика музичної сфери, зрозуміла і використовується всіма людьми, незалежно від їхньої приналежності до світу музики – споживачами (music lovers)» [4, с. 9]. Так, наприклад, «у мовній свідомості середньостатистичної особистості досить чітко представлені різні напрями та жанри музики» [3, с. 111]. Розглянутий пласт знань є значною складовою лексику кожної людини. Носії мови асоціюють музику з тим, що збагачує їхній внутрішній світ. Відповідно до результатів досліджень, домінантами асоціювання виступають групи музичних інструментів, музичні терміни та асоціації, пов'язані з «технічною» стороною сприйняття музики [3, с. 111].

ТМЛ – це «лексика мови музики, що характеризується моносемантичністю та приналежністю до сфери професійного спілкування музикантів та музикознавців (musicians)» [4, с. 9].

Н. Ткаченко, займаючись питаннями систематизації музичних термінів, дотримувалася комплексного підходу та враховувала «сислове значення слова, його місце в загальній лексичній системі, походження, вживання, сфери застосування та експресивно-стилістичну характеристику» [2, с. 69]. Вона запропонувала наступну тематичну класифікацію: 1. Музичні інструменти та їх складові частини. 2. Співочі голоси та їх регістри. 3. Музичні колективи. 4. Професії, спеціальності, амплау. 5. Дії, процеси праці. 6. Жанри, види, галузі музики. 7. Окремі музичні твори та їх частини. 8. Музичні форми та їх елементи [2, с. 70].

Н. Надольська також провела класифікацію музичної лексики і в результаті дослідження нею було виділено такі групи: 1. Назви музичних інструментів та їх частин. 2. Назви співочих голосів та їх регістрів. 3. Слова, що позначають динаміку, темп та характер виконання. 4. Назви жанрів, видів, галузей музики. 5. Назви окремих музичних творів та їх частин. 6. Назви

музичних колективів та груп. 7. Назви осіб, діяльність яких пов'язана з музикою, з музичним театром [1, с. 17].

На думку О. Чурсіна, у структурі лексико-семантичного поля музичної лексики знаходять реалізацію такі семантико-тематичні групи, як:

- 1) форми музичних творів;
- 2) музичні інструменти;
- 3) технічні засоби створення, виконання та зберігання музичних творів на носіях;
- 4) люди, які створюють музичні твори;
- 5) люди, для яких створюються музичні твори (слухачі/фанати);
- 6) характеристика виконання музичного твору/вказівки музиканту;
- 7) характеристика сприйняття музичного твору слухачем;
- 8) музична бізнес-індустрія [4, с. 15].

Серед лексем, що входять у семантичну сферу «музика», ми виділяємо наступні лексичні групи, одиниці яких схильні до процесу метафоризації та представлені в нашій картотеці: • найменування музичних інструментів; • найменування музичних творів; • найменування музичних жанрів; • найменування музичних ладів; • найменування прийомів гри на музичних інструментах та музичних штрихів; • найменування музичних темпів та динамічних відтінків.

Крім перерахованих груп, ми розглядаємо групу «прецедентні феномени зі сфери музики», оскільки їх використання в мас-медійному дискурсі поширене і демонструє принципи функціонування в даному виді дискурсу лексики, що виконує експресивну функцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Надольська О. М. Лексикологія музичного виконавства. Теоретичні основи та системний аналіз : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.02. Суми, 2006. 21 с.
2. Ткаченко Н. Г. До історії музичної термінології. *Мова, свідомість, комунікація*. 1998. Вип. 5. С. 69-80.
3. Черняк В. Д. Сучасна музика у спектрі асоціацій мовної особистості. *Філологічний вісник. Серія: Психолінгвістика освіти*. 2013. №4. С. 110-115.
4. Чурсін О. В. Функціонально-семантична характеристика сучасної англійської музичної лексики: когнітивно-фреймовий підхід : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2009. 23 с.

Розділ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ»

Ірина Вітюк,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ГЛОБАЛЬНИЙ САМІТ МИРУ: ПРИНЦИПИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В «УКРАЇНСЬКІЙ ФОРМУЛІ МИРУ»

Війна в Україні неминуче завершиться перемогою України над агресором, що стало зрозуміло після рішення урядів країн-лідерів цивілізованого світу, зокрема США та європейських країн надати нашій країні безпрецедентну військову допомогу. Інакше кажучи західний світ інвестував у перемогу. Під «цивілізованими» країнами маються на увазі ті країни, які дотримуються принципів міжнародного права і засуджують вторгнення Росії в Україну.

Останній рік дипломатичний фронт України спрямовував зусилля на «реалізацію «формули миру Зеленського»», яка спрямована на досягнення справедливого миру в Україні [1]. Попри численні варіанти мирних договорів, які озвучувалися на загал на різних рівнях, і ще більше тих, які готувалися таємно представниками дружніх до країни-агресора держав, офіційний Київ наполягав і продовжує наполягати лише на власному баченні умов, на яких може піти на мирні домовленості.

План досягнення справедливого миру в Україні є метою проведення глобального саміту миру у Швейцарії 15-16 червня 2024 року. Планується залучення якомога більшої кількості країн світу задля втілення цього плану.

До розгляду лідерів світової спільноти президент Зеленський пропонує такі положення:

- радіаційна та ядерна безпека;
- продовольча безпека;
- енергетична безпека;
- звільнення всіх полонених і депортованих (в тому числі викрадених українських дітей);
- виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку;
- виведення російських військ і припинення бойових дій;
- повернення справедливості;
- протидія екоциду;
- недопущення ескалації;
- фіксація закінчення війни [1].

Ці десять умов були виголошені ним у виступі на саміті «Групи двадцяти» 15 листопада 2022 року [2]. Кожна умова відповідає нормам міжнародного права і загальнолюдської моралі. Наполягання на саме такій «формулі» викликано насамперед екзистенційним характером війни в Україні, коли питання перемоги України є питанням її виживання, збереження національної

ідентичності українців. Проте ці вимоги також є принципами колективної безпеки у світі. Так, радіаційна та ядерна безпека світу під час війни в Україні стала перед викликом радіаційного та ядерного шантажу. Захоплення і контроль російських військ над ЗАЕС став важелем впливу на політичні рішення лідерів світу. Ядерний шантаж – погрози використання Росією ядерної зброї активно використовується у російській та проросійській пропаганді як військова технологія.

Продовольча безпека передбачає гарантування кожній людині доступу до базового для її життєдіяльності продукту – їжі. Україна є крупним у світі економічним гравцем на продовольчому ринку, зокрема ринку зерна. Це стало зрозуміло під час блокади російськими загарбниками Одеського порту. Незважаючи на втрату внаслідок ведення військових дій значної площі орних земель, Україна все ще зберігає за собою статус одного з експортерів зернових культур, який може впливати на економічну стабільність світу, а також зробити внесок у подолання проблеми голоду.

Під час війни в Україні Росія перетворила на зброю енергетичну галузь, що актуалізувало питання енергетичної безпеки. Спроби перетворити на зброю холод, бомбардування критичної енергетичної інфраструктури України у зимовий період, впливає не лише на стан енергетичної галузі України, а й країн Європи. Кроком до забезпечення енергетичної безпеки світу є також економічний важіль, а саме обмеження цін на енергоресурси Росії, яка неодноразово погрожувала через медіа залишити Європу замерзати.

Вимога звільнення полонених і депортованих є базовою вимогою дотримання прав людини. Україна наголошує на правах українських військовополонених і цивільних осіб, які утримуються Росією, що повинні забезпечуватися відповідно до положень Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року та Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року [4]. Під час війни Росія викрала і вивезла з території України тисячі дітей, станом на 31 липня 2023 року озвучено цифру 700 тисяч дітей [3].

Дотриманням норм, передбачених системою колективної безпеки, є вимога виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку. Міжнародне право не може діяти частково. Слід додати, що зусилля ООН вплинути на хід війни в Україні значною мірою гальмуються правом вето Росії, що ставить під питання дієвість цієї організації як і системи колективної безпеки загалом. Генеральна Асамблея ООН засудила анексію Росією територій України і визнала незаконним зміну статусу цих регіонів (резолюція ГА ООН від 12.10.2022 ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН») [4].

Виведення російських військ з України і припинення бойових дій є необхідним для закінчення війни в Україні та Європі. «Гаряча» точка на карті Європи несе небезпеку не лише Україні, країнам, які з нею межують, а й загрозу економічної та політичної нестабільності світу, це якщо не брати до уваги ядерного шантажу.

Дотримання вимоги справедливості є свідченням визнання цінності людського життя. Україна звертається із проханням створення міжнародного

трибуналу з розслідування військових злочинів росіян під час війни в Україні. Генасамблея ООН уже проголосувала за резолюцію щодо відшкодування агресором збитків. Протидія екоциду є вимогою, яку можна розглядати у межах стратегії світової спільноти гарантувати безпечне екологічне майбутнє нащадкам. Шкода, завдана російською агресією екосистемі України і світу, ще не оцінена остаточно. Філософія «Української Формули миру» передбачає підтримку світовою спільнотою України у таких напрмах: 1) оцінка шкоди навколишньому середовищу; 2) притягнення до відповідальності за шкоду довкіллю; 3) відновлення та реконструкція, у тому числі перехід до зелено енергетики [4]

Недопущення ескалації передбачає включення України до складу військових альянсів і дієвих гарантій безпеки. Передбачається обговорення та підписання договору Kyiv Security Compact. Слід лише додати, що недопущення ескалації, на нашу думку, можливе за умови набуття Росією статусу безядерної держави.

Останнім пунктом є фіксація закінчення війни, яка можлива лише після остаточного досягнення усіх попередніх вимог. Підтвердження завершення війни, як передбачається, має відбутися на міжнародній конференції за участі «якогого більшого кола держав» підписанням міжнародного договору за участю країн-гарантів [4].

Звісно, окреслені положення не можуть задовольнити агресора, оскільки передбачають відмову Росією від зазіхань на територію України. Проте сам факт проведення такого саміту свідчить про серйозність намірів світової спільноти залучитися до процесу втілення Української Формули миру в життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Святослав Хоменко. «Глобальний саміт миру» по формулі Зеленського у Швейцарії. Чого від нього чекати, а чого точно ні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0v0rwwl3dno>
2. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>
3. У Росії заявляють, що вивезли понад 700 тисяч українських дітей. Укрінформ. 31 липня 2023. Процитовано 31 липня 2023.
4. Філософія Української Формули миру [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf
5. Slyusar V., Slyusar M., Volkova K. Terror and war in socio-political processes. *Society and Security*. 2023. № 1 (1). Pp. 81-87.
6. Slyusar V., Vitiuk I., Volkova K. Political violence: the attributive dimension. *Society and Security*, 2024. №1(2), Pp.64–68.

Ольга Гордійчук,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)
Дарина Пархомчук,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

МЕНТАЛЬНІСТЬ ТА КОРДОЦЕНТРИЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

Філософські погляди представників різних народів та історичних епох визначає низка чинників. Насамперед, політично-економічне становище, історичний досвід, культурні традиції, релігійні уявлення та ін. Разом вони формують спосіб мислення й підходи до життя, визначають філософські уявлення та світоглядні концепції, впливають на ментальність.

Ментальність у соціально-філософському дискурсі виступає, з одного боку, інтегральною характеристикою духовної винятковості колективного/індивідуального суб'єкту, а з другого – пояснює специфічний тип світосприйняття суб'єкта [7, с. 71], вона є феноменом гетерогенної природи, що поєднує у собі усвідомлювані та неусвідомлювані (підсвідомі) складові, базується на низці архетипів [5, с. 15].

Ментальні архетипи пронизують усе духовне життя суспільства та як свідомо, так і на рівні підсвідомості впливають на світобачення й світорозуміння, забезпечують зв'язок між поколіннями, визначають подальші вектори суспільного розвитку, оскільки вони є екзистенціалами буття.

Серед засадничих архетипів української ментальності, що визначають специфіку національного характеру українців, стереотипи поведінки, емоційно-чуттєві реакції тощо, можна виокремити основні – архетип Землі, Свободи [4, с. 27], а також: архетип Матері, долі, серця, бідності, едукативності, обрядовості та ін. [2; 5, с. 18].

Історичний досвід існування України на межі різних цивілізацій знайшов своє відображення у духовному універсумі українського народу: геополітичне становище України на межі Європи (Заходу) та Азії (Сходу) мало суттєвий вплив на цивілізаційну самоідентифікацію українців [6].

Деструктивний вплив росії та її загарбницькі амбіції суттєво активізувалися у 2014 році – інформаційна війна перейшла у гібридну фазу [1, с. 353]. У 2022 р. повномасштабне військове вторгнення спричинило низку трагічних втрат та руйнувань, консолідувало українське суспільство у боротьбі з загарбником, водночас відбулося переосмислення онтологічної складової життєдіяльності українського суспільства, його екзистенційної парадигми [3]. Актуалізувалася необхідність філософського переосмислення фундаментальних цінностей, історичного спадку, досвіду поразок та перемог, національного самовизначення на основі нової реальності та філософського спадку українських мислителів попередніх часів.

Для української культури та філософії притаманний екзистенційний характер роздумів, увага більшості мислителів зосереджена на проблемі людини, моралі, пошуку гармонії та щастя.

Центральною для української філософської традиції є концепція кордоцентризму (грецьк. кардіа серце) – «філософії серця», яка підкреслює важливість людського серця як осередку моральної свідомості та етичних суджень, розглядає людину не лише як істоту розумну («*homo sapiens*»), але й як істоту одухотворену, у якій серце є центром душі. Поняття «кордоцентризм» притаманне саме українській філософії і є внеском українських мислителів у світову філософську думку, що базується на національних культурних традиціях, історії українського народу, особливостях формування духовного універсуму.

Коріння української філософської думки ще в дохристиянській епосі, у філософських роздумах про природу Всесвіту, людське та божественне існування. Запровадження християнства трансформувало філософську думку, мислителі приділяли значну увагу питаннями моралі, етики та природи Бога. Для християнської епохи української філософії центральним став розвиток кордоцентризму, що підкреслював важливість людського серця як джерела моральної свідомості та етичної поведінки.

Обґрунтували концепцію «філософії серця» українські мислителі Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич, Дмитро Чижевський, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Олександр Кульчицький та ін. У II пол. XX – I половині XXI ст. продовжили кордоцентричні традиції мислителі Київської світоглядно-антропологічної філософської школи – Володимир Шинкарук, Ігор Бичко, Сергій Кримський та ін.

Так Григорій Сковорода вважав чисте серце Духом Святим, духом відання та благочестя, духом премудрості, правди, нетлінної слави і віри, а людське буття специфічним духовно-сердечним, екзистенційним. Ця позиція виразно простежується й у тому, як мислитель визначив філософію: «Філософія, або любов до мудрості спрямовує все коло справ своїх, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, світлість думкам. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце й є філософія» [8, с. 1165–1165].

Для Сковороди людина безсмертна. Він навів аргументи на підтримку того, що надалі втілиться у філософії есенціалізму та екзистенціалізму, – божественна сутність втілена у кожній людині, проте є унікальною для окремої особистості: «Наше тіло є лише примарою «дійсної Людини». Ця людина має багато відбитків у житті, що виходять назовні і так само легко ховаються в оригіналі, «наче гілки в зерні своєму». «Дійсна людина» є присутністю Бога в людському бутті, саме ця присутність являє собою її глибинну сутність. Тому пізнання свого безсмертя є пізнанням самого Бога» [11, с. 86]. Ідея Сковороди про безсмертя найповніше відображається у вченні про Серце – місці зустрічі внутрішнього та зовнішнього, символічного та реального, Мікрокосму та Макрокосму. Сучасний український філософ Назіп Хамітов стверджує, що для Григорія Сковороди серце це вічна цілісність особистості, що розкриває

покрови смертності та вводить людину в безодню Божественного буття [11, с. 86–87].

Памфіл Юркевич розвинув ідеї Григорія Сковороди. На його думку, серце містить таємницю людини і є основою волі та прагнень. Розум породжує холодну та неживу моральність, але у поєднанні із серцем він має сенс та може стати проявом любові та сердечності. Внутрішньою причиною людського життя мислитель визначив серце та сердечність, оскільки вони є душевною діяльністю, котра діє за принципами моральності [12]. Памфіл Юркевич наголошував на неповторності та унікальності кожної людини, важливості її сердечності. Мислитель виголошував думки, які через декілька століть втілились у персоналістичній критиці матеріалізму та ідеалізму, вважав, що кожна людина – мікрокосм, що носить у собі тільки їй властиву безодню душевно-сердечних переживань [11, с. 87].

Микола Костомаров опирався на Серце людини при поясненні її сутності. У «Книзі буття українського народу» («Законі Божому») у центрі він зобразив людину, котра вірить. Віра цієї людини зароджується у глибині серця та виступає засобом пізнання не лише зовнішнього світу, а й внутрішньої сутності. Микола Костомаров був переконаний у тому, що серце людини є вмістилищем людського духу, де панують моральні цінності, які через релігійну віру здатні привести до Бога [9, с. 73].

Сучасне визначення кордоцентризму – розуміння дійсності не стільки мисленням («розумом»), скільки «серцем» – почуттями, внутрішнім світом, емоціями, «душею». Кордоцентризм – вчення про цілісність людини, концептуалізація тенденції української філософської думки, за якою основою існування й розвитку цілісної людини як єдності духу, душі й тіла є духовне народження та вдосконалення. «Кордоцентризм став візитною карткою української філософії, етики, естетики і культури» [10, с. 259].

Отже, українська філософська традиція має виразне екзистенційне спрямування, зосереджена головним чином на проблемі людини та її моральності. Концепція кордоцентризму згідно з якою серце є центром моральної свідомості та прийняття рішень обґрунтована українськими мислителями і є цінним надбанням світової філософської думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O., Halapsis A., & Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*, 2023. № 16, p. 345–362. <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
2. Бичко І. Співзвучність української та європейської традиції: «кордоцентричні мотиви». Київські обрії; історико-філософські нариси., К., 1997.
3. Гордійчук О. Онтологічні причини війни Росії в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2023, № 2 (94), р. 86–99. URL: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(94\).2023.86-99](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.86-99)
4. Гордійчук О. Архетипи Землі та Свободи як основні детермінанти української ментальності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-*

політологічні студії. 2018, № 21, С. 21–28. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/21_2018/5.pdf

5. Гордійчук О. Архетипи української ментальності: соціально-філософський аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2018, № 1(84), С. 15–19. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/27850/>

6. Гордійчук О. Вплив культурно-цивілізаційних векторів «Захід-Схід» на формування та трансформацію української ментальності. *Польща & Україна. Українська полоністика*. 2020, № 18, С. 65–75. URL: <http://polonistyka.zu.edu.ua/article/view/222438>

7. Гордійчук О. *Ментальність у добу глобалізації: монографія*. Житомир, Вид-во «НОВОград», 2021, 372 с.

8. Історія філософії. Словник за заг. ред. В. Ярошовця. К.: Знання України, 2005.

9. Лисоколенко Т., Резніков С. Кордоцентризм українського романтизму: філософія у літературі. *Грані*. 2022, № 25(1), С. 72–76. URL: <https://doi.org/10.15421/172210>

10. Трусей Л. Кордоцентризм як проявлення духовності в українській філософській думці. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*, 2022, № 1 (103). DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-255-265>

11. Хамітов Н. Філософська антропологія: світовий та вітчизняний контексти. *Вісник НАН України*. 2021, № 5, С. 81–94. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2021.05.081>

12. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого. *Хроніка*, 2000, № 39–40, С. 563–586.

Ірина Вітюк,
*кандидат філософських наук,
 доцент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки,
 (Державний університет «Житомирська політехніка»),*
Дарина Пархомчук,
*здобувач вищої освіти
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА МОРАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ТРАГЕДІЇ Г. Е. ЛЕССІНГА «ЕМІЛІЯ ГАЛОТТІ»

Проблема дослідження та регулювання природи влади, державного функціонування та суспільних інститутів походить ще з часів Античності. Практично кожен із філософських підходів у ту чи іншу епоху намагався описати цей процес, оцінюючи його з точки зору моральної відповідності до суспільних норм та законів, а тому вони поставали поруч у всіх сферах людської діяльності. Доба Нового часу не стала винятком у цьому питанні, проте запропонувала якісно нове сприйняття людини та її вчинків: вона постає істотою розумною, яка сприймає, осмислює та перетворює середовище, що її оточує. Німецька література епохи Просвітництва постала у боротьбі буржуазної демократії проти абсолютизму та феодалізму: основним фактором історичного прогресу у цьому процесі є людський розум.

Готгольд-Ефраїм Лессінг (1729 – 1781) був німецьким драматургом, літературним критиком-просвітителем та теоретиком мистецтва. Проте найбільшою його заслугою є те, що він став основоположником німецької класичної літератури, що мала високе громадянське звучання, національну самобутність та почала відображати реальне життя людини [1]. «Г. Е. Лессінг усвідомлював, що літературне життя Німеччини потребувало не тільки нових естетичних ідей, але й нових естетичних норм. Як літературний і театральний критик він спростовував усталені авторитети та унормованість класицистичних правил у мистецтві» [3, с.30].

За своє відносно довге життя Г. Е. Лессінг зробив значний внесок у письменницьку та театральну діяльність. Відмовившись продовжувати теологічну справу свого батька, він подався навчатися на медичний факультет, проте, зрештою, вирішив заробляти на життя літературною працею. Будучи протягом п'яти років співробітником берлінської «Фоссової газети», Лессінг пише понад чотирьохсот статей та заміток: таким чином він кинув виклик усталеній системі, яка передбачала, що всі письменники знаходились або на утриманні королів чи князів, або мали посади. «Найціннішими художніми і публіцистичними творами Лессінга 40-50-х рр. слід вважати його байки й епіграми, що мають здебільшого гостровикривальний соціально-політичний характер, памфлет «Vademecum для пана Ланге» (1754), незакінчену трагедію «Самуель Генці», драму «Міс Сара Сампсон» і кілька так званих «реабілітацій» [1, с.6].

Тему феодальної сваволі та засудження княжого деспотизму Лессінг підіймає й у своїй трагедії «Емілія Галотті» (1772). У ній він описує міжкласові взаємини, що втілюються у представниках «вищого світу» (принц Гонзага,

камергер Марінееллі, канцлер Грімальді), тих, хто не підтримує княжий деспотизм (граф Аппіані, графиня Орсіна), «третього стану» (полковник Одоардо та його сім'я) та суспільного дна (грабіжники та вбивці Анжело, Пірро). На противагу ним зображено творчу інтелігенцію та її становище в особі художника Конті. Події п'єси відбуваються в Італії, хоча глядач упізнає у ній Німеччину XVIII століття. Цю зміну можна пояснити тогочасною цензурою та гостровикривальною критикою твору. «Автор закликає громадян не бути покірними перед насильством, несправедливістю, приниженням, боротися за свої почуття, проявляти мужність навіть у ситуації приреченості» [3, с.31].

В основі трагедії лежить соціально-політичний конфлікт, а вже на його тлі послідовно розкриваються взаємини між людьми: «У трагедії розкриваються життєві протиріччя між людьми панівної верхівки, як правило, аморальними, жорстокими і нищими, та людьми третього стану – носіями чеснот» [3, с.31].

Сваволя та вседозволеність можновладців втілюється в образі принца та його камергері Марінееллі. Заради досягнення своєї мети вони не зважають на засоби. Відтак, принц є вередливим монархом-деспотом, його двір – осередок таємних злочинів, підлабузництва та розпусти. Заради своїх примх знецінюються не тільки права інших, а й людські життя. Через відносини з графинею Орсіною ми дізнаємося, що принц легковажно ставиться до міжособистісних стосунків та легко переходить від жінки до жінки, якщо попередня йому набридлила: «...Я – Орсіна, обдурена, покинута Орсіна... Покинута, можливо, тільки через вашу дочку. Та хіба вона тут винна? Невдовзі покинуть і її. А потім ще когось! І ще когось! (*Неначе в захваті*). О, яка чудова картина! Якби ми коли усі, всі, цілий гурт покинутих, перетворившись на вакханок, на фурій, могли щільно оточити його й роздерти, пошматувати його тіло, перебрати його нутроці, щоб знайти серце, яке цей зрадник кожній з нас обцяв, але кожній так і не дав! Га! Ото було б свято! Ох і свято!» [1, с.155]. Людське життя для феодалів не має жодного значення, що підтверджують слова Марінееллі: «Навіщо злякано озиратися на всі боки? Вперед! Ось гасло переможця, якому байдуже, хто падає навколо нього: ворог чи друг» [1, с.157]. Викрасти жінку чи залюбки підписати смертний вирок – ті речі, що не становить труднощів.

Однак, образ принца Гонзага є суперечливим, оскільки герой не зовсім позбавлений характеристик звичайної людини та об'єктивно оцінює своїх суперників. До прикладу, так він описує графа Аппіані: «... незважаючи на все, він вельми достойний юнак, вродливий, багатий, людина винаткового благородства. Мені дуже хотілося б прихилити його до себе» [1, с.111]. Він не є сам по собі злим, цінує мистецтво, але є безхарактерним та розбещеним своєю владою. «Лессінгів принц має чимало позитивних, привабливих рис, і коли б він був звичайною людиною, рядовим громадянином, то навряд чи став би злочинцем. Але він — абсолютний монарх, і необмежена влада перетворює його слабості, незначні вади у тяжкі злочини» [1, с.8]. Цей образ носить узагальнений характер та описує стан всієї політичної влади Німеччини доби Лессінга.

Проблему моралі у трагедії Лессінга «Емілія Галотті» можна назвати наскрізною, оскільки у кожній дії п'єси автор підштовхує читача до аналізу вчинків героїв з позиції оціночних понять про благородність, добро, щирість та чистоту помислів, а також наслідки, які вони передбачають. Найбільш морально чистим є образ батька Емілії – полковника Одоардо Галотті. Він не підтримує владу принца та намагається бути якомога далі від неї. Тим, що він убиває свою дочку, намагаючись зберегти її честь, автор «намагався показати, що в надрах простого народу має назріти прагнення до волі та опору проти свавілля знаті, адже Г. Е. Лессінг щиро вірив у те, що люди третього стану змінять суспільство на краще, жертвуючи при цьому навіть найдорожчим» [3, с.33]. Драматург закликає глядачів до активних дій, відмови від приреченості та приниження за прикладом Одоардо та Емілії.

Не можна оминати постать підлабузника принца, камергера Марінеллі. Він обслуговує тільки власні інтереси, хоча намагається вдавати альтруїста. Він боягуз та нікчема, але приховує це за вдаваним благородством та лицарською хоробрістю. Марінеллі є хитрим та підлим, прикриваючись інтересами принца, він нещадно розправляється з людьми, яких він ненавидить. Попри те, що він руками Анжело вбив графа (котрий перед смертю назвав ім'я свого фактичного вбивці), камергер описав себе як месника Аппіані та запевнив, що зробить все від нього залежне у пошуках та покаранні вбивць [1, с.161]. Він легко бреше, якщо це йому вигідно, та не зважає на долі людей, які для нього є тільки засобами у досягненні цілей.

Крім того, варто згадати, що, як на XVIII століття, у творі можна простежити навіть опис проблем феміністичного характеру – проблему жіночої долі, свободи вибору тощо. Графиня Орсіна зображується мудрою жінкою, яка страждає від невзаємного кохання. Однією із цитат вона яскраво відображає тогочасні звичаї у сприйнятті жінок: «Хіба може чоловік любити жінку, якій, всупереч йому, забаглося ще й мислити? Жінка, яка мислить, викликає таку саму огиду, як і чоловік, що підмальовується. Їй належить усміхатися, тільки усміхатися, аби в суворого володаря світу ні на мить не зіпсувався настрій» [1, с.147].

Щодо головної героїні, то її образ О. Зубенко називає як позитивним, так й доволі суперечливим. «Емілія є вірною своєму коханому графу Аппіані, але, з іншого боку, вона мимоволі піддається спокусам придворного життя. У палаці Хетторе Гонзага дівчина щосили намагається протистояти залицянням принца, однак у певну хвилину вона проявляє слабкість, розуміючи, що самотійно подолати ці відчуття не зможе» [3, с.33-34].

Отже, у трагедії «Емілія Галотті» наскрізною темою є відображення соціально-політичного конфлікту між різними верствами суспільства та сваволі феодалів, які мають владу й чинять злочини, та героїзму звичайних людей, які готові віддати останнє. Події розглядаються через призму моралі, що дає змогу глядачам самотійно оцінити їх та дійти до висновку про трагедію влади жорстоких феодалських звичаїв та застиглого неефективного патріархального устрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вершини світового письменства*. Видавництво художньої літератури Дніпро». Київ, 1976, Том 21.
2. «Емілія Галотті» аналіз, характеристика героїв. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/emiliia-halotti-analiz-kharakterystyka-heroiv/>
3. Зубенко О. Новаторство трагедії «Емілія Галотті» Г. Е. Лессінга. *Філологічні науки*. 2015, №19, 29-35 с. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4668/1/Zubenko.pdf>
4. Vitiuk I. Biblical motifs in neomythology of post-apocalyptic films of the XXI century: Wayward Pines. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філософські науки*. 2021. Вип. 2(88). С. 158-167.

Владислав Нікітчин,
здобувач бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Ірина Войналович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СУЧАСНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Соціальне забезпечення в Україні – ключовий компонент соціальної політики та системи соціального захисту. Головна мета цієї системи – гарантування соціального захисту всім верствам населення через ефективну соціальну політику. Проте існують проблеми, що загрожують ефективності соціального забезпечення в Україні. Однією з основних проблем є обмежене охоплення бідних соціальним страхуванням та подекуди неефективне надання соціальних виплат. Незважаючи на поширеність соціального забезпечення, існуючі недоліки не дозволяють задовольняти потреби всіх громадян, призводячи до низького охоплення бідних соціальною підтримкою та недостатньої ефективності надання соціальної допомоги.

Виклад основного матеріалу. Соціальне забезпечення визнається невід’ємною складовою соціальної політики країни, а також ключовим елементом системи соціального захисту. Тому одним із основних показників розвитку країни є рівень охоплення та забезпечення соціального захисту всім верствам населення через реалізацію ефективної та комплексної соціальної політики. При цьому якісне фінансування соціальної сфери визначає належний розвиток суспільства та економіки в цілому.

Соціальне забезпечення є системою, що забезпечує фінансову або матеріальну підтримку громадян у різних життєвих ситуаціях, передбачених законодавством, таких як: досягнення пенсійного віку, втрата працездатності, втрата годувальника, тимчасова втрата працездатності, виховання дитини або перерва в трудовій діяльності. Ця система реалізується через Пенсійний фонд України та Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, які формуються за рахунок страхових внесків (єдиного соціального внеску), та асигнувань з бюджетів різних рівнів [2, с. 72].

Слід відзначити, що соціальне забезпечення реалізується державою не лише за рахунок коштів загальнообов’язкового державного соціального страхування, але й за рахунок бюджетних коштів. А його метою є вирівнювання доходів усіх громадян та відновлення їх повного соціального статусу у випадках, передбачених законом, таких як втрата чи зниження доходів, старість, втрата працездатності, тимчасова непрацездатність, втрата годувальника тощо.

Найпоширенішою формою соціального забезпечення в Україні є соціальне страхування, що представляє собою систему відносин, які гарантують надання матеріального забезпечення особі у разі настання страхового випадку. Ці виплати здійснюються відповідно до законодавства та за рахунок коштів фондів, що формуються роботодавцем і застрахованою особою шляхом сплати страхових внесків. Система соціального страхування тісно пов'язана з системою оплати праці, податковою системою, політичною ситуацією в країні, ринком праці, демографічними тенденціями [3].

В Україні застосовується змішане державне фінансування соціального забезпечення, об'єднуючи загальнообов'язкове державне соціальне страхування і фінансування з бюджету. Це стосується громадян, які не мають достатньої страхової історії для участі в системі соціального страхування. Система соціального забезпечення, фінансована з бюджетів, спрямована на надання додаткового соціального захисту поза тим, що забезпечується за рахунок соціального страхування. Водночас умови ринкових відносин обмежують роль цієї форми організації соціального захисту через фінансові можливості держави. Проте існування такої форми є наслідком зобов'язань соціальної держави, визначених Конституцією України. На сучасному етапі головною проблемою соціальної сфери в Україні є неповнота реформування системи соціального забезпечення, яка виявляється у низькому охопленні соціальною підтримкою бідного населення та недостатній ефективності надання соціальної допомоги [1].

Також у державі створені передумови для розвитку недержавного сектору в соціальному забезпеченні, що охоплює різні види соціального страхування та діяльність різних суб'єктів: страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, банківських установ тощо. Однак, значна частина питань діяльності цих суб'єктів та убезпечення коштів учасників недержавного соціального забезпечення й досі залишаються неврегульованими ні в правовому полі, ні через економічні причини.

Висновки: Україна є правовою та соціальною державою, визнаючи право кожної людини на соціальний захист і використовуючи соціальне забезпечення як важливий інструмент соціальної безпеки та добробуту суспільства. Головна мета системи соціального забезпечення при цьому полягає в гарантуванні соціального захисту населення через використання різних його форм, взаємодію різних рівнів влади та систему соціальних послуг і допомог. Система соціального страхування, зокрема, надає матеріальну підтримку застрахованим особам. Асигнування з бюджетів різних рівнів є важливими для підтримки осіб, які не беруть участі в системі соціального страхування. Загалом, активне вдосконалення системи соціального забезпечення є необхідним для забезпечення стійкого розвитку та високого стандарту соціального захисту всіх громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дутчак А.В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. «Молодий вчений».2017. № 5 (45)/
2. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг / ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-II) впровадження», USAID. 2015. 72 с
3. Щодо оптимізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-optimizacii-sistemi-zagalnoobovyazkovogo-derzhavnogo>

Дар'я Осіпчук,
здобувачка вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Юлія Кондратюк,
кандидат історичних наук, доцент
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

До питання анексії Автономної Республіки Крим

Анексія Криму – це процес насильницького захоплення Росією території Автономної Республіки Крим. Інтервенція, тобто втручання у територіальну цілісність іншої країни, є однією з глобальних проблем сьогодення. Кожен хоче оточувати своє життя миром та злагодою, що є антонімічними поняттями до концепції «територіальна окупація». Подія загарбання етнічної території України, півострова Крим, стала каталізатором у збільшенні матеріальних та економічних збитків, а найгірше призвела до тривалих репресій щодо місцевого населення. Цю жахливу сторінку української історії варто знати кожному свідомому громадянину і донести світові, що Крим – це Україна, наша незламна Батьківщина зі славетними звичаями й традиціями.

Заглибимося в історію: за ініціативою першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова 19 лютого 1954 року Крим був переданий Україні через нібито територіальну, економічну та культурну близькість [11, с.1]. Насправді причина цьому є дещо глибшою, ніж може здатися на перший погляд. Просто поруйнований Крим потребував колосальних капіталовкладень на відбудову і це було дуже зручно перекинути на «плечі» України [11, с.2]. Отож, ми отримали Крим, що був розтерзаний війною, депортацією та господарською руйнацією. Україні довелося власним коштом його відбудовувати.

24 серпня 1991 року Україна проголосила про свою незалежність і цей факт став кісткою у горлі Росії, оскільки суперечив її імперіалістичним ідеям. Спроба завоювати Кримський півострів розпочалася ще 1992 року і ввійшла в історію під назвою «Кримська криза або Холодна війна» [8, с.2]. Основним об'єктом розбрату у цій ситуації став Чорноморський флот, що після проголошення незалежності опинився під контролем України. Численні документальні підтвердження, урядова телеграма від новообраного президента Леоніда Кравчука не зупинили країну-агресора у тому, що 20 грудня 1991 року військово-морський прапор СРСР замінили на прапор Росії. 24 грудня 1991 року крейсер «Адмірал Кузнецов» прибув до території Відяєво Мурманської області [8, с.3]. Паралельно цим подіям проводилася активна антиукраїнська інформаційна кампанія по всій території Криму. Остаточний розподіл флоту відбувся в червні 1995 року, коли Борис Єльцин та Леонід Кучма домовилися передати 18,3% кораблів до ВМС України та майже 82% - до ВМС Росії [2, с.5]. З математичними розрахунками у представників влади були труднощі, чи не так?

У 2013 році Україна стала на роздоріжжі вибору між ЄС та Росією. Президент Віктор Янукович відмовився підписати угоду з ЄС під тиском Кремля [9, с.5]. Це викликало масові протести на Майдані, представники яких

вимагали зміни влади і курс на євроінтеграцію. На Майдані у Києві 18-20 лютого 2014 р. стався кривавий розстріл «Небесної сотні», який забрав життя 78 євромайданівців і 13 правоохоронців, а також покалічив сотні людей [7, с.4]. Але це було лише початком жахливої кривавої гри з боку Росії, що затягнулася донині. Подальші події лютого супроводжуються втечею Віктора Януковича, проросійськими мітингами та появою «зелених чоловічків», котрі одна за одною захоплювали державні установи Криму.

Хронологія березня 2014 року, яку Росія навмисно завуалювала під терміном «кримська весна», стрімко набирала обертів. Після зміни влади в Києві, новий уряд Криму оголосив про проведення референдуму про статус півострова, який був осуджений Україною та міжнародною спільнотою [9, с.6]. Росія навмисне блокувала українські військові об'єкти і постійно контролювала нашу територію. За результатами референдуму, що відбувся 16 березня, більшість виборців проголосувала за приєднання Криму до Росії. У Криму 96,77 % виборців при явці 83,1% підтримало возз'єднання з Росією, а у Севастополі за приєднання висловилися 95,6% громадян при явці 89,5% [5, с.1]. Це стало передумовою підписання угоди між Путіним і кримськими лідерами вже 18 березня.

Насильницьке зникнення українців, масові депортації, переслідування активістів, членів ЗМІ, заборона діяльності Меджлісу та Української православної церкви – це лише невеликий перелік того, з чим довелося зіткнутися стражденному українському народу [3, с.7]. За цим криються людські смерті, розчарування, біль та ріки сліз. З одного боку, у кримчан жевріла надія, що світ не допустить неподобства у вигляді приєднання Криму до Росії, а з іншого - охоплював відчай, бо становлення окупаційної влади на місці розгорталося досить швидко [3, с.6]. На жаль, мирне населення не змогло протистояти «російському монстру», що так нещадно агітував за російський мир. Варто, напевно, задуматися тим, хто й досі підтримує російську агресію та низько вклонитися захисникам нашої Батьківщини, що роками боронять українські території.

Захоплення Криму Росією призвело до нечуваних наслідків, знищенням прав і демократичних свобод людей, а також має відголос у сучасній системі міжнародних відносин. Дії країни-окупанта порушили основні принципи, що прописані у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, Гельсінському заключному акті НБСЄ [6, с.2]. Ці документи закріплюють світопорядок, на який Росії було байдуже. Політичні репресії, порушення свобод віросповідання та рідної мови, каральна насильницька політика, примусова паспортизація, призов до Збройних сил РФ, численні екологічні катастрофи, що зумовлені порушеннями екосистеми – це лише невеликий список того, що принесла на нашу територію окупація. Безумовно, такі дії були засуджені міжнародною спільнотою, оскільки країни зацікавлені у підтримці стабільності та непорушності правових засад. Однак росія є досить потужним суб'єктом міжнародних відносин, що дає можливість їй слідувати власним інтересам без юридичних об'ґрунтувань власних дій [6, с.3]. Лишається лише сподіватися, що зовсім скоро все зміниться, щоб світ не перетворився на імперіалістичну піраміду.

Біль у кожного переноситься по-різному. Хтось закривається від людей, хтось починає шукати улюблену справу, а дехто бере перо і починає творити літературні шедеври. Про окупований Крим написана низка творів, які стали відображенням сонячного півострова, що потерпає від російського втручання. Наталя Гуменюк, відома журналістка, що упродовж 2014-2019 рр. зібрала чимало репортажів з анексованого Криму та відобразила їх у своїй книзі «Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму» [4, с.11]. Ця книга не приховує правду та розповідає реальні історії людей, що втомилися мовчати та постійно жити в страху зі своїм болем. Чимало історій написано й для наших юних читачів, які лише йдуть до школи та поступово починають відрізняти добро і зло. Володимир Нікітенко дає змогу малечі дізнатися про шматочок нашої історії та прививає любов до України. Його книга «Крадій спогадів» вселяє теплий присмак ароматів кримського ялівцю, вітру на березі Чорного моря та недосяжності гори Чатир-Даг [10, с.25]. Отож, варто пам'ятати, що українська проза та поезія – наш генокод та сильна зброя у війні з ворогом.

Крим – райська місцина, що зігриває морським повітрям, сонячним вітром та неймовірною інфраструктурою. Півострів творить власну історію, переживши нечуваний біль окупації. Люди, що роками будували своє життя, були змушені одного дня знайти в собі міць та кардинально змінитися. Звісно, фізичні рани загоюються, проте не душевні. Вони завжди нагадуватимуть про смуток, втрату рідного дому та насильницькі репресивні дії РФ. Про події анексованого півострова має знати і пам'ятати весь світ, щоб у майбутньому таке більше не повторювалося. Цивілізоване суспільство ХХІ століття не має бути жертвою політичних сутічок та економічних конфліктів інших країн світу. Отже, Крим – це Україна, яку ми обов'язково повернемо та відбудуємо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовець Тарас «Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». 2016, 391 с.
2. Буцко Діана «Крим має бути українським, але без кровопролиття. Як Україна зберегла півострів 25 років тому». – Режим доступу: https://lb.ua/news/2020/07/16/461879_krim_maie_buti_ukrainskim_ale_bez.html
3. Глуховський Михайло «Кримчанин боїться і постійно озирається. П'ять років окупації: свідчення очевидців». – Режим доступу: <https://glavcom.ua/country/society/krimchanin-bojitsya-i-postiyno-ozirajetsya-pyat-rokiv-okupaciji-svidchennya-ochevidciv-577137.html>
4. Гуменюк Наталя «Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму». 2020, 312 с.
5. Діденко Анастасія «Референдум у Криму. Як проходило незаконне захоплення півострову». – Режим доступу: <https://crimea.suspilne.media/ua/articles/335>
6. Задорожній Олександр Журнал «Юридичний вісник». – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2014/73.pdf

7. Козлов Петро, Волкова Олеся, Карп'як Олег «Крим: хроніка анексії в спогадах учасників подій». – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47619295>
8. Крапивенко Дмитро «Холодна війна за Крим. Як ділили флот у 1990-х». – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20220307040259/https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/05/10/38319/>
9. Круковська Іванна, Яблучна Анна, Понеділок Наталія «Як Росія захоплювала Крим?». – Режим доступу: <https://ukrainer.net/rosia-krym/>
10. Нікітенко Володимир «Крадій спогадів». 2019, 152 с.
11. Цалик Станіслав «Блог історика: 1954 рік. Чому Крим перейшов до України». – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-43109792>

Олександр Мосієнко,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри філософсько-історичних студій

та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Дмитро Нікітчин,

Студент групи ЗУ-1

Факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ООН: СПРОБИ ВІДВЕРНУТИ ВІЙНУ

Дослідження проблем міжнародного права, зокрема історії розвитку міжнародних організацій продовжує залишатися актуальним і на сучасному етапі розвитку України. В умовах глобалізації політичного та економічного життя зростає значення міжнародних організацій як механізму міжнародного співробітництва.

Війна Росії проти України продемонструвала, що наша держава має потужну міжнародну підтримку, зокрема з боку ООН. Проте загроза ескалації конфлікту не зникла, а заходи міжнародних організацій та військово-політичних блоків недостатньо потужні для приборкання агресора. Через помітні паралелі між сучасністю та ситуацією у 20-30-х рр. ХХ ст., діяльність міжнародних організацій – Ліги націй та ООН, привертає увагу дослідників. Існує багато робіт, присвячених або міжнародному праву та міжнародним організаціям (наприклад, роботи Т. Драчової, К. Лісогорової) або конкретно діяльності ООН (Т. Грачевська, А. Гірман, Я. Жукорська, І. Патлашинська, О. Скрипник).

У статті наведено приклади практичної діяльності ООН щодо врегулювання міжнародних конфліктів. Ці приклади дозволяють стверджувати, що ООН як гарант міжнародного миру та посередник у врегулюванні конфліктів має успіхи та невдачі у здійсненні своєї місії.

Перша спроба створити глобальну організацію підтримки світу зіткнулася з труднощами. Лізі Націй, створеній за результатами Першої світової війни, не вдалося сформувані ефективні механізми впливу на геополітичну обстановку та запобігання конфліктів. Друга світова війна, розв'язана Німеччиною 1939 р., стала наочним свідченням нездатності Ліги Націй запобігти глобальному конфлікту. Усвідомлення цієї трагедії підштовхнуло світову спільноту до пошуку нового шляху, який гарантував би мир та безпеку після закінчення війни.

Ідея створення нової міжнародної організації почала формуватися ще під час Другої світової війни. Важливі віхи на цьому шляху – Атлантична хартія, підписана лідерами США та Великобританії у 1941 р., та Декларація радянського уряду на Міжсоюзній конференції того ж року. Ці документи заклали основи майбутньої співпраці та принципи мирного співіснування.

24 жовтня 1945 р., з ратифікацією Статуту ООН, організація офіційно розпочала свою діяльність. 51 держава, включаючи Україну, стали її засновниками. Термін «Об'єднані Нації» виник ще 1942 р., об'єднавши країни, що протистояли фашизму. З того часу 24 жовтня відзначається як День Об'єднаних Націй, нагадуючи про прагнення миру та міжнародного співробітництва.

Статут ООН (стаття 1) проголошує головним завданням Організації підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом співробітництва держав-членів. Врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту стало поштовхом до розвитку нових методів забезпечення миру під егідою ООН. Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. виникла концепція наглядових операцій, яка започаткувала миротворчу діяльність організації. Функції спостерігачів включали моніторинг ситуації, складання звітів, розслідування інцидентів та інспекцію військових об'єктів. Вони стали важливим джерелом інформації для Ради Безпеки ООН, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення.

Першим прикладом миротворчої операції ООН вважається місія зі спостереження за перемир'ям у Палестині 1948 р. Незважаючи на складності періоду «холодної війни», коли механізми колективної безпеки були практично паралізовані, ООН почала активно використовувати миротворчі операції для підтримки миру та безпеки у різних регіонах світу [6, с.144].

Перша миротворча місія ООН, наділена повноваженнями щодо поділу воюючих сторін, діяла з 1956 р. до 1967 р. Проте принцип згоди сторін на присутність миротворців став викликом, як показало виведення місії з Синайського півострова на вимогу Єгипту. Зі створенням групи ООН для спостереження щодо конфлікту Індії та Пакистану у 1949 р., з'явилися нові форми миротворчості: місії щодо з'ясування фактів, спостереження за виборами, групи примирення та інші. У 1960 р. ООН розгорнула масштабну місію до Конго, чисельність якої сягала 20 тисяч осіб. Досвід цієї операції виявив небезпеки, пов'язані з місіями зі стабілізації у зонах конфліктів. Загибель 250 миротворців, включаючи Генерального секретаря Дага Хаммаршельда, свідчила про ризики і жертви, пов'язані з миротворчою діяльністю. У 1960-70-х рр. ООН проводила як короткострокові місії (Домініканська республіка, Західний Іран, Ємен), так і довгострокові операції (Кіпр, Близький Схід). Це свідчило про розширення географії та завдань миротворчої діяльності ООН, що адаптується до мінливих викликів міжнародної безпеки [3, с.424].

Після закінчення «холодної війни» миротворча діяльність ООН зазнала значних змін. Від «традиційних» (військових) операцій організація перейшла до «багатофункціональних», спрямованих на забезпечення виконання мирних угод та побудову сталого світу. Фокус миротворчих місій змістився з міждержавних конфліктів на внутрішньодержавні та громадянські війни. Це вимагало розширення складу місій, включивши у них як військовий персонал, так і різних фахівців (адміністраторів, спостерігачів, саперів тощо). Після холодної війни кількість миротворчих операцій різко зростає. З 1948 р. ООН організувала 71 місію, 14 з яких продовжуються до цього часу [3, с.425].

Незважаючи на зусилля ООН, багато регіональних конфліктів залишаються невирішеними. Це підкреслює складність та довгостроковий характер миротворчої діяльності, яка потребує постійного вдосконалення підходів та інструментів.

Приклади успішних операцій: Місія ООН у Сьєрра-Леоні (1999-2005 рр.) вважається однією з найуспішніших. Вона виконала більшість завдань, включаючи припинення вогню, сприяння гуманітарній допомозі, підтримку виборів та роззброєння бойовиків. Операція у Бурунді (до 2006 р.) також спочатку оцінювалася позитивно, зважаючи на припинення вогню та проведення виборів. Однак відновлення насильства у 2015 р. показало крихкість досягнутого світу. Серед відносно успішних місій можна назвати операції у Східному Тиморі, Центральноафриканській Республіці, Ліберії та Гаїті.

Африканський континент залишається одним із ключових регіонів для миротворчої діяльності ООН. Нині тут реалізуються 6 із 12 операцій, охоплюючи широкий спектр завдань – від проведення референдуму у Західній Сахарі до стабілізації ситуації у Південному Судані. Досвід місій, таких як Об'єднане представництво ООН з побудови миру в Сьєрра-Леоні, демонструє важливість сприяння державам у постконфліктному відновленні [8].

Досвід миротворчих операцій показує, що успіх часто залежить від ряду факторів, включаючи розмір території: операції на невеликій території (Косово, Гаїті, Східний Тимор, Соломонові Острови) мають більше шансів на успіх. Досягнення припинення вогню та згоди всіх сторін конфлікту є ключовою умовою для ефективного розгортання миротворців. Для виконання поставлених завдань необхідні чіткий мандат та достатні ресурси [5, с.28].

Невдачі та виклики: Незважаючи на успіхи, ООН зіштовхнулася і з невдачами. Місія в Руанді під час геноциду 1994 р. стала прикладом неефективності миротворчих дій. ООН не змогла запобігти загибелі мільйонів людей. Також зберігаються проблеми у врегулюванні конфліктів на Кіпрі, Сомалі, Сирії, Лівії та до 2022 р. на південному сході України. В останні десятиліття Рада Безпеки ООН почала спрямовувати миротворчі місії в зони активних конфліктів, де не було досягнуто припинення вогню та згоди всіх сторін (наприклад, Сомалі та Боснія). Проте, обмежені ресурси та персонал ускладнювали виконання поставлених завдань. Трагічні події у Руанді (1994 р.) та Сребрениці (1995 р.) стали болючими уроками, які змусили ООН переглянути концепцію миротворчості.

Сучасні миротворчі операції ООН багатьма експертами часто оцінюються як мало- чи середньоєфективні. Для підвищення ефективності радять вжити низку заходів, такі як запобіжні дії: фокус повинен зміститися на превентивні заходи, що запобігають розгортанню конфліктів. Варто переглянути мандати миротворчих місій, включаючи право застосування сили для забезпечення захисту, а не лише самооборони. Рада Безпеки ООН має розробити уніфіковані концепції та алгоритми для вирішення конфліктних ситуацій. Важлива рання ідентифікація ризиків у потенційно конфліктних регіонах. Зросло значення медіа-стратегії, оскільки ЗМІ можуть відігравати

важливу роль у сприянні мирному врегулюванню. Крім того, миротворці потребують навчання навичок міжкультурної комунікації та етичних норм.

З 1992 р. Україна бере активну участь у миротворчих операціях ООН, ставши одним із ключових контрибуторів серед європейських країн. Ця участь наголошує на відданості України принципам запобігання конфліктам та збереженню миру. Українські миротворці зробили вагомий внесок в операції в Афганістані, Боснії та Герцеговині, Грузії, Демократичній Республіці Конго, Східному Тиморі, Сьєрра-Леоні та Хорватії [1, с.58].

У зв'язку з анексією Криму та збройною агресією Росії на сході України, у 2014 р. тема миротворчості набула особливої актуальності в українському суспільстві. Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця зазначає, що статут ООН, який надає особливі права постійним членам Ради Безпеки, є основною перешкодою для реформи організації. Проте необхідність реформи очевидна, щоб уникнути повторення долі Ліги Націй. Обговорення реформи ООН фокусуються на таких аспектах: збільшення кількості постійних членів Ради Безпеки для справедливішого представництва регіонів світу; перегляд права вето: обмеження або скасування права вето для підвищення ефективності Ради Безпеки. Україна виступає за реформу ООН, спрямовану на підвищення ефективності організації та посилення її ролі у підтримці міжнародного миру та безпеки [1, с.58].

Сучасні загрози українській державності вимагають пошуку адекватних відповідей. Проте право вето постійних членів Ради Безпеки обмежує можливості ООН у вирішенні найважливіших питань міжнародної безпеки, перетворюючи організацію на «безсилового спостерігача» [6, с.143; 7].

Висновки. Враховуючи досвід Ліги Націй, міжнародне співтовариство створило ООН, удосконаливши інструменти підтримки миру та безпеки. Однак, незважаючи на досягнення у гуманітарній сфері, організація досі стикається з труднощами у політичній галузі. Питання збереження суверенітету держав та запобігання агресії залишаються гострими.

Досвід миротворчих операцій ООН демонструє як успіхи, і невдачі. Ефективність місій залежить від багатьох факторів, включаючи складність конфлікту, готовність сторін до співпраці та ресурси, що надаються міжнародним співтовариством. Нині активно обговорюється необхідність реформування ООН. Мета – розробити дієві механізми впливу на країни-агресори та забезпечити ефективніші інструменти забезпечення міжнародного миру та безпеки. Це – ключовий виклик для організації у XXI столітті.

Від ефективності сучасних міжнародних безпекових інститутів, таких як ООН, ОБСЄ, ЄС чи Ради Європи залежить, без перебільшення, мир у всьому світі і нашій державі в тому числі. Сучасна міжнародна ситуація демонструє нові виклики для системи міжнародної безпеки. Тим актуальнішими стають дослідження міжнародної ситуації на протязі ХХ ст. та діяльність ООН на сучасному етапі зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грачевська Т. О., Гірман А. П. Проблеми та перспективи реформування ООН: позиція України / Т. О. Грачевська, А. П. Гірман // Геополітика України: історія і сучасність. – 2023. – № 1(30). – С. 56-66.
2. Драчова Т. Ліга Націй та ООН: історичні паралелі / Т. Драчова, А. В. Фомін. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців: «Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства». – 2016. – С. 41-45.
3. Жукорська Я. М. Історія виникнення та становлення миротворчої діяльності ООН / Я. М. Жукорська // Часопис Київського університету права. – 2020. – № 4. – С. 423-427.
4. Лісогорова К. Від Ліги Націй до ООН: історія становлення універсальних міжнародних організацій колективної безпеки / К. Лісогорова, Д. Свистун // Актуальні проблеми правознавства. – 2020. – №. 3. – С. 5-11.
5. Патлашинська І. В. Геноцид як підстава для розгортання миротворчих операцій / І. В. Патлашинська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. – 2011. – № 20. – С. 24-28.
6. Скрипник О. М. Миротворча діяльність ООН: витоки концепції наглядових операцій / О. М. Скрипник // Європейські історичні студії: науковий журнал. № 16. – К., 2020. – 182 с. – С. 140-153.
7. Köchler H. Quo Vadis, United Nations? [Електронний ресурс] / Hans Köchler. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://hanskoechler.com/koechler-quo-vadis-UN.htm>.
8. Where We Operate [Електронний ресурс] // United Nations Peacekeeping – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate> (accessed: 21.04.2024).
9. Слюсар В. М. Деякі зауваження до визначення поняття «насилля»: соціально-філософський аспект. *Гілея*. 2015. Вип. 98. С. 245 – 248.
10. Слюсар В.М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблеми насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія «Філософські науки»*. 2014. Вип. 18. 393 с.
11. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.

Володимир Гуріч,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
(Херсонський державний університет),*

Тетяна Мельниченко,
*здобувачка освіти РВО «бакалавр», 4 курс,
спеціальність «Соціальна робота»
(Херсонський державний університет)*

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Найважливішим завданням держави на сьогоднішній день є за будь-яких умов забезпечити соціальний захист населення у період дії воєнного стану [1]. 14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про соціальні послуги», якими спростила деякі норми для оптимізації надання соціальних послуг: 1) місцеві органи влади мають повноваження визначати порядок організації надання соціальних послуг; 2) соціальні послуги надаються екстрено (кризово) у період воєнного стану (за неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг); 3) соціальна допомога надається безкоштовно у разі завдання шкоди через тимчасову окупацію. Однією із ключових методичних порад Міністерства соціальної політики місцевим органам влади було зазначено організація надання соціальних послуг екстрено (кризово) замість застосування традиційної процедури, наприклад, приймати рішення протягом доби з моменту одержання відповідної заяви, звернення, повідомлення про необхідність надання допомоги особі.

Окупація та військові дії у деокупованих громадах України, де тривають обстріли, принесли низку викликів для органів самоврядування, соціальних служб та інших суб'єктів соціальної роботи з людьми з інвалідністю. Внаслідок евакуації та міграції у таких громадах змінилася демографічна картина, став відчутним брак кваліфікованих кадрів серед медичних та соціальних працівників. Також у більшості громад пошкоджена інфраструктура, що ускладнило або унеможливило доступ мешканців таких ОТГ до низки соціальних послуг. Вочевидь комплекс таких завдань різняться у кожній з деокупованих громад і тому вимагають різних підходів до їх вирішення в умовах військової загрози, що триває.

Наслідки вищезазначених проблем наступні: по-перше, соціальні послуги мають забезпечуватися відповідно до звернень та запитів осіб з інвалідністю. Якщо немає такої інформації, то частина послуг можуть не надаватися або скорочуватися в обсягах. Стверджувати про сталість та стійкість системи соціальних послуг у громадах важко і не варто. До забезпечення послугами активно долучаються благодійні організації, волонтери, міжнародні партнери, але, як свідчить практика, вони здебільшого зосереджуються на наданні гуманітарної допомоги. Відсутність реальної координації та контролю за її розподіленням, надмірне залучення гуманітарних місій, що заміщують

соціальних послуг «гуманітаркою» «стимулює небажання працювати у жителів громади, створює апатію та залежність» [4].

По-друге, в окремих деокупованих громадах відсутні центри надання соціальних послуг і, як вже зазначалося, бракує кваліфікованих фахівців соціальної роботи. У громадах, де збережені посади і є штатні соціальні працівники, їм делегують широкий спектр завдань – від заступника голови військової адміністрації з гуманітарних питань до безпосередньо організації та надання соціальних послуг, зокрема, людям похилого віку та особам з інвалідністю. Щоправда, представники громад зауважують, що «брак соціальних фахівців пов'язаний із низькими заробітними платами. Це впливає загалом на мотивацію працівників та неможливість залучення нових людей у штат у випадку «відкритих вакансій» [4]. Окремою задачею є організація страхування життя соціальних працівників, яким доводиться організовувати евакуацію людей з інвалідністю для виїздів до населених пунктів, що знаходяться під постійними обстрілами.

У сільських громадах деокупованої частини Херсонської області, не дивлячись на всі зусилля, ситуація залишається стабільно складною. ОТГ втратили частину професійних кадрів, приміщення та комп'ютерне обладнання постраждали від обстрілів і грабунків окупантів, доходи місцевих бюджетів не дозволяють швидко вирішити всі накопичені роками проблеми та змінити на краще ситуацію у сфері надання соціальних послуг. Тож, на перший план виходять ініціативи адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Так, команда громадської організації «Білозерський центр регіонального розвитку» планує долучитись до відновлення надання соціальних послуг у звільнених громадах Херсонської області та об'єднати зусилля разом з місцевою владою. Головні напрями діяльності, що визначені проектом:

- «підтримка ініціатив, спрямованих на покращення можливостей працевлаштування людей з інвалідністю;
- забезпечення працевлаштування та закріплення на робочому місці людей з інвалідністю через надання послуги соціального супроводу громадськими організаціями із грантовою підтримкою;
- підтримка розвитку професійних навичок та перепідготовки людей з інвалідністю через забезпечення інклюзивності навчального процесу» [3].

Зрозуміло, що для багатьох деокупованих ОТГ виходом залишається співпраця з громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами. 27 січня 2023 року Уряд ухвалив постанову «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю», яка надає можливість спрямувати кошти державного бюджету на підтримку ГО і покращити надання соціальних послуг особам з інвалідністю. Також потужним ресурсом є релігійні громади, наприклад, БФ «Карітас», що реалізує проект «Підтримка осіб з інвалідністю на деокупованих територіях» локальними організаціями (спрямований на забезпечення доступу до основних послуг, медичної допомоги, освіти та можливості трудової інтеграції для людей з інвалідністю, які можуть бути особливо вразливими під час періоду конфлікту або окупації).

Соціальна підтримка та послуги, що надаються у рамках проекту: адресна підтримка (предмети першої необхідності, гігієнічні засоби та інші), супровід; консультаційна, юридична, психосоціальна підтримка; співпраця з іншими проєктами для забезпечення потреб бенефіціарів; послуги соціального таксі. У рамках проекту клієнти відвідують тренінги з підтримки стану здоров'я, отримують допомогу кризового консультанта та кейс-менеджера.

Даний проєкт також включає програми професійної реабілітації, психологічну підтримку для постраждалих осіб та їх родин, а також заходи щодо створення доступних середовищ і можливостей для активної участі у суспільному житті і має на меті надати необхідну підтримку та послуги цій вразливій групі населення, щоб забезпечити їхню інтеграцію в суспільство та полегшити їхнє повсякденне життя. Таким чином проєкт сприяє не лише покращенню якості життя осіб з інвалідністю, але й сприяти їхній активній участі в економічному та соціальному житті країни, що є ключовим для будівництва справедливого та інклюзивного суспільства.

Зважаючи на вивчений досвід вище, як основу для побудови роботи з організації надання соціальних послуг особам з інвалідністю пропонуються методичні рекомендації кейс-менеджменту внутрішньо переміщених осіб за Н. Гусак [2] за наступним технологічним порядком дій: встановлення контакту з клієнтом, оцінка потреб, планування, реалізація та моніторинг, оцінювання результатів, завершення надання послуги. Ключовим елементом є розробка індивідуальної комплексної програми реабілітації – системи, що включає на кожному із виділених нижче етапів ряд заходів у різних сферах реабілітації.

Так, наприклад, для організації догляду вдома в умовах спільного проживання надавачам соціальних послуг пропонується розробити пропозиції щодо спільного проживання людей з інвалідністю, де визначити:

- отримувачів послуг з догляду вдома, які можуть та бажають бути поселені у приміщення для спільного проживання;
- приміщення, що призначене та придатне до проживання (будинок (квартира) мешканця громади чи одного з отримувачів послуг, де можна розмістити 4-5 осіб). У такому приміщенні повинні бути забезпечені умови для проживання (опалення, електрику, можливості для приготування їжі (чи її доставка), водопостачання, дотримання особистої гігієни тощо);
- ресурси та персонал, у тому числі волонтери, які будуть забезпечувати догляд. При цьому доцільно максимально використовувати ресурси, наявні у самих отримувачів послуг, релігійної громади та мешканців громади;
- графік цілодобового чергування соціальних робітників та працівників, волонтерів у приміщенні для спільного проживання.

Такі пропозиції не потребують затвердження наказом керівника виконавчого органу ради та можуть реалізовуватись лише з узгодженням їх із відповідним виконавчим органом.

Таким чином, брак кадрів вирішується за рахунок залучення фахівців з інших громад або регіонів. Варіантом залишається залучення до термінових завдань вільних працівників своєї громади за умов опанування ними процедур оцінки потреб, надання відповідної соціальної послуги, моніторингу тощо.

Також обов'язки соціального працівника можна делегувати громадським організаціям або волонтерам (за умов наявності відповідного досвіду або паралельного навчання). Важливим інструментом є укладання договорів між громадами для забезпечення населення соціально-медичними послугами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 33 (72), № 6, 2022. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf
2. Гусак Н. Є. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб. 2015. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9361/manual_case%20management_UNDP.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Погрібна Л. Проєкт «Відновлення надання соціальних послуг у звільнених громадах Херсонської області» реалізується ГО «Білозерський центр регіонального розвитку» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). URL: https://www.bcrr.org.ua/2023/11/blog-post_29.html?m=1
4. Що з публічними послугами у деокупованих громадах? Лабораторія законодавчих ініціатив. 05.02.2024. URL: <https://parlament.org.ua/2024/02/05/shho-z-publichnimi-poslugami-u-deokupovanih-gromadah/>

Ольга Гордійчук,
 кандидат філософських наук,
 доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
 комунікацій
 (Державний університет «Житомирська політехніка»),
Юлія Гриценко,
 здобувач вищої освіти
 (Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПРИНЦИПИ СТОЇЦИЗМУ ЯК ОПОРА УКРАЇНЦЯМ ПІД ЧАС ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Тему дослідження актуалізує повномасштабна військова агресія Росії в Україну, яка розпочалася у лютому 2022 року масовим вторгненням з ракетними обстрілами, захопленням та окупацією території, численними жертвами як серед військових, так і мирного населення. І це не є війна за ресурси й розширення території (хоч цей компонент теж вагомий). Це – жорстока ідеологічна колоніальна війна, геноцид українського народу [1, 2], що обрав демократичний шлях розвитку, інтеграцію до спільноти європейських країн.

Принципи стоїцизму можуть надати українцям психологічну та етичну підтримку в час війни з Росією, стати допоміжним інструментом щодо розуміння своїх можливостей і того, як можна покращити свій психологічний стан, бути ефективним борцем за перемогу Батьківщини.

Стоїцизм – найбільш популярна філософська школа епохи Еллінізму. Її засновником був Зенон Кітійський (бл. 334–262 рр. до н.е.), який вчився у кініків, платоніків та меґарців, поділив філософію на три важливі частини: логіку, фізику, етику [8, с. 38].

До цієї школи належали також Сенека (4–65 рр.), Епіктет (50–138 рр.), імператор Марк Аврелій (121–180 рр.) та інші [10, с. 58].

Доречність та доцільність ідей стоїків сьогодні залежить від їх кількох фундаментальних спостережень і принципів, що є простими й зрозумілими широкому загалу.

На думку стоїків, відчуваючи себе частиною природно-космічної реальності, усвідомлюючи взаємозалежність і єдність усіх світових процесів, людина здатна вибудовувати адекватні шляхи взаємодії з Іншими, Соціумом, Природою і Всесвітом. Глибоке усвідомлення того, що світ є єдиним і спільним простором співжиття й життєдіяльності, відчуття обов'язку та відповідальності за власні дії та слова, знаходить активний відгук у сучасників. Пропонуючи практики самовдосконалення, стоїцизм постає гнучким мобілізаційним ученням, відкритим для людей незалежно від національної, релігійної, статусної належності. У центрі уваги стоїків – людина, її свобода і гідність. Незважаючи на те що стоїки дотримувалися фаталістичних ідей, вони відстоювали людську свободу й автономію: деякі обставини не залежать від людини, але вона може змінити своє ставлення до тієї чи іншої ситуації [8, с. 37]

Стоїцизм є певним стилем мислення, світовідчуття, низкою правил проживання життя. Він вчить час від часу зупинятися, озиратися й проживати день осмислено, мислити тверезо, гідно приймати удари долі [7, с. 4].

Етапи становлення стоїцизму:

1) Стародавній етап (III–II ст. до н. е.) представлений діяльністю Зенона Кітійського, Клеанфа, Хрисіппа та ін., що були «вчителями життя», виразниками «героїчного песимізму», вирізнялись твердістю, суворістю, безкомпромісністю поведінки, ригоризмом суджень, аскетизмом життя.

2) Середній етап (II–I ст. до н. е.) характеризується стоїчним платонізмом, а також ілюструє традиції Греції та Риму. Серед найбільш яскравих виокремлюють таких представників як Панецій, Посідоній, Боет.

3) Пізній етап (I–II ст. н. е.) – творчість Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія, що вважаються визначними проповідниками духу даного напрямку філософії. У цей час увага приділяється об'єктивному передчуттю нового (християнського) світовідчуття [7].

Після римського періоду стоїцизм поступово занепадає і знову входить в моду в добу бароко [6].

У наші дні цікавість до стоїцизму досить велика. Особливо зростає бажання людства зрозуміти себе у турбулентні, складні кризові часи. Яскравим доказом цього є активний розвиток сучасного стоїцизму. Діють різноманітні курси, семінари та конференції, які досліджують стоїцизм і сприяють його поширенню, зокрема Stoic Week, Stoicon, Stoicism Today blog, Stoic Mindfulness and Resilience Training. Виходить щорічний журнал Stoic Magazine. У популярних каналах на Youtube блогери дають поради «Як бути стоїком», як вести «Щоденник стоїка», що таке «Традиційний стоїцизм» та ін. Тисячі людей пишуть, читають і практикують принципи стоїцизму, проходять спеціальні тематичні курси, відвідують заходи.

Викликають цікавість ідеї сучасного американського професора філософії Массімо Пільюччі. Свій підхід до розуміння стоїцизму науковець описав у праці під назвою «Як бути стоїком. Антична філософія та сучасне життя». На його думку, бути стоїком в сучасному світі не складніше, ніж в Стародавній Греції. Для цього треба мати душевний спокій, щоб приймати те, що неможливо змінити, мужність – щоб змінити можливе, і мудрість – завжди відрізнити одне від іншого. Стоїцизм вчить, як приймати правильні рішення, керувати гнівом, сприймати критику, як ставитися до смерті – власної та своїх близьких. Але головне питання, на який відповідає стоїцизм, – як правильно жити. Разом з Грегорі Лопесом Массімо Пільюччі видав книгу з практичними порадами, як навички стоїцизму можна успішно застосовувати у повсякденному житті [7].

Серед цінних уроків стоїцизму можемо виокремити:

- дивитися на ситуацію ширше [7, с. 59];
- нагадувати собі, що все минає і не є довговічним [7, с. 104];
- знаходити у труднощах нові можливості [7, с. 161];
- щовечора аналізувати свої дії [7, с. 176];
- відстежувати зв'язок між розумом та тілом [7, с. 238];

- розділяти труднощі на складники [7, с. 287] та ін.

Такі поради можуть бути помічними при виробленні навичок самовдосконалення, самоаналізу, допомагати у пошуках душевної гармонії та рівноваги. Розвивати ці навички, а також критичне мислення покликана філософія [9]. Розрекламована здатність стоїчних «мудреців» бути в змозі сприймати труднощі «по філософськи»: не зважати на втрату своїх міст, власності, друзів чи навіть коханих, дала школі певну репутацію безрадсної усмішки. Однак стоїки не хочуть і не вимагають від людей втратити все, щоб знайти внутрішній спокій (це радше рецепт кініків). Натомість стоїцизм закликає людей культивувати внутрішні ресурси, щоб спокійніше переносити як труднощі, так і процвітання.

Війна змінила український народ. З 2014 р. відбулося захоплення РФ Східних територій України, анексія Кримського пів острова, і подальші військові дії з трагічними втратами як військових, так і цивільного населення, знищення інфраструктури, тисячі вимушених переселенців. Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. втрати військового та цивільного населення трагічно вражаючі. Війна певною мірою торкнулася всіх українців. Ми сприймаємо й долаємо виклики відповідно до специфіки національного характеру, до сформованих історично рис української ментальності [3, 4, 5], відповідно до індивідуальних навичок стресостійкості, життєвої мудрості, підтримки оточення та ін. Філософія стоїцизму акцентує увагу, що ми можемо прийняти те, що не завжди є можливий контроль над ситуацією, далеко не все залежить від нас. Проте ми здатні корегувати наше ставлення, навіть метафорично «повернути» його в «інше русло».

Отже, фундаментальна ідея стоїцизму – осмислено проживати теперішнє. Ця ідея була, є і буде актуальною весь час існування людства. У час потрясінь та трагічних подій допоміжний принцип стоїцизму – розібратися, що є у зоні нашого впливу, а що ні. Бути корисним для суспільства, допомагати іншим – один з найдієвіших способів допомогти собі зцілитися від пережитих травм та потрясінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *Ethnic in progress*. 2023. Vol. 14, 1, 4–23. <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Snyder T. «The War in Ukraine Is a Colonial War,» *The New Yorker*. 2022. URL: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war>
3. Гордійчук О. Архетипи української ментальності: соціально-філософський аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2018, 1 (84). С. 15–19.
4. Гордійчук О. Перспективи & небезпеки глобалізації для духовного поступу людства: соціально-філософський контекст. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021, Випуск 39. С. 30–37. http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/39_2021/4.pdf

5. Гордійчук О. О. *Ментальність у добу глобалізації*: монографія. Житомир, Вид-во «НОВОград», 2021. 372 с.
6. Курінська Л. Чи може філософія стоїцизму допомогти українцям перемогти у війні? 2023. URL: https://neoplatonik.com.ua/chy_mozhe_filosofia_stoitsyzmu_dopomohty_ukrainsiam_peremohty_u_viini/
7. Пільюччі М., Лопес Г. *Нові стоїки. 52 тижні для наповненого життя*. Київ, 2023. 336 с.
8. Стебельська О. Практики стоїцизму й духовні орієнтири людини в сучасному світі. *Вісник Львівського університету. Сер. філософські науки*, 2020, 25–26, С. 37–46.
9. Фаріон О. Сутність та роль філософії в сучасних умовах. *Українська полоністика*, 2015. 12. С. 11–18. <http://eprints.zu.edu.ua/20972/>
10. Шепетяк О., Шепетяк О. *Філософія: Підручник*. Львів: Місіонер, 2020. 784 с.

Оксана Дзюба,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
(Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ)*

Оксана Якушевська,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та реклами
(Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ)*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Розвиток медіації в Україні бере свій початок з часів оголошення незалежності. Однак за цей період часу в Україні так і не сформувалась культура застосування альтернативних способів вирішення спорів, до яких належить і медіація. Разом з тим, завдяки зусиллям певних ініціативних груп та професіоналам медіаторам медіація еволюціонувала з окремої ініціативи до законодавчо закріпленого поняття. Так, в 2021 році було прийнято Закон України «Про медіацію», відповідно до якого медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. За своєю суттю медіація належить до альтернативних методів вирішення спорів та неоцінювальних способів втручання в конфлікт з метою його врегулювання і завершення.

Дія зазначеного вище нормативного документу поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Відповідно до зазначеного нормативного документа медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [1]. Зазначене вище дозволяє нам стверджувати, що медіація може бути використана в багатьох сферах суспільного життя та майже на будь-якому етапі конфлікту та спору.

Дослідження перешкод, що перешкоджають розвитку медіації в Україні дозволили узагальнити їх в 4 основні групи: перешкоди, які пов'язані з процедурами медіації (культурні недоліки (менталітет) та операційні недоліки (відсутність механізмів гарантії якості, етичних стандартів тощо); перешкоди, які пов'язані з комунікацією (труднощі щодо висловлювання емоцій і потреб та інші); перешкоди, які пов'язані з недовірою (відсутність суспільної довіри, толерантність щодо неправди та корупції в суспільстві, ризики зловживань тощо) та перешкоди, які пов'язані з ринковими механізмами (домінування

особистих потреб та конкуренція серед медіаторів, обмежені ресурси, обмежене число суб'єктів) [2]. Відповідно просування медіації повинного передбачати роботу з усіма зазначеними перешкодами. Основна роль в популяризації подібних суспільних явищ мала б належати державі. Однак держава раніше, а особливо під час військового стану неспроможна приділити достатньо уваги популяризації усіх суспільних, явищ які б зменшити напруження в громадянському суспільстві. Тут на допомогу приходять саме громадські організації.

На сьогодні існує понад 30 приватних організацій медіаторів та багато громадських організацій, які активно працюють над розробкою та впровадженням медіації в Україні. Наразі такі організації досить комфортно співіснують [3]. Однак більшість з них не має комплексного маркетингового підходу щодо просвітницької діяльності та просування медіації як суспільного явища та створені, як правило, медіаторами для медіаторів. Крім того, відсутня комплексна інформаційна політика держави щодо просування медіації як ефективного та суспільно важливого способу вирішення конфлікту або спору.

Дослідження науковців зазначається, що у демократичному суспільстві громадські об'єднання як і громадські організації виконують подвійну роль: вони є необхідною умовою і невід'ємною складовою конституційно визначеного політичного процесу та формальної політичної структури демократичної держави. У той чи той спосіб вони покликані розв'язувати ті проблеми, котрі не дістають належної уваги в державі [4]. Саме до таких проблем можна віднести питання популяризації використання процедури медіації для вирішення конфліктів серед населення нашої країни. Як і 10 років назад діяльність громадських організацій охоплює практично всі сфери суспільного життя України, однак найбільше вони опікуються проблемами дітей і молоді, громадянською освітою, правами людини та вирішенням соціальних питань [4].

Відповідно до Закону України громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. В свою чергу, Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [5]. До таких інтересів, зокрема, і належить популяризація медіації серед населення країни як методу альтернативного і досудового вирішення спорів і конфліктів.

Таким чином, розвиток освіченого суспільства в нашій країні залежить від розв'язання значної кількості непростих проблем, однією з яких є удосконалення популяризації альтернативних методів вирішення спорів, а саме медіації, що сприятиме зменшенню напруги в суспільстві, на роботі, в сім'ї тощо. У вирішенні таких проблем значна роль належить саме громадським організаціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення 23.04.2024).
2. Виклики медіації та діалогу в Україні: недовіра до процедур і дисфункційний ринок. URL: http://www.peacemediation.de/uploads/7/3/9/1/73911539/dp_challenges_dialogue_ukraine_ukrainian.pdf (дата звернення 23.04.2024).
3. GAP-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf> (дата звернення 23.04.2024).
4. Діяльність громадських об'єднань як індикатор розвитку громадянського суспільства в Україні URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197275295.pdf> (дата звернення 04.05.2024).
5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення 04.05.2024).

Зарицька Олена,
здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Ключовим аспектом національної соціально-економічної політики є організація пенсійної системи. На сучасному етапі розвитку демографічні чинники знову змушують багато країн світу удосконалювати та реформувати свої пенсійні системи. Головними характеристиками демографічної ситуації є зменшення працездатного населення, збільшення середньої тривалості життя та зменшення народжуваності. Саме ці чинники призводять до нерівномірності внесків і виплат. Реформування пенсійної системи України ще далекий від завершення. Багато проблем досі не мають правового вирішення. Тому дослідження міжнародного досвіду розвитку пенсійних систем та їх застосування до реалій сучасної України мають велике значення.

Виклад основного матеріалу. Економічна криза і повільний темп економічного зростання, а також зростання рівня державного боргу в багатьох країнах ОЕСР побудували додаткові перешкоди до забезпечення фінансової стабільності пенсійних систем. Це зумовило кардинальні зміни у системах країн світу: перехід від фінансування пенсій за рахунок поточних надходжень до системи індивідуальних рахунків та накопичень, підвищення пенсійного віку, перегляд тарифів та вимог щодо управління ризиками в пенсійних фондах тощо. [4, с. 53]

Згідно з дослідженням консалтингових компаній Mercer та CFA Institute, рейтинг найуспішніших пенсійних систем світу очолюють країни «класичного Заходу»: Нідерланди, Данія та Австралія. Далі йдуть Швеція, Норвегія, Швейцарія та Німеччина. [1] Аналітики Mercer відзначили, що головною особливістю пенсійних систем цих країн є багаторівневність. Як правило, пенсії призначаються на трьох рівнях одночасно. Перша – державна або солідарна (яка виплачує основну пенсію). Другий – професійний або приватний (з обов'язковими відрахуваннями до пенсійних фондів за доходами учасників системи). Третій рівень – добровільний. У країні-лідері рейтингу, у Нідерландах, пенсіонери отримують близько 80% передпенсійного заробітку після припинення роботи. На додаток до обов'язкових першого та другого рівнів, у країні один з найвищих у Європі відсоток громадян, які роблять добровільні накопичення на пенсію в молодому віці – 28%. Ще вищі цифри – у Німеччині (56%) та Швеції (36%). У Данії та Норвегії – близько 22%, в Австралії – майже 20%. [1]

Шведське пенсійне забезпечення – це універсальна система з фіксованими виплатами, та є обов'язковою для всіх громадян і людей, що

працюють у Швеції з однаковими правилами страхування. Середній пенсійний вік настає у 65 років. Національні та трудова пенсії були замінені новою солідарною системою з умовними накопичувальними рахунками при поточних витратах коштів. Цей розпорядок доповнюється системою чистих накопичень з індивідуальними рахунками. Мінімальний пенсійний вік для обох систем – 61 рік.

Данська пенсійна система має два основні елементи – це пенсія від держави і пенсія, яку людина отримує з пенсійного фонду. Державна пенсія вираховується таким чином: якщо людина мала велику зарплатню і тепер у неї є великі накопичення, її пенсія буде нижчою. І навпаки, якщо людина не заробляла багато, або взагалі не працювала, то держава платитиме їй більше. Так звана базова пенсія в Данії складає приблизно 18 тис. данських крон.

Німецьке пенсійне страхування забезпечує Deutsche Rentenversicherung. Працюючий з першого дня роботи автоматично стає членом цієї установи. Усім застрахованим особам призначається страховий номер та особистий рахунок. Тут зберігаються всі дані потрібні для призначення майбутньої пенсії. Розмір виплат залежить від заробітної плати. Маленька зарплата – невеликі внески, велика зарплата – більші внески. Роботодавець та працівник сплачують по 18,6% валового заробітку як відрахування на пенсійне страхування. Про розмір пенсії повідомляється в щорічній довідці яка надсилається працівнику після досягнення 27 років та при наявності страхового стажу не менше 5 років. Для того щоб застраховані особи мали змогу розраховувати на пенсійні виплати вони повинні протягом 5 років сплачувати внески. Німецьке пенсійне страхування має такий принцип: чим більше та довше працівник буде платити внески, тим вищою буде майбутня пенсія.

Аналіз міжнародного досвіду пенсійних систем дав змогу створити низку можливих заходів реформування пенсійної системи в Україні, а саме:

1. Не зважаючи на те, що законодавча база України передбачає трирівневу пенсійну систему на ділі працюють тільки перший та третій. Важливо впровадити в роботу другий рівень, а саме накопичувальну пенсійну систему. Це стабілізує скрутне становище пенсійного забезпечення країни та зменшить навантаження на бюджет.

2. Наступним важливим кроком є збереження солідарної системи на базовому рівні. Вона має зберегти свою функцію забезпечення мінімального рівня пенсійного забезпечення для всіх громадян, незалежно від їхньої працездатності та доходів.

3. Одним із можливих варіантів вдосконалення пенсійного забезпечення є залучення роботодавців для створення приватної (професійної) системи пенсійних внесків.

4. Необхідно створити ефективний механізм управління пенсійними фондами, щоб гарантувати безпеку та стабільність пенсійних накопичень громадян.

5. Потрібно створити програми та стимули для громадян, щоб сприяти їхнім добровільним накопиченням на пенсію, аналогічно до практики в інших країнах.

Висновки: питання пенсійних систем у сучасному світі стає ключовим в аспекті соціально-економічної політики багатьох країн. Демографічні та економічні трансформації призводять до необхідності перегляду та удосконалення пенсійних систем для забезпечення стабільності та соціальної справедливості. Україна не стає винятком. Як показує міжнародний досвід, найефективнішим варіантом для України буде проаналізувати наявні соціально-економічні проблеми в державі та зарубіжні практики вдосконалення пенсійних систем і адаптувати їх під сучасні реалії країни з подальшим реформуванням. Тільки так Україна зможе досягти стабільності та ефективності у питанні пенсійного забезпечення громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досвід найкращих пенсійних систем світу - socsprava.com.ua. *socsprava.com.ua*. URL: <https://socsprava.com.ua/dosvid-najkrashhyh-pensijnyh-system-svitu/> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Орлова О. В. Міжнародний досвід розвитку пенсійної системи : автореф. Магістерська робота. Миколаїв, 2020. 9 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1543/1/Орлова%20О.В.%20автореферат.pdf> (дата звернення: 01.05.2024).
3. Сахань А. А. Пенсійне забезпечення в Україні: сучасний стан та стратегічні вектори : Кваліфікаційна робота. Тернопіль, 2020. 84 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40769/1/Сахань%20А.А..pdf> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Поліщук О. Б. Система пенсійного забезпечення за рубежом та можливості використання у вітчизняній практиці. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики* : зб. наук. пр., м. Тернопіль. Тернопіль, 2019. С. 130–133. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/35533> (дата звернення 02.05.2024).

Науковий керівник: Войналович І. А., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціального забезпечення (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Олег Коробов,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Право на достатній рівень життя, яке гарантує свободу від бідності, є основним правом людини, визначеним в Конституції України [3]. Проте, науковці зазначають, що у сучасних умовах в Україні спостерігається зростання рівня соціального та економічного розшарування, що призводить до нерівності у доступі до основних соціальних потреб. Погіршення якості життя людей свідчить про те, що право на достатній рівень життя в країні не забезпечується в повній мірі, що потребує подальшого вирішення, особливо в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, а також в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Вперше в історії соціальні права людини, у тому числі право на достатній рівень життя, були проголошені в Загальній декларації прав людини. Так, ст. 25 Декларації закріпила, що «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, що є необхідним для підтримки здоров'я та добробуту її самої і її сім'ї, та право на забезпечення у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, настання старості чи іншої випадкової втрати засобів для існування з незалежних від неї обставин» [2].

Дане положення закріплено не лише у Загальній декларації прав людини, а й у Міжнародному Пакті про економічні, соціальні та культурні права людини. Відповідно до ст. 11 Пакту, держави, що його ратифікували, визнають право кожного на гідний рівень життя для себе та своєї сім'ї, включаючи достатнє харчування, одяг та житло, та зобов'язані постійно покращувати умови проживання. Ст. 12 Пакту наголошує на праві кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, передбачаючи широкий спектр заходів, які держави здійснюють для забезпечення цього права [4].

Обов'язки, що покладені на країни-учасниці Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права, також повністю застосовні й до України, яка має дотримуватися міжнародних стандартів. Тому, якщо в національному законодавстві відсутні окремі норми, кожен громадянин має право захищати свої права, посилаючись на міжнародне право.

Особливе місце щодо права людини на достатній рівень життя посідає Конвенція №102 Міжнародної організації праці (МОП) про мінімальні норми соціального забезпечення. Дана Конвенція є універсальною за змістом, адже охоплює не лише всі основні види соціального захисту, які покликані запобігти виникненню соціальних ризиків, а й встановлює рівень мінімальних

норм періодичних виплат допомоги [5]. Окрім того, у ст. 5 Конвенції МОП №117 «Про головні цілі та норми соціальної політики» зазначається, що під час визначення та встановлення рівня прожиткового мінімуму необхідно приймати до уваги такі головні потреби, як продукти харчування, житло, медичне обслуговування та освіта [6].

Важливо відзначити, що вперше юридичне закріплення поняття «право людини на достатній рівень життя» з'явилося у Декларації прав і свобод людини і громадянина, прийнятій у Франції 24 червня 1793 року. Ця декларація зазначала, що «суспільство має священний обов'язок піклуватися про своїх громадян, надаючи їм їжу та забезпечуючи засоби існування, якщо вони не можуть забезпечити себе самі через безробіття або нездатність до праці» [1].

У своїх річних звітах про стан прав і свобод людини в Україні, Уповноважений Верховної Ради з прав людини вказує на поширені порушення конституційного права на достатній рівень життя з боку державних та місцевих органів влади та їх посадових осіб. Все це є несумісним із проголошеними Україною принципами соціальної та правової держави. В більшості випадків громадяни висловлюють загальне невдоволення низькими пенсіями та недостатнім рівнем соціального захисту, а також нерівністю щодо призначення соціальних допомог і відсутністю ефективних заходів щодо подолання бідності.

Висновки: аналіз міжнародно-правових актів, які гарантують право людини на достатній рівень життя, свідчить, що воно включає можливість здійснення основних прав для гідного та вільного розвитку особистості в економічній, соціальній та культурній сферах, а також забезпечення необхідних умов для здоров'я, добробуту та соціального захисту. Відповідно до цього, на законодавчому рівні в Україні повинно бути закріплено право кожному громадянину на достатній рівень життя шляхом визначення мінімальних соціальних стандартів, що відповідають економічним можливостям держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація прав і свободи людини і громадянина 1789 року. URL: <http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1789.html>.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ООН, 1966 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

5. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28.06.1952 р. № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.

6. Про основні цілі та норми соціальної політики: Конвенція МОП № 117 від 22.06.1962. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text.

Науковий керівник: Ніколаєнко С. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри психології і соціального забезпечення (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Ірина Поліщук,

*кандидат філософських наук, доцент
(Херсонський державний університет)*

НАЛЕЖНЕ ЧИ СУЩЕ: МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство зіштовхується з багатьма загрозовими цивілізаційними викликами. Кризовий стан політико-правової системи, економіки, духовної культури неможливо подолати без глибокого усвідомлення шляхів позбавлення аморалізму у різноманітних життєвих сферах. Саме тому гуманістичне призначення філософії полягає у спрямуванні теоретичних досліджень у практичну площину. Відповідно й етика як теоретична філософська дисципліна повинна гармонійно поєднувати свої здобутки з практичною етикою. Потреба у цьому достатньо глибоко усвідомлюється філософами ХХ – початку ХХІ ст. Прикладами осучаснених етичних концепцій і підходів є праці М. Шелера, А. Швейцера, неокантіанців, представників філософії неотомізму та протестантизму тощо. Важливе місце серед сучасних етичних розробок займають праці В. Гьосле, зокрема збірка статей «Практична філософія». У передмові до українського видання (2003 р.) автор зазначав, що його роздуми відповідають сьогоденню України, «бо в них йдеться насамперед про специфічні етичні проблеми, пов'язані з проектом модерну» [1, с. 10]. Особливу увагу В. Гьосле звертає на формування розумних політичних структур та шляхів їх реалізації, зазначаючи що інакше окремий індивід буде приречений на аморалізм [1, с. 13]. Основою своїх міркувань філософ вважає етичну спадщину І. Канта, якій і присвячено першу, на наш погляд найголовнішу, статтю збірки. В. Гьосле прагне подолати достатньо розповсюджену в теоретичних колах думку щодо спекулятивності розуміння І. Кантом основи моральності як моральної волі, як абсолютної моральної належності. Однак така абсолютистська позиція І. Канта протистоїть вельми популярним позиціям релятивістської етики, яка враховує насамперед потреби та інтереси окремого індивіда, часто-густо егоїстично налаштованого в прагматизованому соціальному середовищі. Звісно, етичний релятивізм має давню історію. Доречно пригадати вчення давньогрецьких софістів, в яких цілком слушне розуміння людини як такої, що має індивідуально-особистісне бачення світу, обертається й небезпечною позицією: що для одного є добром, для іншого може бути злом. Безумовно, здійснювати вчинки, керуючись виключно своїми власними потребами, не переймаючись оцінками наслідків своїх дій, набагато легше, аніж усвідомлювати свою родову людську сутність. Складна психічна організація людини, різноманітні почуття, афекти, підсвідомі інстинкти та потяги зумовляють поведінку, що налаштована на власне виживання. Однак соціокультурне середовище, яке створила людина – істота, що піднялася з тваринного стану до власно соціального, вимагає від неї слідування шляхом від суцього, реального до належного, ідеального (яке, звісно, в повній мірі є недосяжним). В. Гьосле розглядає складне запитання

співвідношення належного й суцього, розв'язання якого дозволяє суттєво реабілітувати Кантову етику боргу в нашому мультикультурному, внутрішньо суперечливому соціальному світі. Автор цінує виступ І. Канта на захист віри в абсолютній моральній належності, на захист укоріненого у людській свідомості морального закону, який «безмірно підвищує мою вартість як духовної істоти через мою особистість...» [2, с. 339].

В. Гьосле дозволяє собі критику деяких положень етики І. Канта. Однак справжня філософія – це постійна культивування сумніву, яка притаманна і всім міркуванням великого німецького філософа-просвітника. В. Гьосле зазначає, що оскільки «ми живемо за доби моральної, політичної, естетичної та інтелектуальної руїни, наш інтерес до практичної філософії Канта... не вичерпується історико-філософським аспектом» [1, с. 20]. Автор вважає що етика Канта, яка щільно пов'язана з ґрунтовними онтологічними вченнями, філософією історії, релігії є набагато глибшою, ніж сучасна етична думка, яка «здебільшого складається з необґрунтованих тверджень, безпринципної казуїстики та міркувань, яким бракує органічної єдності з іншими сферами знання» [1, с. 20]. Ця позиція сьогодні є вкрай важливою, оскільки без метатеоретичного підґрунтя, без міждисциплінарних наукових зв'язків неможливо зрозуміти соціальний світ як складну нелінійну систему з її біфуркаційними вибухами. В. Гьосле, в певній мірі наслідуючи думці Платона про прекрасне та його сутність, акцентує необхідність формулювання не тільки запитання «Що є добрим?», а й запитання «Чому дещо є добрим?». Філософ вбачає велич Кантової етики в тому, що вона обґрунтовує моральні цінності на засадах людського розуму, а не на тих чинниках, що формуються в соціальній дійсності. Він зазначає що науки, як природничі, так і соціальні й герменевтичні, описують тільки факти і не в змозі обґрунтувати норми [1, с. 27]. Цими нормами, тобто аксіологічними питаннями, має перейматися філософія. На думку автора, етика без категоричних імперативів «зводилася б до вчення про стратегічні техніки, які нас орієнтують на те, аби якомога більше досягти щастя, влади, грошей, сексуальної насолоди й усього того, що можуть прагнути люди» [1, с. 30]. Але чи є ці прагнення самодостатніми, такими, що не потребують в якості підґрунтя чогось, що виводить їх зі стану чистої вітальності в стан духовності, тобто у власно людський стан? В. Гьосле, звісно, помічає певний формалізм Кантової етики у розв'язанні проблеми свободи, однак вважає що сучасні концепти свободи (на кшталт емансипаторських, психоаналітичних) є ще більш формальними: «вони мають справу тільки з проблемою реалізації егоїстичного бажання, а не з найважливішим запитанням: «Які бажання взагалі повинна мати справді свободна людина?» Тільки Кантове поняття свободи пов'язане з людською гідністю...» [1, с. 32]. В. Гьосле підкреслює, що задовільнення тільки своїх бажань не перевтілює істоту як розумну тварину власно в людину, «а суспільство, в якому задовольнятимуться всі, зокрема й аморальні потреби, може й буде щасливим... однак навряд чи в ньому знайдеться місце для реалізації людської гідності та духовності...» [1, с. 32].

У етиці І. Канта власно сам розум визначає норми моралі, в ній не знайшлося місця для емпіричного знання. У цьому зв'язку В. Гьосле пригадує

етичне вчення А. Шопенгауера, у якому мораль не спирається на настанови розуму, а шлях спасіння людини полягає у співстражданні, милосерді. Однак позицію А. Шопенгауера в певній мірі можна виправдати, оскільки розуміння добра ще не гарантує моральної поведінки людини в реальних життєвих ситуаціях, коли під впливом інстинктивних потягів вона здатна чинити зло. Хоча В. Гьосле у цілому не приймає етику співчуття А. Шопенгауера та етичні ідеї М. Шелера, однак, на наш погляд, для досягнення моральності в реальному житті абстрактний інтелектуалізм І. Канта повинен бути доповнений етичними міркуваннями представників ірраціоналізму.

Високо цінуючи ідеї В. Гьосле, відомий український філософ А. Єрмоленко у післямові до праці «Практична філософія» зауважує, що важливим здобутком автора «є те, що поряд з гіпотетичним і категоричним імперативами він вводить ще й імплікативні імперативи, що дає можливість перекинути кладку між належним і суцям і «пом'якшити» Кантів ригоризм» [1, с. 216]. Найбільш важливим висновком В. Гьосле можна вважати думку, що етика без онтологічного підґрунтя – слабка етика, а для сильної етики «теорія Канта, глибоко засадничена метафізикою, завжди правитиме за точку відліку» [1, с. 51]. Обидві компоненти моралі – ідеальне (належне) і реальне (сущє) заслуговують на подальші обґрунтування філософсько-теоретичного плану та їх впровадження в етичні розробки практичного спрямування. Тільки їх гармонійне поєднання допоможе нам краще зрозуміти як мотивацію, так і реальне здійснення моральних та аморальних вчинків, поведінки та спілкування людей у сучасному світі та виробити дієві пропозиції, що зможуть бути використані у навчально-виховному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гьосле Вікторіо. Практична філософія в сучасному світі. Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. Київ : Лібра, 2003. 248 с.
2. Марія Фюрст, Юрген Тринкс. Філософія. Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Вид. друге. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 536 с.

Юлія Примак,

*кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри загальної, вікової та соціальної психології,
(Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів)*

РОЛЬ СИНЕМОЛОГІЇ В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Наразі не потрібно доводити думку про значущість реабілітації, зокрема психологічної. Психічне здоров'я неабияк увиразнює свою важливість у дескрипторах функціональності й працездатності особистості завжди, а під час криз, воєн особливо. Використання технологій, зокрема й віртуальної реальності та синемології, наприклад, здатне стимулювати різні сценарії, через резонування та рефлексію сприяти покращенню психологічного стану [1]. Йдеться про онтопсихологічний аналіз кінообразів, коли є змога розкривати та виявляти несвідомі когнітивні конструкти й біхевіопаттерни людини, наприклад, переосмислення власного життя.

А. Менегетті, розробник синемології як методу, відзначив, що спільний перегляд кінострічки здатен стимулювати обговорення та надавати можливість проєктивно виявляти психологічні настановлення його учасників (а разом розуміти й міру розходження суб'єктивного сприймання з об'єктивним змістом спеціально відібраного твору). Це той інструмент впливу на свідомість, що формує як групову картину світу, так і уявлення особистості про саму себе. Це відбувається тому, що кожний фільм відповідно до феноменології систем комунікації людства відображає кінематичний комплекс людського несвідомого. Синемологічний метод як практика за основну мету має навчити глядача аутоуважності до власних думок, емоцій та поведінки. Відтак значущим є саме інтерпретація кінотвору глядачами [2].

Спробуємо визначити роль синемології в практиці сучасної психологічної реабілітації. Розглянемо спочатку переваги вищезазначеного методу. Передусім ідеться про глибший і сильніший ефект від того, що можна візуалізувати на практиці, ніж слухати звичні теоретичні пояснення. В разі актуалізації клієнтом власних внутрішніх проблем уможлиблюється ніби екзистенційне самодистанціювання, аналіз зі сторони й зростання ймовірності самостійних внутрішніх змін. Заразом синемологічний метод має ефект підвищення здатності особистості до критичного осмислення життєвих ситуацій на прикладі життя героїв, їхніх помилок. Етапність застосування методу розгортається через введення до певної теми (що обирає психолог через фільм), аналіз клієнтами кінопродукту й власних переживань щодо нього та відповіді на задалегідь підготовлені спеціалістом запитання, фідбек (теоретичне обґрунтування, акцентування, відповіді на можливі запитання глядачів). Важливим завданням синемології – спробувати зрозуміти фільм на кількох рівнях: індивідуальному (йдеться про психологічну дихотомію, розуміння настанов головних героїв та можливих шляхів розв'язання окресленої проблеми); соціальному – особливості взаємодії між героями (успішні та неуспішні моделі та стратегії); символічному – символи кінокартини

та їхні можливі інтерпретації [1]. Заразом для аналізу фільму можна використати такі запитання: «Які головні події розгортаються та який їхній зміст?»; «Хто є головними героями, в чому полягає закономірність їхньої поведінки?»; «Який сенс представленого фільму?»; «До яких дій заохочує цей фільм?»; «Чому він навчає?»; «Що в ньому було гуманного, а що ні?», «Чи досяг головний герой успіху, чи що йому стало на заваді?». Відтак сила впливу змісту кінострічки зростає, коли відбувається первинна ідентифікація (з головним героєм фільму), і вторинна (з ситуацією кінонарративу). Взаємодіючи з віртуальними героями, люди схильні проявляти справжні реакції на суб'єктивному, фізіологічному та поведінковому рівнях [3].

Синемологія може реалізовувати важливий потенціал у психологічній реабілітації завдяки вираженню, резонуванню як емоцій і думок, так і паттернів поведінки. Чим відтак увиразнюється терапевтичний потенціал завдяки емоційному відреагуванню (навіть у разі алекситемічних випадків), емпатії, ідентифікації, візуальній і структурній стимуляції, активізації рефлексії (над власним життям, щодо власних емоцій зокрема), відволіканню від дистресових переживань. Взагалі вибір фільму може виступати як ефективний засіб у психоосвіті та психологічній підтримці, психологічній реабілітації та сприяти психологічному благополуччю та зціленню в конкретному випадку (цьому сприятимуть варіації залежно від індивідуальних потреб і психічного стану клієнта).

Водночас синемологія в психологічній реабілітації має реалізовуватися з врахуванням можливих і негативних ефектів. Так, зокрема, важливо пам'ятати про індивідуальні реакції кожного з тих, хто буде переглядати задалегідь обраний психологом фільм (позаяк певні сцени або теми все ж таки можуть тригерувати та провокувати певні емоційні стани, переживання, що увиразнюють собою травматичний досвід). Відтак спеціалістом важливо відповідально відбирати відеоматеріали, а також проводити якісне обговорення. Ще одним аспектом є те, що синемологія може обмежувати активну участь клієнта в психореабілітаційному процесі. Також можлива ситуація, коли той самий фільм може не спрацювати, з огляду на особливості культури, індивідуальні особливості клієнта.

Отож роль синемології в психологічній реабілітації може бути увиразнено в сприяючому (навіть фасилітативному) векторі. Заразом ефективне використання синемології в психологічній реабілітації вимагає від психолога задалегідь відповідальної підготовки та врахування індивідуальних потреб і особливостей життєвої ситуації клієнта. Важливо зважати на бажану гуманістичну функціональність або ж навпаки – ймовірну подальшу практику самовідчуження, регресування клієнта (що не є правильним, звичайно). Синемологію може бути розглянуто як один із підходів у комплексній програмі психологічної реабілітації.

Синемологія в сучасній психологічній реабілітації як допоміжна практика може відіграти конструктивну роль задля вдосконалення процесів відновлення та підтримки пацієнтів. Водночас важливо відповідально враховувати, що існує небезпека можливого психологічного

перенавантаження або загострення відчуття стресу клієнтів під час взаємодії з візуальними та звуковими стимулами. Немаловажно брати до уваги індивідуальну ситуацію людини в кожному разі, щоб синемологія зіграла роль саме конструктивного значущого рекреаційного, відновлювального, розвивального тощо функціоналу.

Відзначимо, що нині синемологія може бути корисною й в роботі з військовослужбовцями, увиразнюючи собою терапевтичний вплив емоційно змістовних фільмів. Так, може мати місце й формування відчуття героїзму та взаємодопомоги (особливо фільми на військову тематику). Також кінострічки, що реалістично відтворюють військові сценарії та взаємодію, здатні використовуватися для професійної підготовки та адаптації, розвиваючи й стратегічне мислення військових, та розгляду різних ситуацій, а також реалізовувати завдання підтримки в процесі пристосування до цивільного мирного життя (в якості допомоги в соціальній інтеграції). Заразом особливо важливо пам'ятати про можливість породжувати тригерування сценаріями конкретного фільму.

Синемологія як інструмент у психологічній реабілітації здатна сприяти розвитку навичок самовизначення та саморегуляції особистості, що важливо для відновлення самостійного життя в адаптаційному форматі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чаплінська Ю. С. Можливості сінемалогії при реабілітації психологічної травми. URL : <https://cutt.ly/fw1DdRC1> (дата звернення: 5.03.2024).
2. Meneghetti A. *Filosofia ontopsicologica* : Ontopsicologia Editrice, 2002. 295 p.
3. Pan X., Gillies M., Barker C., Clark D. M., Slater M. *PloS one*. Socially anxious and confident men interact with a forward virtual woman: an experimental study 2012. Vol. IV, I. 4. P. 329–331.

Максим Сергійчук,

*здобувач вищої освіти, група ПЛ-10
(Державний університет «Житомирська політехніка»),*

Юлія Кондратюк,

*кандидат історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»*

ГОРОДНИЦЬКИЙ ПОРЦЕЛЯНОВИЙ ЗАВОД: ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ЗАНЕПАДУ

Українська земля має великі природні багатства, які дають необмежені ресурси для розвитку промисловості в різних напрямках і галузях. Однією з них було порцелянове виробництво. Січинський В. у творі «Українська порцеляна» писав, що порцеляновий посуд - це один з найбільш поширених артикулів широкого, щоденного вжитку, а його виготовлення потребувало величезної кількості каолінової глини (біла глина), надра якої були поширені на території України від Волині до Азовського моря. Крім того для оздоблення та створення нових форм потрібні були висококваліфіковані митці та майстри [1, с.3].

Саме через наявність родовищ глини на Поліссі у невеличкому містечку Городниця Звягельського району (у минулому Новоград-Волинський) Житомирської області було побудовано порцеляновий завод. Городницький порцеляновий завод – це одне з найстаріших підприємств України з виготовлення порцеляново-фаянсових виробів господарського і культурно-побутового призначення. Його історична спадщина велика.

Завод був заснований у 1799 році Йосифом Клеменсом князем Чарторийський.[5, с.421], який розгорнув широку промислову діяльність у свої маєтках на Волині й Поділлі. Зокрема у м. Корець Рівненської області, мав власну фабрику порцелянових виробів (1784 р.). Саме там було розроблено рецепт виготовлення порцеляни з місцевих глин. І саме частина виробництва Корецької порцелянової фабрики була переведена у Городницю, через пожежу. Городницька фабрика будувалася чотири роки, а працювати почала 1 квітня 1807 року. Вважали, що завод буде прибутковим, але цього не сталося. У 1810 році помирає князь Чарторийський. Генрих Любомирський, чоловік Терези Чарторийської, у 1814 році починає керувати фабрикою [2, с. 4]. У 1828 року на виробництві працювало 7 печей і виробляли посуд з фаянсу і кам'яної маси, оздоблений рельєфним декором. На першій Всеросійській виставці у Петербурзі в 1828 році вироби Городницької фабрики були відзначені преміями.

У 1850 році власником заводу став син Любомирського, який продав його у 1856 році поміщику Вацлаву Руліковському. І саме на цьому етапі починається новий розвиток заводу - виробництво фарфору, який на той час давав чималий прибуток підприємству. Новий власник побудував нові печі для випалювання, удосконалив структуру сировини, навіть побудував водяний млин. На заводі з'явилися майстри із-за кордону. Всього нараховувалося до 350 робітників. Були збудовані 30 будинків для робітників із наділом землі по 5

соток. В кожному будинку жили по 2 – 4 сім'ї. Ян Грабовський займався виробництвом порцеляни, а художнім оздобленням займався Романовський та його чотири сини. В результаті якість продукції та об'єми виробництва зросли. Виготовляли сервізи із золоченими зображеннями гербів, вензелів, випускали поштучні предмети: кашпо, вази, чайниці для сухого чаю, глечики тощо. Більше 20 років завод був власністю Руліковського.

Проте пожежа у 1870-х роках повністю знищила підприємство. Власник не мав змоги реконструювати його, тому був вимушений продати Полтавському земельному банку. Потім завод неодноразово перепродавався. У 1887 році новий власник Фелікс Зусман побудував другий завод, що спеціалізувався на випуску санітарно-фаянсових виробів, а згодом об'єднав їх у один. Штат заводу в основному складався з євреїв. Клеймом Городницького заводу був надпис „P.S.I.R. Horodnica» і «Фаб. Городницької» з короною вгорі. Згодом лише одне слово «Городниця» кирилицею або латиницею чорним, червоним, рідше синім чи бронзовим кольором [6, с. 7].

До 1910 року виробництво фарфору досягло рекордного прибутку – 180 тисяч карбованців при 400 робітниках. Але при цьому робітники працювали по 12 годин. Умови були важкі. Використовувалася робота дітей-підлітків. За один день робітник отримував 13 коп., підліток – 7 коп. Для порівняння на той час 1 хлібина коштувала 6 коп., а булка – 5 коп. У цеху за довгим столом сиділи жінки і при світлі каганця їх вправні руки вкривали позолотою крила ангелів, пастушків тощо. Тут же бігали діти, бо дитячих закладів не було.

У 1917 р. на заводі відбувся страйк і робітники відсторонили Зусмана від управління заводом. В роки національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) завод не працював. З приходом до влади більшовиків завод разом з іншими подібними підприємствами був націоналізований і переданий під керівництво Головного комітету скляно-порцелянової промисловості ВСНГ і почав працювати як Городницький порцеляновий завод ім. Комінтерну. Від 1930 – х років він перейшов на виробництво посуду і скульптури малих тіл. Городницькі вироби були відомі за межами не лише області, а й республіки.

Але II Світова війна внесла свої корективи. Завод було зруйновано. Залишилося два горна з шести, знищено більшість будівель. Проте відразу після завершення війни він був відновлений і знову введений в експлуатацію. З цього моменту починається новий етап розвитку. Широко застосовується конвеєризація процесів та глазурування посуду. Уже в 1950 році завод досяг довоєнного рівня. В цей період було розроблено нові моделі скульптур на теми щасливого дитинства, казок, створювалися погруддя письменників та політичних діячів. Після закінчення Одеського художнього училища, протягом 1950-1951 рр. на заводі працював В.І. Щербина – український скульптор пластики малих форм. Протягом 1955 – 1965 рр було оновлено обладнання, цехи. Уже у 1965-1977 вперше в Радянському Союзі були закуплені дві швидкісні печі для випалювання, внаслідок чого швидкість випалювання скоротилася від 30 до 6 годин.

70 – 80-ті рр. ХХ ст. - це час бурхливого розвитку заводу. В цей час були побудовані і введені в експлуатацію нові цехи. Продукція заводу поставлялася на експорт.

У радянські часи на балансі підприємства були дитячий садок, гуртожиток на 105 місць, будинок культури, житлові будинки.

Після оголошення Незалежності України, завод став колективним у 1993 році. У 1995-1998 роках завод поступово переходить на газове паливо, що дало можливість уникнути банкрутства. Підприємство брало участь у міжнародних виставках у Бельгії, Ізраїлі, Арабських Еміратах, Ірані. У 1998 році журналом «Actualided» (Мадрид, Іспанія) КП «Городницький фарфоровий завод» був нагороджений «Великим золотим призом» за високі досягнення в промисловості та торгівлі. Вищий Союз національного Інституту маркетингу нагородив підприємство «Великим призом Америки за якість і сервіс 1998р.». Також у цьому ж році компанією J*VAN присуджена міжнародна платинова зірка. В асортимент виробів підприємства входили переважно на 95% господарський посуд та на 5% сувенірна продукція. Це столові сервізи та гарнітура, кавові та чайні сервізи на 6 та 12 персон, кухлі, тарілки, подарункові вироби. Продукцію прикрашали підглазурним розписом солями кобальту, часто з позолотою. У декорі були мотиви українського народного мистецтва, в оздоблені побутових виробів масового випуску – трафарет, штамп, декалькоманія, кольорові смужки, квіти, листочки тощо. Асортимент розширювався і оновлювався, але вступ України до СОТ (Світова організація торгівлі) в травні 2008 року і економічна криза, яка почалася у цьому ж році ускладнила діяльність заводу. У липні підприємство зупинило свою роботу. Спроби залучити інвесторів з Італії були безуспішні.

У цьому ж 2008 році всі фарфорові зразки були перевезені у місцевий Будинок культури, де було організовано музей виробів Городницького фарфорового заводу. Його офіційно відкрили 16 січня 2016 року. У представлених експонатах яскраво відображаються зміни та розвиток мистецьких стилів і напрямків та їх орієнтування на кращі європейські зразки. В січні 2010 року почалася справа щодо банкрутства. А 19 січня 2012 року господарський суд Житомирської області визнав завод банкрутом і почав процедуру ліквідації підприємства. Загальна сума заборгованості заводу становила 5,9 млн гривень.

З 2014 року на території заводу ведуть підприємницьку діяльність щодо виготовлення базальтового волокна та оброблення деревини.

Городницький завод увійшов в історію промисловості своєю ексклюзивною продукцією: посудом, сувенірами, статуями тощо. На превеликий жаль він припинив свою діяльність, однак його вироби і на сьогодні представляють інтерес, особливо колекціонерів і є досить дорогавартісними на різних аукціонах. Матимемо надію, що складні часи для заводу закінчатся і він з новими потужностями зможе відновити свою роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візитів Ю. «Французи в Україні: фрагменти історії». Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26, 2015.- Режим доступу: <http://surl.li/oeKth>

2. Городницький порцеляновий завод. - Режим доступу: <http://surl.li/dthyj>
3. Колесник Г.М. Збірник краєзнавчих матеріалів /Територія колишн. Городнинського р-ну/: Городнинське краєзнавче товариство. – Новоград-Волинський : Вид-во «НОВОГрад», 2018. №1. 48 с.
4. Колесник Г.М. Збірник краєзнавчих матеріалів /Територія колишн. Городнинського р-ну/: Городнинське краєзнавче товариство. – Новоград-Волинський : Вид-во «НОВОГрад», 2019. №2. 48 с.
5. Костриця М.М., Костриця М.Ю. Житомирщина туристична; Краєзнавчі нариси / За загальною редакцією докт. геогр.наук, проф. Костриці М.Ю. Житомир «Полісся», 2009. 564 с.
6. Січинський В. Українська порцеляна. – Філадельфія: США , 1952. 18 с. - Режим доступу: <http://surl.li/oehtt>

Анна Ковальчук,

*здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

Ірина Войналович,

*к.е.н., доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

СКЛАДОВІ ТА МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Соціальний захист – це важлива складова політики держави, яка забезпечує благополуччя, розвиток і безпеку своїх громадян. Від ефективності впровадження цього напрямку соціальної політики залежить рівень життя і розвитку будь-якого суспільства. Значення соціального захисту, його сутність, місце в соціальній політиці держави неабияк позначається на фінансовій стабільності, гідному рівні життя і відіграє важливу роль в сьогоденні суспільства.

Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [1]. Сучасна система соціального захисту охоплює всі етапи життя людини і передбачає заходи для підтримання гідного рівня життя від моменту народження і аж до смерті.

Система соціального захисту в Україні – це інтегрована цілісність трьох складових: соціального страхування, соціальної допомоги та соціальних гарантій. Вона спрямована переважно на такі категорії громадян як: малозабезпечені сім'ї; сім'ї, що мають дітей; пенсіонерів; громадян, які частково або повністю втратили працездатність; безробітних; осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (Герої України тощо); громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та ін. [1].

Базою для створення системи соціального страхування в Україні стали Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (14 січня 1998 р.). Згідно з Основами, загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка забезпечує соціальний захист, який включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з причин, що не залежать від них, а також у старості та в інших ситуаціях, за кошти грошових фондів, які утворюються за допомогою сплати страхових внесків власником або його уповноваженим органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, визначених законом. Закон також передбачає такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, пов'язаними з похованням; медичне; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які

призвели до втрати працездатності; на випадок безробіття та інші види страхування, встановлені законами України [3].

Система соціального захисту включає також і державну соціальну допомогу. Соціальна допомога – одна з основних форм підтримки суспільством осіб, матеріальне становище яких є нижчим від загальноприйнятого рівня забезпечення. Державна соціальна допомога – це гарантований державою рівень матеріальної підтримки громадян. Вона регулюється рядом законів, зокрема «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» (2005 р.), «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» та ін. [2].

Ще однією складовою системи соціального захисту є державні соціальні гарантії, які забезпечують конституційне право громадян на достатній рівень життя. Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.) встановив правові основи визначення та реалізації основних соціальних гарантій на основі соціальних норм і нормативів, які приймаються законами та іншими нормативно-правовими актами [4].

Державні соціальні стандарти – це соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Державні соціальні гарантії – це мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, інших видів соціальних виплат, які гарантують рівень життя не нижче прожиткового мінімуму [4].

Системи соціальних гарантій, які функціонують у країнах Європи, були створені протягом понад 50 років після Другої світової війни. В європейських країнах система соціального захисту може мати дві основні моделі: універсальну або страхову, залежно від того, чи фінансується вона з державного бюджету чи зі страхових внесків.

Універсальна модель спрямована на досягнення соціальної справедливості, зменшення нерівності та гарантування певного рівня доходів і соціальних послуг для всіх. У цій моделі використовуються методи прямого перерозподілу через податкову систему та бюджет, посилюється роль приватних і регіональних служб соціального забезпечення, а майбутнє полягає в тому, що люди своєю працею здатні поліпшити свій добробут.

Страхова модель базується на системі соціального страхування, яка поєднує боротьбу з бідністю і підтримку високих стандартів життя. У цій моделі ринок праці та зайнятість регулюються соціальними партнерами, а метою соціальної політики є забезпечення усім громадянам рівних можливостей у реалізації їх соціальних прав та гарантій. Держава створює необхідні умови для людського розвитку та стимулює кожного до індивідуальної відповідальності за свій добробут.

Універсальна модель соціального захисту найбільш розвинена в Данії, а страхова – в Німеччині, Бельгії, Австрії, Італії, Іспанії та Греції. У таких країнах, як Швеція, Фінляндія та Норвегія, використовується змішана модель, яка включає державне соціальне забезпечення та соціальне страхування. У інших країнах, як Велика Британія, Ірландія, держава регулює соціальні процеси, але

з меншим рівнем оподаткування і перерозподілу ВВП. Таким чином, соціальне страхування є найбільш загальним і важливим елементом системи соціального захисту більшості держав світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

2. Міністерство соціальної політики України. Державна соціальна допомога - Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/derzhavna-socialna-dopomoga.html> (дата звернення: 20.11.2023).

3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III : станом на 4 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

Безпальчук Вікторія,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ЕТІОЛОГІЯ ТА ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ»

Синдром професійного вигорання привертає дедалі більше уваги й стає предметом соціально-психологічного аналізу. Зростання рівня робочого навантаження, виникнення міжособистісних конфліктів, дефіцит часу на виконання професійних обов'язків безпосередньо впливає на психологічну оцінку рівня якості життя працівників. Однією з основних причин розвитку вигорання є надмірне навантаження на робочому місці. Систематичні огляди літератури показують, що працівники, які стикаються з високим робочим стресом, частіше страждають від емоційного виснаження [1, с. 10]. Висока інтенсивність роботи, короткі терміни та недостатність підтримки з боку колег або керівництва створюють умови для виникнення синдрому професійного вигорання.

Особистісні характеристики також відіграють значну роль у розвитку синдрому професійного вигорання. Перфекціонізм, самокритичність та емоційна реактивність є поширеними серед працівників, які схильні до вигорання. Дослідження показують, що високий рівень самокритичності підвищує ризик емоційного виснаження та деперсоналізації [2, с. 45]. У той же час, недостатній рівень самооцінки може призвести до відчуття неефективності, що також сприяє виникненню синдрому вигорання.

Соціокультурні чинники, зокрема, вплив робочого середовища та професійних норм, також відіграють важливу роль у розвитку синдрому професійного вигорання. Культурні очікування та соціальні норми, які передбачають високу продуктивність та відданість роботі, можуть призводити до зростання рівня стресу та сприяти розвитку вигоранню [3, с. 56]. Деякі сфери професій, а саме – юридична, психологічна, медична, об'єктивно підвищують ризик до виникнення у працівників синдрому професійного вигорання через високий рівень відповідальності та інтенсивності роботи.

Наслідки професійного вигорання мають серйозний вплив не тільки на працівників, але і на організації. Емоційне виснаження, яке є основним компонентом вигорання, призводить до зниження продуктивності та підвищення рівня помилок [4, с. 78]. Егоцентризм, відчуженість емпатії негативно впливають на стосунки між колегами, створюючи ворожу атмосферу на робочому місці. Відчуття неефективності призводить до зниження мотивації [5, с. 88].

Таким чином, розуміння етіології, чинників та наслідків синдрому професійного вигорання має важливе значення для розробки ефективних стратегій запобігання та підтримки працівників. Своєчасне виявлення ознак вигорання, а також створення здорового робочого середовища, можуть знизити ризики та покращити благополуччя працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Salvagioni, D. A. J., Melanda, F. N., Mesas, A. E., González, A. D., Gabani, F. L., & Andrade, S. M. (2017). Фізичні, психологічні та професійні наслідки професійного вигорання: систематичний огляд перспективних досліджень. *PloS One*, 12(10), e0185781.
2. Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Професійне вигорання. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397-422.
3. Lam, T., Baum, T., & Pine, R. (2003). Суб'єктивні норми та задоволеність роботою: випадок китайської ресторанної індустрії в Гонконзі. *Journal of Asian Tourism Studies*, 13(2), 56-78.
4. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1996). Маслаховий інвентар професійного вигорання. *Maslach Burnout Inventory*, 45(3), 75-90.
5. Friedman, I. Вигорання у вчителів: дослідження випадку. *Educational Research*. 2000. № 42(2), 67-82.
6. Оксютрович М., Мельничук Д. Конструктивні стратегії поведінки особистості у психогенних кризових ситуаціях. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 1 (69). С. 253 – 260. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-253-260>.

Ольга Кресан,

*Магістрант факультету педагогіки, психології соціальної роботи та мистецтв
(Ніжинський державний університет імені М.Гоголя)*

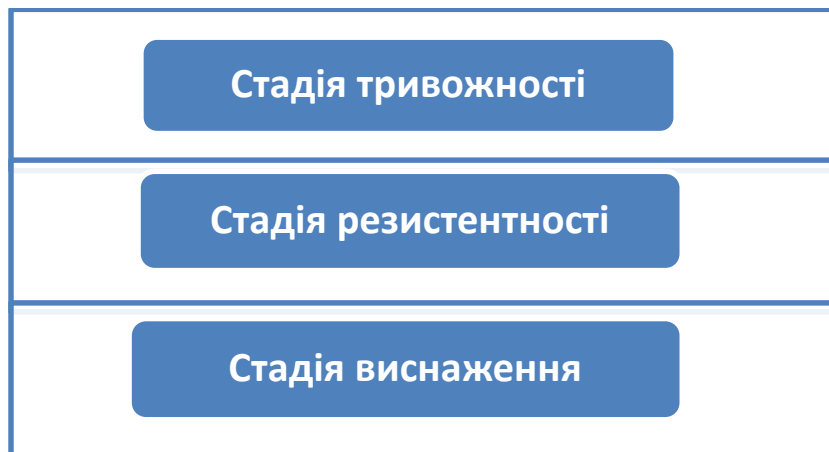
ОСОБЛИВОСТІ СТІЙКОСТІ ДО СТРЕСУ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В сучасних українських реаліях повномасштабного вторгнення РФ та військових дій на території нашої країни стійкість особистості до стресу та здатність його долати є однією з найбільш важливих якостей, що необхідна для збереження психологічного здоров'я та реагування на виклики сучасних умов. Стійкість до стресу у психології розглядається з одного боку як характеристика, що пов'язана з психологічними властивостями особистості, такими, як темперамент, характер, а з іншого – з набутими компетенціями, які можна тренувати та вдосконалювати.

Стійкість до стресу ми розглядаємо як сукупність особистісних властивостей, що сприяють протидії впливу стресорів на організм і поведінку людини та перешкоджають їх негативним наслідкам. В результаті психіка функціонує стабільно, людина здатна ефективно діяти та адаптується до вимог середовища. До властивостей, що утворюють стійкість до стресу, відносять зовнішні та внутрішні фактори [2 с. с.83]. До *зовнішніх* належать характеристики та особливості середовища, а також діяльності людини, її дій та вчинків. До *внутрішніх* відносять комплекс психофізіологічних, індивідуально-особистісних та соціально-психологічних характеристик індивідуальності [2].

Дослідження стійкості до стресу у психології розпочалося з досліджень власне стресу як психологічного та біологічного явища, одним з перших його дослідників був канадський фізіолог Г.Сельє, який розробив найбільш відому в психології теорію стресу, де визначив це явище як «неспецифічну відповідь організму на будь-яку вимогу» [3]. Виокремивши три стадії стресу, автор зазначив, що в процесі дії стресорів на організм відбувається адаптація і відповідно стійкість організму та психіки до впливу стресу. Це відбувається на другій стадії стресу – стадії резистентності (*рис.1*), коли стійкість до стресу збільшується. У цей момент людина або здатна впоратися із впливом стресорів або їхній вплив стає занадто сильним, тоді відбувається перехід на наступну стадію – виснаження, що може бути небезпечною для здоров'я й життя людини (*рис.1*).

Рис. 1. Стадії протікання стресу за Г.Сельє

В ситуації постійного, довготривалого стресу, що становить собою сучасна ситуація війни в країні та надзвичайного стану, наслідки для особистості можуть непередбачуваними. Тому важливо не лише усувати та послаблювати дію стресорів всюди, де це можливо, а й формувати стійкість особистості до стресу. Особливого значення проблема розвитку стійкості до стресу має для молоді юнацького віку, оскільки в цей період відбувається завершення формування особистості, її Я-образу та вироблення перспектив на майбутнє.

Для детальнішого вивчення проблеми стійкості до стресу студентів під час війни нами було проведено емпіричне дослідження серед студентів Ніжинського державного університету ім.М.Гоголя за допомогою методики «Стійкість до стресу» (Максименко С.Д., Карамушка Л.М., Зайчикова Т.В. та ін.) [1]. До вибірки досліджуваних увійшли 155 студентів різних спеціальностей НДУ ім.М.Гоголя віком від 17 до 35 років. За результатами дослідження було виявлено, що близько 22% студентів мають високий рівень стійкості до стресу, близько 72% – середній рівень, понад 6% – низький. Це свідчить про те, що досліджувані переважно здатні адаптуватися до складних умов та стресових ситуацій і можуть витримувати емоційні навантаження. Загальна кількість досліджуваних, які мають високий та середній рівень стійкості до стресу, становить понад 90%, що є значущим з погляду здатності протидіяти стресу, що є показником психологічного здоров'я особистості.

Загалом у дослідженні взяли участь 60 студентів-психологів, а також 95 студентів інших спеціальностей НДУ ім.М.Гоголя. Якщо порівнювати результати досліджуваних за спеціальностями, то можна зробити наступні висновки. Відсоток студентів з низьким, середнім та високим рівнем стійкості до стресу є приблизно однаковим. Результати досліджуваних двох груп у відсотках наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень прояву стійкості до стресу у студентів різних спеціальностей

Студенти-психологи			Студенти інших спеціальностей		
Рівень прояву стійкості особистості до стресу					
Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
12,5 %	68,75 %	18,7 %	10 %	73,63 %	16,3 %

Як бачимо з таблиці 1, різниця відсотків за кожним з рівнів прояву стійкості до стресу є невисокою. Проте, враховуючи різницю кількісного складу двох вибірок, ми здійснили кількісний аналіз результатів із застосуванням статистичного критерію Т-критерій Ст'юдента для незалежних вибірок. В результаті застосування даного критерію $t_{емп.}=0,3$ і є статистично незначущим ($t_{емп.}<t_{крит.}$). Це свідчить про те, що немає статистично значущої різниці між результатами вимірювання стійкості до стресу студентів двох груп. Таким чином можемо зробити узагальнений висновок про те, що студенти мають переважно середній рівень стійкості до стресу, що означає, що загалом вони можуть витримувати навантаження та протидіяти впливу стресорів. Це означає, що під час війни студенти змогли адаптуватися до стресових умов та витримують емоційні навантаження.

Перспективи подальших досліджень цієї проблеми полягають у детальнішому вивченні ресурсів стресостійкості студентів та можливості її формування в осіб, які мають низький рівень розвитку стійкості до стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С.Д., Карамушка Л.М., Зайчикова Т.В. та ін. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти. 2-е вид. Київ: Міленіум, 2006. 368 с.
2. Психологія стресостійкості студентської молоді / Л. Афанасенко, І. Мартинюк, Л. Омельченко, А. Шамне, В. Шмаргун, С. Яшник / За заг. ред. В. Шмаргуна. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/423be051-1364-4d77-93a6-68d625066c4e/content>
3. Selye H. (1976) Stress in Health and Disease. Butterwords, Boston – London, 1300 p.

Владислав Коношко,

курсант 1 курсу,

*факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК ІНСТИТУТ ВЛАДИ В СУСПІЛЬСТВІ

Дискримінація, як інститут влади в суспільстві, залишається однією з найактуальніших тем сучасності, що вимагає негайного уваги та реакції. Незважаючи на значний прогрес у боротьбі за рівність та права людини, дискримінація залишається серйозною загрозою для суспільства. Вона не тільки порушує основні принципи справедливості та гуманності, але й ускладнює соціальні взаємовідносини, пригнічує потенціал індивідів та створює небезпечні прогалини в суспільному розвитку. Тому вивчення, аналіз та розробка ефективних стратегій подолання дискримінації є актуальним завданням, яке вимагає комплексного підходу та спільних зусиль усіх сфер суспільного життя.

Метою цієї роботи є аналіз феномену дискримінації як інституту влади в суспільстві, виявлення його основних проявів та наслідків, а також розгляд можливих шляхів протидії цьому явищу. Основною метою є висвітлення важливості подолання дискримінації для забезпечення справедливого та гуманного суспільства.

Дискримінація являє собою процес, при якому особа чи група осіб, у залежності від їхніх характеристик, таких як раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, громадянство, сімейний та майновий стан, місце проживання, мовність або інші ознаки, може зазнати обмежень у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі [1]. Це може включати нерівні умови для осіб з захищеними характеристиками та тих, у кого вони відсутні, обмеження у доступі до послуг, праці або освіти, а також порушення гідності та поваги до особи.

У суспільстві дискримінація часто виявляється через несправедливе ставлення до осіб залежно від їх зовнішнього вигляду. Такі прояви можуть відбуватися під час процесу прийому на роботу, професійного росту, встановлення різних стандартів щодо одягу або зовнішності у закладах, та взагалі будь-де. Це явище навіть має власну назву – локізм, що походить від англійського слова «look», що означає «зовнішній вигляд» [2, с. 49].

Дискримінація осіб через їх стан здоров'я або фізичні та психічні вади є порушенням їх прав як людини, включаючи право на належний фізичний і психічний розвиток, а також, що найважливіше, право на життя. Це також порушує принцип рівності всіх людей та їхню гідність [3, с. 149].

Місце проживання також має великий вплив на можливості людей у різних аспектах життя, таких як доступ до питної води, електроенергії, медичної допомоги, якісної освіти, гідної роботи. Нерівності, що виникають у зв'язку з географічним положенням, також відомі як «просторова нерівність»,

можуть бути дуже виразними, особливо між сільськими та міськими районами, особливо в країнах, що розвиваються [4, с. 34]

Як відзначає А. Е. Чирикова, у суспільстві існують певні обмеження, які обмежують участь жінок у різних сферах, проте вони не завжди є об'єктивними. Такі обмеження призводять до прихованої дискримінації жінок. Цю дискримінацію можна помітити навіть при гендерному аналізі різних аспектів суспільного життя [5, с. 103].

Можливість оскарження дискримінації за ознакою статі прямо визначена в статті 22 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні» [2]. Однак, як правильно відзначила О. Сулова, всі зусилля закону можуть бути марними, якщо «суддівський корпус не буде належним чином ознайомлений з проблемою дискримінації за ознакою статі, її законодавчого заборона, недопустимості в судовому процесі, у винесенні судових рішень, а також власної правосвідомості» [6, с. 63].

В українському суспільстві на сьогоднішній день все ще існує дискримінація і в сфері праці. Це проявляється у приниженні гідності працівників, негативно впливає на їх психоемоційний стан, створює напруженість в колективі та трудових відносинах, а також сприяє формуванню негативного ставлення між співробітниками. Виникає нагальна потреба вирішення цієї проблеми шляхом забезпечення дотримання юридичних гарантій, що запобігатимуть застосуванню дискримінації у сфері праці [7, с. 141].

У підсумку, дискримінація, як інститут влади в суспільстві, виявляється у різних аспектах життя людей і має серйозний вплив на їхнє благополуччя та розвиток. У різних контекстах, від працевлаштування до доступу до освіти та медичних послуг, дискримінація може призводити до порушення прав людини, поглиблення соціальних нерівностей та підризу соціальної солідарності.

Один з основних шляхів вирішення проблеми дискримінації - це законодавче врегулювання і надання юридичних гарантій на рівні держави. Створення та посилення законів, спрямованих на запобігання дискримінації та захист прав потерпілих, є важливим кроком у впорядкуванні цієї проблеми. Однак ефективне виконання законодавства потребує не лише наявності відповідних законів, але й їх активної реалізації, контролю за дотриманням та належного покарання за порушення.

Крім того, для подолання дискримінації необхідно широке суспільне обговорення та усвідомлення цієї проблеми. Освіта та інформаційні кампанії можуть сприяти формуванню толерантного та рівноправного суспільства. Розвиток культури рівності та поваги до різноманітності може стати ключовим фактором у запобіганні дискримінації та зміцненні соціальної солідарності.

Незважаючи на складнощі, які супроводжують процес подолання дискримінації, наявність правових, соціальних та освітніх механізмів для боротьби з цією проблемою відкриває перспективи для побудови більш справедливого та гуманного суспільства. В умовах підвищеної уваги до прав людини та соціальної справедливості можливе здійснення значних кроків у напрямку забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні: закон України // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
2. Афанасьєва М. Я. В., Афанасьєва М. В., Стоянов М. М., Стоянов М. М. Дискримінація за ознакою зовнішності. *Проблеми та судження*, 2019, с. 49.
3. Островська Б. В. Роль ООН у запобіганні та протидії дискримінації за станом здоров'я для захисту людського життя. *Форум права*, 2017, 3: с. 146–151.
4. Марусенко А. В. Іноземний досвід формування відносин «соціум-влада» в урбанізаційному середовищі. *Вчені записки Таврійського Національного Університету Імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, т. 33 (72) № 4, 2022, с. 33.
5. Нагайцева І. Д. Гендерні аспекти в управлінні: матеріали хіі науково-практичної конференції соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства, Сіверодонецьк, 2015, с. 103.
6. Суслова О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. М. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. Київ: Тютюкін, 2010. 335 с.
7. Шурупова К. В., Фатах А. А., Склема Т. Ю. Дискримінація за віковою ознакою на робочому місці: диференціатори впливу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* (67), 2021, с.139-143.

Науковий керівник: Смірнова Ірина Олегівна, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Вероніка Башинська,
здобувачка вищої освіти

ІГРОВА ПСИХОКОРЕКЦІЯ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ

Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) є одним із найпоширеніших психічних розладів у дітей, що впливає на їхній навчальний та соціальний розвиток. Діти з цим синдромом часто мають труднощі зі зосередженістю, контролем своєї поведінки та регуляцією емоцій, що може призводити до проблем в навчанні, спілкуванні та адаптації в соціумі.

Робота з дітьми з СДУГ потребує комплексного підходу, в якому однією з ключових складових є ігрова психокорекція. Ігрова психокорекція відіграє важливу роль у формуванні у дітей навичок саморегуляції, розвитку уваги, зосередженості та соціальних навичок. Враховуючи те, що діти з СДУГ зазвичай виявляють великий інтерес до ігрових процесів, використання ігрової психокорекції стає не лише ефективним, але й приємним способом взаємодії з ними.

Застосування ігрової психокорекції при роботі з цією категорією дітей може значно поліпшити їхню поведінку, адаптацію в шкільному середовищі та взаємодію зі своїми однолітками. Такий підхід дозволяє залучити дитину до навчання, сприяє позитивному розвитку її особистості та покращує якість її життя.

Дослідження в галузі ігрової психокорекції при роботі з дітьми з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю проводилися різними науковцями. Один із відомих дослідників на цю тему - Ю. С. Шевченко, який спільно з М. Ю. Шевченко займався вивченням комплексної роботи з дітьми з гіперактивністю, включаючи в себе ігрові методи. Їхні дослідження публікувалися в 1997 році. Також важливі внески в цю область зробили інші дослідники, такі як А. Е. Тамбов та співавтори, які вивчали застосування комп'ютерних ігор для діагностики та розвитку різних аспектів уваги, включаючи дітей з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.

Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) характеризується порушенням роботи головного мозку, що проявляється у імпульсивній поведінці, неуважності та надмірній активності. У дітей з СДУГ процеси збудження переважають над процесами гальмування, що призводить до того, що їхня поведінка керується миттєвими бажаннями, інтересами та потребами. Це може викликати бурхливу негативну реакцію у випадку, коли їхні потреби не задовольняються негайно.

Це обумовлено незрілістю кори головного мозку та підкіркових структур, що регулюють вміння контролювати себе та приймати вольові рішення. Діти з СДУГ часто мають труднощі зі ставленням цілей, виконанням завдань та досягненням результатів через невміння самоорганізуватися. Важливо зауважити, що цей синдром не свідчить про низький інтелект – навпаки, діти з СДУГ часто мають високі розумові здібності та високий показник IQ, але їм

складно реалізувати свій потенціал через труднощі у саморегуляції та організації своєї діяльності.

Терапевтичне втручання для дітей з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) включає як медикаментозну терапію, так і поведінкові методи. Ліки можуть бути призначені у випадках серйозних проявів синдрому, але при легших формах СДУГ або в деяких випадках вони можуть бути відкладені в користь поведінкової терапії. Підкреслюється, що ніяка медикаментозна терапія не замінить навчання дитини самоконтролю та прийнятній поведінці.

Поведінкова терапія виявляється найефективнішим методом, оскільки спрямована на підкріплення бажаних форм поведінки з поступовим зниженням негативних проявів [1]. Крім традиційної когнітивно-поведінкової терапії, існують інші методи, такі як нейрокорекція (спеціальні фізичні вправи для мозку), метод Томатіса, біоакустична корекція, ігри з піском, музична терапія та масаж.

Корекція дітей з СДУГ має відбуватися на індивідуальному рівні, зокрема через психологічну допомогу, оскільки такі діти часто страждають від тривожності та невпевненості. Також важлива групова робота, оскільки саме у соціальному середовищі формуються навички спілкування та поведінки.

Головна ідея полягає в тому, що гіперактивні діти зазвичай не можуть дотримуватися правил поведінки на уроці, де потрібно довго сидіти спокійно і бути уважними одночасно. Замість цього, їм пропонуються розвиваючі ігри, які допомагають тренувати увагу та контроль імпульсивності. Ці ігри можуть бути спрямовані на різні аспекти уваги та рухову активність, і вони мають бути адаптовані до потреб кожної дитини. Такий підхід дозволяє дітям не лише розвивати необхідні навички, але й насолоджуватися процесом гри. Крім того, ігри можуть бути використані як на уроці, так і вдома, щоб підтримувати розвиток дитини [2].

Виділяють кілька груп розвиваючих ігор для дітей з синдромом гіперактивності, які можуть чергуватися в структурі єдиного ігрового сюжету спеціально організованих занять, а також включатися у зміст вільного часу в школі і вдома:

1. Ігри на розвиток уваги: Ці ігри спрямовані на покращення різних аспектів уваги, таких як фіксація, концентрація, утримання та розподіл уваги. Вони можуть включати завдання, що спонукають дітей до активного пошуку та спостереження за деталями в ігровій ситуації [3].

2. Ігри на подолання рухової расторможеності та тренування посидючості: Ці ігри допомагають дітям зменшити рухову активність та навчитися контролювати свої рухи відповідно до ситуації.

3. Ігри на тренування витримки та контроль імпульсивності: Ці ігри спрямовані на розвиток навичок управління власними діями та реакціями, зокрема, зниження імпульсивних дій та збільшення витримки.

4. Ігри з комп'ютерними програмами: Комп'ютерні ігри можуть бути ефективним інструментом для ігрової психокорекції, оскільки вони можуть

бути цікавими та привабливими для дітей, а також можуть надати можливість для індивідуалізації та адаптації завдань до потреб конкретної дитини.

Ігрова психокорекція при роботі з дітьми, у яких спостерігається синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), є важливою складовою комплексного підходу до лікування та розвитку таких дітей. Цей метод спирається на використання різноманітних ігор та активностей для покращення уваги, концентрації, самоконтролю та інших ключових навичок.

Основна ідея ігрової психокорекції полягає в тому, щоб діти вчилися не за допомогою традиційних методів, а через гру. Це дозволяє зробити процес навчання більш привабливим, цікавим та ефективним для дітей з СДУГ, які можуть мати труднощі з увагою та самоконтролем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горбунова Л.А., Колісниченко Н.А., Шевченко О.П. «Ігрова терапія у вихованні дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю». Харків: Видавництво «Ранок», 2015.
2. Федоренко, М. В., & Шарук, В. В. (2015). Основні види психологічної корекції синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей.
3. Шевченко Ю.С., Шевченко М.Ю. «Ігрові методи психокорекції дефіциту уваги у дітей». Київ: Видавництво КМА, 1997.

Данило Кривошея,

курсант 1-го курсу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

(Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні питання конституційно-правового регулювання виборів та референдумів набуває особливої актуальності. З одного боку, чинне законодавство передбачає певні обмеження, пов'язані з воєнним станом, які можуть впливати на реалізацію виборчих прав громадян. З іншого боку, важливо забезпечити збереження демократичних принципів та гарантувати, щоб воєнний стан не використовувався для узурпації влади.

Вибори є надзвичайно важливими і як засіб участі народу в управлінні державними справами, як форма безпосередньої демократії, і як засіб «ротації» в органах влади та формального підтвердження їх легітимності, але є «але».

Вибори – це не лише доказ демократичного характеру держави, в першу чергу самі вибори мають бути демократичними. І для цього існує ряд вимог і критеріїв (принципи виборчого права, засади виборчого процесу, міжнародні виборчі стандарти та належні практики, виборчий доробок Європи), значна частка яких, в умовах війни, не може бути виконанна. Варто зупинитися на тих перешкодах і ризиках, що їх несуть «воєнні» вибори.

Стан опрацювання даної проблематики наразі недостатній. Наявні ще довоєнні наукові доробки щодо виборів як об'єкту гібридної війни (зокрема, М.А.Бучин, М.В.Кіцяк), певного поширення в якості предмету дослідження набули повоєнні вибори, особливості проведення яких прогнозують вже зараз, спробу дискурсивного аналізу проведення виборів під час війни здійснили Д.Є.Новак, Х.М.Моряк-Протопопова, проте більшість дискусій наразі точиться у засобах масової інформації за відсутності широкого висвітлення у науковій періодиці [1].

Проведення різних видів виборів в умовах воєнного стану Конституція України врегульовує у різний спосіб. Так, частина 4 статті 83 фактично унеможливає проведення під час надзвичайного або воєнного стану чергових виборів народних депутатів України. Згідно з цією статтею, у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану. Вносити зміни до Конституції в умовах надзвичайного або воєнного стану не дозволяє частина 2 статті 157 [2].

Формально Конституція України виключає можливість проведення лише чергових виборів народних депутатів України. Щодо інших видів виборів

(зокрема за суб'єктом, президентських та місцевих) Конституція такої заборони не встановлює. Відповідні обмеження передбачено Законом «Про правовий режим воєнного стану» та Виборчим кодексом. Отже теоретично, зміни до законодавства можуть розблокувати певні види виборів під час воєнного стану.

Існує навіть думка, що можна говорити про неконституційність норм зазначених законів стосовно виборів глави держави та місцевих виборів, але станом на зараз правових позицій від Конституційного Суду України немає (можливо, подібний аналіз ще буде ініційований кимось із суб'єктів конституційного подання). Якщо із відсутністю у Конституції України прямої заборони виборів під час воєнного стану можна частково погодитись (на тлі наявності заборони законодавчої, якої можливо позбутися), то щодо реальної можливості їх провести із дотриманням численних процедурних вимог, напевно ні. Сама доцільність таких виборів є максимально сумнівною, бо з урахуванням усіх нюансів, суттєвих змін на політичній арені не очікується.

Існує досить категорична, але справедлива думка, що ця ідея (вибори під час війни) несе пряму загрозу національній безпеці України, життю та здоров'ю громадян і суперечить конституційним вимогам до виборів. Тим не менш, повідомлення в медіа та комунікація окремих представників державної влади вказує на можливу готовність держави провести вибори до скасування воєнного стану.

Проблематично забезпечити безпеку голосування. Особливо це стосується районів, наближених до бойових дій. Однак, небезпека ракетних ударів зберігається на всій території країни. Доступно ситуацію пояснив О.Нотевський, а саме: «в нинішніх умовах неможливо організувати виборчий процес, гарантувавши безпеку всім його учасникам. Враховуючи терористичні методи держави-агресора, кожна виборча дільниця буде потенційною ціллю для ракетних ударів [1].

Закриття дільниць під час повітряної тривоги не вирішить проблеми: загроза застосування балістичної зброї або підняття в повітря МіГ-31к (носіїв ракети «Кинджал») на тривалий час легко зірве день голосування. Облаштувати дільниці в укриттях неможливо через змаленьку кількість цих укриттів і непридатність до організації там виборчих дільниць» [3].

Можна лише додати, що усвідомлення такої небезпеки спричинить дуже низьку явку, а ймовірна потреба переривати голосування й переміщатися в укриття збільшить шанси фальсифікацій, а отже знову під сумнівом опиниться легітимність результатів голосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва М.А. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лютого 2023 р.) / Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права. Одеса : Фенікс, 2023. С. 71–77.

2. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Новак Д.Є., Моряк-Протопопова Х.М. Спроба дискурсивного аналізу проведення виборів під час війни (український досвід). Молодий вчений. 2023. No 1 (113). С. 126–131. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5709/5586>

Науковий керівник: Смірнова Ірина Олегівна, старший викладач кафедри теорії та історії держави та права України

Тимошук Анастасія

*здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

РИНОК ПРАЦІ І ЗАЙНЯТІСТЬ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Безпрецедентна ситуація, в якій опинилася Україна внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії, спричинила кардинальні зміни в усіх сферах суспільного життя та у функціонуванні державних і недержавних інституцій в Україні.

Всупереч різним прогнозам, Україна не лише вистояла, а й героїчно боролася за власну свободу та недержавні інституції, незважаючи на дуже болючі втрати. Економічна система України змогла витримати потужні удари та адаптуватися до нових умов.

У 2022 році ринок праці зіткнувся з серйозними викликами, але брак статистичних даних суттєво обмежував можливість оцінити реальність і характер змін, що відбуваються в Україні.

Потреба в актуальній інформації про поточний стан і перспективи ринку праці та попит роботодавців на працівників і навички була зумовлена необхідністю формулювання найбільш ефективних заходів для стимулювання зайнятості та економічного розвитку, а також такими причинами захист найбільш вразливих груп населення на ринку праці. Іншим важливим аспектом необхідності дослідження ринку праці в Україні є планування післявоєнної відбудови. Необхідно знати, що потрібно економіці, державі та збройним силам і які людські ресурси для цього потрібні Україні.

Економічна та міграційна кризи стали основними чинниками, що погіршили ситуацію на ринку праці в Україні: до кінця 2022 року ВВП країни впав більш ніж на 30%, національна валюта значно знецінилася, ціни зросли, а доходи населення суттєво скоротилися. Водночас, особиста безпека людей опинилася під загрозою, і люди масово покидали країну: у 2022 році майже 8 мільйонів людей виїхали з України. При цьому майже 5 мільйонів людей стали внутрішньо переміщеними особами. Запровадження воєнного стану та мобілізація також стали значними факторами, що вплинули на ринок праці та зайнятість. Призов до збройних сил суттєво вплинув на обсяги зайнятості, спричинив зміни у структурі плинності кадрів, сформував певні моделі попиту та пропозиції та загострив дефіцит людських ресурсів на ринку праці.

Найбільше скоротилася частка найпростіших професій, що корелює зі зміною професійної структури зареєстрованих безробітних: частка робітників з обслуговування машин та устаткування в загальній кількості безробітних зменшилася. Очевидно, це пов'язано зі збільшенням попиту на представників цієї професійної групи. Відповідно, зменшилася і частка працівників сфери управління в загальній кількості безробітних, які перебували на обліку. Натомість зросла частка працівників торгівлі та сфери послуг у структурі безробітного населення. Це, ймовірно, є наслідком поглиблення кризи в секторі

роздрібної та оптової торгівлі, що зменшило можливості їх працевлаштування та купівельну спроможність населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туленков М. В. Ринок праці та зайнятість населення в сучасному соціологічному дискурсі. *Релігія та соціум*. 2015. № 3 (19). С. 120-125. Орлова О. В. Міжнародний досвід розвитку пенсійної системи : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» / Орлова Олександра Вікторівна – Миколаїв, 2020. – 9 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1543/1/%d0%9e%d1%80%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%9e.%d0%92.%20%d0%b0%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82.pdf>
2. Ковальська Н. М. Актуальні проблеми працевлаштування молоді на сучасному ринку праці України. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2013. № 2.
3. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPISPISHULINA-2.pdf>

Ольга Гордійчук,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»),
Марина Д'якова,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Тему дослідження актуалізує вплив сучасних інформаційних технологій на людину, її самотність та внутрішнє «Я», необхідність онтологічного й екзистенційного переосмислення сутності ідентичності, власної унікальності, а також прагнення зберегти власну індивідуальність та цілісність у часи суспільних потрясінь.

Проблема самоідентифікації особистості почала активно розроблятися у соціальних науках в середині ХХ ст. Вживання та розповсюдження цього терміну пов'язують з ім'ям американського філософа Е. Еріксона. Вчений визначив ідентичність як окрему єдину структуру особистості, а ідентифікацію – як показник активності особистості стосовно важливих зовнішніх факторів у становленні відношень між «Я» та «Іншими» [7, с. 211]

У контексті соціально-філософського напрямку вперше озвучують та розвивають проблематику самоідентифікації американські філософи й соціологи Дж. Мід та Ч. Кулі. Однак вони у своїх працях ще не вживали термін «самоідентифікація», віддаючи перевагу поняттю «самість». У роботах Ч. Кулі й Дж. Міда самоідентифікація розглядалася з точки зору «дзеркального Я», згідно з якою, самовідчуття особистості визначається відношенням його самості до іншої свідомості, тобто для індивіда соціальна самість є дзеркальною, тим що виражається у свідомості інших [7, с. 212]

У другій половині ХХ ст. зароджується потреба у глибокому дослідженні питань самоідентифікації та її впливу на реалізацію людини. Щоправда деякі дослідники досить негативно ставилися до озвученої категорії, стверджуючи, що ідентичність спричиняє дезінтеграційні процеси в особистості, розкол внутрішнього «Я». Зокрема, свою негативну оцінку щодо ототожнення себе з певними цінностями або ідеями висловлює Е. Фромм. На думку вченого, саме страх самотності, відчуженості, бажання позбавитися індивідуальності, занурившись у проблеми зовнішнього світу, стає поштовхом до ідентичності (уподібнення). Для філософа ідеалом була свобода вибору між добром та злом, яка у свою чергу викликає почуття відповідальності за зроблений вибір. Е. Фромм здійснив переведення процесу самоідентифікації з царини природного (несвідомого) до соціального контексту [7, с. 213–214].

В сучасних умовах самоідентифікація особистості не втрачає важливості, однак ускладнена глобалізаційними процесами [5], динамічними змінами усталених характеристик навколишнього світу. З'явилися поняття

«віртуальної ідентичності» та «мережевої ідентичності». У віртуальному світі людина отримала свободу самоідентифікації незалежно від її расової, національної приналежності та низки визначальних чинників у реальному житті. Вона може у віртуальному просторі реєструватися й діяти під іншим ім'ям, щоразу по іншому позиціонувати себе у «мережевих спільнотах», здобувати новий досвід тощо. Але така «свобода» має низку суттєвих недоліків. Особистість може відмежуватися від своєї дійсної сутності, відчувати відчуження до свого реального тіла, втратити кордони власного «Я», стати об'єктом маніпуляцій тощо. Самоідентифікація стає більш розмитою, нечіткою, у віртуальному вимірі легше уникнути відповідальності за свої вчинки, втрачають певну цінність соціальні норми, статус у суспільстві. В Україні усі ці процеси ще більшою мірою ускладнені інформаційною, з 2014 року гібридною, з 24 лютого 2022 року повномасштабною війною, що порушуючи норми світового порядку та здоровий глузд веде росія [2; 4]

В умовах інформаційного суспільства головними ознаками самоідентифікації особистості є терміни «багаточинникова ідентифікація», «номадична ідентичність», які свідчать про можливість особистості самовизначитися, реалізувати свій потенціал та про труднощі набуття притомної тожсамості [6, с. 109]. Йдеться про творення особистістю різних ідентичностей, що вимагають певних умов та неабияких зусиль, включають пошук потрібної ідентичності, самовизначення та самооцінювання індивіда. Таким чином, термін «самоідентифікація» можна окреслити як процес здобуття самототожності, актуальність якого співвідноситься з основою соціалізації індивіда та кризою ідентичності. Самоідентифікація визначається не лише структурою особистості, що містить в собі сприйняття нею навколишнього світу, самосвідомість, відчуття власної гідності, а й певними знаннями про себе.

Самоідентифікація також містить у собі пошук власної квінтесенції, який пов'язаний з самоусвідомленням та самовизначенням особистості. Сенс цього процесу полягає в досягненні саморозуміння, творенні уявлення про себе як неповторну, цілісну особистість. Тож самоідентифікація є певним відображенням людського ставлення до себе, до інших особистостей, до навколишнього світу в цілому та до об'єктів, яких хоче наслідувати особистість. Для процесу самоідентифікації важливу роль відіграє не тільки зіставлення з іншими особистостями, а й наділення себе певними характеристиками. Однак поняття «самоідентифікація» може стосуватися не лише окремих індивідів, речей, спільнот, а й системи цінностей, переконань ментальності тощо.

Самоусвідомлення людини може бути наслідком осмислення себе, власних почуттів, переживань, дій, а також перетворитися на спосіб ідентифікації та взаємодії з іншими людьми. В даному контексті доречно буде згадати англійського соціолога Е. Гідденса, який стверджував, що самоідентичність була притаманна людині від початку та протягом її життя, на відміну від традиційного суспільства, де людина повинна була сама обрати свій образ з-поміж різних варіантів. Самоідентифікація індивіда здійснюється у соціальному середовищі. Однак суперечності, динамічні зміни різних сфер

життя та ідентичностей індивіда ускладнюють процес дослідження самоідентифікації як невід'ємного елементу структури особистості, що має враховувати також особливості самовизначення людини. Варто зауважити, що самоідентифікація впливає на умови життя в колективі, а також на систему цінностей та прояви діяльності індивідів. Е. Гідденс у праці «Сучасність та самоідентичність» визначив три базові ознаки сучасності, які є водночас і підставою загострення проблеми самоідентичності особистості: достатньо високий рівень ритмічності соціальних систем, глобалізація процесів у соціумі та створення певних соціальних інститутів. Вчений вважав, що самоідентифікація є нестабільним набором характеристик, оскільки тотожність «Я» перебуває у постійному процесі творення та підтверджується шляхом самоаналізу особистості [9, с. 111].

Вивчення проблеми самоідентифікації ускладнюють певні суперечності та динамізм різних сфер життя й ідентичностей індивіда, що вимагають уваги до особливостей соціального пізнання й самовизначення людини. За цих обставин актуалізується усвідомлення ідентичності як виняткової здатності людини, що містить у собі два виміри: персональний (відчуття людиною власної винятковості) та соціальний (визнання індивіда в соціумі). Методом самосприйняття послуговуються в тих випадках, коли цілі й почуття індивіда здаються йому недостатньо визначеними і тому з'являється потреба у повторному дослідженні свого стану та контролю за ситуацією. В процесі самоідентифікації люди схильні покладатися на самопізнання та застосовувати недоступні витoki своїх почуттів та дій [9, с. 115].

Сучасна людина самоідентифікується в умовах нав'язування їй «мозаїчної» культури та світогляду засобами масової комунікації, що виявляється в неупорядкованому сприйнятті різнопланової інформації, яка не аналізується ґрунтовно у свідомість індивіда, тобто сприймається у вигляді уривків, логічно непов'язаних між собою.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Biliy O. The Will to Identity. State Building and the Strategy of Legitimation. Kyiv: Akadtmperiodyka, 2017. 214 p.
2. Hordiichuk O., Halapsis A., & Kozlovets M. 2023. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*, 2023. № 16, p. 345–362. URL: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. Бистрицький Є. *Поняття ідентичності. Ідентичність і спільнота*. Київ: Дух і Літера, 2018. 464 с.
4. Гордійчук О. Онтологічні причини війни Росії в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 2023. № 2 (94), С. 86–99. URL: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(94\).2023.86-99](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.86-99)
5. Гордійчук О. Перспективи & небезпеки глобалізації для духовного поступу людства: соціально-філософський контекст. *Вісник Львівського*

університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. № 39, С. 30–37. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/39_2021/4.pdf

6. Калуга В. Грані самопізнання та ідентифікації людини. Київ: Компринт, 2013. 290 с.

7. Колісник О. Філософські виміри самоідентифікації людини. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2011, 2, С. 210–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2011_2_29

8. Мазур Л. Самоідентичність особистості як філософсько-антропологічна проблема. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 429 с.

9. Самоідентифікація особистості: філософський аналіз: монографія. Київ, 2018. 192 с.

10. Слюсар В. М. Феномен свободи в культурній самореалізації особистості. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 256 с.

Світлана Дерев'янюк

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології,
(Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка)*

ОНЛАЙН-КУРСИ З РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Емоційний інтелект, як здатність до розуміння та управління емоціями, є професійно-важливою якістю сучасного практичного психолога. Науковці зазначають, що цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту та його складових є можливим протягом усього життя [3], тому актуальності набувають різноманітні освітні курси, які сприятимуть розвитку емоційних здібностей. В умовах широкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій перспективними для підвищення освіти постають дистанційна освіта та онлайн-ресурси. На сьогодні підготовлено низку робіт стосовно проблеми безперервності та прагнення до постійної освіти сучасних фахівців-психологів [1; 2], проте недостатньо освітленими залишаються питання, пов'язані з визначенням конкретних онлайн-курсів, які можуть допомогти практичним психологам вдосконалити свої емоційні здібності.

Мета даної роботи – визначити онлайн-курси, які сприятимуть розвитку складових емоційного інтелекту практичних психологів.

За даними Дж. Майєра, П. Саловея, Д. Карузо та інших сучасних науковців [3; 4], емоційний інтелект складається з наступних основних складових: емоційна обізнаність, розпізнавання емоцій, управління емоціями, емпатія, самомотивація.

На сьогодні снує досить велика кількість платформ, які можна використовувати з метою самоосвіти стосовно розвитку емоційного інтелекту (Дія-освіта, PROMETHEUS, ВУМ-online, Освітній ХАБ міста Києва та ін.). Перелічимо онлайн-курси, розміщені на зазначених платформах, які можна використовувати з метою розвитку складових емоційного інтелекту.

1. Складова емоційного інтелекту – емоційна обізнаність.

З метою розвитку здатності до емоційної компетентності або обізнаності необхідно розширювати базу знань стосовно розуміння емоційної сфери та про емоційний інтелект в цілому:

(1) онлайн-курс «Емоційний інтелект», розміщений на платформі «Освітній ХАБ міста Києва» (<https://eduhub.in.ua/courses/emociyniy-intelekt>);

(2) онлайн-курс «Емоційний інтелект та емоційна компетентність» на платформі Pravokator (<https://pravokator.club/news/onlajn-kurs-emotsijnyj-intelekt-ta-emotsijna-kompetentnist/>).

2. Складова емоційного інтелекту – розпізнавання емоцій.

Для розвитку цієї складової можна використовувати онлайн-ресурси, орієнтовані на досконале вивчення окремих емоцій та емоційних станів. Для цього можна використовувати:

(1) онлайн-курс «Філософія емоцій» на платформі Coursera (<https://www.coursera.org/learn/emotions>);

(2) онлайн-курс «Діалоги без тривоги» на платформі EdEra (<http://surl.li/lanpe>).

3. Складова емоційного інтелекту – управління емоціями.

Для розвитку здатності до управління емоціями доцільно застосувати онлайн-курси, які містять техніки емоційної саморегуляції та підвищення рівня стресостійкості:

(1) онлайн-ресурс «Перша психологічна допомога в екстрених і кризових ситуаціях» – на платформі ВУМ-online (<http://surl.li/shmjp>);

(2) онлайн-курс «Техніки самопомоги та розвитку стресостійкості під час війни» на платформі МН4U освіта (<http://surl.li/fyvcz>).

4. Складова емоційного інтелекту – емпатія.

З метою розвитку цієї складової емоційного інтелекту можна використовувати матеріали, які сприятимуть засвоєнню технік емоційної взаємодії та покращенню навичок сприйняття інших людей:

(1) онлайн-курс «Небайдужі: базові емоційні потреби та соціальна взаємодія», розміщений на платформі «PROMETHEUS» (<http://surl.li/llcpz>);

(2) онлайн-курс «Штучний інтелект, емпатія та етика» на платформі Coursera (<https://www.coursera.org/learn/ai-empathy-ethics>).

5. Складова емоційного інтелекту – самомотивація.

Для розвитку цієї складової емоційного інтелекту варто використовувати онлайн-ресурси, які допомагатимуть створити позитивне налаштування на справи, сприятимуть загальному позитивному самопочуттю.

(1) онлайн-курс «Колесо добробуту» на платформі МН4U освіта (<http://surl.li/tjygt>);

(2) онлайн-курс «Розумію: курс з емоційно-психологічної підтримки» на базі проекту О.університет (від ГС Освіторія) (<https://osvitoria.university/courses/>).

Отже, самоосвіта сьогодні є доволі доступною, фахівцями розроблено низку онлайн-курсів, які можуть бути використані практичними психологами для розвитку основних складових емоційного інтелекту (емоційної усвідомленості, розпізнавання емоцій, управління емоціями, емпатії, самомотивації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й. Формування професійних та життєвих компетенцій в концепції Livelong Learning: досвід психологів. *Вісник ХНПУ імені Г. Сковороди. Психологія*. 2019. Вип. 61. С. 8-39.

2. Боровик Т. М. Перманентна освіта як вид діяльності. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14. С. 889.

3. Дерев'янка С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. Чернігів, 2016. 312 с.

4. Mayer J., Caruso D., Salovey P. The Ability Model of Emotional Intelligence: Principles and Updates. *Emotion Review*. 2016. Vol. 8. P. 290–300.

Тетяна Можаровська,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
(Поліський національний університет),

Валентина Подкаура,
здобувач вищої освіти
(Поліський національний університет)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Психологічна стійкість особистості є інтегральним показником, у якому відображаються результати навчання й виховання, досвід взаємодії з навколишнім середовищем.

Сьогодні психологічна стійкість є особливо важливою і необхідною, адже допомагає долати складні виклики, легше переносити ситуації невизначеності, раптові життєві зміни, зберігати наскільки це можливо свій психоемоційний баланс та ментальне здоров'я, не втрачати людяності. Всі ці навички надзвичайно важливі для українців ще й тому, що триває повномасштабне військове вторгнення росії, майбутнє невизначене і ніхто в Україні сьогодні не може бути в абсолютній безпеці [1].

Розвиток життєстійкості підлітків у воєнний час пов'язаний з розвитком: відповідних особистісних рис, специфічних умінь та навичок збереження ментального здоров'я, профілактики та подолання посттравматичних симптомів, здатності приймати рішення та будувати ефективні алгоритми проживання і виходу з кризових обставин, специфічної активної життєвої позиції [6; 7; 8].

Підлітковий вік визначають як один з найважливіших та найскладніших етапів життя людини, що особливо нестабільний та чутливий через стрімкі гормональні й фізіологічні зміни, статеве дозрівання, розвиток вищих психічних функцій, соціально-культурне становлення, формування ідентичності, кризові зіткнення з самим собою та сім'єю. Підліток – це вже не дитина, але ще не дорослий. Він прагне до самостійності й самоповаги, але постійно стикається з контролем, заборонами, вимогами дорослих, що спричиняє психологічну напруженість, бурхливі емоції та конфлікти, непокірність, бажання діяти всупереч вимогам, прагнення швидше стати дорослим. Саме тому цей віковий період називають «критичний вік», «перехідний вік» тощо.

Більшість вчених вважає, що початок підліткового віку пов'язаний з появою перших статевих ознак і завершується входженням у світ дорослих – емоційним та соціальним дозріванням, відкриттям та утвердженням власного унікального й неповторного «Я» [4, с. 175–177]. Саме у підлітковому віці активно формуються вольові якості: ініціативність, рішучість, самоконтроль, витримка [4, с. 193]. А процеси оволодіння особистісною саморефлексією уможливають ефективне використання прийомів самопереконання, самодисципліни, саморегуляції тощо, що уможливає формування психологічної стійкості.

Психологічна стійкість не є прямо й абсолютно пов'язана з віковими змінами. Підлітки можуть суттєво різнитися відповідно до виховання, пережитого життєвого досвіду та низки інших чинників [5, с. 88].

Серед головних причин дезорганізації поведінки дітей підліткового віку не лише вікові зміни та внутрішня психологічна напруженість, а й відсутність напрацьованих/ засвоєних дієвих способів подолання труднощів, переживання особистісної загрози. Підлітки часто не знають як собі можна допомогти, у той же час можуть відмовлятися від допомоги дорослих, якщо вона не виглядає привабливою та безпечною для підлітка.

Важливо, що батьки, вчителі, шкільні психологи для досягнення порозуміння й зворотнього зв'язку з підлітком, мають враховувати його легку ранимість та підвищену емоційність, налагодити довірливе спілкування, викликати емпатію підлітка, терпляче демонструвати прагнення допомогти й підтримати. Це не є простим завданням в умовах підвищеного стресу усього українського суспільства, коли даються взнаки постійна небезпека для власного життя й здоров'я, а також рідних і близьких; коли мільйони українців є внутрішніми переселенцями та біженцями, втратили домівки та звичний уклад життя; коли хтось з рідних бере участь у захисті Батьківщини/ перебуває в полоні/ зник безвісти/ загинув/ поранений/ покалічений.

У нормальному стані особистості підліткового віку механізми психологічного самозахисту підтримують стан внутрішнього психічного гомеостазу, міжособистісної адаптованості. Сукупність механізмів психологічного самозахисту з домінування якогось з них визначається низкою факторів, серед яких темперамент, тип стресу, зразки захисту батьків, особистий досвід задоволення власних потреб, стать, вік та ін. Варто пам'ятати, що навіть у досить гарних спокійних життєвих умовах підліток постійно знаходиться у стані стресу через активність залоз внутрішньої секреції, спонтанність соматичних, фізіологічних, конституційних змін [3; 7, с. 34]. У підлітковому віці ще переважає ситуативна поведінка, яка вже з дорослішанням змінюється із захисної на більш конструктивну. Захисна поведінка характеризується неусвідомлюваністю, може бути дуже емоційною, навіть близькою до афекту. Психологічний захист та копінг-поведінка є важливими формами адаптаційних процесів та реагування особистості на стресові ситуації [7, с. 40].

Психологічну стійкість можна характеризувати, як підсистему психологічної безпеки. Психологічна стійкість дає можливість психологічному процесу перетворюватися, удосконалюватися, не порушуючи єдності усієї діяльності та розвитку людини, і сприяє нагромадженню досвіду в процесі діяльності. У дорослої людини ці рівні перебувають у взаємній наступності та взаємному співвідношенні [2].

Неприємності, непорозуміння, конфлікти є частиною життя будь якої людини будь якого віку. У підлітковий період через підвищену емоційність та ще не сформовані достатньою мірою механізми саморегуляції ці складності сприймаються більш гостро, можуть мати суттєві деструктивні наслідки. Складні ситуації є органічною частиною соціалізації та виховання і потрібні

для формування здорової впевненої в собі особистості з життєвим досвідом розв'язання протиріч, додання викликів тощо. Таким чином навіть у мирний час формування психологічної стійкості до труднощів є важливою складовою навчально-виховного процесу. Планово це відбувається з врахуванням вікових змін та індивідуальних особливостей розвитку, поступово, відповідно до можливостей учнів та дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *Ethnic in progress*. 2023. Vol. 14, 1, 4–23. <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Апанович О. Теоретико-методологічні особливості психологічної стійкості. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, 2011, 8, С. 167–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2011_8_21.
3. Бохонкова Ю. Психологічні особливості сприйняття підлітком стресової ситуації та адаптація до неї. *Зб. наук. праць: Філософія. Соціологія. Психологія*. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2011, Вип. 16, 1, С. 121–128.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч. Посібник. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
5. Воронова Ю., Гаркавенко Н., Ричкова Л. Психологічна стійкість дітей і підлітків у важких ситуаціях. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2010, 7, С. 87–95. URL: http://www.edumns.org.ua/nmc/120/ЕКР_7.pdf#page=88
6. Кирпенко Т. Стресостійкість та проблема її формування у підлітків. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 2014, 3(35), С. 206–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2014_3_32.
7. Кирпенко Т., Бохонкова Ю. Механізми психологічного самозахисту підлітків: монографія. 2017. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 176 с.
- Коқун О., Клочков В., Мороз В., Пішко І., Лозінська Н. *Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій*: метод. посібник. 2022, Київ-Одеса: Фенікс. 128 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731412/>

Марина Оксютювич,

кандидат філософських наук, завідувач кафедри психології та соціального забезпечення

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Вадим Слюсар,

доктор філософських наук, завідувач кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Світлана Гаркуша,

кандидат медичних наук, доцент кафедри психології та соціального забезпечення

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

Соціально-психологічна діяльність релігійних організацій України у підтримці ментального здоров'я

Роль церков у наданні психологічної підтримки та вирішенні екзистенційних пошуків під час війни стає особливо значною. Однак неоднозначність їхнього впливу та труднощі в оцінці цієї ролі відкривають нові горизонти для дослідження. У цій статті ми заглибимося в різні аспекти цієї теми, беручи до уваги всі її аспекти. Багатогранний характер цього питання вимагає всебічного дослідження, яке б враховувало різноманітні точки зору та досвід.

Під час війни люди часто відчувають глибокі психологічні страждання та екзистенційні сумніви. У такі неспокійні часи церкви часто постають опорою, пропонуючи розраду, керівництво та відчуття спільності тим, хто потребує допомоги. Однак розуміння повної міри їхнього впливу та ефективності у задоволенні цих складних людських потреб не позбавлене труднощів. Залучення церкви до надання психологічної підтримки під час війни є важливою темою, яка проливає світло на складну взаємодію між релігійними інституціями та суспільними потребами під час кризи. Розуміння історичного середовища, в якому церкви діяли під час війни, має вирішальне значення для розуміння їхньої ролі в наданні психологічної допомоги окремим особам і громадам. Наприклад, дослідження того, як церкви слугували опорою для людей під час збройних конфліктів в Україні, дає цінну інформацію про їхню багатогранну роль у подоланні психологічного стресу під час війни. Протягом історії церкви відігравали різні ролі під час конфліктів, починаючи від надання притулку до пропонування духовного керівництва та розради. Однак важливо визнати, що ефективність церковних втручань у задоволенні психологічних потреб під час війни не позбавлена викликів і складнощів. Неоднозначність впливу церков і різноманітність релігійних громад вимагають тонкого підходу до розуміння їх впливу [1].

Заглиблюючись в історичний контекст участі церкви в психологічній підтримці під час війни, ми можемо отримати глибше розуміння факторів, які формують її роль у часи кризи. Ці знання можуть стати основою для майбутніх

досліджень і втручань, спрямованих на використання потенціалу релігійних інституцій для вирішення психологічних потреб окремих осіб і громад, які постраждали від збройних конфліктів.

Підсумовуючи, контекст участі церкви в наданні психологічної підтримки під час війни є багатогранною та динамічною сферою дослідження, яка потребує подальшого вивчення. Уникаючи тавтологій і кліше та прагнучи до унікальності в нашому аналізі, ми можемо зробити внесок у більш детальне розуміння ролі церков у вирішенні психологічних страждань під час війни.

Багатогранна роль церков у наданні психологічної підтримки та вихованні стійкості під час війни є складним і дуже важливим явищем. Хоча головною метою такої підтримки є полегшення психологічного стресу та сприяння механізмам подолання серед осіб, які постраждали від конфлікту, методи та підходи, які використовують церкви, дуже відрізняються [5].

Вивчення конкретних випадків, коли церкви відігравали ключову роль у наданні психологічної підтримки під час війни, відкриває тонке розуміння їх впливу. Одним із відомих методів, який використовують церкви, є пастирське консультування, під час якого навчені члени духовенства пропонують емоційне та духовне керівництво людям, які борються з травмами війни. Завдяки конфіденційним обговоренням і співчутливому вислуховуванню пасторські радники прагнуть забезпечити безпечне місце для людей, щоб висловити свої проблеми та знайти розраду.

Крім того, церкви часто організують спільні збори для молитви та підтримки, створюючи почуття солідарності та приналежності серед людей, які постраждали від війни. Ці зібрання дають можливість для спільного зцілення, дозволяючи учасникам черпати сили зі спільної віри та колективної стійкості. Завдяки ритуалам, гімнам і спільним молитвам учасники знаходять розраду в присутності своєї релігійної спільноти, сприяючи почуттю надії та стійкості серед труднощів [4].

Також, церкви пропонують духовне керівництво, щоб допомогти людям орієнтуватися в екзистенційних питаннях і моральних дилемах, які виникають під час війни. Спираючись на релігійні вчення та принципи, духовні лідери пропонують уявлення про значення страждання, прощення та примирення, забезпечуючи людям основу для розуміння та подолання свого досвіду [6].

Однак важливо визнати різні тлумачення та сприйняття ефективності цих зусиль різними верствами населення. У той час як деякі люди можуть знаходити розраду та силу в підтримці, яку пропонують церкви, інші можуть сприймати її як недостатню або несумісну з їхніми власними переконаннями та досвідом. Такі фактори, як релігійна приналежність, культурне походження та особисті переконання, формують реакцію людей на церковні ініціативи психологічної підтримки, підкреслюючи потребу в культурно чутливих і контекстуально відповідних підходах.

Підсумовуючи, роль церков у наданні психологічної підтримки та вихованні стійкості під час війни є багатогранною та динамічною. Досліджуючи конкретні випадки, коли церкви відігравали певну роль у підтримці осіб, які постраждали від війни, ми отримуємо розуміння різноманітних методів і підходів, які використовувалися, а також різних

інтерпретацій їхньої ефективності. Рухаючись вперед, дуже важливо продовжувати досліджувати інноваційні способи, за допомогою яких церкви можуть сприяти психологічному благополуччю та стійкості людей, які постраждали від конфлікту, пам'ятаючи при цьому про різноманітні потреби та перспективи в постраждалих громадах [7].

Церковне служіння в контексті збройного конфлікту є вирішальним фактором у підтримці та зціленні постраждалих громадян. Здатність церкви забезпечити простір для відкритого спілкування та емоційного вираження має ключове значення для підтримки психологічного благополуччя населення під час криз. Психологічна підтримка церковних громад відіграє значну роль у процесі зцілення та адаптації до нових умов життя. Важливість цього підходу полягає у створенні сприятливого середовища для одужання та самопізнання через підтримку волонтерської діяльності та психологічного консультування.

Крім того, у районах, які постраждали від військового конфлікту, церква виконує важливу функцію, забезпечуючи безкоштовні зустрічі для членів громади, спрямовані на підтримку та відновлення. Ці зустрічі дають учасникам можливість спілкуватися та виражати свої почуття, що є вирішальним кроком у процесі підтримки та зцілення. Тому церковне служіння в умовах збройного конфлікту є важливим елементом психологічної підтримки та зцілення постраждалих громадян. Його значення полягає у забезпеченні простору для відкритого спілкування, емоційного вираження та підтримки волонтерської діяльності для забезпечення загального благополуччя та самопізнання в складних умовах військового конфлікту [2].

Слід зазначити, що в регіонах, які страждають від спустошення військового конфлікту, церкви служать бастіонами розради, організовуючи спільні зібрання, спрямовані на сприяння підтримці та оновленню. Ці спільні зустрічі дають учасникам можливість для міжособистісного обміну та емоційної артикуляції, ключових етапів у подорожі до зцілення та омолодження. Отже, церковне служіння під час збройного конфлікту постає стрижнею у наданні психологічної допомоги та одужання постраждалому населенню. Його значення полягає у створенні арен для відвертого діалогу, розрядки емоцій і просування волонтерських ініціатив, які об'єднуються для зміцнення загального добробуту та самопізнання серед заплутаного середовища військового конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cimbalo G. The omitted role of the Churches in the Russian-Ukrainian conflict. *Stato, Chiesa e pluralismo confessionale*. 2022. 10.54103/1971-8543/17672.
2. Nedavnya O. The question of war in the social doctrine of the Catholic Church through the prism of the events of Russia's war against Ukraine and in the current theological reflections of Ukrainian Catholics. *Good Parson: scientific bulletin of Ivano-Frankivsk Academy of John Chrysostom. Theology. Philosophy. History*. 2023. Pp. 142-152. 10.52761/2522-1558.2023.18.11.

3. Penner P. Attitudes toward War and Peace in the Ukrainian Evangelical Context. *Religions*. 2023. № 15. P. 24. 10.3390/rel15010024.
4. Plakhova O. (2023). The role of church and religious organizations in solving social problems during the war. 2023. Pp. 136-138. 10.23939/sosrsw2023.136.
5. Zatyka M. Material and Spiritual Aid from the Catholic Church of Poland to Ukraine in the Face of Russian Aggression that Began in 2014. *Revista Portuguesa de Ciência Política / Portuguese Journal of Political Science*. 2024. P. 27-37. 10.59071/2795-4765.RPCP2023.20/pp-27-37.
6. Стефаненко І. Психологічна допомога під час війни: Ірина Стефаненко про важливість психологічного консультування й особливості його інтеграції в церкві. <https://uets.net/news/psychologichna-dopomoga-pid-chas-vijny/> .
7. Центр Разумкова. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2023: інформаційні матеріали. Релігія і Церква в українському суспільстві: 2000-2023 рр. (соціологічне дослідження). Київ, 2023.
8. Слюсар В., Маршевський М. PR-діяльність у релігійній сфері як складова соціальної діяльності: досвід України та Польщі. *Українська полоністика*. 2019. № 16. С. 84–92
9. Оксютович М., Мельничук Д. Конструктивні стратегії поведінки особистості у психогенних кризових ситуаціях. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 1 (69). С. 253 – 260. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-253-260>.

Карина Герасимчук,
здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ДОСЛІДЖЕННІ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Постановка проблеми. В сучасному світі людина постійно зустрічається з різноманітними викликами, які можуть вивести її зі стану психологічної рівноваги та спровокувати екстремальну поведінку. Це можуть бути кризові ситуації, надзвичайні події, екстремальні умови праці чи навчання, військові дії, природні катастрофи та інші умови, що вимагають від індивіда максимальної адаптації та мобілізації всіх ресурсів.

Психофізіологічний підхід набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє інтегрувати знання про фізіологічні, біологічні та психологічні аспекти реакцій людини на екстремальні умови. Проте, попри значний потенціал цього напрямку, дослідження взаємодії між фізіологічними станами та поведінковими реакціями в умовах високого стресу потребують глибшого аналізу. Ефективні методи адаптації та мінімізації негативних наслідків для здоров'я в умовах стресу можуть значно підвищити витривалість і адаптаційні можливості індивідів, що є ключовим завданням для подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Екстремальна поведінка означає дії або реакції індивіда, які відбуваються в умовах критичного стресу, ризику або небезпеки, які виходять за межі звичайного досвіду та повсякденного життя. Це може включати поведінку в ситуаціях екстремальних природних катастроф, воєнних дій, техногенних аварій, а також у високоризикованих спортивних або професійних діяльностях. Важливість вивчення екстремальної поведінки полягає в необхідності розуміння механізмів психологічної адаптації та резиліентності, які дозволяють індивідам ефективно справлятися з високим рівнем стресу та небезпеки.

У сучасній психології існує кілька підходів до вивчення екстремальної поведінки:

1. Психоаналітичний підхід, який досліджує несвідомі мотиви та конфлікти, що можуть впливати на поведінку в екстремальних умовах.
2. Біхевіоральний підхід, зосереджений на вивченні зовнішніх проявів поведінки та їх змін під впливом екстремальних ситуацій.
3. Когнітивний підхід, який аналізує спосіб, яким переробка інформації та сприйняття ризику впливають на поведінку.
4. Психофізіологічний підхід, що досліджує взаємозв'язок між фізіологічними реакціями та психологічними процесами [1, с. 37].

Психофізіологія як наука зародилася у ХІХ ст. як відповідь на потребу інтеграції знань з фізіології та психології для глибшого розуміння людської поведінки. Вона досліджує взаємозв'язки між фізіологічними процесами в

організмі та психічними станами, що виникають у відповідь на зовнішні та внутрішні стимули.

Психофізіологічний підхід у дослідженні екстремальної поведінки виходить з припущення, що психічні та фізіологічні аспекти людської поведінки є взаємопов'язаними та взаємозалежними, особливо у випадках екстремального стресу чи надзвичайних ситуацій. Цей підхід акцентує на вивченні таких аспектів, як реакція стресу, механізми стресостійкості, процеси адаптації та вплив екстремальних умов на фізіологічний стан організму та психіку людини. Він дозволяє ідентифікувати специфічні фізіологічні маркери, що можуть вказувати на здатність індивіда адаптуватися до екстремальних умов, а також розробляти стратегії для підвищення стресостійкості та адаптаційності [2, с. 31].

Застосування психофізіологічного підходу може бути особливо корисним у таких сферах, як: 1) підготовка спеціалістів екстрених служб (наприклад, пожежників, рятувальників, медичних працівників), де важливо не тільки фізичне, але й психологічне тренування для ефективної роботи під час надзвичайних ситуацій; 2) спортивна психологія, де психофізіологічні методи можуть допомогти спортсменам краще адаптуватися до високих навантажень та стресових умов змагань; 3) військова психологія, для розробки методик тренувань, спрямованих на підвищення стресостійкості та ефективності дій в умовах бойових дій; 4) космічна психологія, де вивчаються особливості адаптації людини до умов космічного простору, ізоляваності та невагомості.

Використання психофізіологічного підходу включає застосування різноманітних методів дослідження, від біофідбеку та нейроімеджингу до поведінкових експериментів, що дозволяє комплексно аналізувати як експресію екстремальної поведінки, так і підлеглі їй процеси. Це, в свою чергу, відкриває шлях до розробки нових підходів у психотерапії та консультуванні, а також до створення програм тренувань для зміцнення психофізіологічної стійкості особистості перед лицем потенційних кризових ситуацій [3, с. 125].

Висновки. Таким чином, психофізіологічний підхід виявляється не лише теоретично важливим для розуміння механізмів екстремальної поведінки, але й практично значущим для розробки ефективних методів адаптації та відновлення в посттравматичний період, забезпечуючи більш ефективну підтримку осіб, що зазнали екстремального впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боснюк В.Ф. Психологічний спецпрактикум з екстремальної та кризової психології: курс лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2021. 76 с.
2. Коқун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
3. Третьак О.В. Психофізіологічний механізм виникнення стресу як наслідок дії екстремальних впливів. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2017. Вип. 5 (45). С. 122-128.

Карина Грабовська,
здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У ДОРΟΣЛИХ І ДІТЕЙ

Постановка проблеми: Психологічний захист є системою механізмів, спрямованих на мінімізацію негативних переживань, пов'язаних з конфліктами, які ставлять під загрозу цілісність особистості. Опції психологічних захистів, можна розглядати як позитивні, оскільки вони оберігають особистість від негативних переживань, сприйняття психотравмуючої інформації, усувають тривогу і допомагають зберегти в ситуації конфлікту самоповагу. Але з іншого боку вони не є шляхом вирішення конфліктів, а лише є механізмом збереження психічної рівноваги. Ця тема є особливо актуальною в реаліях нашого життя під час війни, тому що в житті людини виникають ситуації, в яких він відчуває напруженість та дискомфорт, які приводять до стресів та до вимушеного підсвідомого використання механізмів захисту, щоб зняти напругу та полегшити емоційний стан. В умовах невизначеності, стресу, та різноманітних викликів, питання психологічного захисту є особливо актуальним. Інформаційне перенасичення світу потребує активного розвитку внутрішніх структур особистості, які забезпечують ефективну адаптацію до оточуючого середовища. Однією з таких систем адаптації є - психологічний захист. Він визначає особистісний комфорт у всіх ситуаціях напруженості, які можуть виникати як у професійній, так і у повсякденній діяльності. Концепція психологічного захисту була спочатку висвітлена у працях З. Фрейда, і з того часу ця тема залишається актуальною.

Виклад основного матеріалу : Функцію «психологічного захисту» в більшості літературних джерел описано як низку специфічних прийомів, які використовує особистість для того, щоб знизити рівень неприємних переживань . Психологічний захист має допомогти суб'єктові зберегти душевну рівновагу. В основі порушення психічної рівноваги - суперечність між тим, що людина усвідомлює, що в її житті відбулося щось ганебне, принизливе, і тим, що вона підсвідомо бажає «скасувати» те, що сталося, або хоча б витлумачити всі події в сприятливішому для себе ракурсі. Вважають, що найголовнішим у дії психологічного захисту є зниження суб'єктивної значущості травмуючого факту. При цьому бажання захистити себе від чинників, які тривожать психіку, виявляються на свідомому та несвідомому рівнях . Психологічний захист виявляється не лише в разі виникнення надзвичайних обставин, а й повсякденно . Тому психологічний захист – це позитивний момент в психічному житті особистості, що дозволяє їй нормально функціонувати у важких періодах життя чи в ускладнених ситуаціях взаємодії. Основне завдання психологічного захисту – у «витісненні» негативної психоенергії. Це відбувається через перебудову установок, зміну складових свого переконання,

утворення додаткових джерел позитивної психоенергії – вироблення нової стратегії, нових поглядів, нових цілей тощо.

Інколи «психологічний захист» розуміють тільки як фільтр свідомості (наприклад, у працях Т. Яценко). У такому разі «витіснення» зі сфери свідомого у сферу несвідомого дає змогу заповнити «порожнечі», які виникли між змістами, що суперечать уявленню особистості про себе. Наприклад, підліток, який потрапив у злочинне угруповання, може бачити в такій поведінці романтичний виклик, який він кидає звичайним людям, що не визнають його «чеснот». Насправді ж він лише пригнічує свій страх та очікування кари, у чому ні собі, ні іншим зізнатися не хоче. Така поведінка може спричинити в нього значну агресію щодо тих, хто цей страх у нього зумовлює. Існують компенсаторні засоби психологічного захисту:

1) Неусвідомлене, але сильне бажання знищити переживання, які травмують особистість, замінивши їх потім на комфортніші переживання.

2) Переміщення неприємних переживань з рівня свідомості на рівень підсвідомого.

3) Емоційне «придушення» критики ззовні.

Ненсі Мак-Вільямс виокремлює два рівні захисних механізмів залежно від рівня їх простоти, тобто в залежності від того, наскільки відчутно і сильно їх включення перешкоджає людині правильно і неспотворено сприймати реальність. Автор виокремлює первинні та вторинні захисні механізми.

Первинні захисні механізми:

1. Всемогутній контроль – сприйняття себе як причини всього, що відбувається у світі.

2. Дисоціація – відділення себе від своїх неприємних переживань.

3. Інтроекція, зокрема ідентифікація з агресором – несвідоме включення у свій внутрішній світ сприйнятих ззовні поглядів, мотивів, настанов інших людей.

4. Заперечення – повна відмова від усвідомлення неприємної інформації.

5. Примітивна ідеалізація – сприйняття іншої людини як ідеальної та всемогутньої.

6. Примітивна ізоляція, зокрема захисне фантазування – відхід від реальності в інший психічний стан.

7. Проектна ідентифікація – коли людина нав'язує комусь роль, засновану на своїй проекції.

8. Проекція – помилкове сприйняття своїх внутрішніх процесів як таких, що відбуваються ззовні.

9. Розщеплення Его – уявлення про когось як про тільки хорошого або тільки поганого, із сприйняттям властивих йому якостей, що не вписуються в таку оцінку, як чогось абсолютно окремого.

10. Соматизація або Конверсія – тенденція переживати соматичний дистрес у відповідь на психологічний стрес.

До вторинних захисних механізмів Н. Мак-Вільямс відносить такі:

1. Анулювання або Відшкодування – несвідома спроба „відмінити» ефект негативної події шляхом створення деякої позитивної події.

2. Витіснення, Пригнічення або Репресія – в побутовому сенсі «забуває» неприємну інформацію.

3. Виміщення, Заміщення або Зміщення – у побутовому сенсі «пошук цапа відбувайла».

4. Ігнорування або Уникнення – контроль і обмеження інформації про джерело лякаючого психологічного впливу або в спотворене сприйняття подібного впливу дії, його наявності або характеру.

5. Ідентифікація – ототожнення себе з іншою людиною або групою людей.

6. Ізоляція афекту – видалення емоційної складової що походить зі свідомості.

7. Інтелектуалізація – неусвідомлене прагнення контролювати емоції та імпульси на основі раціональної інтерпретації ситуації.

8. Компенсація або гіперкомпенсація – прикриття власних слабкостей завдяки підкресленню сильних сторін або подолання фрустрації в одній сфері надзадоволенням в інших сферах.

9. Моралізація – пошук способу переконати себе в моральній необхідності того, що відбувається.

10. Відігравання, Відреагування зовні або Розрядка – зняття емоційної напруги завдяки програванню ситуацій, що призвели до негативного емоційного переживання.

11. Поворот проти себе або Аутоагресія – переспрямування негативного афекту щодо зовнішнього об'єкта на самого себе.

12. Роздільне мислення – поєднання взаємовиключних настановлень завдяки тому, що суперечності між ними не усвідомлюються.

13. Раціоналізація – пояснення самому собі власної поведінки так, щоб вона здавалось обґрунтованою та добре контрольованою.

14. Реактивне утворення – захист від заборонених імпульсів за допомогою вираження в поведінці і думках протилежних спонукань.

15. Реверсія – програвання життєвого сценарію зі зміною в ньому місць об'єкта й суб'єкта.

16. Регресія – повернення до легковажних, дитячих моделей поведінки.

17. Сексуалізація або Інстинктуалізація – перетворення чогось негативного в позитивне завдяки приписуванню йому сексуальної складової.

18. Сублімація – переспрямування імпульсів у соціально прийнятну діяльність.

Висновок: Таким чином на основі аналізу наукової літератури визначено наступне:

Функцію «психологічного захисту» в більшості літературних джерел описано як ряд особливих засобів і прийомів, які використовує особистість під час нападок на Его для того, щоб знизити рівень неприємних переживань. Отже психологічний захист має допомогти суб'єктові зберегти душевну рівновагу. Основне завдання психологічного захисту – у «витісненні» негативної психоенергії, яка обтяжує емоційний стан і душевні переживання людини. Механізми психологічного захисту забезпечують зниження потенціалу емоційного напруження, яке може спричинити психічну травму. Виникає

новий порядок емоційних переживань. Найчастіше різновидами психологічного захисту вважають: заперечення, придушення, раціоналізацію, витіснення, проєкцію, деперсоналізацію, відчуження, ідентифікацію, компенсацію, сублимацію, катарсис і регресію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богач О.В., Кіршо С.М. Механізми психологічного захисту як чинник здоров'язбереження студентів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». 2018; 152: 37;
2. Ващенко І. В. Стадії соціалізації в процесі становлення особистості /І. В. Ващенко // Науковий часопис Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 447–448. – Серія: Педагогіка та психологія. – Чернівці: ЧНУ, 2018. – С. 82–89.
3. Горобець Т. В. Соціально-перцептивні викривлення – епіфеномен психологічних захистів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / Тетяна Вікторівна Горобець. – Івано-Франківськ, 2020. – 20 с.
4. Заброцький М. М. Комуникативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування / Заброцький М. М., Максименко С. Д. – К. ; Житомир: Волинь, 2019. – 32 с
5. Кирпенко Т. М. Вплив механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків / Т. М. Кирпенко // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім.І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфревої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. – С. 343–352.
6. Єфімова Н. С. Психологія спілкування. Практикум з психології. - М. : ІД «ФОРУМ»: ІНФРА-М., 2019 року.
7. Оксютович М., Мельничук Д. Конструктивні стратегії поведінки особистості у психогенних кризових ситуаціях. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 1 (69). С. 253 – 260. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-253-260>.
8. Слюсар В. М. Постмодерністський фемінізм про детермінацію самореалізації особистості. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2003. № 598. С. 153–156.

Науковий керівник: Оксютович М. О., кандидат філософських наук, завідувач кафедри психології та соціального забезпечення (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Анна Павленко,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРАВОПОРУШНИКА ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ЮРИДИЧНОГО АНАЛІЗУ

Злочини – це темна сторона людства, що несе за собою біль та страждання. І хоча ми часто сприймаємо їх як щось чуже, далеке, вони залишають глибокий слід не лише на житті жертв та свідків, але й на самій душі злочинця. Кожен злочин - це не просто дія, це цілий комплекс подій, що починаються з задуму, планування, а потім втілюються у життя. Цей процес, наповнений емоціями, страхом, ризиком, не може не залишити відбиток на психіці злочинця. Вплив злочину на особистість залежить від багатьох факторів: складності та жорстокості діяння, віку та емоційного стану злочинця, його минулого досвіду та особистісних якостей. Дехто може відчувати жах, каяття, сором, прагнучи спокутувати свою провину. Інші ж занурюються у світ заперечення, виправдовують свої вчинки, звинувачуючи інших [2.с. 95]

Можна зазначити що, психологічний портрет правопорушника – це не просто набір характеристик, а глибоке розуміння особистості, яка вчинила злочин. Правопорушники можуть мати різноманітні психологічні характеристики, такі як низький самоконтроль, агресивність, неврівноваженість чи низький рівень емпатії. Методика вивчення особистості правопорушника повинна бути комплексною, включаючи психологічні, соціальні, криміналістичні та юридичні аспекти. Вона може включати інтерв'ю, психологічне тестування, аналіз біографії, спостереження за поведінкою, а також оцінку соціального середовища та сімейного контексту правопорушника. Такій підхід допомагає зрозуміти корені проблеми та розробити ефективні методики [1. с.325]

Злочин може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу, тривоги, депресії, почуття провини, страху покарання. Він може зруйнувати стосунки з близькими, призвести до втрати роботи, соціального статусу, самоповаги. Важливо зазначити, що не всі люди, які скоїли злочин, відчуватимуть всі ці наслідки. Деякі люди можуть не виявляти жодних видимих змін у поведінці, тоді як інші можуть переживати значні психічні страждання [3.с.136].

Злочин - це не просто порушення закону, це трагедія, що торкається не лише життя жертви, але й життя злочинця. Важливо пам'ятати, що за кожним злочином стоїть людина, яка зробила помилку, здійснила жахливий вчинок. Зрозуміти психологічний вплив злочину на особистість - це не виправдати злочинця, а зробити крок до того, щоб подібні трагедії не повторювалися. Лише глибоке розуміння причин та наслідків злочину може допомогти нам побудувати більш справедливе та безпечне суспільство [3. с. 143].

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бочелюк В. Й. Юридична психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. С. 322-330
2. Гарькавець С. О. Юридична психологія: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00 06. Харків, 2001
3. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: навч. посіб. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994.

Сергій Резчиков,
здобувач вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Злочинність неповнолітніх — соціальне явище, характерне будь-якого суспільства, обумовлене сукупністю економічних, культурних, політичних чинників. Це особлива складова злочинності, що відображає добробут, моральні підвалини та моральний образ суспільства.

Науковими дослідженнями в галузі кримінології встановлено, що чим раніше людина вчинить злочин, тим вища потенційна ймовірність того, що вона продовжить злочинну діяльність у зрілому віці, а злочини, які вона вчинятиме, швидше за все, стануть більш тяжкими та цинічними [7, с. 20-27].

Причини злочинності неповнолітніх різноманітні. Її центральна ланка — людина, яка вчинила злочин, в даному випадку — не повноліття. Наукове дослідження особистості неповнолітнього злочинця дозволить створити необхідну теоретичну основу для розробки ефективного механізму протидії злочинності та прогнозування індивідуальної злочинної поведінки [4, с. 41].

У кримінологічній літературі зустрічаються різні погляди на порядок вивчення особистості злочинця. Особу злочинця необхідно характеризувати за такими ознаками: соціально-демографічні, кримінально-правові, моральні властивості та психологічні особливості, соціально-значущі фізіологічні ознаки [2, с. 112].

Виходячи з представленої структури, на підставі моніторингу даних судової статистики проаналізуємо особу сучасного неповнолітнього злочинця та злочинів, які вчиняються цією категорією осіб.

Основною соціально-демографічною ознакою неповнолітнього злочинця є його вік. Відповідно до Кримінального кодексу України неповнолітніми визнаються особи, яким на час скоєння злочину виповнилося 14 років, але не виповнилося 18 років.

За даними судової статистики, 69% злочинів неповнолітні скоюють у віці 16–17 років. Дані показники пояснюються не лише високою криміногенною активністю молоді у цьому віці, а й тим, що до 16 років неповнолітні підлягають кримінальній відповідальності за обмежений ст. 20 КК РФ перелік злочинів. З 16 років неповнолітні несуть кримінальну відповідальність за злочини, прописані в КК РФ, цим і зумовлений настільки високий показник.

Проте останніми роками спостерігається тривожна тенденція до зростання злочинності серед осіб 14–15 років.

Так, за даними судової статистики, у 2015 р. означеною категорією осіб було зареєстровано 27,6% скоєних неповнолітніми злочинами, у 2016 р. – 28%, у 2017 р. цей показник збільшився до 31%, 2018 р. – до 32% .

Якщо зважити на той факт, що особи віком від 14 до 15 років притягуються до кримінальної відповідальності в основному за тяжкі насильницькі та корисливі злочини, то виявлена тенденція не може не викликати побоювання.

Слід зазначити що у ранньому віці підліток починає вчиняти злочини, то ймовірніше, що він стане рецидивістом. Поділяючи його думку, резюмуємо, що дана ситуація потребує пильної уваги суспільства та держави.

Наступною важливою характеристикою особистості неповнолітнього злочинця є його стать.

У 93,5% випадків неповнолітній злочинець - особа чоловічої статі. Даний показник обумовлений відмінностями між особами чоловічої та жіночої статі у соціальних, психологічних та фізіологічних характеристиках особистості, різницею їх виховання та інтересів.

Зазначимо, що за останні три роки намітилася тенденція зниження злочинності серед неповнолітніх дівчат: у 2015 р. на їхню частку серед злочинів, які скоюють неповнолітні, припадало 7,3%, у 2016 р. – 7,6%, у 2017 р. – 6,5%, 2018 - 6,9%.

Можна констатувати, що суттєво знизилася динаміка лякаючих темпів фемінізації злочинності неповнолітніх, зареєстрованих на початку 2000 року.

Це позначилося і на організації кримінально-виконавчої політики держави

Якщо проаналізувати зайнятість та рід діяльності неповнолітніх злочинців, то, згідно зі статистичними даними, на момент скоєння злочину 68 % із них були учнями, 29 % — не учнями та не працюючими. Таким чином, зайнятість неповнолітніх, їх рід діяльності нині безпосередньо не впливає на кримінальну активність неповнолітніх.

Однак окремі вчені, які вивчали матеріали кримінальних справ неповнолітніх злочинців, встановили факт негативного відношення або повної відсутності зацікавленості у навчанні у 97% неповнолітніх [5, с. 160].

Наведена особливість перешкоджає розвитку та соціалізації неповнолітніх осіб, ускладнює формування соціально-корисних навичок, веде до примітивізації їхньої активної поведінки.

Вчення про особистість злочинця викликає великий інтерес у кримінології. На сьогоднішній день не сформовано єдиної та досконалої теорії особистості. Особливого значення мають питання, що виникають у з вивченням особистості неповнолітнього злочинця.

З урахуванням індивідуальних моральних та психологічних особливостей неповнолітнього суд повинен призначити справедливе покарання за скоєний злочин і водночас забезпечити виховний вплив на особу підлітка, який потребує особливого захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України.
2. Павлов, І. М. (2015). Кримінальна психологія: Навч. посіб. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка.
3. Фоміна, Н. В. (2017). Психологічні аспекти злочинності: теорія і практика. Харків: Видавництво Харківського національного університету.
4. Шапар, С. В. (2019). Кримінологія: Навч. посіб. Київ: Видавництво Либідь.
5. Іванова, Л. О. (2016). Особливості психологічного аналізу злочинців серед неповнолітніх. Київ: Видавництво Київського університету.
6. Кравець, М. Г. (2014). Соціологія злочинності: теорія і практика. Львів: Видавництво Львівського національного університету.

Валерія Свідерська,
здобувачка вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ТИПИ ПОВЕДІНКИ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З НЕСВІДОМИМИ МОТИВАМИ

До несвідомого психічного належать процеси, які протікають у глибині психіки людини і впливають на її поведінку, керують нею, але не відображаються у свідомості людини і не є змістом свідомості, але їх усвідомлення не може бути виключене зовсім.

Врахування несвідомих психічних процесів має важливе значення для кримінології, зокрема для прогнозування, попередження злочинних дій та раціоналізації реальної сутності злочину, для корекції злочинних дій. Несвідомі психічні процеси впливають не тільки на конкретну протиправну дію та її мотивацію, але й відіграють важливу роль у реабілітації конкретного правопорушника та запобіганні вчиненню нових злочинів.

Типи поведінки та їх зв'язок з несвідомим психічним.

Відповідно до місця несвідомих психічних процесів у детермінації поведінки людини виділяють 3 типи поведінки: свідому, імпульсивну та звичну. Вольовій поведінці передують аналіз ситуації, вибір засобів для досягнення мети, формування рішення та його реалізація. Імпульсивна поведінка здійснюється стрибкоподібно, на основі першої-ліпшої потреби, вона не враховує жодних результатів поведінки. Звична поведінка реалізується як стереотип поведінки, сформований на основі багаторазових повторень, коли певний спосіб поведінки перетворюється на потребу. Мотивація звичної та імпульсивної поведінки ґрунтується на нижчих рівнях диспозиційної системи людини. У такому випадку людина безпосередньо діє на основі нагальних потреб і не замислюється над результатами та значенням своєї поведінки. Саме імпульсивна та звична поведінка і виявляє несвідоме психічне, на перший погляд. Імедадзе визнає, що імпульсивна поведінка викликана імпульсом нагальних потреб, які є актуальними в даний момент, завданням суб'єкта є якнайшвидше задоволення власних нагальних потреб, він не обмірковує результати своєї поведінки та майбутні перспективи, не оцінює, чи відповідає його поведінка іншим мотивам і цінностям. Її цікавлять лише ті фрагменти оточення, які безпосередньо пов'язані із задоволенням її нагальних потреб. Аналіз імпульсивної поведінки показує, що характеристики суб'єктивного чинника повністю визначають характеристики об'єктивних чинників настрою.

Хоча імпульсивна поведінка протікає з домінуючим впливом несвідомого, це не означає, що свідомість не бере участі в імпульсивній поведінці. Якість совісті в цьому випадку, безумовно, обмежена, але суб'єкт сприймає її не повністю, а лише ту частину, яка спрямована на задоволення імпульсу вимоги, хоча при цьому ігноруються соціальні та правові норми, а також негативні наслідки. Фактична частина імпульсивної поведінки більшою чи меншою мірою відображається у свідомості. Вважається, що людина, у якої

совість чи воля не є серйозно хворими, може з великими зусиллями керувати своїми імпульсами і підпорядковувати свою поведінку правовим вимогам.

Несвідомі психічні процеси також яскраво проявляються у звичній поведінці. Психофізичним змістом звичної поведінки є динамічний стереотип, що виник внаслідок багаторазового повторення дій. Звична поведінка зумовлена домінуванням фіксованого настрою, виконання якого вимагає і спонукає суб'єкта. Вони є складними соціально-психологічними утвореннями, в основі яких лежить певна вимога поведінки, сформована внаслідок впливу обставин і багаторазового їх виконання. На відміну від імпульсивної потреби в мотивації певної звичної поведінки можна виділити етап прийняття рішення, але тоді варіанти поведінки не оцінюються і стандартне рішення приймається механічно, без відповідного аналізу ситуації. У кримінології виділяють тип звичного злочинця. Звичний злочинець - це особа, яка вчиняє один і той самий злочин багато разів.

Вплив звички на вчинення злочину має велике кримінологічне значення. Воно необхідне для прогнозування професійної, рецидивної, неповнолітньої злочинності та їх попередження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фрейд, З. (1915). Вступ до психоаналізу.
2. Імедадзе, Т. (1990). Совість як предмет філософсько-психологічного аналізу. Київ: Наукова думка.
3. Васильченко, І. (2018). Психологія злочинності: сучасні підходи та дослідження. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка.

Анастасія Чуян,
здобувачка вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

АГРЕСИВНІСТЬ ЯК ПРИЧИНА ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Злочинність – це сукупність правопорушень, скоєних на певній території протягом певного часу, тому групи правопорушень мають статистично вимірні та передбачувані взаємозв'язки та взаємодії.

Злочинність на сучасному етапі розвитку суспільства несе загрозу всьому соціальному: вона загрожує не лише інтересам окремої особи, але й достатньо великим групам населення; вона вже відкрито підриває основи державності в окремих регіонах світу; вона намагається подолати обмеження і досягти світового панування.

Сутність злочину соціальна. Злочини вчиняються членами суспільства і спрямовані проти встановлених у суспільстві порядків і відносин. Причинами та умовами злочинності є економічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські та інші процеси і явища соціального та об'єктивного характеру.

Злочинна поведінка, є складним соціальним явищем, що відображається на різних рівнях аналізу, від індивідуального до соціального. Агресивність, у свою чергу, як причина злочинної поведінки, виступає складним феноменом, який обумовлений різноманітними факторами, що починаються від внутрішньоособистісних характеристик до соціального середовища.

З появою на початку 20 століття двох основних теоретичних напрямів – психоаналізу та біхевіоризму – виокремилися два основних підходи до поняття агресії: як вродженої риси особистості (теорія «Танатосу» З. Фрейда) і як реакції на негативний зовнішній стимул (концепція «фрустрація - агресія» Д. Доллард і Н. Міллер).

На сьогодні не існує єдиного визначення агресії, тобто різні вчені надають цьому терміну різний зміст.

Незважаючи на розходження у визначенні поняття агресії у різних авторів, ідея заподіяння шкоди іншому суб'єктові присутній практично завжди.

Найсучасніша думка походження агресивної поведінки пов'язана з когнітивною теорією.

Агресивні дії розглядаються як результат фрустрації, а й як наслідок навчання, наслідування іншим. Агресивна поведінка батьків у цій концепції сприймається як результат наступних когнітивних та інших процесів[]:

1. Оцінки суб'єктом наслідків своєї агресивної поведінки як позитивної.
2. Наявність фрустрації.
3. Наявність емоційного перезбудження типу афекту чи стресу, що супроводжується внутрішньою напруженістю, від якої нормальна людина хоче позбутися.
4. Наявність необхідного об'єкта агресивної поведінки, здатного зняти емоційну напругу і усунути фрустрацію.

Вирізняють різні типи й види агресії.

По-перше, розрізняють реактивну і спонтанну агресію. Ряд важливих відмінностей зазначив З. Фешбах, розмежувавши один від одного експресивну, ворожу і інструментальну агресію. Експресивна агресія є мимовільним вибухом гніву та люті, неціленаправленим і швидким, причому джерело порушення спокою не завжди піддається нападу.

Найбільш важливо розрізнення ворожої і інструментальної агресії. Мета першої головним чином заподіяння шкоди іншому, тоді як друга спрямована на досягнення мети нейтрального характеру.

Інструментальну агресію Фешбах поділяє на індивідуально та соціально вмотивовану, можна також казати про корисливу та безкорисливу, чи антисоціальну і просоціальну агресію.

Серед форм агресивних реакцій, необхідно виділити наступні []:

- Фізична агресія (напад) – використання фізичної сили однієї особи.

- Непряма агресія – дії, які створені задля іншої людини (плітки, зісні жарти), і не на кого не спрямовані вибухи люті (крик, тупання ногами, биття

Отже, у найзагальніших рисах алгоритм розвитку агресивного циклу такий: на початку відбуваються невидимі спостерігачеві і почуттєво неоформлені для самої людини процеси відхилення від нормального ходу біологічного життя. Аналізуючи цей етап відбувається включення механізмів компенсації, що вкладені у подолання виниклих патологічних змін.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
2. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ : Україна, 1997. 167 с.
3. Слюсар В.М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблеми насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія «Філософські науки»*. 2014. Вип. 18. 393 с.
4. Оксютрович М., Мельничук Д. Конструктивні стратегії поведінки особистості у психогенних кризових ситуаціях. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 1 (69). С. 253 – 260. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-253-260>.

Анстасія Шевченко,

*здобувачка вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
(Національний університет «Одеська політехніка»)*

КОПІНГ В ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що в сучасному світі через низку обставин все більше подружніх пар розлучаються. Люди часто сваряться, не чують один одного і все це відбувається через стрес з яким людям важко впоратися. Коли людина накопичує багато негативу, вона стає роздратованою, знервованою, всі події які з нею відбуватимуться, вона буде сприймати дуже гостро і реагуватиме на них також негативно, тобто людина потроху буде занурюватися в стрес. Так само і у відносинах з партнером, стрес відіграє ключову роль. Тобто коли ми переповнені негативними емоціями, стресуємо, ми «несемо це в маси», поширюємо негатив на інших, в тому числі на партнера. Оскільки в стресовому стані людина сприймає все достатньо «гостро», то будь-яка дія може призвести до конфлікту між партнерами та навіть розриву. Щоб не доводити до таких наслідків, партнерам потрібно вміти справлятися зі стресом. В таких випадках на допомогу приходять копінг.

Копінг – це поведінка, спрямована на подолання людиною конфліктної ситуації [1]. Вивчення копінгу в подружніх стосунках дозволяє розкрити способи, за якими партнери можуть підтримувати один одного в складних ситуаціях та ефективно подолати труднощі. Можна виділити декілька факторів, що впливають на копінг в подружніх стосунках, а саме емоційна підтримка подружжя, вміння подружньої пари спільно вирішувати конфлікти, навички адаптації до змін та підтримка індивідуальних потреб.

Емоційна підтримка важлива в подружньому житті, тому що вміння вислуховувати та розуміти почуття свого партнера є фундаментальним для підтримки його чи її емоційного благополуччя в стресових ситуаціях [2]. Коли один з партнерів переживає стрес або негативні емоції, важливо, щоб інший був емпатичним і підтримуючим. Це можна реалізувати шляхом простого вислуховування, висловлення розуміння та вираження підтримки. Партнери, які здатні спільно працювати над вирішенням проблем і конфліктів, зазвичай мають більш міцні та стійкі відносини. Це означає, що вони не лише розуміють почуття один одного, але й готові активно працювати над тим, щоб знайти конструктивні рішення для вирішення проблеми. Спільне розв'язання конфліктів може включати обговорення проблеми, пошук компромісу та пошук шляхів для покращення відносин.

Ще одним важливим аспектом в подружньому житті є адаптація до змін [3]. Подружні стосунки, подібно до будь-якого іншого аспекту життя, піддаються змінам з часом. Важливо мати навички адаптації до змін, щоб успішно впоратися з новими викликами, які можуть виникнути. Це може включати в себе здатність змінювати свої погляди та підходи до вирішення проблем відповідно до нових обставин.

Останнім важливим фактором, який впливає на копінг в подружніх стосунках є підтримка індивідуальних потреб. Кожен партнер має свої власні

потреби, бажання та цілі. Врахування та підтримка цих індивідуальних потреб сприяє покращенню копінгу в подружніх відносинах. Прикладом може бути сприяння самореалізації партнера, підтримка його чи її інтересів та заохочення до особистого зростання, що сприяє покращенню загального благополуччя та гармонії у відносинах.

Існує кілька стратегій, які можуть допомогти парам ефективно копіювати зі стресом та конфліктами у відносинах.

По-перше, це комунікація, тому що відкрита та емпатична комунікація дозволяє партнерам виражати свої почуття та потреби, що сприяє зменшенню конфліктів та покращенню розуміння.

По-друге, спільна діяльність, тобто, виконання занять або хобі разом сприяє зміцненню зв'язку та зниженню рівня стресу.

По-третє, це підтримка зовнішніх ресурсів, а саме, звернення за підтримкою до сімейних консультантів, психологів чи груп підтримки може допомогти парам подолати труднощі у відносинах.

Отже, дослідження копінгу в подружніх стосунках надає важливі висновки щодо того, як партнери можуть підтримувати один одного в умовах стресу та конфліктів. Емоційна підтримка, спільне вирішення проблем, адаптація до змін та підтримка індивідуальних потреб виявляються ключовими чинниками, що сприяють покращенню відносин та збереженню стабільності у парі. Важливо враховувати, що комунікація, спільна діяльність та звернення за підтримкою до зовнішніх ресурсів є ефективними стратегіями для подолання стресу та конфліктів у відносинах. Розуміння та використання цих стратегій може сприяти збереженню та зміцненню подружніх зв'язків. Тому дослідження копінгу в подружніх стосунках є важливим кроком у напрямку розуміння та покращення взаємин між партнерами, сприяючи побудові міцних та здорових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136с.
2. Абрамюк О. О. Роль проактивного копінгу шлюбних партнерів у структурі копінгу подружжя [Електронний ресурс]. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2019/part_1/3-1_2019.pdf#page=5.
3. Дідковська Л., Абрамюк О. Особливості копінг-стратегій шлюбних партнерів на різних етапах життєвого циклу сім'ї та їх вплив на сімейне благополуччя [Електронний ресурс]. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. URL: http://www.psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/3_2018/12.pdf.

Дарья Штольба,
здобувачка вищої освіти
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА

Однією з основних теоретичних розділів юридичної психології є кримінальна психологія, вивчає психічні закономірності, що у процесі скоєння злочинів індивідами. У зазначеному розділі досліджується теоретичний пласт питань, пов'язаних із проблематикою природи злочинної поведінки, злочинної мотивації, групової злочинності, формування злочинних установок та злочинного менталітету загалом.

«Злочинці народжуються такими чи створюються суспільством?» - одне з питань у суперечці між природою та людиною, що викликає затяті теоретичні дискусії серед психологів-криміналістів протягом багатьох років.

У процесі встановлення феномена природи злочинності кримінальна психологія досліджує одне з найважливіших завдань: вивчення психологічних аспектів особистості злочинця.

З іншого боку, слід зазначити погану опрацьованість цього питання у нинішніх реаліях з домінування доктрин кримінального правничий та процесу, які у ролі деякого встановленого державою «ладу» щодо явища злочинності, протиставлення якому бракує схвалення. При цьому варто вказати на суперечливість і малу опрацьованість за допомогою штучної конструкції науки кримінального права питань зазначеного феномену[4, с.13].

У випадку аналізу динаміки, можна з ймовірністю встановити зниження ефективності, т.к. переважно використовувані методики є запозиченими. Причиною цього є якась «застарілість» інформаційних баз, основу яких лежать деякі філософські категорії і доктринальні поняття, які відповідають прогресуючої злочинної дійсності.

Психологічний портрет злочинця орієнтованого визначення сукупності відомостей про особливості особистості та індивідуальні ознаки особистості, стійкого психологічного та громадянського стану.

Важлива риса дослідження особистості злочинця обумовлена ретроспективністю, що свідчить про наявність коефіцієнта похибки щодо злочинної поведінки поза впливом середовища, що стала причиною чи якимось «тригером», спонукав обличчя на девіантне злочинне поведінка. Фактично кажучи, абсолютно будь-яке суспільно-небезпечне посягання визначається сукупністю кримінологічних, біологічних, соціально-психологічних та ідеологічних факторів. Розглядаючи кожен, необхідно враховувати їхній цілісний зміст.

Кримінологічні зумовлюються, насамперед, криміналізацією суспільних відносин загалом - явище, що є впровадження злочинних зразків і дій у систему соціального життя, відносин між людьми, соціум. У сучасній персонології є безліч теорій особистості, хоч за своїм структурним змістом мають загальні положення, але здебільшого суперечать один одному.

З чого можна зробити висновок, що психічні процеси особистості не можна оцінювати відповідно до будь-якого уніфікованого порядку, що визначається тим, що кожна соціальна група на певному етапі розвитку взаємодіє із зовнішнім світом індивідуально, реагуючи на подразник зовсім по-різному[6, с.14].

Тобто не можна стверджувати, що є єдиний принцип функціонування особистостей, які вчинили злочин, так як немає єдиного закону, регулюючого психіку людини. Відштовхуючись від цього можна говорити, що біологічні, соціальні та індивідуально психологічні чинники є взаємозумовленими, й у криміналістиці раціонально розробити принципово нову типологію особистості злочинця, так як те що використовується в даний час частково застаріла і є практично марною в процесі оперативно-розшукової діяльності. Критерієм розмежування нової типології має бути домінуючим чинником психіки.

У кримінальній психології вивчення психологічних аспектів особистості злочинця часто пов'язане з необхідністю виявлення неідентифікованої особи, яка вчинила тяжкого злочину з особливою жорстокістю, зазіханням на статеву недоторканність, наявністю безлічі повторюваних епізодів – серійного вбивці, сексуальних маніяків.

Психологічний портрет подібного злочинця обумовлений трьома взаємопов'язаними складовими: наявність біологічних факторів – змін структури та функціонування головного мозку, пов'язаного з роботою гіпоталамуса, наявність особливостей сексуальної переваги – індивідуально психологічна особливість, та вплив соціуму – «тригер».

Сучасна типологія злочинців орієнтована на критерії розмежування за соціально-біологічними ознаками, що нівелює її дієвість та успішність.

Не можна заперечувати, що зовнішній соціальний вплив є обов'язковим фактором, що активізує злочинну поведінку: так особа, яка має фізіологічні особливості у функціонуванні мозку і має психологічні відхилення, може ніколи не зробити суспільно-небезпечного зазіхання, якщо середовище не вплине на нього впливу[7, с.32].

При цьому саме біологічні та психологічні фактори залишаються такими, що детермінують злочинну поведінку індивіда. У більшості ж свою увагу сконцентровано на пошуку мотивів злочину, зумовлених соціальними факторами, замість того, щоб найбільш докладно зупинитися на злочинній поведінці, яка залежить від вибору коштів для реалізації мотивів.

Недостатнє дослідження індивідуально-психологічних особливостей викликає значні проблеми щодо аналізованої групи злочинців. Наприклад, багатьом серійним злочинцям на думку психологів криміналістів властива «маска нормальності», обумовлена необхідністю здаватися в суспільстві абсолютно нормальною психічно повноцінною людиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аксаков, А. М. (2008). Кримінальна психологія. Київ: Атіка.
2. Коваленко, В. О. (2017). Психологічні аспекти особистості злочинця. Київ: Видавництво Київського університету.

3. Павлов, І. М. (2010). Основи кримінальної психології. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка.

4. Фоміна, Н. В. (2018). Психологічні аспекти злочинності: теорія і практика. Харків: Видавництво Харківського національного університету.

Марина Корбова,
здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Феномен безробіття є найбільш гострою проблемою, яка існує серед населення в Україні. До початку повномасштабної війни причиною такого явища було неефективне використання робочої сили й відсутність економічних умов, які б дозволяли людям застосовувати в повній мірі свої знання та професійні навички в роботі за достойну грошову винагороду. Після початку повномасштабного вторгнення через окупацію територій та ракетні обстріли близько 5 мільйонів українців були змушені залишити своє постійне місце проживання та робочі місця, що призвело до браку кваліфікованої робочої сили на ринку праці. Також негативними соціальними наслідками війни стало поширення бідності, соціального відчуження, гендерної нерівності та дискримінації на робочих місцях. Саме тому одним із важливих питань сьогодення є проблема соціального захисту безробітних.

Виклад основного матеріалу. Згідно ч.1 ст.46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [3].

Законом України «Про зайнятість населення» визначаються правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про зайнятість населення» [2] соціальний захист у разі настання безробіття – це комплекс заходів, передбачений загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням і законодавством про зайнятість населення. Комплексність заходів виявляється в різноманітні видів соціального забезпечення безробітних. Видами соціального забезпечення відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» є [1]:

- виплата допомоги по безробіттю;
- виплата допомоги на поховання в разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Також згідно з Законом України «Про зайнятість населення» до видів соціальних послуг у розрізі соціального захисту безробітних належать [2]:

- отримання освіти або підвищення кваліфікації у навчальних закладах;
- допомога у пошуку місця роботи, включаючи організацію громадських робіт для безробітних осіб;

- надання компенсацій роботодавцям, які наймають певні категорії громадян;

- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, керівники якого наймають безробітних шляхом виплати компенсацій;

- видача ваучерів для підтримки конкурентоспроможності громадян на ринку праці через підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації для пріоритетних сфер національної економіки;

- заходи щодо підтримки зайнятості внутрішньо переміщених осіб під час повномасштабної війни в Україні;

- інформаційно-консультаційна підтримка з питань працевлаштування для всіх, хто цього потребує.

Державна соціальна політика щодо соціального захисту безробітних визначає стратегічні цілі держави за даним напрямом, серед яких [4, с. 82]:

- забезпечення відповідних умов для здійснення повноцінного пошуку роботи та працевлаштування безробітних;

- гарантування достатнього рівня соціального захисту для безробітних, щоб забезпечити їх основні потреби;

- створення програм та ініціатив, спрямованих на підвищення кваліфікації та перепідготовку безробітних для покращення їх конкурентоспроможності на ринку праці;

- розвиток системи соціального підтримки, яка враховує індивідуальні потреби та особливості кожного безробітного;

- забезпечення доступу до інформації та консультаційних послуг, що стосуються пошуку роботи та соціального захисту.

У зв'язку з воєнним станом, державі потрібно забезпечити адекватну соціальну підтримку безробітним внутрішньо переміщеним особам із регіонів, які постійно піддають ворожим обстрілам та тим, хто втратив постійне місце роботи через бойові дії. Ці обставини вимагають розробки комплексних стратегій на державному рівні, які були б здатні враховувати потенційні ризики для найбільш вразливих груп населення, а саме:

- надання фінансової підтримки безробітним особам із зон бойових дій у вигляді доплат до соціальних виплат або тимчасових грошових допомог;

- надання можливостей для професійної підготовки та перекваліфікації для безробітних осіб з метою забезпечення їхнього подальшого трудового впровадження в інших галузях;

- забезпечення доступу до психологічної допомоги для осіб, які пережили травматичні ситуації внаслідок війни. Це може бути особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб, які можуть відчувати стрес та травму через втрату дому та роботи;

- розробка та впровадження соціальних програм, спрямованих на підтримку безробітних осіб та їх сімей з метою забезпечення доступу до житла, освіти та медичних послуг;

- сприяння створенню нових робочих місць у безпечних регіонах країни або за межами зон бойових дій, щоб забезпечити можливості зайнятості для безробітних осіб;

- залучення до діалогу представників уряду, громадських організацій та безробітних осіб для спільного вирішення проблем та розробки стратегій підтримки.

Висновки. У результаті слід зазначити, що політику щодо соціального захисту безробітних необхідно розглядати з точки зору положень Конституції та законодавства України, діяльності держави в цілому та окремих органів державного управління щодо підтримки якості життя населення та забезпечення рівних соціальних гарантій на високому рівні, а також формування матеріальної та духовної основи для існування кожного громадянина країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. №1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. №5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
3. Конституція України №254/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Прилипко С.М. Предмет права соціального забезпечення : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2017. 382 с.

Науковий керівник: Войналович І. А., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціального забезпечення (Державний університет «Житомирська політехніка»)

Наталія Крохмаль

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
(Державний торговельно-економічний університет)*

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

В умовах війни, що триває в Україні вже 10 років, а особливо з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України у лютому 2022 року, держава та громадськість почали замислюватися і говорити про повоєнні наслідки та ризики для української держави. З кожним роком війни все більше розширюється перелік вже наявних наслідків та пов'язаних із ними ризиків, починаючи від початку вторгнення РФ у 2014 році, а також говорять про потенційні наслідки та ризики, що тільки окреслюються та можливо настануть.

Серед таких наслідків та ризиків чільне місце посідають соціальні ризики, що вже формують. Про них пишуть, їх прогнозують, характеризують як практики (державна влада, політики, представники органів місцевого самоврядування, експерти, громадські діячі, волонтери, масмедіа та ін.), так і представники наукової спільноти, серед яких аналітичні та соціологічні центри, науково-дослідні установи, національні академії, дослідники у різних галузях науки та ін.

Сьогодні у науковій літературі не склалося одностайної концептуалізації поняття соціального ризику. Пропонують його різні тлумачення, в залежності від наповнюваності та орієнтованості поняття. Зокрема, під «соціальними ризиками слід вважати ті фактори соціально-економічної згуртованості, негативний прояв яких прямо впливає на зниження якості життя людини» [1]. Сучасні ризики, у тому числі і соціальні, на відміну від традиційних, не обмежені у часі та просторово, мають багатофакторну основу та нелінійний характер взаємодії, характеризуються абстрактністю тощо.

Серед найвагоміших соціальних ризиків, що поширюються в період війни в Україні науковці називають: дефіцит якісних робочих місць, звуження демографічного потенціалу, розбалансованість ринку праці, зубожіння, поляризація населення, криза системи соціального захисту, зростання навантаження на соціальні фонди, зниження доступності медичних послуг [1].

Зрозуміло, що у повоєнній Україні ці ризики будуть присутні, оскільки визначають ключові точки соціальної напруги.

До перелічених соціальних ризиків ще можна додати потенційний соціальний конфлікт, що вже зараз вимальовується у суспільстві і який держава намагається вже сьогодні не допустити.

Сутність потенційного соціального конфлікту полягає у поділі українського суспільства в період війни на різні соціальні групи, що мають власні інтереси, сформовані в силу різних об'єктивних та суб'єктивних обставин. Ці інтереси вже неоднозначно сприймаються усім українським суспільством.

Серед таких груп можна назвати:

біженці за кордоном, що сьогодні складають кілька мільйонну спільноту, яка вже адаптувалася у переважній більшості до життя за кордоном (житло, соціальні гарантії, робота, навчання тощо) і про яку активно дискутують у суспільстві щодо їх повернення в Україну після війни. Складається тенденція, що з кожним роком війни, як свідчать опитування, все менший відсоток біженців планує повернутися додому. Не аналізуючи тих представників цієї групи, що вже не планують повернутися додому, все ж постає питання до тих, хто повернеться. Яким чином ці люди будуть заново інтегруватися у змінене війною українське суспільство? Наскільки саме суспільство готове прийняти цю категорію людей беззастережно і «радо»? Адже уже сьогодні загальновідомими є факти того, що частина населення, що залишилося в Україні під час війни, негативно ставиться до біженців у контексті патріотизму, наприклад, коли біженці за кордоном розповідають знайомим, що не виїздили за кордон і увесь цей час перебували на території України, що вони патріоти і переживають за батьківщину, то у частини людей в Україні це викликає неприйняття та негативні емоції;

внутрішньо переміщені особи (ВПО), які виїхали із окупованих територій і намагаються налагодити своє життя у нових умовах. Різні ситуації та обставини, у яких перебувають представник цієї групи населення, спричиняють низку соціальних проблем, які влада у повному обсязі не спроможна вирішити, зокрема надавати допомогу, профінансувати різні соціальні послуги тощо. Тому допомагають громадські та міжнародні організації у межах різних проєктів, ВПО підтримують волонтери, прості люди. Але знову ж таки стоїть питання повернення додому і «повторна» інтеграція у місцеве середовище, впорядкування сімейних, родинних, сусідських, дружніх та інших видів стосунків та відносин, налагодження відносин з тими, хто перебував в окупації чи на прифронтових територіях. І у цьому плані також усе неоднозначно;

люди з окупованих територій, які після повернення у склад української держави, матимуть як і інші названі групи процес «повторної» інтеграції в змінене українське суспільство, де можлива і недовіра суспільства до таких людей, «полювання на відьом» тощо. Особливо це стосується частини населення, що є відкритими колаборантами та прихильниками росії, яких не можна назвати колаборантами, і які не виїхали під час звільнення територій до росії і залишилися жити на місцях. Як до них будуть ставитися сусіди та місцеві після перемоги?

люди з прифронтових територій. За прогнозами аналітиків та експертів навіть після війни будуть відбуватися зіткнення на кордонах росії з Україною. В силу таких обставин, яким чином будуть відстоюватися інтереси цієї численної групи населення? Як буде налагоджуватися їх життя в умовах миру, але під постійним прицілом?

Узагальнюючи можна констатувати, що серед соціальних ризиків перелічених груп населення за територіальною ознакою є їх повторна інтеграція в українське суспільство, що може спричинити соціальну напругу чи навіть соціальний конфлікт. Але уже зараз держава намагається не

допустити такого розвитку подій, просуваючи ідею того, що кожен має право на вибір того як убезпечити себе під час війни, обирати собі місце перебування тощо і відповідно суспільство не має конфліктувати і негативно ставитися до людей, які зробили власний вибір, бо усі мають поважати вибір один одного.

Отже, вже сьогодні науковцями та практиками окреслено чималу кількість соціальних ризиків, що вже існують в Україні у період воєнного стану, і які можливо залишаться у повоєнний період. Поряд з ними інтерес викликає і такий соціальний ризик як наслідки «повторної» інтеграції в українське суспільство соціальних груп, що перебувають за кордоном, на прифронтових територіях, переїхали по території України та ін. Наскільки люди, що залишилися вдома і не мігрували у період війни сприймуть тих, хто повернувся, враховуючи політичні, національні, економічні, соціальні, моральні, етичні та інші причини і наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко, Р. В., Яценко, А. Д. Соціальні ризики України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №7. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-07-01>

Софія Лякішева,

курсант,

(Військовий інститут

Київського Національного університету

імені Тараса Шевченка)

Павло Жицький,

підполковник, старший викладач

кафедри військової журналістики

Військовий інститут

Київського Національного університету

імені Тараса Шевченка)

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У військовій сфері в Україні в умовах війни дуже важливою є ефективна взаємодія між вищою військовою освітою і ринком праці. Міноборони у 2023 році затвердило п'ятирічну Концепцію військової кадрової політики. Документ визначає стратегічне бачення розвитку військової кадрової політики у сфері оборони до 2028 року — як під час дії воєнного стану, так і у мирний час. Серед очікуваних результатів увага приділена значенню військової освіти як для сьогодення, так і для мирного часу: «Людиноцентричний підхід до управління кар'єрою військовослужбовців з урахуванням їхньої освіти, професійного розвитку, гендерної рівності. Рівні можливості чоловіків і жінок в ЗСУ» [1].

Аналізуючи законодавчі акти, що регулюють процес отримання вищої військової освіти в Україні [2, 4, 5, 8], науковці виокремлюють деякі ключові тенденції сучасного етапу розвитку взаємодії вищої освіти і ринку праці: акцент на практичність і навички; гнучкість навчання; розвиток міждисциплінарності; акцент на м'які навички; співпраця з роботодавцями; підтримка для післядипломної освіти та підвищення кваліфікації; глобалізація ринку праці [9; с.17]. На думку фахівців «Сучасна військова освіта повинна готувати професіоналів, що блискавично пристосуються до швидкоплинних життєвих і військових труднощів та віднайдуть правильні рішення» [6; с.104]

Враховуючи результати досліджень, а також положення Концепції, можемо виокремити можливі механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці в Україні, що частково вже реалізуються:

Адаптація навчальних програм: Адаптація вищими військовими навчальними закладами своїх навчальних програм до потреб сучасного конфлікту та вимог ринку праці. Наприклад, додавання курсів з кібербезпеки, пілотування БПЛА тощо.

Проведення практичних навчань і стажувань: Залучення студентів до практичних навчань на військових базах або під час навчання на роботі сприяє покращенню їх підготовки та пристосуванню до вимог робочого середовища.

Партнерство з військовими підрозділами: Співпраця з військовими підрозділами у сфері підготовки кадрів та обмін досвідом дозволяє адаптувати освітні програми до реальних потреб військової справи.

Розвиток підприємницької діяльності: Підтримка студентів та випускників у створенні власних підприємств у сфері військової техніки, логістики, безпеки тощо, сприяє їхньому успішному впровадженню на ринок праці.

Навчання навичок цифрової грамотності: З урахуванням розвитку цифрової сфери військових технологій, важливим є навчання студентів сучасним цифровим навичкам, що дозволить їм ефективно працювати з сучасними військовими системами.

Ці механізми сприяють не лише підготовці кваліфікованих кадрів, а й активному впровадженню їх на ринок праці як в умовах війни, так і після її завершення.

Важливим чинником розвитку вищої військової освіти є рівний доступ до неї чоловіків та жінок, оскільки основою гендерної рівності у проходженні військової служби виступає зарахування на неї виключно за показниками професійних якостей, вікових критеріїв та станом здоров'я, в той же час стать (чоловік чи жінка) ролі не грає. Починаючи з 2014 року і до цього часу кількість жінок військовослужбовиць постійно збільшується. 22 січня 2019 року вступив у дію Наказ Міністерства оборони України № 627 «Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців», згідно якого для жінок військовослужбовиць стали доступні всі посади рядового, сержантського та старшинського складу, які наразі є у Збройних Силах України [3].

Заступниця голови Верховної Ради України Олена Кондратюк у травні 2023 року на спеціальній події Українського жіночого конгресу, присвяченій дієвій участі жінок у процесах безпеки та оборони, наголосила на тому, що «Україна повинна орієнтуватися на гендерну рівність і рівномірний розподіл жінок на різних посадових рівнях в арміях країн-членів НАТО» [7]. За її словами, не зважаючи на всі законодавчі зміни в цьому напрямку та їх практичну реалізацію, жінки обіймають лише 9% офіцерських посад.

Таким чином, механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці, ґрунтуючись на принципах гендерної рівності, забезпечують стабільне майбутнє військовослужбовців як значимої частини українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/koncepcia_kadr_29012024.pdf (Дата звернення 15.04.2024).
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення 10.04.2024).
3. Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних

переліків посад вищезазначених військовослужбовців : наказ Міністерства оборони України від 22.01.2019 № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-20#Text>. (Дата звернення 10.04.2024)

4. Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : наказ Міністерства оборони України від 09.01.2020 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0250-20>. (Дата звернення 15.04.2024)

5. Про освіту: Закон України № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (Дата звернення 10.04.2024).

6. Ромашко О. М. Розвиток системи вищої військової освіти України в умовах сьогодення. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с.

7. Спеціальна подія Українського жіночого конгресу. 04.05.2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6L_1UAys2Kk. (Дата звернення 15.04.2024).

8. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки / МОН України. 2022. URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (Дата звернення 12.04.2024).

9. Червона Л. Взаємодія вищої освіти та ринку праці: системний підхід. Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освітитаринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 142 с.

Ангеліна Хоменко,

аспірантка

(Інститут вищої освіти НАПН України),

Викладачка

(Український університет імені Михайла Драгоманова),

Юрій Скиба,

доктор педагогічних наук, доцент,

заступник директора з наукової роботи

(Інститут вищої освіти НАПН України)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ LEONARDOAI ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МАКЕТУВАННЯ І ВЕРСТКА»

Щоб мотивувати студентів до когнітивної та дослідницької діяльності, викладачі повинні постійно самовдосконалюватися та вивчати вподобання цільової аудиторії отримувачів освітніх послуг. У цій роботі подано можливості та недоліки використання генеративного інструменту штучного інтелекту LeonardoAI під час вивчення навчальної дисципліни “Макетування і верстка” та когнітивну реакцію здобувачів освіти на таку інновацію.

За результатами опитування викладачів кафедри журналістики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 35% з них використовують інструмент LeonardoAI у своїй професійній діяльності. Серед опитаних студентів, які вивчали навчальну дисципліну “Макетування і верстка”, про інструмент LeonardoAI знала лише 10 % студентів до вивчення курсу. Після вивчення курсу, за результатами тестування всі 100% студентів продемонстрували високий рівень знань та розвинутих навичок (18-20 балів з 20 можливих).

LeonardoAI — безкоштовна творча онлайн-платформа, створена на основі штучного інтелекту для графічних дизайнерів щоб генерувати ілюстрації у напрямі концептуального мистецтва: дизайни персонажів, додавати текст і графіку, завантажувати власні ілюстрації, змінювати розмір, перетворювати та модифікувати наявні творчі роботи, тощо. [3]

Алгоритм роботи з платформою інтуїтивно зрозумілий: достатньо слідувати інструкціям на ресурсі відповідно до власних завдань чи інтересів.

Основні особливості (features) LeonardoAI містять AI Art Generator, AI Video Generator та Transparent PNG Generator. А кожен з них, в свою чергу, містить свої засоби.

AI Art Generator включає: генерацію зображень, редактор канви, полотно в реальному часі, універсальне масштабування:

- Генерація зображень (Image Generation) — вибір з моделей штучного інтелекту та можливість експериментувати з налаштуваннями: робота з елементами стилю платформи або завантаження власних робіт для точного контролю творчих результатів.

- Редактор канви (полотна) (Canvas Editor) — покращення та зміна ключових деталей ілюстрації: створення нових візуальних елементів,

редагування та вдосконалення роботи, додавання тексту і виведення зображення за межі оригінального мистецтва.

- Полотно в реальному часі (Realtime Canvas) — перетворення малюнку на зображення: дослідження стилів для зародження нових ідей або точного контролю над композицією.

- Універсальне масштабування (Universal Upscaler) — надає нові деталі та покращує роздільну здатність зображень: оживлення ескізів, архівних матеріалів, графіки та ілюстрацій з низькою роздільною здатністю.[1]

AI Video Generator — створення 4-секундних відеокліпів та анімацій для проєктів Youtube, соціальних мереж, рекламних креативів або повнометражних фільмів. Спеціальні інструменти для створення відео:

- рух (Motion) — перетворення статичних зображень на відео для будь-якого застосування;

- редактор канви (Canvas Editor) — створення ескізів, деталізація та вдосконалення початкових ідей зображень у Canvas для генерації відео;

- генерація зображень (Image Generation) — вибір стилів і моделей, готових до перетворення в динамічні відео;

- елементи (Elements) — для оригінальності стилю зображень, які “оживуть” у відео.[2]

Transparent PNG Generator (або режим прозорості Leonardo) — створення зображення з чистими краями через видалення фону, створення спеціальних PNG-файлів з чітким зображенням переднього плану, що дозволяє безперебійне включення шарів у будь-який дизайнерський проєкт. Включає такі особливі інструменти, як генерація зображень, редактор полотна, елементи і універсальне масштабування. [5]

Недоліками роботи з платформою є:

- Необхідність реєстрації, але для економії часу можна заходити через діючі акаунти Google, Apple чи Microsoft [4];

- Генерація зображень, які порушують етичні норми: щодо відповідності (розмитості, зайвих елементів) частин тіла живих істот, політичної карти світу, текстів тощо. Але користувачі навчають штучний інтелект через власну реакцію на згенероване: можна оцінити (в даному випадку негативно) та згенерувати заново до релевантного результату.

Отже, враховуючи можливості інструменту LeonardoAI та враховуючи зазначені недоліки, вбачаємо що цей інструмент може бути рекомендований для використання викладачами закладів вищої освіти в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. AI Art Generator: <https://leonardo.ai/ai-art-generator/>
2. AI Video Generator: <https://leonardo.ai/ai-video-generator/>
3. LeonardoAI: <https://leonardo.ai/>
4. LeonardoAI.Sign up or Login with: <https://11l.ink/SmXbq>
5. TransparentPNGGenerator: <https://leonardo.ai/transparent-png-generator/>

Н.О. Резанова

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри «Політологія та загальноправові дисципліни»
(Національний університет «Запорізька політехніка»)*

НЕБЕЗПЕКА ПОПУЛІСТИЧНИХ ІДЕОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ В ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Історія подій в Україні за часів незалежності переконливо засвідчує, що країна постійно знаходиться в пастці популізму, як варіанту суспільної свідомості так і технології маніпулювання. Цей маховик розкручується нездатністю політичної системи в тому вигляді, в якому вона дісталася нам від радянських часів, адекватно реагувати на виклики ХХІ сторіччя. Сьогодні це не дозволяє будувати новітній політичний режим та новітні правила гри на економічному полі країни.

Пригадаємо, що в 1992-94 роках нездатність політиків відповідати за свої слова, призвела до гіперінфляції. У 1993 році ціни зросли на десять тисяч відсотків. Гіперінфляція - це одне з найбільш руйнівних економічних явищ: воно підриває стимули до праці, до інвестицій. У 2003-2004 роках Україна ще раз потрапила в популістський капкан. Боротьба за державну владу призвела до політики роздування державних витрати - власне, цей цикл закінчився в лютому 2014 року. Намагання проводити соціально-економічні реформи 2015-2016 роках призвели до масового зубожіння та відповідно до симпатії населення до будь-якої популістичної риторики.

Зростання популізму в Україні часто також пояснювали незрілістю і бідністю суспільства, значна частина якого перебуває за межею бідності. За даними міжнародної експертно-комунікаційної групи Gorshenin Group, 56,4% українців живуть на 2 тис.грн. в місяць [1]. Вважається, що базою популізму в Україні є ті верстви населення, які найбільше страждають від проведення реформ і на плечі яких лягають всі тяготи, пов'язані з перехідним періодом. Той факт, що 73% українців не готові терпіти матеріальні труднощі заради успіху реформ, і створює сприятливий ґрунт для всякого роду безвідповідальних популістських гасел [1]. Вважається, що інфантилізм і несамотійність цих шарів суспільства породжує запит на «сильну руку», на всілякі пільги та на «прості рішення». Це коли політики проводять в життя такі заходи, які, з одного боку, підтримуються значною частиною виборців, але при цьому в корені суперечать економічним інтересам виборців - і більшості виборців, і тієї значної частини, яка голосує за популістів.

Відповідь на питання, що являють собою "корінні інтереси виборців", визначає подальшу траєкторія розвитку України. Співзасновник Центру вільної економіки імені К.Бендукідзе Володимир Федорин наводить два приклади «обрання свого шляху» економічного зростання країн. «Мова йде про Бразилію та Південну Корею початку 60-х років. Бразилія, велика, обдарована ресурсами, з надією дивилася в майбутнє. Південна Корея, країна зруйнована війною з північчю, по суті диктатура, з досить мізерними ресурсами, адже основний економічний потенціал на півострові знаходився на півночі.

«Бразилія була в півтора рази багатшою, ніж Південна Корея. До 1985 року Південна Корея наздогнала Бразилію і дуже швидко вирвалася уперед. Це були дві траєкторії двох різних політик: популістської і політики конкурентної, націленої на економічне зростання. Популізм як бажання обіцяти чудеса, що не мають підстав в реальності здійснитися, дуже старий» [2].

Підвищуючи податки задля фінансування соціальних програм, популісти знижують стимули до праці. Насправді відбувається стимулювання багатих займатися бізнесом та купувати житло в інших країнах. Популісти сприймають людей як несамотійних істот, які не можуть подбати про себе самі. Популіст - це ще і патерналист. У випадку з Україною сподівання на рятівну роль держави - це в значній мірі спадщина радянського періоду. Таке "державництво" властиво не тільки бідним пострадянським країнам. Популістські режими, як правило, намагаються вирішити проблему нерівності доходів за допомогою експансіоністської макроекономічної політики. Закінчується це щоразу великими макроекономічними кризами, і в підсумку з'ясовується, що головні постраждалі - ті найбідніші верстви суспільства, які голосували за популістів.

Для успіху популістів-політиків необхідні константні або ситуативні передумови: по-перше, негативна економічна ситуація або глибокий економічний спад, по-друге, високий рівень соціальної нерівності - багата еліта, бідна більшість, по-третє, віра в здатність держави бути всесильною, і нарешті, економічний націоналізм. Суспільство розколоте, пересічний виборець розуміє, що політика - це справа небагатих і супербагатих, політика захоплена вузькою меншістю, тому переважна більшість не вірить жодному політику. За таких умов, поведінка останніх передбачувана - підвищувати градус обіцянок. Навіть помірковані політики зсуваються вліво, а виборці сприймають беззастережну критику олігархічної правлячої еліти як показник незалежності та дистанціювання від неї. Але, слід завжди пам'ятати основний закон політичного менеджменту: забезпечення оптимального функціонування і самореалізації соціального суб'єкта у відповідності з об'єктивними тенденціями шляхом свідомого впливу на об'єктивні процеси з метою перетворення існуючої можливості в дійсність. Із цього слід зробити висновок, що для того, щоб не помилятися, в політиці необхідно знати ті об'єктивні тенденції, які ведуть до цілі. Одним із законів політичного менеджменту є вибір цілі і основної ланки в ланцюгу подій і передбачення відповідних наслідків у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лещенко О. Популізм як феномен. 10.08.2016. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2016/08/10/342294_populizm_fenomen.html
2. Федорін В. Економіка популізму. 01.10.2015. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/1/561862/>

Леся Червона,

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу взаємодії вищої освіти та ринку праці
(Інститут вищої освіти НАПН України)*

ВЗАЄМОДІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Ринок праці та система вищої освіти тісно пов'язані між собою. Ця взаємодія ґрунтується на потребах роботодавців у кваліфікованих кадрах та на прагненні випускників закладів вищої освіти отримати знання, навички та досвід, що відповідають потребам ринку. Ринок праці постійно еволюціонує, з'являються нові професії та спеціальності, а старі втрачають свою актуальність. У «Звіті про майбутнє робочих місць» [3] виданого Всесвітнім економічним форумом зазначено, що «за оцінками роботодавців, у найближчі п'ять років 44% навичок працівників буде втрачено, ... а шість із десяти працівників потребуватимуть навчання до 2027 року, але сьогодні лише половина працівників має доступ до адекватних можливостей навчання».

Такі прогнози, актуалізують значущість співпраці між університетами та ринком праці, оскільки дають чітке уявлення про те, що світ праці стрімко змінюється, а вища освіта не може залишатися осторонь цих змін. Автоматизація та інші технологічні зміни призводять до того, що багато навичок, які були важливими в минулому, стають застарілими. Крім того, розвиток високих технологій призводить до підвищення стандартів на ринку праці, оскільки роботодавці дедалі більше потребують кваліфікованих працівників, надаючи перевагу людям з вищою освітою. «Отримання середньої загальної освіти часто вважається мінімальною вимогою для успішної інтеграції на ринку праці. Дорослі без цього рівня освіти мають нижчий рівень зайнятості, незалежно від їхнього віку (). В середньому по країнах ОЕСД рівень зайнятості становить 59% для дорослих (25-64 років) без середньої загальної освіти, 77% для тих, хто має загальну середню та/або професійну (професійно-технічну) освіту як найвищий рівень освіти, та 86% для дорослих з вищою освітою» [2].

Це означає, що працівникам доведеться постійно навчатися та адаптуватися, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці, а університетам налагоджувати тісні зв'язки з ринком праці, оскільки вони відіграють важливу роль у підготовці працівників до майбутнього світу праці. Тісна співпраця між ринком праці та університетами має вирішальне значення для підготовки кваліфікованих та конкурентоспроможних кадрів, які зможуть відповідати потребам сучасної економіки.

Ефективна взаємодія вищої освіти та ринку праці може допомогти Україні стати більш конкурентоспроможною на світовому ринку, підвищити рівень життя населення та забезпечити його стійке зростання.

Центром економічної стратегії (незалежний дослідницький центр з питань економічної політики) у 2020 році оприлюднено аналітичну записку «Як

сприяти співпраці між університетами та бізнесом?» [1], в якій автори ставлять собі питання наскільки широко розповсюджена співпраця між університетами та бізнесом в Україні, які види співпраці є найпоширенішими, чому вона відбувається в одних випадках, а не в інших, з якими бар'єрами стикаються бізнес та університети? Серед бар'єрів, які заважають ефективній співпраці, автори виокремили:

Бюрократію (її використовують як привід для затримок або відмови у співпраці).

Конфлікти інтересів (Існує щонайменше певний ступінь конфлікту інтересів та цілей між університетами та бізнесом: університети хочуть забезпечити всебічну освіту та охопити широкий спектр предметів, а бізнес вважає за краще орієнтуватися на вузький спектр безпосередньо потрібних прикладних навичок. Важливість фундаментальних та теоретичних знань комунікується недостатньо, що негативно відбивається на очікуваннях обох сторін від навчального процесу.

Культурні відмінності (різниця в робочому середовищі та цілях може призвести до непорозумінь).

Брак ресурсів (університети не мають ресурсів для розробки програм, що відповідають потребам бізнесу).

Брак фінансової автономії (державні університети не зацікавлені у залученні коштів від бізнесу через обмеження у їх витрачаннях).

Низька та запізнена віддача від інвестицій (бізнес не хоче інвестувати у довгострокові проекти з невизначеною віддачею).

Негнучкість системи освіти (програми неможливо швидко змінити, що робить університети нездатними йти в ногу з ринком) [1].

Безумовно, для подолання цих викликів необхідні комплексні зусилля з боку всіх зацікавлених сторін, як з боку освіти та бізнесу, так і з боку держави. На наше переконання, в Україні існує ряд перспективних та практичних можливостей для розвитку співпраці між університетами та ринком праці, які можуть дати суттєвий поштовх до модернізації вітчизняної системи освіти та зростання конкурентоспроможності української економіки. До таких можливостей можна віднести створення спільних дослідницьких центрів та лабораторій; розробку спільних навчальних програм; проведення стажувань та практик для студентів; запрошення представників бізнесу до читання лекцій та проведення майстер-класів; створення центрів кар'єри; розвиток онлайн-платформ для співпраці; заохочення до підприємництва та інновацій тощо. Важливо, щоб співпраця між університетами та бізнесом розвивалась за підтримки держави. Це дозволить Україні створити гнучку та адаптивну до потреб ринку праці систему освіти, яка буде готувати кваліфікованих фахівців, що успішно конкуруватимуть на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлішина Д., Телет'юн Т. Як сприяти співпраці між університетами та бізнесом? Аналітична записка. Центр економічного розвитку. 19 серпня 2020 року. <http://surl.li/khyat>

2. OECD. How does educational attainment affect participation in the labour market?, in Education at a Glance 2020: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1bbc2e6a-en>

3. World Economic Forum. Future of Jobs. Report 2023. Insight Report. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/digest/>)

Ольга Горпинич

*кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії, соціології та політології
(Державний торговельно-економічний університет)*

ІМІДЖ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З розвитком ринкових відносин в Україні суспільна свідомість почала оперувати поняттями: індивідуальність, відмінність, імідж суб'єктів соціально-економічних відносин. В основу лягло розуміння конкуренції. Це дозволило ідентифікувати найуспішніших суб'єктів у ринковому просторі. Питання ідентифікації торкнулося й системи освіти.

В даний час проблеми репутації, громадської думки про конкретний заклад вищої освіти (ЗВО) і, отже, формування та управління його привабливим чином набувають все більшого резонансу у сфері освіти, у засобах масової інформації, на рівні міжособистісного спілкування співробітників закладів вищої освіти, здобувачів освіти та їх батьків.

Формування позитивного іміджу ЗВО та його підтримка впливає не тільки на посилення конкурентоспроможності та його перспективності, а й загалом дозволяє свідчити про рівень розвитку освіти в країні, що значною мірою позначається на іміджі освіти. На сьогоднішній день у суперництві, що розгортається, навчальні заклади вдаються до різних форм конкуренції, серед яких значна роль відводиться іміджу.

Імідж став невід'ємною частиною будь-якої організації, яка спрямовує свої дії на формування сприятливого образу в умовах ринкової економіки для встановлення гармонійних відносин із громадськістю. ЗВО сьогодні не тільки безпосередньо пов'язані з суспільством, але й безпосередньо впливають на його розвиток та стан.

Формуючи імідж закладу вищої освіти, будується імідж освіти взагалі та імідж освіченого українця. Ефективний імідж ЗВО – це імідж, в якому набір позитивних характеристик про університет (інститут, академію та ін.) у комплексі сприяє досягненню основних цілей університету (інституту, академії та ін.), створює стійкий асоціативний зв'язок між цілісним чином та PR – об'єктом, формує символічний та публіцитний капітали. Ефективний імідж підвищує конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Він залучає абітурієнтів та професорсько-викладацький склад, рівень викладання підвищується та відповідно підвищується рівень випускників.

Це полегшує доступ організації до різних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських, матеріальних. Імідж має бути цілеспрямованим та відповідним очікуванням споживачів освітніх послуг. Стійкий і обов'язково позитивний імідж постає як стимул до початкового вибору послуги, основний мотив перевагу перед конкурентами. Таким чином, імідж є фактором зміцнення конкурентних позицій ЗВО, що забезпечує його переваги в умовах конкурентної боротьби.

Позитивний імідж ЗВО має соціальне та економічне значення для своїх абітурієнтів-здобувачів-випускників. Окрім почуття гордості, яке відчувають випускники престижних та відомих ЗВО, вони мають вищий соціальний статус у суспільстві та конкурентоспроможність на ринку праці, а також можливості для кар'єрного зростання. Світова практика показує, що випускники престижних університетів мають у середньому на 25-30% більшу початкову заробітну плату і на 2-3 роки випереджають випускників інших навчальних закладів у розвитку кар'єрних положень.

Отже, реформування одного з елементів соціальної системи, а саме освіти, впливає не лише на подальші перспективи розвитку цієї сфери, а й у тому числі застосування закладами вищої освіти нових стратегій у сфері надання освітніх послуг, позиціонування ЗВО. Формування ефективного іміджу закладу вищої освіти та його підтримка впливає не тільки на посилення позицій на локальному ринку освітніх послуг, а й загалом дозволяє свідчити про рівень розвитку освіти в державі, що значною мірою позначається на іміджі освіти взагалі.

ЗМІСТ

Освіта впродовж життя: світовий досвід та українські реалії. Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці .....

Ярошенко Ольга	
Принципи застосування дуальної форми здобуття вищої освіти...	3
Зінченко Віктор	
Науково-технічний прогрес, глобалізація та концептуальні світоглядні і філософсько-педагогічні засади стійкого розвитку суспільства.....	6
Молчанова Карина, Лупаренко Світлана	
Вплив неперервної освіти на кар'єрний успіх особистості.....	10
Вітюк Ірина, Савіцька Валерія	
Філософські традиції в освіті: античність.....	13
Тімченко Андрій, Чорноморденко Іван	
Освіта впродовж життя: світовий досвід та українські реалії.....	17
Воробйова Оксана	
Стратегії європейської спільноти у сфері освіти протягом життя...	20
Слободянюк Олена	
Культура дослідницької доброчесності як запорука якості освітньої та науково-інноваційної діяльності університетів.....	23
Шандар Анна	
Особливості розвитку вищої освіти України в контексті забезпечення якості освітніх послуг.....	27
Бачинський Михайло	
Досвід Європи щодо забезпечення якості вищої освіти у сфері управлінської політики	29
Білошицька Зоя, Мартинюк Софія	
Особливості вивчення англійської мови людьми літнього віку: фактори впливу та ефективні стратегії	32
Білошицька Зоя, Николайчук Анастасія	
Особливості освіти людей старшого віку в Україні.....	34
Мазур Ольга	
Сучасні виклики академічної спільноти України.....	36
Мустафа Оксана, Борисенко Олена, Палієнко Альона	
Сутність неперервної освіти у професійній діяльності та особистісному становленні.....	38
Тригуб Оксана	
Лідерство вищої освіти та її взаємодія з ринком праці.....	42
Івануха Тетяна	
Альтернативний шлях вирішення проблем діяльності інклюзивно-ресурсних центрів.....	45
Лякішева Софія, Жицький Павло	
Механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці в Україні в умовах війни.....	48
Омельченко Микита	
ВПО: проблеми адаптації і освіти.....	51

Педагогічні та філологічні студії

Balkovenko Dmytro, Yalovenko Olha

Teaching listening with authentic materials..... 53

Кулімова Юлія

Організація едукативної взаємодії в новій українській школі на основі діяльнісного підходу..... 56

Юрченко Віталій

Історіографія освіти шкіл національних меншин Правобережної України в кінці XIX – на початку XX ст..... 60

Oladyшева Kateryna, Yalovenko Olha

The role of authentic materials in enhancing Students' reading comprehension..... 63

Levchenko Vyktoira, Yalovenko Olha

Improving grammar skills by using authentic material..... 66

Ozminska Iryna

Activity-based learning for enhancing english language proficiency.... 70

Палагута Ілона

Підготовка майбутніх учителів та основні шляхи їхнього професійного становлення у Великій Британії..... 72

Лариса Ройко

Роль інформаційних технології у системі професійної підготовки майбутніх педагогів..... 74

Смолянук Наталя, Алексєва Наталія

Використання цифрових технологій в освіті..... 77

Fedin Viacheslav, Solodchuk Alona

Quizlet as a digital vocabulary learning tool..... 79

Chernii Myroslava, Solodchuk Alona

Enhancing phonemic awareness and vocabulary skills while teaching reading..... 82

Харченко Оксана

Деякі аспекти щодо забезпечення якості цифрової освіти у ЄПВО..... 84

Khorosh Olga, Malynovska Sofia

The effectiveness of product-based approach in teaching writing..... 87

Цюнцун Чень

Особливості підготовки сучасного вчителя..... 91

Bondarenko Anastasiia

Ways of developing creative thinking at english lessons in secondary school..... 94

Borysenko Sofiia

Role play as a means of improving students' speaking skills..... 97

Заболотна Світлана

Внутрішній простір у художній картині світу Ч. Дікенса..... 100

Liebidieva Karyna

Enhancing phonetic proficiency in english language learning..... 102

Levchenko Viktoria	Interactive methods to enhance english grammar: theory overview.....	105
Levchuk Oksana	Goal setting in the english language classroom: congruence between teachers' and students' goals	108
Соловей Анна	Креативність у структурі компетентності вчителя іноземної мови.....	111
Forostiany Andrii	Encouraging social and emotional learning in the english language classroom.....	113
Гайдай Ірина, Марченко Глорія	Застосування методики сіл при вивченні англійської мови студентами мовних спеціальностей.....	116
Панченко Наталія, Ячменьова Софія	Етика ділового спілкування у ІТ-командах	120
Рекурн Сніжана	Мовні засоби вербалізації уявлень про час у лінгвістиці.....	123
Струков Микита	Проблеми адекватності й еквівалентності у перекладі юридичних термінів.....	126
Shevchuk Maksym	Неологізми російсько-української війни.....	128
Shpak Violetta, Solodchuk Alona	Strategies to enhance communication skills in second school students.....	131
Медіастудії		
Євченко Олександр, Кірієнко Максим	Класифікація заголовків на прикладі інтернет-видання «Житомир.info».....	133
Костючков Сергій	Гуманітарні технології (H-TECH) як інструмент формування ситуації «постправди» сучасними мас-медіа	136
Дар'я Лись, Владислав Бобровський	Віртуальна реальність та функціонування піар-технологій у мас-медійному просторі.....	138
Гордійчук Ольга, Дідковський Владислав	Протидія пропаганді в умовах війни.....	142
Яблонська Надія, Невмержицький Володимир	Стратегічні основи формування особистого бренду журналіста.....	145
Браніш Олександра	Вплив медіа-контенту на молодь.....	149
Pankovuk Nataliia, Shwaiko Anna	Visualizing stories: using comics as a scaffolding tool in efl writing.....	152

Makhometa Svitlana	
Social media in the english language classroom: opportunities and challenges.....	156
Заболотна Софія	
Музична лексика у мас-медійному дискурсі.....	159
Соціальні та психологічні студії	
Вітюк Ірина	
Глобальний саміт миру: принципи колективної безпеки в «Українській Формулі миру».....	161
Гордійчук Ольга, Пархомчук Дарина	
Ментальність та кордоцентризм в українській філософській думці.....	164
Вітюк Ірина, Пархомчук Дарина	
Соціально-політична та моральна проблематика трагедії Г. Е. Лессінга «Емілія Галотті».....	168
Нікітчин Владислав, Войналович Ірина	
Сучасні чинники розвитку соціального забезпечення в Україні.....	172
Осіпчук Дар'я, Кондратюк Юлія	
До питання анексії Автономної Республіки Крим.....	175
Мосієнко Олександр, Нікітчин Дмитро	
ООН: спроби відвернути війну.....	179
Гуріч Володимир, Мельниченко Тетяна	
Проблема організації соціальної підтримки осіб з інвалідністю на деокупованих територіях.....	184
Гордійчук Ольга, Гриценко Юлія	
Принципи стоїцизму як опора українцям під час війни з росією.....	188
Дзюба Оксана, Якушевська Оксана	
Роль громадських організацій в популяризації медіації як альтернативного способу вирішення спорів	192
Зарицька Олена	
Міжнародний досвід пенсійних систем та можливість їх впровадження в Україні.....	195
Коробов Олег	
Право людини на достатній рівень життя.....	198
Поліщук Ірина	
Належне чи суще: моральні виклики сучасного кризового суспільства.....	201
Примак Юлія	
Роль синемології в практиці сучасної психологічної реабілітації.....	204
Сергійчук Максим, Кондратюк Юлія	
Городницький порцеляновий завод: від заснування до занепаду... ..	207
Ковальчук Анна, Войналович Ірина	
Складові та моделі соціального захисту вразливих категорій населення в Україні та європейських країнах.....	211

Безпальчук Вікторія	
Етіологія та фактори ризику виникнення синдрому «професійного вигорання».....	214
Кресан Ольга	
Особливості стійкості до стресу студентів в умовах війни.....	216
Коношко Владислав	
Дискримінація як інститут влади в суспільстві.....	219
Башинська Вероніка	
Ігрова психокорекція при роботі з дітьми з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.....	222
Кривошея Данило	
Конституційно-правове регулювання виборів в умовах воєнного стану.....	225
Тимошук Анастасія	
Ринок праці і зайнятість в Україні: реалії та перспективи.....	228
Гордійчук Ольга, Д'якова Марина	
Філософські концепції самоідентифікації та ідентичності.....	230
Дерев'яно Світлана	
Онлайн-курси з розвитку складових емоційного інтелекту практичних психологів.....	234
Можаровська Тетяна, Подкаура Валентина	
Психологічні особливості розвитку психологічної стійкості особистості у підлітковому віці.....	236
Оксютович Марина, Слюсар Вадим, Гаркуша Світлана	
Соціально-психологічна діяльність релігійних організацій України у підтримці ментального здоров'я.....	239
Герасимчук Карина	
Психофізіологічний підхід в дослідженні екстремальної поведінки.....	243
Грабовська Карина	
Психологічний захист у дорослих і дітей.....	245
Павленко Анна	
Психологічний портрет правопорушника як предмет психолого-юридичного аналізу.....	249
Резчиков Сергій	
Правовий аналіз особистості неповнолітнього злочинця.....	251
Свідерська Валерія	
Типи поведінки та їх зв'язок з несвідомими мотивами.....	254
Чуян Анастасія	
Агресивність як причина злочинної поведінки.....	256
Шевченко Анстасія	
Копінг в подружніх стосунках.....	258
Штольба Дарья	
Поняття та сутність особистості правопорушника.....	260
Коробова Марина	
Соціальний захист безробітних в Україні.....	263

Крохмаль Наталія	
Соціальні ризики повоєнної України.....	266
Лякішева Софія, Жицький Павло	
Механізми взаємодії вищої військової освіти та ринку праці в Україні в умовах війни.....	269
Хоменко Ангеліна, Скиба Юрій	
Доцільність використання інструменту штучного інтелекту leonardoai під час вивчення навчальної дисципліни «Макетування і верстка».....	272
Резанова Н.О.	
Небезпека популістичних ідеологічних підходів в політичних реаліях сьогодення.....	274
Червона Леся	
Взаємодія вищої освіти та ринку праці: сучасні виклики та можливості.....	276
Горпинич Ольга	
Імідж закладу вищої освіти.....	279

Наукове видання

Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи

Збірник матеріалів II Міжнародної наукової конференції

(м. Житомир, 16-17 травня 2024 р.)

Матеріали подано в авторській редакції, за зміст матеріалів, підбір джерел та коректність цитування несуть відповідальність автори.

Видавець і виготівник

Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.